

נאם יעלו השמים משם אורידם

(עמוס פריק ט פסוק ב)

סיפורו של מערך הנ"מ הישראלי
במלחמת יום הכיפורים

ריכז וערך
תא"ל (מיל) ד"ר דני אשר

ספר זה בא לעולם מתוך רצונם של ותיקי מערך הנ"מ, לוחמים ותומכי לחימה, לספר את סיפורו של המערך במלחמת יום הכיפורים למען הדורות הבאים ובהקדמה והערכה לאלה שנטלו חלק במלחמה. חשוב היה להוציא לאור ספר שאינו רק מחקר היסטורי, אלא הוא סיפורם של יחידות ואנשים שנטלו חלק בלחימה. שילבנו בספר תיאורים וסיפורים של מפקדים וחיילים מנקודת המבט האישי של שלהם על האירועים ועל היחידה שבה שירתו. מטבע הדברים, מרחק הזמן הקשה על מלאכת איסוף החומרים מאחר שרבים ממפקדי היחידות במלחמה כבר לא איתנו והחומר הכתוב שנאסף, לא סיפק תמונה מלאה על כל ההחלטות והאירועים שהתרחשו בשטח.

מערך הנ"מ הפיל 20% מהמטוסים שהופלו במהלך במלחמה. זהו הישג עצום בהתחשב בהשקעה במערך הנ"מ לעומת זו שנעשתה במערך המוטס.

תא"ל ישראל בהרב
מפקד טייסת 101 במלחמת יום הכיפורים,
סיים שירותו בתפקיד רלמד"ן

תעודה על הפלות של מטוס אויב - אחת מתוך 61 תעודות שחולקו בתום המלחמה

"מערך הנ"מ הגן על בסיס ארבל והבטיח את תפקודו של הבסיס שסיפק מודיעין לאורך כל ימי המלחמה לטובת חיל האוויר ולטובת הכוחות הלוחמים ויש בכך ביטוי למחויבות ההדדית בין כל היחידות הצה"ליות."

יששכר בן חיים מחיילי 848

"ראינו גם הפגנה של אומץ לב, כאשר המפקד של סוללת טילי "הוק" של חיל האוויר, בראם סודר קיבל הוראה, דרך המח"ט עוזי, לסגת דרומה. הוא, שהיה אז סרן צעיר, הודיע בנחרצות שהוא מסרב פקודה ונשאר במקום למרות הסכנה המתקרבת. כשעוזי נזף בו (מהפה ולחץ) על שאינו ממלא פקודה, הוא ענה שהוא כפוף רק למפקד חיל האוויר ואיננו מוכן לקבל פקודות מח"ט "הוק". ואכן הסוללה סייעה לנו בהמשך בתצפית מכ"מ לעבר הים ובעיקר בגילוי מוקדם במכ"מ של מסוקי אויב שניסו לפשוט עלינו. הסוללה גם יירטה כמה מהם בשיגור של טילים."

יעקב צור רס"ן (מיל) מפקד גמ"כ מוצנח 332

"מחשש שיתקף מן האוויר ליוונו את כל גשר הגלילים עם גדוד נ"מ צמוד כי ידענו שאם אין לנו פה גדוד נ"מ צמוד, מצבנו יהיה קשה ביותר. הגדוד הזה של ניסן עבד בצורה יוצאת מן הכלל. לזכותו, לפי דעתי, הפלות של מטוסים רבים. לאחר מכן גדוד הנ"מ הזה אבטח את כל אזור ראש הגשר."

תא"ל יקי אבן

סגן מפקד אונדה 143 ומפקד אזור הצליחה

"ואם יעלו השמיים משם אורידם"

עמוס ט' פסוק ב'

סיפורו של מערך הנ"מ הישראלי
במלחמת יום הכיפורים

ריכז וערך תא"ל (מיל') ד"ר דני אשר

"ואם יעלו השמיים משם אורידם"

סיפורו של מערך הנ"מ הישראלי
במלחמת יום הכיפורים

The Story of the Israeli Anti-Air Units During the Yom Kippur War
Compiled and edited by Brigadier General (res.) Dr. Dani Asher

© כל הזכויות שמורות

עריכה: תא"ל (מיל') ד"ר דני אשר
עורכת לשונית: ורד לבקוביץ
עיצוב גרפי: הדר קינן

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להפיץ, לצטט, לתרגם, לאחסן בבסיסי מידע, לשדר בדרך כלשהי, אלקטרונית או מכנית, או בכל דרך אחרת, או להציג באתר אינטרנט, חלקים כלשהם מספר זה, או את הספר במלואו, ללא אישור מפורש בכתב. כל הזכויות שמורות לצוות ההיגוי של הספר: יוסי הורוביץ, שמואל קרא וזאב רונן. כל העתקה או ציטוט מתוכן הספר (למעט לצורכי מחקר אקדמי) מחייבים קבלת אישור בכתב מצוות ההיגוי.

אופיר ביכורים

רח' אברהם גירון 28, א.ת. חדש

יהוד מונסון 56217

טל': 03-5562677; פקס: 03-5596349

www.ofir.org.il

נדפס בישראל התשפ"ג 2023

פתח דבר

ספר זה בא לעולם מתוך רצונם של ותיקי מערך הנ"מ, לוחמים ותומכי לחימה, לספר את סיפורו של המערך במלחמת יום הכיפורים למען הדורות הבאים וכהוקרה והערכה לאלה שנטלו חלק במלחמה. חשוב היה להוציא לאור ספר שאינו רק מחקר היסטורי, אלא סיפורן של יחידות ואנשים שפעלו ונטלו חלק בלחימה.

מטבע הדברים, מרחק הזמן הקשה על מלאכת איסוף החומרים מאחר שרבים ממפקדי היחידות במלחמה כבר לא איתנו והחומר הכתוב שנאסף לא סיפק תמונה מלאה על כל ההחלטות והאירועים שהתרחשו בשטח.

לאיסוף החומר התגייסו ועשו כמיטב יכולתם:

מנשה גונן ויהודה רווה, מפקדי הגדודים הסדירים 955 ו-881 במלחמה, שאספו חומרים אודות גדודי 40 מ"מ.

ניסן גלעד, מג"ד 208 במלחמה, שבזכות פועלו באיסוף חומר על גדודי הנ"מ השונים ובעיקר אלה מהמערך המתנייע (פרויקט בן יותר מעשר שנים) ובכך יצר בסיס נתונים לאיתור הלוחמים ובאמצעותם לריכוז חומרים לספר.

יחיאל עמרי, מפקד יטנ"מ 136 במלחמה, מוותיקי מערך ה"הוק", שעמל על איסוף החומר אודות סוללות הטק"א.

אמנון שור, מוותיקי מערך השלל ומג"ד 853 במלחמה, שסיפורו מייצג את גדודי ה-37\57 מ"מ.

דב דותן, רמ"ד במפקדת קצין הגנת נ"מ, קהנ"מ - שעסק באיסוף חומר הנוגע לתהליכים במפקדה.

אלי קינן, שהחל במלחמה כרמ"ד מבצעים במקנה"מ ונקרא לעמוד בראש המשלחת שיצאה לארצות הברית, קלטה את מערכת הנשק "דרקון" והקימה את גדוד 946.

בומי אבני, שפעל בסיני עם מפקדת גדוד 883 שהפכה למפקדת כוחות הנ"מ בסיני. בתפקידו כקצין אחזקה אסף חומרים על עבודת המפקדה מול היחידות השונות.

שילבנו בספר תיאורים של מפקדים וחיילים וכן סיפורים שהביאו מתוך נקודת מבט אישית גם על היחידה שבה שירתו. רבים תרמו גם תמונות המסייעות לתיאור האירועים והפעילות, ועל כך תודתנו. אנו ערים לחוסר בתיאורים ובעדויות העוסקים ביחידות שבהן לא הצלחנו להגיע למפקדים וללוחמים שהשתתפו במלחמה. לצערנו לא תמיד מצאנו חומרים המאפשרים תיאור נרחב של כל מה שהתרחש באותן יחידות. נשמח לשלב בעתיד (במהדורות נוספות) עדכונים והשלמות. חומרים רבים נאספו מהארכיונים ובהם גם זה של חיל התותחנים עם המידענית שוש, ארכיון יד לשריון בניהולו של אליעזר אבני וארכיון צה"ל.

תרומה מיוחדת נזקפת לזכותו של סא"ל ד"ר דן ברק, ראש ענף תולדות חיל האוויר, שאפשר לנו לאתר ולהגיע לחומרים בארכיון הענף והעיר הערות בונות במהלך איסוף החומר. תודה מיוחדת לעורך הספר תא"ל (מיל') ד"ר דני אשר שעמל על עריכת החומרים ושילובם בתמונה הכללית של המלחמה וכל שקדם לה. בנוסף תרם דני לרצף ההיסטורי ולהצגה של סיפור המלחמה, לעיתים גם מצדו האחר של המתרס.

אנו מודים לכל אלה שעסקו בהכנת הספר וסייעו להוצאתו לאור בתקווה שספר זה יעמיד את מערך הנ"מ במקום הראוי לו במסגרת הכוללת של מלחמת יום הכיפורים, ויהווה בסיס לרוח מערך ההגנה האווירית, ממשיכו של מערך הנ"מ, שנוטל גם היום חלק חשוב ביותר בהגנה על מדינת ישראל. תודתנו נתונה גם לתורמים שאפשרו את היציאה לדרך ובעיקר לסא"ל בדימוס גבי פרץ.

הצוות המרכזי: שמוליק קרא, יוסי הורוביץ וזאב (פולי) רונן.

דבר מפקד המערך

חמישים שנים חלפו ומלחמת יום הכיפורים נותרה כקו פרשת מים מרכזי בתולדותיה של מדינת ישראל. במלחמה הצליח צה"ל להדוף במחיר דמים קשה ביותר, את צבאות ערב שתקפו את ישראל מכמה זירות, במקביל ובאופן מפתיע. המלחמה קיפדה את חייהם של אלפים מבניה של הארץ והותירה צלקות בגופם ובנפשם של רבים אחרים. חיל האוויר, בתוכו פעל ופועל המערך, התמודד בנחישות בימי הלחימה עם אתגרים גדולים ומורכבים במימוש משימותיו. אנשי המערך, לחמו בכל הזירות, הפילו כלי טיס, סיכלו איומים מהאוויר והגשימו את תמצית ייעודנו - הגנת העם והמולדת. במלחמה איבדנו את טובי אנשינו, אנו זוכרים אותם גם כיום וממשיכים לחבק, ללוות ולתמוך את משפחותיהם שהפכו לחלק ממשפחתנו - משפחת מערך ההגנה האווירית. מורשתו וסיפורו של המערך במלחמה, מורכבת מסיפורם של מערכות נשק, יכולות ומבצעים, אך מעל ומעבר לכל, זהו סיפורם של מפקדים, לוחמים ותומכי לחימה - אנשים מצוינים, מסורים וחדורי תחושת שליחות. מאז המלחמה השתנו האיומים על מדינת ישראל, מערכות הנשק התפתחו ויכולת נקלטו, אך רוחם של לוחמי יום הכיפורים עודנה מפעמת במערך. בימים אלו בהם רוחות מלחמה מנשבות בשמי המזרח התיכון ומדינת ישראל ניצבת בפני איומים רב זירתיים, ראוי שנכיר ונלמד את מורשת המערך במלחמת יום הכיפורים שרבים מלקחיה נותרו רלוונטיים מאוד.

קריאה מהנה ומועילה,

תוכן עניינים

מערך הנ"מ ממלחמת העצמאות עד לסיומה של מלחמת ההתשה:

7	מערך הנ"מ בעשור הראשון
11	צמיחתו של מערך הנ"מ וההוק מתחילתן של שנות השישים ועד מלחמת ששת הימים
15	הנ"מ וההוק במלחמת ששת הימים
17	פעילותו של מערך הנ"מ וההוק במלחמת ההתשה
	בין מלחמת ההתשה למלחמת יום הכיפורים:
21	הכפפתו של מערך הנ"מ לחיל האוויר – הקמת מפקדת קהנ"מ - מפקדת קצין הגנת נ"מ 516
23	התרחבותו של מערך הנ"מ והגדלתו של המערך הנייד בעקבות מלחמת ההתשה – בניין הכוח
27	הנ"מ והיערכותו ערב מלחמת יום הכיפורים
35	היערכות המערך בפרוץ המלחמה
	מלחמת יום הכיפורים:
43	השתלבותו של מערך הנ"מ במגננה בשתי החזיתות בפרוץ מלחמת יום הכיפורים
95	פריסתן של סוללות הטק"א מילואים בפרוץ המלחמה ובמהלכה
99	פריסתו של מערך הנ"מ הנייח להגנת מטרות אסטרטגיות ברחבי ישראל
102	הנ"מ בהגנה על בסיסי חיל האוויר
128	השתלבותו של מערך הנ"מ בהתקפות הנגד בשתי החזיתות
133	מערך הנ"מ בחזית הדרום-בלימה והגנה אל מול ראשי הגשר המצריים
139	מערך הנ"מ עם סיכול המתקפה המצרית
143	אירוע נסיגתה של סוללת ה"הוק" 139 א' מראס סודר - 10 באוקטובר
148	הנ"מ בהבקעה, בהגנה על "המובלעת" ברמת הגולן ובכיבוש החרמון 11-22 באוקטובר
153	הגנת נ"מ על אזור הצליחה בתעלת סואץ
	השתלבותו של מערך הנ"מ בלחימה בגדה המערבית עד להפסקת האש ולאחריה
168	20-25 באוקטובר
188	תגבורו של סדר הכוחות ופעילות הנ"מ לאחר המלחמה
192	ציד המסוקים בראס דהייסה
202	קליטת מערך הצ'פארל
232	רשימה של הפלות כלי טיס וטילי "קלט" – מאושרים בלבד – שהפיל מערך הנ"מ
231	חללי מערך הנ"מ במלחמת יום הכיפורים
235	הלקחים ממלחמת יום הכיפורים
237	מערך ההגנה האווירית - ממלחמת יום הכיפורים ועד ימינו עם מבט קדימה

מערכ הנ"מ ממלחמת העצמאות עד לסיומה של מלחמת ההתשה

מערכ הנ"מ בעשור הראשון

הבסיס לכוחות הנ"מ של המדינה שבדרך היו לוחמי הנ"מ היהודים, ששירתו בצבא הבריטי והגנו במסגרתו גם על מטרות בקפריסין ובכרתים. אליהם נוספו עשרות חיילים חדשים, רובם צעירים בני 17, וגם נשים שפעלו בצוותים משלהן (מפקדת, כוונת וחמשת). בערב פסח תש"ח, 23 באפריל 1948, כונסו 300 איש, ברובם חיילי נ"מ לשעבר בצבא הוד מלכותו, בבסיס צבאי בריטי במרכז הארץ והודיעו להם שהם מגויסים לצבא היהודי.

בערבו של אותו יום, בעוד היישוב ספון בביתו ועורך את סדר הפסח, החליקה אונייה בשם 'רסורקציה' אל תוך נמל תל-אביב. דניאל קמחי ופנחס ואזה, מראשי אנשי הרכש של ארגון 'ההגנה', הצליחו לרכוש 25 תותחי 20 מ"מ מבית החרושת השוויצרי 'היספאנו-סוויזה', בתואנה כי הם רוכשים אותם עבור מדינה בדרום-אמריקה. לצורך הסוואה, כוסו התותחים בשקים גדושים בתפוחי-אדמה.

מיומנו של דוד בן גוריון

בתוך ימים ספורים נכנסו התותחים לפעילות מבצעית עם החטיבות השונות. מפעיליהם היו בעיקר לוחמים ארצישראליים שהוכשרו ולחמו ביחידות הנ"מ בצבא האנגלי.

באותה עת הוקם בית הספר לנ"מ (ביסנ"מ) בשטח בית חרושת לספירט (לימים מלון אכדיה) בחולות הרצליה ופעל כתנאי מחתרת מלאים. מחנה זה שימש מחנה האימונים וההכשרה הראשי לתותחנות נ"מ ומשך ההכשרה שהעביר, עמד על חמישה ימים בלבד. על הכשרת הלוחמים הופקד קומץ מדריכים מוותיקי הצבא. שיטת האימונים התבססה על טיווח שורת חביות אשר שמשו כמטרות והוצבו במרחק של 800 מטרים. בשבוע הראשון של מאי 1948, 'התעשרו' התותחנים במחזור מתגייסים גדול שאנשי אומנו בהרצליה במשך ארבעה ימים. כיוון שרבים מהם היו עולים ממזרח אירופה, הוכתרו התותחנים בשם נוסף, הפעם רוסי: 'דְּבֵצֵט מיליטרובה' (עשרים מ"מ). עם הגעתם של תותחי הנ"מ האוטומטיים 20 מ"מ שרכשה 'ההגנה' קם גדוד הנ"מ הראשון, גדוד א"א (אנטי אווירי), שהתמקם במרכז הארץ ליד תחנת הכוח 'רידינג' בתל-אביב.

ב-15 במאי 1948, מייד לאחר הכרזת המדינה ובמקביל לפלישה הקרקעית של צבאות ערב, תקפו ארבעה מטוסי "ספיטפייר" מצריים את שדה דב וגרמו נזק למטוסים ולמבנים. עוד קודם לכן בחצות ליל שבת 14-15 במאי הוזעקו כמה מוותיקי הצבא הבריטי ובהם המג"ד שלום ויסקופ (חרמון), והוצבו, עם שישה צוותים ותותחים, באזור הרגיש של שדה דב ותחנת הכוח 'רידינג'. עם תחילת התקיפה המצרית נהרגו שני תותחנים, יצחק יום-טוב ורס"ל ז'ק דהאן. אחד התותחים, בפיקודו של שלמה רובינשטיין, הצליח לירות ולפגוע במכל הקירור של אחד מה"ספיטפיירים" שחלפו מעליהם. הפלה זו נחשבת לירי הנ"מ הראשון של מלחמת העצמאות.

ב-10 ינואר 1950 וכחלק מהתארגנות צה"ל, הוקם גם כגוף עצמאי במטכ"ל, פיקוד א"א (אנטי אוויר). בראשו הועמד הטייס, איש חיל האוויר, בוריס סניור שהועלה לדרגת אלוף משנה. הפיקוד פעל בכפיפות ישירה לסגן הרמטכ"ל האלוף מרדכי מקלף, ועסק בהגנה פעילה באמצעות תותחי נ"מ, והגנה סבילה באמצעות יחידות בלונים. בפיקוד הוקמו מספר גדודים שכללו גם תותחים שנרכשו וגם תותחי שלל שונים כאשר הגדוד הראשון שהוקם היה גדוד 945.

המערך כלל גם את רשת המצפים הארצית (צופי אוויר לגילוי מטוסים), תחנות מכ"מ ואת אנשי ההגנה האזרחית (הג"א). בחודש מאי באותה שנה, הוכפף אליו מבצעת גם גף הבקרה שהיה אחראי על עיבודם של נתוני הגילוי, ולימים היה ליב"מ (יחידת הבקרה המרכזית) שהיה שייך לחיל האוויר. מערך ההתראה כלל רשת של תצפיות קרקעיות. לרשותו הועמד חדר המבצעים המרכזי של חיל האוויר.

עם הקמתו של פיקוד הנ"מ פוזרו מקצת מיחידותיו בחיל האוויר, אך עדיין היו בכפיפות לחיל התותחנים. הפיקוד פעל רק זמן קצר, פחות משנה, ומערך הבקרה עבר לפיקודו של חיל האוויר. בסוף אותה השנה בוטל פיקוד הנ"מ העצמאי והכפיפות של יחידות הנ"מ הקני הועברה לחיל התותחנים.

תותח 20 מ"מ היספנו סויזה

ב-1951 נוספו שלושה גדודים לחיל - 881 ו-882 כגדודים סדירים ו-935 כגדוד מילואים. עד סוף שנות החמישים היו ברשות מערך הנ"מ תותחים מיושנים חד קנים בעיקר 20 מ"מ, 30 מ"מ, 40 מ"מ L-60 שנפרסו להגנת שדות תעופה ואתרים חיוניים אחרים. בצד הכוח הסדיר הוחל גם בבניית סוללות מילואים של תותחי נ"מ. ביולי 1955 ועל בסיס תותחי 3.7 אינץ', הוקם גדוד נ"מ כבד 883 ובו שתי סוללות: אחת סדירה להגנת תל אביב והשנייה מילואים להגנת מרחב חיפה.

תותח 3.7 אינץ' - גדוד 883 הקמה קיץ 1955

במפקדת חיל האוויר הוצב משנת 1953 איש הנ"מ הבכיר ביותר, קצין תיאום חילי-אוויר (תמח"א), שהוכפף פיקודית לחיל האוויר ומקצועית לחיל התותחנים. הקצין הפך לחלק ממחלקת אוויר החיילית ותפקידו היה לייעץ לחיל האוויר בענייני הנ"מ. בשנת 1953 התמנה לתפקיד בדרגת סא"ל יואל פראנק-פארן, שהיה לבוש במדים ירוקים אך עם תג מפקדת חיל האוויר. תפקידו היה בראש ובראשונה תכנון ההגנה על שדות התעופה ובנוסף דאגה וטיפול בגדודים השונים של הנ"מ. הרכב הגדודים השתנה בהתאם למערכות הנשק שנרכשו והם כללו תותחי 30 / 20 מ"מ ותותחי 40 מ"מ L-60.

תותח נ"מ L-60

במקביל לכוח הסדיר נבנו גם יחידות של תותחי נ"מ במילואים שאורגנו במסגרת כוח התותחנים של הפיקוד המרחבי. כוחות התותחנים כללו בעיקר תותחי השדה אך גם תותחי 20-30 מ"מ שפעלו כגונדות בשלוש החטיבות הסדירות של צה"ל שחנו ופעלו בכל שלושת הפיקודים המרחביים של צה"ל.

נוסף על הגונדות החטיבתיות הייתה לכל פיקוד מרחבי גונדת נ"מ. תפקידה היה לתת פתרונות הגנתיים לאתרים במרחב הפיקודי. האחריות על גונדות אלו הייתה מופקדת בידי מפקדי התותחנים הפיקודיים. כל גונדה כללה בתוכה מפקד יחידה ושלוש סוללות תותחים 20 ו-30 מ"מ. במהלך שנות השישים מספר גונדות נסגרו ואחרות הפכו לגדודי תנמ"ק (תותחי נ"מ קלים) שהועברו בפברואר 1966 לאחריות ק' תמ"ח.

חיילי הנ"מ השתייכו חילית לחיל התותחנים ומבצעית ליחידה שאליה הוכפפו ובה שירתו. היחידות שהגנו על בסיסי חיל האוויר שויכו לחיל האוויר והיחידות האחרות, שירתו במסגרת הפיקודים המרחביים הצה"ליים שעליהם הגנו בפועל. הם לבשו את המדים הירוקים, חבשו את כומתת החיל השחורה עם סמל התותחנים והרקע האדום וענדו את תג העטלף, שהוא סמל הנ"מ. חיל התותחנים היה מופקד על גיוסם של לוחמי הנ"מ, אימונם, הדרכתם, הכשרתם וארגונם, כמו גם על שיכוצם של המפקדים וגיבושה והטמעתה של תורת הלחימה. חיל האוויר שילב את חיילי הנ"מ שהגנו על מתקניו, גם בהגנה הקרקעית של הבסיסים.

במערכת סיני, באוקטובר-נובמבר 1956, חיל האוויר התמקד בעיקר במשימות סיוע לכוחות היבשה ובתקיפתם של כוחות אויב. שמי המדינה לא נחשפו לאיום אווירי של כוח אויב. בשל החשש מפעילות שכזו תוגבר כוח היירוט של חיל האוויר גם במטוסי מיסטר ובטייסים צרפתיים שהשתתפו בהגנה על שמי המדינה. גדודי הנ"מ הקני, בקליברים השונים תחת פיקודו של סא"ל דוד גורן, ק. תמ"ח, נפרסו להגנה על שלושת הבסיסים העיקריים של חיל האוויר ועל מתקנים אסטרטגיים בעיקר באזור החוף. גונדה 203 שולבה בלחימה במסגרת האוגדה. מפקד הגונדה וסגנו נהרגו בקרב על כיבוש עזה ואילו גונדות 206 ו-207 נפרסו להגנת באר שבע. גדוד 883 פרס סוללה סדירה 3.7 אינץ' במחנה יונה בתל אביב שירתה עקב טעות בזיהוי על מטוס "מוסקיטו" ישראלי.

לאחר מערכת סיני התייחס קתמ"ר למצב הנ"מ והמליץ מחד לסגור את סוללות L-60 (במקומם הוכנסו לשירות תותחי 30 מ"מ שנלקחו שלל במערכת סיני), ומאידך להתחיל לחשוב על רכש תותחים מונחי מכ"מ וטילי נ"מ שהחלו להיכנס לשירות בצבאות זרים. חרף ההכרה בדבר חשיבות הגדלתה של מצבת סוללות הנ"מ היה ברור כי הסיכוי להגדלתה של מצבת התותחים בנ"מ הוא קטן ביותר. על כך אמר רב אלוף צבי צור מפורשות: "...בעניין מה שלא נקנה: ברור שלא מתכוננים לקנות תותחי נ"מ אף שהתברר שיש מחסור בתותחי נ"מ ואין בכוחנו לקנות". על אף כל זאת, תמונת האיום המתעצם עקב השתכללותם של חילות האוויר הערביים מכאן, והתרחבותן של משימות הגנת נ"מ במדינה - הצורך להגנת שדה התעופה הדרומי, והופעת דימונה על המפה מכאן, המשיכו להטריד את המופקדים על נושא זה.

צמיחתו של מערך הנ"מ וההוק ערב המלחמה

תחילת שנות השישים ועד מלחמת ששת הימים מאופיינת בשלושה אירועים עיקריים:

1. המלחמה על המים בצפון

מ-1961 ועד 1966 השתתפו לוחמי הנ"מ בקרבות שניטשו לאורך הגבול הסורי. צה"ל מצא כי הפתרון לפגיעה במוצבים הסוריים שחלשו ממרומי הרמה על שטח מדינת ישראל הוא בתפעול תותחי 20 מ"מ בתחילה ואחר כך בתפעול תותחי 30 מ"מ שפגעו בדיוק ובעוצמה במוצבים, בטנקים ובתותחי הנ"ט הסוריים. לוחמי הנ"מ מהגדודים 881, 882 ו-883 היו פורסים את התותחים בלילות בעמדות מוסוות ועם תחילתם של חילופי האש יורים ומשמידים. הקרב המפורסם ביותר התחולל בתל דן ב-13 בנובמבר 1964 קרב שבו נהרגו מג"ד 945 ושלושה לוחמים אחרים מגדוד 881 שבעה לוחמים - כולל ההרוגים - קיבלו צל"ש אלוף הפיקוד ואלי ברוך, אז סרן צעיר, קיבל תעודת הערכה ממפקד חיל האוויר.

2. קליטת מערך 40 מ"מ - L-70

בשנת 1963 יצאה לפועל עסקה לרכישה של תותחי נ"מ 40 מ"מ מונחי מכ"מ מדגם "בופורס" L-70 מגרמניה המערבית. בשל רגישותה הרבה, התבצעה העסקה בסיוע ארצות הברית ובחשאי רבה. העסקה כללה רכש של 36 סוללות. במשך חצי שנה-שהתה המשלחת בראשותו של רס"ן משה תמיר, בבית ספר לנ"מ ברנדנסבורג ליד המבורג, כדי ללמוד על התותח ומערכת הכינון שלו. בסוף אותה השנה הגיעו התותחים הראשונים לארץ. תותחי הנ"מ 40 מ"מ החדשים, מונחי המכ"מ צוותו לחיל האוויר, לא רק מבצעית, גיאוגרפית ופיקודית, אלא גם הדרכתית. גדוד 881 נבחר להיות הגדוד הראשון שיקלוט את מערכת הנשק החדשה.

תותח 40 מ"מ מונחה מכ"מ L-70

1963 - משלחת צה"ל בגרמניה בהשתלמות על תותח 40 מ"מ L-70

עומדים משמאל לימין: מאיר פטר, יעקב פרץ, צביקה ארז, עוזי מור, משה תמיר, מאיר שריב, פסח ארבל, אייל אנטול אברהם גרנות, אריה חלפין, מדרוך גרמני, יוסף טל, יעקב ברנר, אליהו שרב. כורעים משמאל לימין: צבי שילוח, אלי ברוך, רפי כחלון, מאיר רונן, יעקב דהר. מאוספו של צביקה ארז

3. קליטת מערך ה"הוק"

עם הסכמתו של הממשל האמריקאי בראשות הנשיא קנדי למכור לישראל את מערכת ה"הוק", התארגן צה"ל להוצאתם של קצינים וחיילים לארצות הברית אל בסיסי ההדרכה האמריקאים באל-פאסו, טקסס, על מנת לעבור את כל מערך ההכשרות והלימודים, כמו גם את האימונים המבצעיים לשם קליטת המערכות בצה"ל בבוא היום. רס"ן אריה גור, לימים אל"מ ומפקד בית הספר הטכני של חיל האוויר, נבחר לפקד על מערך ה"הוק", ולזכות בתואר קצין טילי קרקע-אוויר (קטק"א) ובדרגת סא"ל. בעברו היה מפקד גדוד נ"מ 883 מונחה מכ"מ 3.7 אינץ', והיה בעל הכשרה טכנית גבוהה. שני החילות (אוויר ותותחנים) שמכו עליו והסכימו למינויו. בנבחרים לצאת ללימודים בבסיס הנ"מ האמריקאי באל-פאסו, טקסס, נכללו קצינים ממגזרים שונים בחיל האוויר, כמו: בקרים מיחידות הבקרה, טכנאים של מטוסי קרב וטייסים.

בתחילת 1963, יצאה לארצות הברית משלחת בראשותו של ראש מחלקת אוויר, אל"מ מוטי הוד. חברי המשלחת היו: רס"ן אריה גור, אל"מ אריה הלל (ראש מחלקת ציוד) וסא"ל יואש (צ'אטו) צידון, טייס ומפקד בכיר שהיה מינוי מיוחד של מפקד חיל האוויר עזר וייצמן. אליהם הצטרף יהודה (פופקו) ארבל, הנספח האווירי של צה"ל בארצות הברית. המשלחת קיימה דיונים עם הגורמים האמריקאים על נחיצות הנשק, השימוש ההגנתי בו ומספר הסוללות שתרכשנה. את השיחות הקפידו לערוך בלילות, כיוון שאז, באווירה הרוגעת, קל היה להם יותר לשכנע את בני שיחם. כל חבר משלחת בחן את המערכת בתחומי והכין את התנאים המתאימים לקליטת חיילי ה"הוק" הישראליים בקורסים המיועדים להם.

כשנה ומחצה חלפו מתחילת קורס הקצינים הטכניים (שהיה הארוך ביותר ובו השתתפו ארבעה קצינים, בהם גם אריה גור) ועד לאימון הסוללתי המסכם שנערך באוקטובר 1964. האימון כלל את כל החיילים והקצינים מן הקורסים האחרים שהחלו אותם במועדים שונים. האימון ארך כשישה שבועות ובסיומו נערכו השיגורים החיים.

ימים ספורים לפני יום השיגורים הראשון, נתגלתה תקלה טכנית שהעיבה על האפשרות לבצע את הירי. תקלה זו טופלה ונפתרה בעזרת אלתור בהוראתו של גור ובניגוד לדעתו של מפקד יחידת השיגורים האמריקאי. המחלוקת יושבה בסיכומו של דבר והירי בוצע בהצלחה רבה. תלמידים מצבאות אחרים הגיעו לברך את הצוות הישראלי ולהתפעל מכך שנוסף לכול גם הצליח לבצע את הירי בעצמו וללא סיוע החונכים האמריקאים... בסופו של דבר נורו שבעה טילים, כולם פגעו במטרותיהם המתוכננות, כולל שיגור אחד משידת בקרה קדמית שנחשב לירי קשה יותר המתבצע מחוץ לקרון הבקרה. בכבוד המקצועי להיות הראשון שפוגע בירי שכזה, זכה יחיאל עמרי לימים, כסא"ל, פקד על שתי יחידות "הוק".

1964 - קציני חיל האוויר במשלחת ההשתלמות על ה"הוק" בארצות הברית

מימין לשמאל שורה עליונה: יחיאל עמרי, מיכאל בן משה, דב ענבר, בני גיורא, יורם גולן. תחתונה מימין: יאיר חכם, אריה גור (מפקד המשלחת), ברוך דינור, צבי קדמון

הטילים מגיעים - היטנ"מים מוקמים

1965 - סוללת טילי קרקע-אוויר "הוק" במצעד צה"ל בתל-אביב ביום העצמאות

סוללות הטילים הראשונות הגיעו בחודש מרץ 1965, כשבוע לפני חג הפסח, וכתוצאה מכך נערך מרוץ נגד השעון וזאת כדי להספיק ולפרוק את כל המערכות לפני ערב ליל הסדר. מבצע ההגעה והפריקה בנמל חיפה היה סודי ביותר, מחשש לפגיעה במערכות הנשק היקרות והחשובות. לשם אבטחת התהליך, נשלחו צנחנים לנמל חיפה לשמור על החוף ולוחמים של הקומנדו הימי לשמור במי הנמל סמוך לאונייה. הסוללות, על כל ציודן, הועברו למחנה סירקין לבדיקות ולהכנות לקראת השתתפותן במצעד יום העצמאות. הקהל התרשם מאוד מטילי ה"הוק" שעוררו את התלהבותו.

הייתה זו גם הפעם הראשונה שהיה צורך להקים מערך מבצעי כל שהוא בצה"ל, ממש מן ההתחלה, לא על בסיס מערכות קיימות וללא תהליך התפתחותי של שנים כפי שהיה למשל עם תותחי הנ"מ או עם המטוסים. מערכת הנשק החדשה הייתה יוצאת דופן בנוף הצה"לי, מיוחדת במינה, ונדרשו לה אחזקה רבה ברמה גבוהה, כוח אדם רב ומיומן וכן הבנת תפעול גבוהה מבחינת שליטה ובקרה.

וכך במהלך אותה שנה הוקמו שלוש יחידות טילי קרקע-אוויר (יטק"א), כשהראשונה שבהן היא יטק"א 138 שתהפוך מאוחר יותר ליטנ"ם 138. זו הוקמה ב-15 בפברואר 1965 בבית הספר הטכני של חיל האוויר והתבססה על סוללה אחת. לצידה הוקמו גם היטק"אות 136 ו-137 בשלב מאוחר יותר עם הגעתן של כל חמש הסוללות שנרכשו בעסקה הראשונה.

עם קליטת סוללות ה"הוק" ותותחי 40 מ"מ מונחי מכ"מ, השתנה מערך הנ"מ מיסודו והפך למודרני ולמתקדם מבחינה איכותית וכמותית. הגעתם של תותחי 40 מ"מ ולאחר מכן סוללות ה"הוק", חידדה את הוויכוח בשאלה מהי הסמכות הרצויה שאליה יש להכפיפם. חיל האוויר טען שהתיאום בין הפעלתם של מטוסי הגנה אווירית לטילי קרקע-אוויר יוכל להתקיים ביעילות רק באחריותו. קצין תותחנים ראשי אל"מ ישראל בן-אמיתי טען, שאת כל מערכות הנ"מ בעולם מפעילים כוחות היבשה וצה"ל איננו שונה מכלל זה. סופו של עניין התקבלה ההחלטה, לא במעט בהשפעת הרמטכ"ל רא"ל צבי צור, שסוללות ה"הוק" יוכפפו פיקודית, תחזוקתית ומבצעית לחיל האוויר, בשעה ששאר סוללות הנ"מ הקני ימשיכו להיות באחריותו של חיל התותחנים אבל חיל האוויר יפעיל אותן מבחינה מבצעית.

בראשית 1965 כלל מערך תותחנות הנ"מ בחיל האוויר שבע סוללות L-70: שתי סוללות בכנף 1, שתיים בכנף 4, אחת בבח"א 8 ושתיים בהרצליה. בדיווח מקיף בדיון מטכ"ל מסוף אוקטובר 1965 נמסר כי לקראת נובמבר תיגמר בנייתו של מערך נ"מ קני בן 36 סוללות: 32 בחיל האוויר וארבע בגדוד הארצי - תוכנית שבוטלה לאחר זמן קצר וכל הסוללות הופנו לצורכי חיל האוויר.

שאלות שיוך המערך הקני נותרו שנויות במחלוקת ובאו על פתרונן רק ב-22 בנובמבר 1966 עם פסיקת הרמטכ"ל בסוגיית השיוך החיילי:

א. כפיפות פיקודית - חיל האוויר

ב. כפיפות מקצועית - קתמ"ר

הנ"מ וההוק במלחמת ששת הימים

באחד ביוני 1967 הגיעו בתובלה אווירית מהולנד עשר סוללות L-70, וניתנה פקודה להכשירן להיות מוכנות לפתיחה באש עד ה-13 ביוני, אבל המלחמה הסתיימה קודם. מצד שני הקדמת הרכש הגדילה את מספר הסוללות ל-46 וסייעה להקמתם של גדודים וסוללות נ"מ נוספים במילואים לאחר המלחמה.

השמדת חילות האוויר על הקרקע במסגרת מבצע "מוקד" בפתיחה של מלחמת ששת הימים לא הותירה למערך הנ"מ הקני ולמערך טילי ה"הוק", עבודה רבה מדי במלחמה זו. ובכל זאת הצליח המערך להפיל במהלכה שני מטוסי אויב.

במקרה הראשון, ב-5 ביוני 1967, הפילה סוללה מעורבת 20 ו-30 מ"מ בפיקודו של יחיאל פלטיניק מגדוד נ"מ 881, שהייתה מוצבת במנחת מגידו, מטוס "מיג-17" סורי שניסה לתקוף את רמת דוד. ההפלה השנייה הייתה למוחרת של מפציץ "טופולב-16" עיראקי שטס בשמי הארץ בסיבוב רחב, והסתיים במעבר מעל בסיס חיל האוויר ברמת דוד, שם נורתה לעברו אש נ"מ 40 מ"מ מגדוד 881. המטוס נפגע, התרסק על מחנה "עמוס" וגרם למותם של ארבעה עשר חיילים ולפציעתם של שישה נוספים.

גם סוללת ה"הוק" מיטנ"מ 137, שהגנה על הכור בדימונה, הפילה ביום הראשון של מלחמת ששת הימים מטוס קרב. לרוע המזל היה זה מטוס "אורגן" ישראלי שחזר מתקיפת שדה תעופה מפרק בירדן וחדר בטעות למרחב האווירי של הכור, שם הייתה אש חופשית למפעילי הסוללה. הטייס יורם הרפז נהרג. סוללת ה"הוק" הפילה לראשונה מטוס אויב רק כעבור שנתיים.

מאת: אג"מ/מבצעי/רס"ן גרוס (.) 081915 (6) (חמשאחדתשעאחדתשמנהאפסש) (.)
 אל : ח"א/ע" 3 (שלש) (.) פיק' דדומ/אג"מ (.) אג"מ/מבצעי/חמ"ל (.)
 דע : ח"א/רמ"א (.) קזמ"ר (.) ח"א/חמ"ח (.) פיק' דדומ/מתי"פ (.) תיק נחשונים (.)

מ י י ד י
סודי מב-2(15) 1751
מכ"י

1. 4 (ארבע) סוללות 30 (אפסשלש) מ"מ נ"מ של גדי 936 (שששלששש) מח"א/חמ"ח יעברו ת"פ פיק' דדומ להגנת נ"מ לעוצבות השדה על צירימ אפונה. בחישה ובדיחה - בוטנים (.)
 2. מפקד היחידה יתייצב בפני מתי"פ דדומ לקבלת תזדיכ והוראות לפריטה (.)
 3. הסוללות יוכפפו ת"פ האגד הארטי (.)

שליטה
 4. אמת סוג ב" (.)
 פקודת בקרה בתוסף י"אש נצורה (.)
 5. המת"פ יסב תשומת לב המסול"מ להמצאת מטוסינו באזור גם בטיסות נמוכות (.) אש תפתח על מטוסימ המבצעים פעילות איבה (.)

אספקת תחמושת
 6. הסוללות תצוידנה עם 600 (אפסאפסש) כדור לקנה (.) ודישה לתוספת תחמושת באמצעות המת"פ לק' חמ"ח/ח"א (.)

ש.ק. 081925 (06) ---
 יש לכ טעות בסעיף 3.5
 מזהצח וע
 י"ה אל תמלכש

אינ שומ טעומסט
 מאשרת קבלת מברק ס
 בס"מכ"י מב-2(15) 1751. ט.א. 082018 ---
 מסול"מ זה בסוד?????

הערה: במברק חלה טעות הדפסה וצריך להיות "גדוד 935"

סוללות נ"מ נפרסו והגנו על בסיסי חיל האוויר וגם על שדה התעופה לוד. ארבע סוללות 30 מ"מ צוותו לכוחות שפרצו לסיני ואחת מהן בפיקודו של ניסן גלעד פרסה בסופו של המסע בקרבת גשר פירדאן על גדת תעלת סואץ.

חיילי נ"מ על גדות התעלה בסיום מלחמת ששת הימים

סיור מפקדים ברמהג אחרי מלחמת ששת הימים

פעילותו של מערך הנ"מ וההוק במלחמת ההתשה

עם סיומה של מלחמת ששת הימים, ניצב צה"ל פרוס על גבולות ארוכים בהרבה מאלה שהורגל בהם וגם רחוקים יותר למרות שמעשי האיבה התחדשו זמן לא רב בתום מלחמת ששת הימים, כבר ביולי באותה שנה. מקובל לראות בתאריך ה-8 במרץ 1969 את תאריך הפתיחה הרשמי של מלחמת ההתשה. באותו יום פתח הצבא המצרי במתקפת התשה נרחבת כנגד מוצבי צה"ל לאורך התעלה, וביום שלאחריו נהרג הרמטכ"ל המצרי במהלך חילופי אש משני עברי התעלה.

בחודשים הראשונים שלאחר מלחמת ששת הימים, עוד בטרם התחילה מלחמת ההתשה על קו המוצבים בתעלה, עשו המצרים ניסיונות תקיפה רבים מן האוויר לתוך סיני, ניסיונות שנתקלו בחומה בצורה של מטוסי חיל האוויר ומערך הנ"מ. הפלות לא מעטות והברחות של מטוסי קרב מצריים נרשמו אז ליחידות הנ"מ הן בתותחים והן בטיילי "הוק". סוללות 40 מ"מ של גדוד 881 שפרסו בראס-סודר בפיקודו של הסמג"ד יהודה רווה והמסו"לים אהרל"ה גליל ודוד הבר, הפילו מטוס "סוחוי-7" מצרי ב-4 ביולי 1967 כשבן זוגו נסוג. ב-5 ביוני דווח על הפלה אפשרית של שני מטוסי "מיג-19". ב-11 ביולי הפילו סוללות של גנ"מ 945 שפרס בקנטרה בפיקודו של הסמג"ד מנשה גונן "סוחוי-7", וב-15 ביולי שני מטוסי "מיג-17". סוללות נ"מ אחרות שפרסו מעת לעת בקרבת תעלת סואץ פתחו באש ואף דווחו ב-16 באוגוסט 1967 על הפלת מסוק מצרי ועל הברחת מטוסים נוספים.

הפלה חשובה ביותר גם מבחינה מדינית, הושגה בידי סוללת 40 מ"מ, סוללה ד' מגדוד 955 בפיקודו של צביקה ארז (לימים קצין הדרכה במפקדת כוחות הנ"מ) ב-26 באוגוסט 1967 ברפידיים, כאשר הפילה מטוס "סוחוי-7", שניסה לתקוף את בח"א 3, ופגעה גם בבן זוגו שנעלם. הפלה זו שימשה בידי ישראל הוכחה מוחשית ופיזית לניסיונות הפרה של הסכמי הפסקת האש שלאחר מלחמת ששת הימים בידי המצרים.

במהלך התקופה ביצע צה"ל, כאמור, מספר מבצעים חשובים והשיג מספר הישגים משמעותיים ברמה המבצעית ובהם בין השאר: פשיטת העומק הראשונה לנגע חמאדי עומק מצרים ב-31/10/68, שבה הושמדו תחנת ממסר, סכר וגשר. הפשיטה על האי 'גרין' ב-19/7/1969, "גניבת" המכ"מ הרוסי החדש מידיהם של המצרים בפשיטה מוסקת ונועזת ב-29/12/1969, כיבוש האי 'שדואן' ב-20/1/1970.

במבצעי העומק של צה"ל שותפה גם "סוללה 9" מגדוד 882 בפיקודו של איתן יריב שהפעילה מעכ"נים - מערכות כינון להכוונת הכוחות בדרכם ליעדיהם.

בפברואר 1969 תוגבר מערך ה"הוק" בארבע סוללות חדשות שהגיעו מארה"ב. ויטנ"מ 138 הכפילה את כוחה מסוללה אחת לשתיים. סוללה א' נפרסה אז ב"בלוזה" שבצפון-מערב סיני, בעוד סוללה ב' ששהתה בביס"ט ביצעה מדי פעם פריסות והגבירה את הכוננות בפריסות מבצעיות ברמת הגולן. הפריסות התבצעו באזורי פורייה, תל יוסיפון ואתרים נוספים לפרקי זמן של כשבועיים. באפריל 1969 הוקמה בסיני יטנ"מ 139 בתחילה על בסיס של שתי סוללות סדירות שפרסו ליד יב"א 511 באום מרג'ם שבלב סיני ובג'די ומאוחר יותר הוקמה הסוללה השלישית שפרסה לראס סודר.

ההפלה הראשונה של מטוס באמצעות טיל מיוחסת לסגן יאיר תמיר, קמב"ץ בסוללת "הוק" 138 א' ואירעה ב"בלוזה" ב-21 במאי 1969. הייתה זו הפלה של מטוס "מיג-21" בגובה 22,000 רגל, הפלה שעוררה עניין רב בעולם, והייתה הוכחה ניצחת לחיוניותו של המערך כמשלים למערך מטוסי היירוט של חיל האוויר וכמסייע לו.

ב-20 ביולי 1969, במקביל להכנסת חיל האוויר לשמש כ"ארטילריה מעופפת" במסגרת מבצע "בוקסר" בחזית התעלה, הצליחו תותחני 40 מ"מ מסוללה ד' של גנ"מ 955 בפיקודו של שמי צינמון שפרסה באזור "בלוזה", להפיל "מיג-17". באותו יום הפילה סוללת "הוק" 139 ב' בראס סודר בפיקודו של יחיאל עומרי, מפקד יטנ"מ 139, שהוקמה זמן קצר קודם לכן, מטוס "סוחוי-7" מצרי. ב-24 ביולי 1969 פגעו שלוש סוללות 40 מ"מ באזור טסה ב"סוחוי-7". גם באום חשיבה ירתה סוללת 40 מ"מ מגדוד 881 לעבר זוג מטוסי "סוחוי-7" והפילה אחד מהם. ב-27 ביולי 1969 פגעו תותחני 40 מ"מ של סוללה 955 ד' במטוס "מיג-17" באזור "בלוזה". תחקיר האירוע הביא מאוחר יותר לניסוי בדיקתה של התחמושת על ידי צוות תותח מסוללה ד' שעלתה מ"בלוזה", ניסוי שבו התברר כי מנגנון

ההקשה בפגזים, בכל סדרות התחמושת המבצעית שהייתה בשימוש המערך לקוי וכתוצאה מכך אין פיצוץ בפגיעה, דבר שחייב קנייה של תחמושת חדשה.

ב-11 בספטמבר 1969 בשעה 09:15 הפילו שוב תותחני 40 מ"מ מגדוד 955, סוללה ד' מטוס "מיג-17" ב"בלוזה". ב-12:55 רשמה לזכותה סוללה א' מיטנ"מ 138 שתי הפלות נוספות של "סוחוי-7" ב"בלוזה". ב-6 באוקטובר, פגעו שוב תותחני 40 מ"מ ב"בלוזה" ב"מיג-17". ב-25 באוקטובר השיגה סוללת "הוק" של זאב שריג עוד שתי הפלות מעניינות וחשובות של מטוס איל-28 ומטוס "מיג-21" שחיפה עליו בעת שטסו מעל האגמים המרים.

מלחמת ההתשה נמשכה במלוא עוצה. מטוסים מצריים חדרו ופגעו במערכי "קו בר-לב" ומיהרו "לשבור" לאחר. סוללות ה"הוק" לא הספיקו לשגר וסוללות 40 מ"מ הוצבו להגנתן מחוץ לאזור ולא יכלו לסייע. ובכל זאת ב-10 בינואר 1970 הפילה סוללת הוק בראס סודר שני מטוסי "סוחוי-7" וב-18 באפריל עוד שלושה מטוסי "מיג-17". ב-21 באפריל ירטה סוללת אבו סמרה, שדולגה מ"בלוזה", "מיג-17" מצרי, אך היו אלה הצלחות מעטות וחריגות, לא אופייניות לתקופה הקשה שעברה על כוחותינו בתעלת סואץ.

תחילתו של המערך המתנייע

ככל שנמשכה מלחמת ההתשה, הלך וגבר הצורך ביחידות נ"מ ניידות כדי להתמודד עם מטוסים מצריים שתקפו לעיתים קרובות את המעוזים. אלוף פיקוד הדרום, אריאל שרון, דרש מענה מיידי, אך תותחי הנ"מ של חיל התותחנים לא היו מענה יאות. מערך הנ"מ, עד אותו זמן, היה ניח, מסורבל והתקשה בדילוגים ובפריסות. מצב זה כאמור יצר צורך רב ביותר בנוכחותם של כוחות נ"מ זמינים באופן מיידי ורצוף לאורך קו החזית.

הניסיון הראשון לנייד אמצעי נ"מ, נעשה ביוזמתו של משה תמיר ק. תמ"ח א. הרעיון התבסס על צריחי תותחים מיושנים מימי מלחמת העולם השנייה, צריחי M-55. הצריחים הללו, שבמקורם היו בעלי ארבעה קני "בראונינג" 0.5 אינץ', היו נשק נ"מ אמריקאי במלחמת העולם השנייה וגם לאחריה. באמצע שנות השישים צה"ל נזקק לזחל"מים עבור יחידות החרמ"ש ורכש מעודפי הצבא האמריקאי זחל"מים שעליהם היו מותקנים צריחי 0.5 אינץ' ארבעה קני. הצריחים הוסרו ונשארו מוטלים כגרוטאות עד שנמצאו והוכנסו לשירות הנ"מ תחילה כסוללה בגדוד 945 במלחמת ששת הימים ואח"כ ככלי רביעי בסוללות 40 מ"מ החל משנת 1968. צריחים אלו היו בשימוש במלחמת ההתשה ובמהלכה 11 מהם הובאו אל מפעלי התעשייה האווירית, ושם שופצו והותאמו מחדש לקליטת תותחי "DEFA" 20 מ"מ. תותחים אלו פורקו ממטוסי "אוראגן" של חיל האוויר, שהחליף את תותחי 20 מ"מ המקוריים של מטוסי הקרב הצרפתיים שברשותו, לתותחי 30 מ"מ כבדים יותר.

צריח 0.5 על גבי זחל"מ צילום ממלחמת העולם השנייה

כך זכו גם התותחים הישנים וגם הצריחים הוותיקים, לעדנה מחודשת. כפלטפורמה למערכת הנשק החדשה-ישנה והמאולתרת הזו, נבחר רכב סובייטי משוריין, BTR-40, שכמותו נפלו רבים שלל בידי צה"ל במלחמת ששת הימים. לצורך תפעול הכלים החדשים, נבחרו לוחמים וקצינים מגדודי 40 מ"מ, 882 תחילה ואח"כ מהגדודים 881 ו-945.

זוג תותחי 20 מ"מ על גבי נגמ"ש שלל BTR צילם זאב רונן במוזאון חיל האוויר

בשלב ראשון הורכבו 11 כלים כאלה. הם הובלו על גבי מובילי טנקים ל"בלוזה" שבצפון מערב סיני. משם התפזרו ומוקמו במעוזים לאורך תעלת סואץ, בחיפוי חיילי חטיבת גולני. בתוך זמן קצר הועמדה מערכת הנשק החדשה למבחן ראשון אמיתי. ב-28/2/1970, זמן קצר לאחר פריסת הכלים בשטח, חצו שני מטוסי "מיג-17" את התעלה לקראת השקיעה, כדי לתקוף את המעוזים מכיוון השמש השוקעת כאשר הלוחמים מסווגורים. "מיג" אחד ריקט בעוד שהשני הפציץ מגובה של 20 מטר בלבד. שני צוותי התותחים של המוצב החלו לירות וה-"מיג" הראשון נפגע, אך המשיך בטיסתו. המטוסים ביצעו פניית 180 מערבה ושבּו וירדו ביעף נמוך על התותח הצפוני. מפקד הצוות יוסף אלחדד נפגע בראשו אך התעלם מן הפגיעה והמשיך בטעינת תחמושת עבור הכוון שמואל מיטלמן. במקביל, המשיכו לוחמי הצוות הדרומי, סגן משה קפלן ופרוספר קריספל, לירות במטוסים התוקפים. הם פגעו במטוס הראשון שנפל לקרקע בצידה המערבי של התעלה והתפוצץ. לאחר מכן החליפו מחסניות וביחד עם הצוות הצפוני, הפילו גם את ה-"מיג" השני. על חלקו בקרב והתמדתו למרות הפגיעה, צוין יוסף אלחדד לשבח וזכה בעיטור המופת.

בעקבות ההפלות המוצלחות, אכן הפחיתו מטוסי האויב את מספר התקיפות באזור. המורל של לוחמי הנ"מ עלה וכולם קיבלו חיזוק רב מן ההצלחות. הצורך בהקמת כוחות נ"מ מתנייעים הוכר כחשוב, וההחלטה הסופית על הקמתה של יחידה מיוחדת לנ"מ מתנייע אכן התקבלה באפריל 1970. היחידה הסדירה שהוקמה הייתה גדוד נ"מ מתנייע (גנמ"ם) 66.

לוח 1

א"מ / ת"מ / ר"מ
3161 סל
1363 סל - 22
סיון חט"ל
70 יוני 15

מספר זה כולל 4 דפים
עומק סל 39 מתוך 43

הנדון: הקמת יח"מ נ"מ בסדיר, על-בסיס וחל"מי
20 מ"מ נ"מ מיגד העבודה 70/1 - פק' תשכ"ב

החלטות

1. סמרת הפקודה להורות את הנורמות הנצוגות, בכל הקשור להקמת יח"מ הנ"ל.

האמצעים

2. יקבע יח"מ - מתוך הנחה נגד-ספוטית על ז' -

א. פקודים, קווים ומחנות קדמיים, בהתאם לקביעת המפקד.
ב. יח"מ מילי קרקע/אוויר ובקרה, יח"מ ארט' פרוסות, וכן כוחות צה"ל אחרים.
ג. ראשי-טוראי, חפ"קים וריכוזי הליקופטרים.

במלב מאוחר יותר, תבחן התאמת יח"מ הנ"ל חוסס ל-נ"מ אוב"מ.

3. מבנה - מבנה יח"מ פכלול את יח"מ המסנה הבאות ז' -

מפקד
היחידה

סול' מפקדה

סול' א

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

יג

יד

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ל

2/..

לוח 2

עומק סל 32
אנ"מ/ת"מ/ר"מ
מנ-22-1363

6. **המשימות** - אנ"מ/ת"מ/ר"מ יורה על המשימות היח"מ הנ"ל בהיקף כאמור במכתבנו: מנ-22-0068 מה-14 אפר' 70.

7. **המקום**

א. האחריות להקמת יח"מ - מפק' ת"מ.
ב. היקף צרכי אימון והקמה - כמפורט במכתבנו: מנ-22-0068 מה-14 אפר' 70.

8. **פרטים** - מחנה הקבע של יח"מ יהיה במחנה כפר-סירקין.

9. **משימות היח"מ וחומר חיל**

א. היח"מ תוכנן ל-מפק' ח"א.
ב. החומר החילי ח"מ.

10. **לוח-זמנים במיח"מ**

א. תוקף פק' ההקמה לארגון היח"מ - עד פרסומה.
ב. נטר הספקת 12 החל"מים - סוף יוני 70.
ג. כניסת היח"מ ל-סד"כ - סוף ספט' 70.
ד. תחילת ביצוע העבודה מבצעית - 4 אוק' 70 (עפ"י קביעת אנ"מ/מבצעים).

11. **אנ"מ/ת"מ/ר"מ 2-2-2** ירחסו צוקדים צור ארגון ותכני כ"א ו-צל"מ, בהתאם לאמור בפקודה זו.

ב' גרמני רס"ג
קמ"ב חוא"ר/1
מט' ראוי וחולקה

ג/מט

3/..

פקודת ארגון לגנמ"מ 66. באדיבות ארכיון צה"ל

מלחמת ההתשה הסתיימה בהפסקת אש בינינו לבין המצרים בליל 7-8 באוגוסט 1970.

גדודי הנ"מ וסוללות ה"הוק" הוצבו במהלך התקופה מסיומה של מלחמת ששת הימים ועד יום הכיפורים במרחבי סיני: במעוזי התעלה, ברפידיים, באופיר ובאום חשיבה, "בלוזה", אבו סמרה, ג'די. במהלכה של התקופה הזאת נרשמו לזכותם הפלות של 20 מטוסי אויב, מתוכן 12 הפלות על ידי סוללות ה"הוק", שש על ידי סוללות 40 מ"מ. ושתיים על ידי 20 מ"מ מתנייע.

516

המערך וכפוף למפקד חיל האוויר.

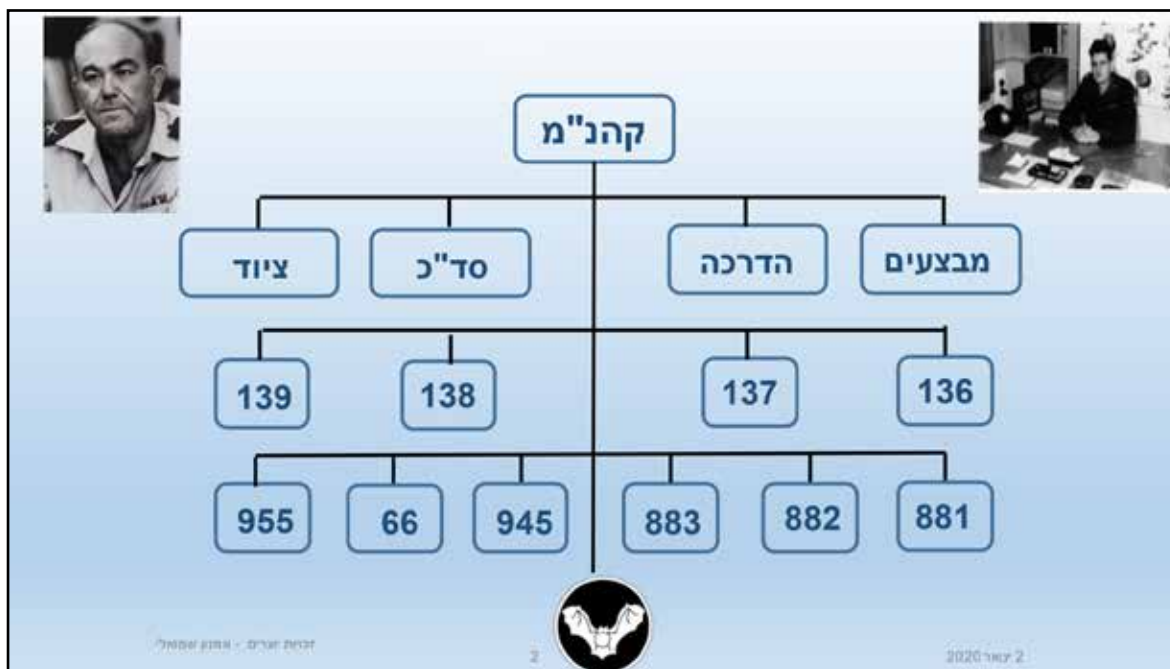
באחד בדצמבר 1970 עבר מערך תותחנות הנ"מ לחיל האוויר והתאחד עם מערך טילי ה"הוק". למערך מאוחד זה הוקמה מפקדה - מפקדת כוחות הנ"מ 516 - ובראשה הוצב משה תמיר (בתמונה מימין), קצין תמח"א שהועלה לדרגת אל"מ ומונה לקצין הגנת נ"מ - קהנ"מ. המפקדה קיבלה אחריות בנושאי הדרכה / מבצעים / מנהלה ואחזקה והורכבה מענף טילים, מענף תותחים ומענף סד"כ.

1000

**הנחיית הרמטכ"ל על בנית מערך נ"מ אחוד ת.פ חיל האוויר.
באדיבות ארכיון צה"ל**

בפקודת יום מ-11 בדצמבר 1970 כתב מפקד חיל האוויר, האלוף מוטי הוד: "חיל האוויר ומערך הנ"מ חותרים כל השנים למטרה משותפת – שמיים נקיים לישראל. נהיה דרוכים במטוסינו, נתמיד בציפייה ליד סוללות התותחים ונגשים את דברי הנביא עמוס: "ואם יעלו השמייים משם נורידם".

ב-1972 קיבל את הפיקוד על מפקדת קהנ"מ אל"מ מאיר שריב (בתמונה משמאל). מבנה המפקדה שונה כך שלא יהיו ענפים נפרדים לטילנות ולתותחנות, אלא שהחלוקה תהיה לנושאים כמו: מבצעים, תורת לחימה (תו"ל) וסד"כ - שהיו אחראים על כל מערכות הנ"מ. עם השנים נשמר העיקרון, ולעיתים שונו השמות, כמו, למשל, החלפת שמו של רע"ן מבצעים לק' אג"ם ובמקום ענף תו"ל, ענף תוה"ד (תורה והדרכה).

מבנה מפקדת קצין הגנת נ"מ 516

המפקדה החדשה ריכזה את דרישות היחידות - סדיר ומילואים. היא תיעדפה חלוקת משאבים - כ"א ציוד ובינוי והעלתה דרישות להשלמה מול הגורמים השונים במפקדת חיל האוויר. בתחום המבצעים וההדרכה פרסמה המפקדה גרף עבודה שנתי על מנת שכל יחידה תתארגן בהתאם. התחום המשמעותי שבו עסקה המפקדה היה בניין הכוח בעיקר בהתבסס על לקחי מלחמת ששת הימים ומלחמת וההתשה והן על בסיס המשימות החדשות להגנת נ"מ שהוטלו על חיל האוויר.

התרחבותו של מערך הנ"מ והגדלתו של המערך הנייד בעקבות מלחמת ההתשה – בניין הכוח

פריסת כוחות צה"ל בסיני במהלך מלחמת ההתשה בשנים 1969-1970 ובניית מפקדות, שדות-תעופה, יחידות שליטה ובקרה ואתרים חשובים אחרים בארץ, כל אלו דרשו הגנה אווירית הולכת וגדלה והעמידו אתגר מיוחד למערך הנ"מ.

מערך הנ"מ הלך וגדל ולמעשה הכפיל את עצמו ויותר, כאשר כוחות המילואים היוו את כוחו העיקרי. המתווספים החדשים באו מיחידות צה"ל השונות או מקרב מתגייסים חדשים. תהליך הכשרת הלוחם לייעודו הפך למשימה ראשונה במעלה. גדוד 883 (ביסנ"מ 883) בהרצליה קלט את המצטרפים החדשים ומיין אותם למקצועות השונים, בחלוקה לכלים השונים. הקורס הבסיסי כלל: הכרת התותח ותפעולו; דרך הצבתו; כינונו ומטווחי הירי. לאחריו נערכו קורסים מיוחדים למפקדי צוותים, לבעלי מקצועות ייחודיים, והכשרה ייעודית לקצינים. בין השנים 1972-1970 שימש גדוד 66 כבית ספר לנ"מ מתנייע וזאת עד הקמת מדור מתנייע במסגרת ענף יחידות ב-883.

בתחילה היה כוח של כ-12 גדודים/יחידות, ובהמשך צמח המערך לסדר גודל של 31 יחידות ומערכות נשק שונות. הגידול בסד"כ חייב את הגדלתו של מערך האימונים וגדוד 883, בכובעו כבית ספר לתותחנות נ"מ, גדל במספר הענפים - מערכות שלל/ מתנייע/ 20 מ"מ נגרר וגידול בסד"כ 40 מ"מ ובכוח אדם. בשיאן של תקופות ההסבה מגיע מספר המתאמנים היומי ליותר מ-1000 מתאמנים. במקביל יטנ"מ 136 בכובעה כבית ספר ל"הוק" הכשירה חיילים וקצינים על מנת למלא את הצרכים בשל רכש של סוללות נוספות.

המערך תכנן הגנה על יותר מ-50 אתרי פריסה כאשר את כל זאת מבצעת המפקדה. בשטח הוקמו ארבעה מנ"מים אזוריים סדירים - מרכז נ"מ צפון (168), מרכז (167), נגב (169), וסיני (170). אלה היו אחראים על הימ"חים ועל כל נושא גיוס המילואים לגדודים במרחבם. המנ"מים ריכזו את רשתות הגיוס של גדודי המילואים של מערך הנ"מ, שהיו מחוץ לבסיסי חיל האוויר והיו אחראים לאספקת שירותי אחזקה, שלישות ואפסנאות לאותם גדודים. נושא הגיוס של יחידות ה"הוק" וגדודי הנ"מ הקני נשאר באחריות הבסיסים שבהם חנו.

בניין הכוח של מערך הנ"מ באותה עת התבסס על הצרכים והנסיבות הבאים:

- הגנה על מתקנים אסטרטגיים - תחנות כוח ומסופי דלק. הפתרון היה הקמת גדודי נ"מ המבוססים על מערכות של נשק שלל, תותחי נ"מ 37 ו-57 מ"מ ממלחמת ששת הימים. בתחילה נועדו המערכות הללו בהמלצת אג"א לגריטה, אבל חיל האוויר שכנע את המטכ"ל עוד ב-1969, ליעד את הכלים למשימה החדשה שהוטלה עליו. עד המלחמה הוקמו שמונה גדודים, ארבעה מכל סוג, האחרון הוקם בפברואר 1973. מפקדי הגדודים, סגניהם ואחרים, בעיקר ברמות של מפקדי סוללות ומעלה, היו מותיקי הנ"מ אנשי 20 ו-30 מ"מ כאשר עיקר כוח האדם הגיע מהכשרת אנשי מילואים, כולל שלב ב'. כתוצאה מכך הכשירות של היחידות לא הייתה מיטבית.
- תוספת מתקנים לחיל אוויר חייבה הגנה במערכת נשק איכותית. לשם כך נרכשו שמונה סוללות 40 מ"מ נוספות וכך מוקמות סוללות מילואים 40 מ"מ נוספות לגדודים הסדירים ולצידם גם שני גדודי מילואים חדשים 40 מ"מ לבסיסים עציון ואופיר, ובמקביל מוקמים גדודי 20 מ"מ נגרר לאתרים נוספים.
- מתן הגנה לעוצבות היבשה - הפתרון שנמצא החל מפברואר 1970 ובעקבות לקחים ממלחמת ההתשה, הביא להקמת גדוד נ"מ מתנייע ראשון, סדיר - גנמ"מ 66, ולאחריו הקמה של גדודים נוספים במילואים, באפריל 1970. היוזם והדוחף להקמתו של הגדוד החדש היה קהנ"מ אל"מ משה תמיר. המוציא לפועל היה מפקד הגדוד הראשון סא"ל אלי ברוך.

את הצורך בגדודי נ"מ נוספים חבירים וניידים, המגינים על הכוחות בתנועתם, העלו כוחות היבשה כחלק מארגון הכוח ומבנייתו במקביל של חמש אוגדות קבועות. ההחלטה הייתה לצרף לכל אחת גדוד נ"מ נייד חביר בהתבסס על גדודים קיימים ועל בנייתם של גדודים חדשים. שני גדודים תוכננו לתגבר אוגדות לוחמות בחזית הצפון, ושלושה גדודים נבנו לטובת אוגדה 252 בסיני, ולטובת שתי אוגדות המילואים שתוכננו גם הן לטובת חזית הדרום.

אלה היו הגדודים:

- גדוד 203, גדוד נ"מ קל 20 מ"מ שפעל בפיקוד הצפון ופרס במלחמת ששת הימים להגנה על מתקני השאיבה של המוביל הארצי ב"אשד כינורות" ובמלחמת ההתשה גם ב"רומני". הגדוד הוסב לגדוד מתנייע תחת פיקודו של מוסה כהן והיה מיועד לחבור לאוגדה 36 שהפכה לאוגדה קבועה בפיקוד הצפון.
  - גדוד 206, גם הוא על בסיס גדוד נ"מ נגרר 20 מ"מ שפרס במלחמת ששת הימים להגנה על מתקני הגז ב"פי גלילות", תחת פיקודו של יעקב לוין, ואחריה הוסב לגדוד 14.5 מ"מ במלחמת ההתשה פרס הגדוד באתרים שונים במרחבי סיני בעיקר באזורי "רומני" ו"בלוזה". בראש הגדוד עמד, עד לפני מלחמת יום הכיפורים, רס"ן שרב ובמלחמה, ישראל חסון. הגדוד תפעל תותחי 14.5 מ"מ דו קני או ארבע קני ורק סוללה אחת הספיקה לבצע הסבה למתנייע לפני המלחמה. הגדוד היה מיועד לחבור לאוגדה 146 של פיקוד המרכז.
  - גדוד 207 היה גם הוא בעברו גדוד נגרר 20 מ"מ בפיקודו של שייקה שפיר. את ההסבה למתנייע ערך הגדוד תחת פיקודו של עמוס ארד ובלחימה הוכפף לאוגדה 143.
  - גדוד 208 הוקם ערב מלחמת ששת הימים כגדוד נגרר של 20 מ"מ בפיקודם של זאב אטינגר ודודו לזר. עם הסבתו לגדוד מתנייע מונה רס"ן ניסן גלעד למפקדו. הגדוד קיים במאי 1972 את אימון ההקמה. הגדוד שבסיסו היה במחנה סירקין חבר במלחמה גם הוא לאוגדה 143 בפיקוד הדרום.
  - גדוד 291 הוקם כגדוד מתנייע באוקטובר 1972 כגדוד חביר לאוגדה 252, וזאת תחת פיקודו של המג"ד הוותיק שייקה שפיר. במלחמה חבר לאוגדה 162.
  - עם תחילת מלחמת ההתשה הוקמה בסיני יטנ"מ 139 עם שלוש סוללות הוק סדירות. היחידה קיבלה אחריות על מערב סיני, בתוספת סוללה סדירה מיטנ"מ 136 שנפרסת במרחב. הסד"כ גדל בארבע סוללות מילואים נוספות שנרכשו מארצות הברית כך שסד"כ סוללות ה"הוק" הגיע ל-12 והפריסה המתוכננת הייתה אמורה לתת הגנה בכל מרחבי המדינה.
  - הוצאת תותחי 20/30 מ"מ חד קנייים וצריחי 0.5 מ"מ, ארבע קני מהסד"כ והחלפתם בצריחי 20 מ"מ דו קני נגרר הביאה ליכולת לייצר כוח אש חזק יותר. מוקמים גדודים נוספים לפריסה במתקני חיל אוויר שונים
  - הקמת גדוד ייעודי 835 ובו שמונה סוללות 20 מ"מ נגרר - להגנת נ"מ לסוללות ה"הוק" במערב סיני
  - בסוללות ה-40 מ"מ החליפו את צריחי 0.5 מ"מ בצריחי 20 מ"מ
- בשנים אלו הוקמו והסכו תשעה גדודי מילואים שהתבססו על ציוד שלל, שנמצא אחרי מלחמת ששת הימים למכביר בסיני, 14.5 מ"מ, 37 מ"מ, 57 מ"מ. הם כללו את הגדודים: 206, 470, 662, 809, 852, 853, 895, 913. בנוסף הוקמו חמישה גדודי מילואים 20 מ"מ נגרר ו-40 מ"מ: 832, 835, 885, 948, 949.
- גדודי 40 מ"מ הסדירים ביצעו תעסוקה חצי שנתית במערב סיני: גדוד עם ארבע סוללות נפרס דרך קבע עם שתיים או שלוש סוללות להגנה על שדה תעופה רפידים. גדוד אחר אייש שתי סוללות סדירות של 20 מ"מ ונפרס להגנה על הבסיסים החיוניים שעל רכס אום חשיבה הצופה על חזית המערבית של סיני.
- הגדוד המתנייע הסדיר 66 פרס פלגות 20 מ"מ על שלוש מסוללות "הוק" במערב סיני. סוללה נוספת של הגדוד, הייתה בכוננות קבועה לפריסה ברמת הגולן.
- כל הגדודים המתנייעים שבבנייתם הוחל רק ב-1972 עברו במהלך ההקמה תהליכי הכשרה מיוחדים. הגדודים קלטו כוח אדם צעיר יחסית, רובם יוצאי יחידות שדה ומשורררים של מערך הנ"מ. מעבר להכשרה המקצועית הם עברו גם הכשרה כלוחמי חי"ר לכל דבר. לאחר ההכשרה עברו הלוחמים אימונים בתוך הגדודים, משולבים עם תרגילים חלקם עם כוחות היבשה, בשילוב עם אנשי מילואים. היה זה נדבך חשוב מבחינה מקצועית. הוא יצר

גיבוש חברתי וגאוות יחידה. גדוד 66 השתתף בפברואר 1972 בתרגיל "עוז", תרגיל רחב היקף של צה"ל בסיני שבמרכזו דומתה צליחת התעלה בסכר הרואיפה על נחל אל-עריש ומג"די המילואים צפו בתרגיל לצורך לימוד.

הגדוד הראשון שהוקם היה גנמ"מ 208 והוא עבר את כל המסלול. התהליך התבצע בסדרה של אימונים, ששיאם היה אימון ההקמה במאי 1972 ואימון גדודי כעבור שנה. התהליך גיבש מקצוענות, בקיאות בתותח, בצריח, בזחל"מ, תוך כדי תפעול שדאי, תנועה, פריסה וחבירה לאוגדה לוחמת. הגדודים 203, 207 ו-291 עברו את אימון ההקמה והסוללות נמצאו כשירות, אך לא הספיקו לעבור את האימון הגדודי. בגנמ"מ 206 רק סוללה אחת עברה את אימון ההקמה.

המבנה של כל אחד מהגדודים המתנייעים התבסס על כ-220 חיילים. כל גדוד נבנה על שלוש סוללות כשבכל סוללה עשרה זחל"מים. סך הכול היו לכל גדוד 32 זחל"מים (27 זחל"מים עם תותחים ובהם 54 קני תותח ועוד חמישה זחל"מי פיקוד). בסיס הקבע של הגדוד הסדיר היה בבסיס חיל האוויר באל עריש ויחידותיו היו פרוסות בכל רחבי הארץ. גדודי המילואים אוכסנו בימ"חים. גדוד 203 שוכן בבסיס בחיפה, גדוד 208 במחסני הנ"מ במחנה סירקין שליד פתח תקווה, גדוד 207 במחנה "רותם" וגדוד 291 בשדה התעופה באל עריש.

בסוף חודש מרץ 1973 ועוד לפני כוננות "כחול לבן" עמד סדר הכוחות של מערך הנ"מ על:

- 54 סוללות L-70 מאורגנות בשמונה גדודים לאבטחת בסיסי הטיסה ויחידות ח"א פרוסות
- 184 צריחי 20 מ"מ נגררים
- 12 סוללות טילי קרקע אוויר "הוק" הערכות בחזיתות השונות
- 48 סוללות תותחי שלל 37 מ"מ ו-57 מ"מ ועוד שבע סוללות 14.5 מ"מ להגנת מתקנים
- 135 צריחי 20 מ"מ שאורגנו בחמישה גדודי נ"מ ניידים

11

העוקף מכ"מ 5. מחנך... העתקים
המסמך כולל... דפים

האוויר	חיל	מפקדת
אוויר		מחלקת
1		אוויר
2630		טל"
10216	111 -	חא -
חיל"ג	אדר ב'	14
73	מס	

11/12

ס ו ד י

אוויר 2	
החיתום	תאריך
33-3	29.3
2	29.3
3	29.3

11-11

סוג תאריך	מס
1	10
2	10
3	10
4	10
5	10
6	10
7	10
8	10
9	10
10	10

1/2/37

אל 6. תאריך תאריך

הנדון: פיתוח נד"כ ה-נ"מ בתכנית "אופק א"

ר ק ע

1. סד"כ ה-נ"מ בנוי היום על מספר מרכיבים עיקריים:
  - א. 56 סוללות 40 L-70 מ"מ מכוונות מ"מ המאורגנות ב- 9 גדודים, המוקצים לכפופות הטיסה בעיקר ומיעוטן (2) ליחידות אחידות בחיל. מערכת נסק זו סיהרת האט טלה בנוייה על 3 חותמים + מכ"מ הינה חוצר מטולב טל חותם מלחמה העולם הטניה ומכ"מ בקרת ירי טל:נות ה- 50 המאורגנות. סוללה מלאה מאוייכת ב- 36 איט.
  - ב. 12 סוללות ווק נגדרות הערוכות להגנה מכואות ב-טיני, אופיר, מרכז וצפון הארץ.
  - ג. 48 סוללות 37 מ"מ ו- 57 מ"מ טלל הפרוסות בארזים בלבד להגנה מתקנים אחרונים חיוניים מעטים.
  - ד. 360 צריחי 20 מ"מ (טכניים ונגררים) לצורך הגנה נקודות ב-נ"מ קל והגנה כוחות יבשה בחנועה. הכה המחנכים ואורגן ב- 6 גדודים הבנויים על 27 צריחים מזוחלים:יל אחד, מערכת נסק זו היא צרוף:יל עודפי חותמים אויריים 20 מ"מ מיומנים וצריחי 0. נ"מ אמריקאיים מעודפי מלחמה העולם הטניה.

סד"כ נ"מ במרץ 1973. באדיבות ארכיון צה"ל

הנ"מ והיערכותו ערב מלחמת יום הכיפורים

כבר במהלך הכוננות "כחול לבן" בחודשים אפריל-מאי 1973 זורזו המהלכים לבניין הכוח של צה"ל. בקרב כוחות היבשה הושלמו פערים בכל הקשור לבנייתן של חמש האוגדות הקבועות והוחשה גם הקמתה של אוגדה שישית, אוגדה 210 לפיקוד הצפון. חיל האוויר המשיך להתעצם בעיקר בכל הקשור לקליטת טייסות ומטוסי קרב מתקדמים כמו ה"קורנס" ו"הנשר", בצד ה"שחק" וה-"עיט". התעצמות זו הביאה למדיניות לפיה ראה מפקד חיל האוויר החדש, האלוף בני פלד, בכוח המוטס את חזות הכול בעיקר בכל הקשור להגנת שמי המדינה. מדיניות זו בצד תחושת הביטחון ומדיניות החיסכון הביאה בהדרגה לכוונה להישען פחות על מערך הנ"מ. כיוון שהכוח הסדיר הפרוס התבסס בעיקרו על סוללות טילי ה"הוק" התקבלו הוראות של קיפול סוללות, הקטנת מספר הפלגות בסוללות הפרוסות, הקטנת כמות המשגרים, הצבה של פחות טילים על קני השיגור והורדתם לארגזי האחסון. כמו כן הוסבו סוללות ה"הוק" סדירות כמו הסוללה ב"רותם" לסוללת מילואים.

כשבוע לפני המלחמה נחת מפקד חיל האוויר האלוף פלד בסוללה בצפת ונתן הוראה לקפלה מיידית. באירוע נכח זאב צוק רם, קמב"צ 138, שהעביר זאת לאיתן יריב, מפקד היחידה, שמחה על כך. לבסוף הוחלט על קיצוץ מספר המשגרים והטילים.

את האירוע תיאר תא"ל (מיל') זאב (וובה) צוק רם שהיה קמב"צ יטנ"מ 138, בדרגת סרן, במלחמה:

"כשבוע לפני המלחמה ביום ראשון מוקדם בבוקר כשאני מפקד תורן בסוללה אני מקבל הודעה מיחידת הבקרה, "מפקד ח"א בדרך אליך במסוק, מגיע בעוד כ-20 דקות תתארגן להנחתה שלו". ואכן המסוק מגיע בזמן ואני מנחית אותו בכניסה לסוללה ומקבל את פניו של מח"א בני פלד. יום ראשון 07:30 בבוקר נכנסים לסוללה ומח"א מבקש להיכנס לחדר האוכל, אל מטבח שנמצא בסמוך לכניסה לסוללה. הוא נכנס, מסתובב מתכופף לרצפה ובודק עם היד את ניקיון הריצפה, היה נקי!!!

ממשיכים לאחר מכן פנימה ובדרך הוא נכנס למבנה של האפסנאות הכללית, הדלת כמובן סגורה (יום ראשון בבוקר) כי האפסנאי לא הגיע עדיין (גר בקריית שמונה) אבל על הדלת כתוב שעות פתיחה 08:00-10:00 מח"א מוציא עט וכותב "האם האפסנאות סגורה רק עבור מפקד ח"א?" וחותר. ועכשיו מסיירים בסוללה ותוך כדי הסיור מח"א שואל אותי - "מה אתם עושים פה בכלל? למה אתם יושבים כאן?" הייתי מופתע, לא התכוננתי לשאלה כזו ממפקד חיל האוויר ומוסיף מח"א ואומר, "צריך להוריד את הסוללה מהאתר" ולבסוף סוכם על החזקת 2 כני שיגור בלבד בכל פלגה (במקום שלושה) ו-2 טילים בלבד על כני השיגור מאוישים במקום שלושה כלומר 4 טילים בפלגה במקום 9.

עבר שבוע וביום שישי, 5.10.73 קיבלנו הוראה מאיתן יריב שהיה אז מפקד 138 להעמיס מייד את כל הטילים על כני השיגור כי צפויה להיפתח מלחמה מחר, ואכן בוצע מיידית וביום שבת 6.10 בשעה 13:55 שוגרו טילים מהסוללה לכיוון מבנה של מטוסי "סוחוי" סוריים שהגיע מכיוון לבנון לתקוף את יב"א 506 - הופל מטוס אחד מהרביעייה והשאר פנו לאחור וחזרו לסוריה - הקצין ששיגר היה סגן יוסי ברגר.

לאחר המלחמה, בערב משותף לאנשי היב"א והסוללה עלה מפקד היב"א לבמה ואמר לאנשיו "בזכות הסוללה הפועלת יחד איתנו בהגנה על הצפון, היב"א לא נפגעה ותפקדה באופן מלא לאורך כל המלחמה, אנחנו וכל ח"א חייבים לחיילי הסוללה".

בתקופה שלקראת מלחמת יום הכיפורים, הלך והתהדק הקשר בין מחלקת מבצעים לבין מפקדת הנ"מ, כפי שהסביר תא"ל (מיל') עודד ארז, אז רע"ן הגנה אווירית במחלקת מבצעים בדרגת סא"ל: "התהדק הקשר בין אוויר 3 (שקדם למחלקת מבצעים) לקהנ"מ והוגדרו תחומי האחריות הארגונית והמבצעית, בהתאם לתפישת ההגנה האווירית הכוללת של מפקדת חיל האוויר, מבחינת היערכות, אימונים, פריסה והוראות מבצעיות".

ב-13 בספטמבר 1973 התרחש אירוע מיוחד שצוין כעלייה חדה במתח. ביום זה נערכו קרבות אוויר בין מטוסי "מיג-21" סוריים למטוסי קורנס ושחק ישראליים, שבמהלכם הופלו 12 מטוסי "מיג-21" סוריים ומטוס שחק ישראלי אחד. בישראל גבר החשש שסוריה לא תעבור על כך לסדר היום ותנסה לפחות להשתלט על אחד מיישובי רמת הגולן. ב-27 בספטמבר 1973, על פי הוראתו של מפקד חיל האוויר, תוגברה הכוננות בחיל האוויר למלחמה, כולל כוננות ליירוט ולתקיפה. עודכנו ורוענו הפקודות למבצעים השונים ונמשכו האימונים.

באשר לחיל האוויר, מפקדו האלוף בני פלד היה רגיש להתפתחויות. הוא היה ער לקידום טייסות חיל האוויר הסורי לשדות-תעופה קדמיים וביניהם מטוסי הפצצה "סוחוי-7", שהועברו משדה התעופה T-4 המרוחק 270 ק"מ מהחזית, לשדה התעופה דמייר המרוחק ממנו 70 ק"מ בלבד. חיל האוויר לא התייחס לכך שטייסת "סוחוי-20" קודמה גם היא לקרבת החזית למרות שגורמי אמ"ן קלטו על כך ידיעה בתחילת השבוע וכמו כן לא התייחס להעברת טייסת "מיג-21" סורית לצילום ויירוט משדה התעופה דמייר לשדה התעופה סייקל. כל אלו העידו על מגמה התקפית מובהקת. ב-5 באוקטובר בבוקר, ערב יום הכיפורים, ובעקבות העלאתה של הכוננות בצה"ל, ערך מפקד חיל האוויר דיון מבצעי מיוחד עם בכירי המטה, שבו הובעה הערכה מחמירה על הכוננות הגבוהה בחילות האוויר הערביים. הוא דיווח על רכבת אווירית המתקיימת מברית המועצות למצרים ולסוריה. בעקבות הערכה זו, הוא הורה להכין את תוכנית "דוגמן 5" לתקיפת סוללות הטילים בסוריה.

באותו דיון סוכם על הגברת הכוננות בחיל האוויר ועל צורתה. בהתאם לכך הפיץ בשעה 09:30 מפקד חיל האוויר מברק המורה ליחידות המבצעיות (בסיסים, כנפות, מרכז השליטה 333 ויחידות הבקרה) להיכנס לכוננות ג'. שאר היחידות הוכנסו לכוננות ב', כך שניתן יהיה לאייש אותן במלואן בתוך שש שעות ממתן ההוראה על ידי מרכז השליטה של חיל האוויר. מתוך הערכה שהמלחמה בפתח, ערך מפקד חיל האוויר באותו היום, 5 באוקטובר בשעה 14:30, תדריך חילי בשדה דב בהשתתפות מפקדי הבסיסים, הכנפות, ובכירי המטה. הוא חזר על הערכתו כי המלחמה קרובה. נראה שהדבר לא חילחל מספיק למטה למפקדי הבסיסים, ליחידות הבקרה ומהם לטייסות. רבים היו עדיין שאננים והתחושה שהמלחמה בפתח לא הדביקה אותם. תא"ל רפי הר-לב, ראש מחלקת מודיעין, כשותף לעמדת ראש אמ"ן, חלק על דעתו של מפקד חיל האוויר וסבר שפני הערבים אינם למלחמה. הוא הרבה להביע דעתו, וגם זו, ככל הנראה, תרמה לתחושת השאננות.

על אירועי היום במפקדת כוחות הנ"מ סיפר סא"ל בדימוס, (אז סרן) דב דותן - רמ"ד כוננות וכשירות במפקדה:

"5.10.73 - היערכות סדירה באתרי הפריסה. אחר הצהריים - הפעלת 'קריאה שקטה' להחזרת חיילי הסדיר בחופשה ליחידותיהן.

15:00 - כנס מפקדים של מח"א בהשתתפות קהנ"מ בשדה דב. נתון מודיעיני: פינוי משפחות של הכוחות הרוסים מקהיר ודמשק למוסקבה.

בסביבות השעה 16:00 חזר קהנ"מ מדיון המפקדים וזימן את אורי רם ואותי ללשכתו (נשארנו היחידים במפקדה), כאשר סיפר לנו על המידע המסווג בדבר פינוי המשפחות ברכבת אווירית למוסקבה, מייד אמרתי שזה סימן מובהק למלחמה. בסביבות השעה 16:30 ירדתי ל"בור הפיקוד - המשל"ט" של חיל האוויר ובעת שהייתי ליד תא רמשל"ט עודכנתי כי "מיג-17" מצרי מבצע גיחת צילום במקביל לתעלת סואץ וסוללת ה"הוק" באבו סמרה קיבלה אישור לירי, אולם הטיל לא שוגר עקב תקלת טיל עקר. בקשת הסוללה לניסיון שיגור נוסף, נענתה בשלילה ע"י מח"א באומרו: "זה רק 'מיג-17' ותנו לבחור לחזור בשלום". בסביבות השעה 18:30 נסעתי לשדה דב כדי לוודא שחיילינו ששהו בחופשה ישובו לסיני בשתי טיסות לרפידים ושארם א שייח".

ב-5 באוקטובר בשעה 16:40 זיהתה יחידת הבקרה 511 חדירה נמוכה של מטוס "מיג-17" ממזרח לקנטרה, ככל הנראה לבדיקת עירנות הכוחות בקו התעלה. בהיעדר מטוסי חיל האוויר באוויר, אישרה הבקרה לסוללת ה"הוק" 136 א' באבו סמרה אש חופשית. קצין המבצעים של הסוללה, שלמה חסון, לא חשב פעמיים ושיגר טיל לעבר

המטוס, אך הטיל היה עקר ונשאר על כן השיגור. יוסי ברגר שחקר ובדק את הנושא הגיע למסקנה שהייתה זו התגרות מצרית, שנועדה להניע את ישראל להפיל את המטוס מעל שטח מצרי ממערב לתעלה, ובכך להצדיק למוחרת את יציאתה למלחמה, בטענה שזו תגובה להתגרות הישראלית.

לדבריו של קצין הגנת נ"מ (קהנ"מ) במלחמת יום הכיפורים, אל"מ מאיר שריב: "התעצמות חיילות האוויר הערביים חייבה מתן הגנת נ"מ טובה יותר לכוחות היבשה, אולם ב-6 באוקטובר 1973 רק גדוד מתנייע אחד סיים את אימון ההקמה ועוד 3 גדודים היו מצוידים בנשק מתנייע, אולם טרם עברו אימוני הקמה גדודיים אלא סוללתיים בלבד.

ההתעצמות של הכוח האווירי הערבי חייבה מתן פתרונות ארגוניים מרחביים לשליטה על הכוחות, אולם לקראת אוקטובר 1973, טרם הסתיים הארגון ובשטח היו רק מרכזי ימ"חים מצומצמים. ההתחבטות העיקרית באשר לפריסת הנ"מ נסובה סביב השאלה האם לתת הגנה ליעדים החיוניים, אפילו שסבירות תקיפתם נמוכה במרכז הארץ, או ליעדים חיוניים פחות הקרובים יותר לקווי החזית ובעלי סבירות גבוהה יותר להיות מותקפים... עקב קוטנו של מערך הנ"מ הסדיר, נמצאו בפתיחת המלחמה הרבה יעדים חיוניים ובתוכם עוצבות היבשה ללא הגנת נ"מ".

את זיכרונותיו משירות במפקדת הנ"מ במלחמת יום כיפור סיכם תא"ל (מיל') אורי רם: "באוקטובר 1973 אני סרן צעיר במפקדת קצין נ"מ. אפתח בדבריי בווידיאו כי מלחמת יום כיפור הייתה הגורם המרכזי שהשפיע על המשך שירותי בחיל ועל השקפת עולמי לגבי ביטחון מדינת ישראל, מקום ההגנה האווירית בחיל האוויר ועל בניין הכוח.

בערב יום כיפור עסקתי בניתוח אירוע של שיגור טיל עקר על "מיג-17" מצרי מסוללת "הוק" באבו סמרא. הייתה תחושה של מתיחות וכוננות אבל לא יותר ממקרים דומים בעבר ובתקופת מלחמת ההתשה. הכול החל בהפתעה. טלפון הביתה ביום כיפור סביב 6:00 בבוקר שריב על הקו והמסר: 'תגיע למשרד' וסוגר. מגיע למשרד בקריה סביב 6:30 וכבר במתח: יום כיפור ושליש ממגרש החניה מלא... נכנס לשריב והוא מעדכן: 'היום בערב מלחמה, אני בדרך למח"א בינתיים תודיע להחזיר את כל החיילים תתחיל לגייס את כל היחידות'. 'מה עם תוא"ר לאישור גיוס?' שאלתי, 'עזוב', ענה לי, 'שיתחילו לגייס בני פלד אישר'.

התחלתי יחד עם הקצינים האחרים בתהליך הטלפונים וזכורות לי כמה מהאמירות שליוו את התהליך בשעות הראשונות שאפיינו את ההפתעה:

'מי עושה תרגילים ביום כיפור?'

'האם להוציא את כל הכלים? מי יחזיר לכשירות?'

וכמובן גם מפקד ימ"ח ששואל אם להוציא גם את שקי החול... תזכרו שלקח לי שלוש שנים עד שהשלמנו את הכמות. בהמשך היום עסקנו בהכנת פקודות פריסה והפעלת תוכניות הפריסה ליחידות המילואים והסדירות. זכור לי שהיה מאוד קשה לתאם את כל הפרטים בהעדר בעלי תפקידים במערכות הקשר, אפסנאות ובינוי.

העלינו ביוזמה שלנו כוננות ביחידות הסדירות ומחכים לערב כשהנחת העבודה שאני מבין היא שהמלחמה תתחיל בתקיפה אווירית באור אחרון (כזכור גדלנו על הקונספציה של תקיפות אור ראשון או אור אחרון). האזעקה בשעה שתיים אחר הצהריים מצאה אותי מופתע כמו כל אלה שסביבי. מתחילים לברר מה קרה, מה יודעים הכוחות הסדירים שפרוסים. מקבלים דיווחים על ירי טילים בצפון ובסיני, על נפגעים בשארם וברמת הגולן.

היתרון הגדול שהיה לנו במפקדה, שלא תרגלנו אותו ושלא היה ממוסד, שהצלחנו להתמקם בבור של חיל-האוויר בעמדה צדדית, שנתנה לנו אפשרות להאזין בזמן אמת על קווי הבקר מהיב"א וגם לדבר עם בעלי תפקידים בסוללות, ובעיקר בסוללות ה"הוק". זה נתן אפשרות להעביר מידע לסוללות, לשמוע במקביל אם הייתה פעילות התקפית אווירית. הייתה זו התקשורת הטובה ביותר ישירות לשטח בעיקר לקצר זמן, לסייע בטיפול בפריטים חיוניים שהשביתו מערכות או הנחיות מקצועיות שהעברנו במקביל כיוון והתהליך דרך מפקד היחידה/גדוד אל הסוללות בקווים רגילים הייתה מסובכת וקשה יותר בעיקר בימים הראשונים עד להתייצבות המערכות.

הנוכחות שלנו במשל"ט חיל האוויר הוכחה שוב ושוב כנכונה. ההיכרות האישית עם בעלי תפקידים בשטח והאמון של המפקדים שמדברים עם קצינים מוכרים ובשפה המקצועית או הייחודית למערכת סיפקה נדבך איזון ותמיכה".

מפקדת הנ"מ החלה עוד ביום שישי בגיוס כל הכוחות למלחמה. קצינים וחיילים הוחזרו מחופשות, ניתנו אמצעים והורדו הוראות ליחידות טילי ה"הוק" (יטנ"מים) ולגדודים הסדירים להתכונן להגנה על חלק מבסיסי חיל האוויר, להכין את סוללות הטילים שבימ"חים לתזוזה. חלק מהיחידות היו כבר בתהליכי גיוס מתקדמים. יחד עם זאת, ההתרעה על אפשרות לפרוץ מלחמה לא ירדה לסוללות ולפלגות הסדירות בשטח.

סיפר אל"מ מאיר שריב אז קהנ"מ (תמלול מדו"ח מסכם): "סגרתי את הטלפון ואמרתי 'אני ביום כיפור לא מגייס מערך על סמך פקודה בטלפון'. נתתי הוראה לאורן לגייס את האנשים ורצתי למפקד חיל האוויר. לקח לי בערך איזה 13 דקות התרגיל. דיברתי איתו והבנתי ממנו שיש פקודה לגייס, שהוא נותן פקודה לגייס. אם אתם מכירים את ההיסטוריה, מסתבר שגם לו לא הייתה עדיין פקודה לגייס, כי ישיבת הממשלה שהחליטה הייתה רק ב-10 בבוקר. אבל הוא הורה לי לגייס אז נתתי פקודה לכל המערך לגייס. מתוא"ר ח"א/צה"ל לא הייתה שום פקודת גיוס, כלומר אנחנו התחלנו לגייס את כל המערך בלי שלכל הצבא הייתה פקודת גיוס ולכן כשפינו לתוא"ר אם להשתמש בצווים אדומים או שחורים אמרו: 'יורקים' כי לא הייתה להם בכלל הוראה".

אברהם אורן, מג"ד 883: "הגעתי. ברור שהדברים התחילו לזוז... יצאו והתחילו לגייס".

שריב: "זה לא היה כל כך פשוט. אם תיזכר כי המשמעות מבחינת אוויר 1 שלא היו אוטובוסים ולא היו מוניות. כל האמצעים לגיוס לא ניתנו".

את הפעילות בטרם פרצה המלחמה במרחב הצפון ניתן לתאר מסיפורה של יטנ"מ 138:

בתקופה שקדמה למלחמת יום הכיפורים, פיקד על גדוד ה"הוק" הצפוני (יטנ"מ 138) איתן יריב (לימים מפקד אגד צפון ומכהנ"מ בדרגת תא"ל). התקופה שידעה מספר כוננויות שווא הביאה בסופו של דבר גם להתערערות הערנות עם פרוץ המלחמה. כשבועיים לפני המלחמה, בעת ביקור של מפקד החיל, בני פלד, קיבל ממנו איתן הוראה לקפל את הסוללה בצפון עקב הורדת הכוננות וביטול החשש מפני מלחמה, אותה סוללה שבזכותה ניצלה יחידת הבקרה האווירית 506 בפרוץ המלחמה. יריב התנגד לרעיון הורדת הסוללה ובפשרה שהשיג עם מפקד החיל הם סיכמו על קיפול חלקי בלבד. כתוצאה מכך נשארה הסוללה בשטח ורק בוצע מהלך של הורדת הטילים אל ארגזי האחסון וגם זאת באופן חלקי בהחלטתו של יריב. קצינים רבים בצה"ל באותה תקופה, ואיתן יריב היה אחד מהם, פעלו על דעת עצמם ולעיתים בניגוד להוראות ולפקודות מפורשות שנתנו להם רמות ממונות. הם ביצעו מהלכים שבדיעבד הוכח כי תרמו רבות למזעור הנזקים של מהלכי הפתיחה האומללים של מלחמת יום הכיפורים. אותם קצינים בשטח, בעיקר בדרגות זוטורות יחסית, חשו את מה שלא השכילו לחוש קברניטי הצבא והמדינה, ופעלו על פי תחושות בטן שנבעו מראייתם המושכלת את המתרחש מול עיניהם.

איתן יריב סיפר על הקורות אותו ואת יחידתו לקראת פרוץ המלחמה: "יום שישי, 5/10/73 לקראת הערב. קשה לי להסביר בדיוק למה, אבל אני מרגיש שמשו לא טוב קורה. אני תופס את הרס"ר ואומר לו לפתוח הכול. מחסנים, ציוד, להתחיל התארגנות, ואני מזכיר לך – יום שישי בצבא אתה לא יכול לעשות כלום

ואם זה לא מספיק אז הרי שמדובר בערב יום כיפור! אנשים מסתכלים עליי כאילו נפלתי להם מהירח. אני מתחיל לארגן את הכוחות ליציאה ובמקביל מורה לאנשים להתחיל למלא שקי חול. שתבין, הוא מוסיף ואומר, "בתקופה ההיא לא היה לנו כלום מבחינת ציוד ימ"חים מאורגן. אנשים הביאו ציוד מהבתים שלהם, אלתורים שונים ופריטי ציוד כאלה ואחרים. ומאחר שידעתי כי אם נפרוס זה יהיה ברמת הגולן, הבאתי בחשבון שבאדמת הבזלת שם, אין סיכוי למצוא חול למלא שקים. ובנוסף לכך, לחטוף הפגזה על אדמת בזלת זה הדבר הכי גרוע שיכול לקרות לך מבחינת אפקט הרסיסים והנתיזים, ואם אין לך גם שקי חול אתה בבעיה רצינית מאוד. העמסנו אלפי שקי חול על משאיות ה"ריו" שלנו בנוסף לכל הציוד האחר. אנשים ששאלו אם יצאתי מדעתי, הבינו מאוחר יותר בימים הבאים, כשהפגזים הסורים חיפשו אותנו בכל מקום ולעיתים קרובות גם מצאו, כמה חכם היה להביא את השקים עם חול הים של חיפה לרמת הגולן".

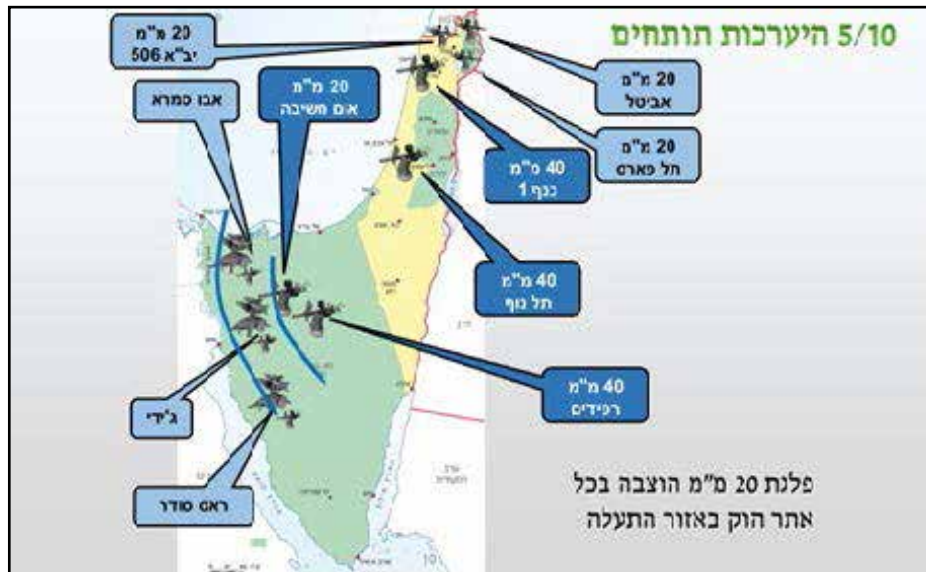
גם בעת שיחותיו עם מפקדים אחרים ועם קציני מילואים שבאו מהבית, טרח איתן והסביר להם את הנחיצות של הבאת שקי החול לרמת הגולן מן השפלה. שבת בבוקר. יום כיפור בעיצומו ואיתן יריב וכל יטנ"ם 138 כבר מאורגנים לתזוזה וכלום לא קרה. שוב החליט יריב על דעת עצמו להתחיל להזיז את כל שיירות הסוללות על הדרגים שלו, ומדובר כאן על שיירה של עשרות משאיות "ריו", טילים וכלי רכב אחרים שונים כשכל הכבודה הזו התחילה לנוע ברעם מנועים מחריש אוזניים, בשבת בבוקר, יום כיפור, מבהימ"ח לכיוון טבריה וחיפה כדי לצמצם טווח ולהיערך לפקודה.

"בראייה לאחור, אין ספק שזה היה מהלך נועז. להרים את כל הגדוד על הכלים, להביא אנשים מהבית ולהעלות את כל הארמדה הזאת על הכבישים בבוקר יום כיפור על דעת עצמך ללא שום גיבוי של פקודה מגבוה... אמרתי לעצמי, יהיה מה שיהיה, זו ההחלטה שלי ואחריי המבול. יכול להיות שאם יותר קצינים היו לוקחים על עצמם את יכולת קבלת ההחלטות הזו היום", מוסיף איתן לאחר שהות קצרה, "אולי מלחמת לבנון השנייה הייתה נראית לגמרי אחרת. אני לא אומר שהשיטה לקבל החלטות בניגוד לפקודות היא מומלצת באופן מוחלט, אבל בין זה לבין חוסר היכולת לקבל שום החלטה, או לא לזוז או לבצע כל מהלך שהוא לפני קבלת אישור מהרמה הממונה, יש גם משהו באמצע, והמשהו הזה היה חסר לגמרי עכשיו".

עם תחילת המלחמה ירדו הבין את הפריסיות כרמית
החילו ימינו אחת באמצעות שקי חול. על זאת
ירד סספר כי במסגרת חילית הייתה אז ביונה לקצין
הכפול את חלקי של המערך במלחמה הקרובה
מערך הנחה שלחיל האוויר עליונות אווירית
ניחלטה, ואין צורך בשלוחה הקרקעית שלה
לכסוף. אחרי סאבין, חסכט להשאיר את הסוללות
המיומנות אך להמשיך בחימושן. ביום שישי, שרב
יום הכיפורים, קיבל יריב שיחה חסתינה למפקד
חיל האוויר ראז, האלקף בני סדר. "קסצתן, הוא
כורך כלל לא היה מנוסח אליי לנשדר. הוא אנו
לי: "לפי הרגשותי, כחר בצחריים תיפתח המלחמה".
סאלתי אותו: "לגיים מילואים? להוציא את רכב
החירום? הפרוס סוללות? והוא רק אסר: "תשש
מן שאתה חושבי ושיק את הנלשון". בעקבות
ההצעה מהאלוף, החל יריב לימים כפקד כוחות
הגיס. לפעול עצמאית להכנת היחידה למלחמה,
ונרץ את שער האספנאות בבסיס. "חרב של
הבסיס ראה שאני מארגן שיירות בערב יום כיפור.
הוא אנו לי: "זה לא כסדר נה שאתה עושה, עניתי
לו: "זה בסדר גמור, וגם המילואים יגיעו לשה
שיר מעט כי מחר תיפתח המלחמה".
אבל בעור תצינים פסיכים בסערך קיבלו את
ההצעות ממקור ראשון, לא בולם חשו אותה זריכות
וכוכנות למלחמה העתידה למינן. ולא הייתה תדרשה
קל מלחמה, שום דבר לא הצטייץ קל זה, "נקיד אליס
(כילי) אבי ימינו, סכני הכוחות הסוריים של גור
לוג, סכים בבסיס ראדים סכסיני, "ביום מסיים,
האיכעה באקטובד, יצאתי מביתן, ואי תחיל
להתחמש. עוד באותו ערב חזרתי לרשידים. למחרת
כמקור כיכלנו כסורה לגיים סוללה אחת ולהורין אותה
לרשידים. אבל לא ירצני בלום, אני לא שסעתי סאח
אור שביום שבת בשעה שתיים תיפתח לחימה בחזית
המצרית". הוא ססתייג, "אבל כן שסעתי שביום שבת
בשש בערב תיפתח לחימה בחזית הסורית".

הרב ראה שאני מארגן
שיירות בערב יום
כיפור. הוא אמר:
"זה לא בסדר מה
שאתה עושה". עניתי:
"זה בסדר גמור, וגם
המילואים יגיעו
למחרת".

ביטאון מערך ההגנה האווירית / במחנה

על מבנה כוח הנ"מ בסיני וההתארגנות שלו לפני המלחמה כתב מפקד יטנ"מ 139 מאוגוסט 1973, סא"ל אלי ברוך: "מפקדת יטנ"מ 139 שכנה בבח"א 3, שדה התעופה רפידיים בסיני, והיחידה כללה שלוש סוללות טק"א "הוק": סוללה א' בפיקודו של סגן שלמה נגרי בראס סודר, סוללה ב' בג'בל אום מורג'ם ע"י יב"א 511, סמוך לבח"א 3, בפיקודו של סרן בני כרמל וסוללה ג' בג'ידי בפיקודו של סגן חיים מרגלית. סגן מפקד היחידה היה רס"ן יהושע צורי, וקמב"צ היחידה היה סגן גלעד רמות (לימים תא"ל כמכהנ"מ).

הסוללות היו כל העת בכוננות, כפי שקבעה יחידת הבקרה האזורית של ח"א באום מורג'ם, והשגרה בסוללות נוהלה באופן מופתי ע"י מפקדיהן. פעם בשבוע כינסתי את מפקדי הסוללות במפקדת היחידה בבח"א 3, ש"ת רפידיים, לצורכי עדכונים, תדריכים ופתרון בעיות בסוללות. ההיכרות עם חיילי היחידה ומפקדיה היו הפתעה נעימה בשבילי בשל איכותם הרבה, ואף התבטאתי שביחידה הזאת אין צורך להבהיר את הפקודות ולחזור עליהן לחייליה.

כמי שפיקד על גדוד נ"מ מתנייע (גנמ"מ 66) יזמתי מייד עם כניסתי לתפקיד כמפקד יטנ"מ 139, ביום 23 באוגוסט 1973, פריסות ניידות של הסוללות בסיני, אבל בגלל "מלחמת יום הכיפורים" התוכנית השתבשה פרט לסוללה ב' בפיקודו של סרן בני כרמל שהחלה בתרגילי פריסה. כן הוריתי לפנות ציוד וחלפים מהסוללות לבסיס אספקה של ח"א (בס"א 18) שלא היה בהם צורך מיידי, וזאת כדי להקל על הניידות; הוראה שהוכיחה את עצמה עם דילוג הסוללות מזרחה בעקבות הפסקת האש בסיני.

לפני מלחמת יום הכיפורים מוניתי מ"מ מפקד בח"א 3 נוסף על תפקידי כמפקד יטנ"מ 139, מאחר שמפקד הבסיס, אל"מ אמיתי חסון, יצא לקורס בחו"ל. ביום שישי, 5 באוקטובר 1973, הייתי מפקד תורן מרחבי של חיל האוויר בסיני. לפני הצוהריים, קיבלתי הודעה מ"הבור" של חיל האוויר להזעיק אנשי מפתח של יחידות ח"א במרחבי סיני, וממפקדת קהנ"מ (כוחות הנ"מ) להחזיר את סוללת ה"הוק" שהייתה בחופשה (סוללה ב'). פעלתי בהתאם להוראות ולשם כך גם הוקצו לנו מטוסי תובלה. לאחר מכן, הורה לי רס"ן דן אלון, רל"ש מפקד ח"א כי עליי לשוב ליטנ"מ 139, וכי אל"מ אליעזר כהן (צ'יטה), שהיה מפקד הבסיס קודם לאל"מ אמיתי חסון, יחליף אותי כמב"ס.

בערב הצגתי לפני אל"מ כהן את כוננות היחידות ואת מפקדיהן בסיני, עדכנתי אותו בעניין בח"א 3 ולאחר מכן נסענו שנינו למפקדת אוגדת השריון בסיני 252 ברפידיים. אל"מ כהן שוחח קצרות עם מפקד האוגדה, אלוף אברהם (אלברט) מנדלר ז"ל (נהרג במלחמה), שבנו לבסיס, ולשאלתי הורתה מפקדת קהנ"מ שלא לפרוס עדיין את סוללה ב' שהוחזרה מהחופשה (כל הציוד היה מאוחסן בדת"ק ברפידיים)."

חיים מרגלית ודוד גוזר בגידי

היערכות המערך בפרוץ המלחמה

כמו את צה"ל כולו, תפסה המלחמה גם את יחידות הנ"מ בהפתעה. אולם יתרונן הגדול של יחידות אלו היה שממילא היו פרוסות דרך קבע, לפחות בחלקן, באתרים שונים ברחבי המדינה על פי משימותיהן הקבועות, לפיכך נקל היה עליהן להגיב במהירות רבה יותר ולבוא לידי ביטוי באופן מיידי עם תחילת ההתרחשויות, ללא צורך בהכנה מיוחדת. בניגוד לכלל צה"ל, שהיה עסוק בשעות הראשונות בספיגת מתקפות הפתע בשתי החזיתות, תוך ניסיונות ההתעשתות וההתארגנות, ידע הנ"מ להשיב מלחמה במהירות ולהשיג הפלות בשלבים מוקדמים עם תחילת הלחימה.

יחד עם זאת נתפס מערך הנ"מ, כמו צה"ל כולו, לא מוכן ולא ערוך למלחמה. המערך הסדיר בחזית סיני נשען על שלוש סוללות "הוק" מוגברות בפלגות 20 מ"מ, שתי סוללות 20 מ"מ נגרר באום חשיבה ושלוש סוללות 40 מ"מ ברפידיים. בצפון סוללת ה"הוק" 138 א' הייתה פרוסה בצפת ומוכנה ל"יום קרב" וסוללת 20 מ"מ נגרר במירון. בדימונה לא הייתה כלל הגנת נ"מ, ובבסיסי חיל האוויר העיקריים הגנה בסיסית בלבד של סוללות 40 מ"מ.

6 באוקטובר 1973 - פריסת סוללות "הוק" בחצי האי סיני

(מפה מוויקיפדיה עיצוב גרפי יוסי יערי)

היערכות מערך הנ"מ ופריסתו ביום שישי 5 באוקטובר 1973

תל אביטל-רמת הגולן - פלגה 20 מ"מ מגנמ"מ 66 עם מפקדת סוללה א'

תל-פארס-רמת הגולן - פלגה 20 מ"מ מגנמ"מ 66

בצפון ליד צפת - סטנ"מ 138 א'

חיפה סטנ"מ 138 ב' בתהליכי פריסה

כנף 1- רמת דוד - שתי סוללות 40 מ"מ סדירות מגנ"מ 945 תחת פיקוד גנ"מ 881

מירון - סוללה 40 מ"מ סדירה על ציוד 20 מ"מ נגרר מגנ"מ 837

בח"א 8 תל נוף - סוללה 40 מ"מ סדירה מגנ"מ 945

בח"א 6 חצרים - שתי סוללות 40 מ"מ סדירות מגנ"מ 955

בח"א 3 רפידיים - שלוש סוללות 40 מ"מ סדירות מגנ"מ 882

אום חשיבה, מוצב פיקוד הדרום בסיני - שתי סוללות סדירות 40 מ"מ מגנ"מ 881 על צריחי 20 מ"מ

אבו סמרה - סטנ"מ 136 א' ופלגה מגנמ"מ 20 מ"מ 66

ג'ידי - סטנ"מ 139 ג' ופלגה מגנמ"מ 20 מ"מ 66

ראס סודר - סטנ"מ 139 א' ופלגה מגנמ"מ 20 מ"מ 66

בח"א 29, אופיר - סטנ"מ 136 ב'

סוללת ה"הוק" 139 ב', שאמורה להגן על יחידת הבקרה 511 ליד רפידיים, הייתה מאוחסנת וחייליה בנופש. משהוחזרו חייליה לרפידיים השתתתה פריסתה ורק בבוקר יום 7 באוקטובר פרסה להגנת החזית בטסה שבמרכז הגזרה.

על אירועי הבוקר במפקדה בקריה סיפר דב דותן: "בסביבות 08:00 הגעתי לקריה ולתדהמתי מגרש החנייה היה מלא עד אפס מקום וקצינים בכירים במיל" לבושים במדים וביניהם אלוף מוטי הוד שסיים לפקד על חיל האוויר במאי 1973. ב-14:00 ירדתי לבור הפיקוד וליד תא הרמשל"ט ראיתי את שר הביטחון משה דיין, מפקד חיל האוויר בני פלד, ראש אמ"ן ודובר צה"ל מסתודדים ושמעתי את שר הביטחון מנחה את דובר צה"ל לצאת עם הודעה לתקשורת שכוחות סורים ומצרים תוקפים את ישראל".

שלושה מגדודי המילואים הניידים היו כאמור מיועדים לגזרת סיני: גנמ"מ 207 בפיקודו של סא"ל עמוס ארד (קצין נ"מ בשירות קבע, שבעבורו היה זה מינוי חירום); גנמ"מ 208 בפיקודו של רס"ן במילואים ניסן גלעד עם ניסיון עשיר בפיקוד במערך; גנמ"מ 291 בפיקודו של סא"ל שייקה שפיר, שאת שירותו הצבאי החל בהתנדבות לבריגדה היהודית במלחמת העולם השנייה. גדוד 203 בפיקודו של מוסה כהן יועד לחזית רמת הגולן. חיילי הגדודים, אנשי המילואים גויסו במהלך ה-6 באוקטובר והצטיידו במחסני החירום בחיפה, במחנה סירקין במרכז הארץ, במחנה "רותם" ליד דימונה ובמחנה אל עריש.

חלק זה יושאר בידי החייל

י' בחול / 38791 סאל / שפייר / ישיעה / 125 חוליה / אוור/ ציר / יב

צו קריאה

אל :

מס' אישי	דרגה	שם משפחה	שם פרטי	יח' משנה

1. בהתאם להוראות מסקד, עליך להתייצב: —

* בידך

* כשעה

* בהתאם להוראות המפיץ.

2. עליך להביא את כל הצידוד המפורט מעבר לדף. (כולל לחיוט וזחור, תעודת חייל מילואים ורשיון נהיגה). את תעודת הזהות השאר בידי בני משפחתך.

3. צו זה אינו מבטל כל צו קריאה קודם הנמצא ברשותך.

4. אין להשתמש בשובר נסיעה לשעת חרום טופס (3232).

5. הערות

ראו למשפחתך: רדא שימולא לך טופס 429 בעת התייצבותך על מנת שמשפחתך תקבל תשלום. השאר לבני ביתך מספר דאר צבאי של יחידתך.

מק את המיתר

חתימת המפקד

חותמת הצ-ח

ק/38791 סגן סגן יוסי

[illegible]

מתוך תחקיר ארגון ומנהלה של גדוד 291 מ-14 בדצמבר 1973 בחתימת המג"ד סא"ל ישעיהו שפיר

על הגיוס והפריסה הראשונית של הגדוד סיפר רס"ן (אז סגן) עמירם גרובייס: "ממשרד הגיוס בתל אביב התנהל הגיוס בבוקר 6/10/1973. פעילי הגיוס קיבלו קריאות טלפוניות בסביבות 08:00. שיעור ההתייצבות היה גבוה מאוד והגדוד לא סבל לרגע ממחסור בכוח אדם. מספר הקצינים היה גבוה מהתקן ולפחות קצין אחד שירת בסוללה ב' תחת פיקוד של אחד מהמפ"לים. יונתן עירוני, שהיה מסו"ל ב' באימון ההקמה, היה מחוץ לישראל (הגיע לאחר מספר ימים) ולכן הקמב"ץ אורי צין מונה במקומו כמסו"ל ב' וכקמב"ץ שימש במלחמה סרן יעקב קורן, קצין בקבע שהיה באותה עת בחופשת לימודים ולא היה משובץ. עמירם גרובייס שימש כקמב"ץ מספר 2.

האוטובוסים הגיעו לאל-עריש החל משעות אחה"צ המאוחרות ומייד התחילה ההצטיידות. זיווד הכלים נמשך לאורך כל שעות הלילה. חסרו שכפ"צים וקסדות (אם כי לא בסוללות הלוחמות) וגם תחמושת 20 מ"מ לא הגיעה לכל הכלים. לקראת אור ראשון, וכדי לפזר את ההתקהלות הגדולה ליד המחסנים, נשלחו הסוללות לפרוס בנקודות שונות ליד המסלולים של שדה התעופה, ושם שהו ביום א' בכל שעות היום, לכאורה בתעסוקת נ"מ, עד ליציאה מהבסיס. לשם גם נדחפו כל הציודים הדרושים. ההתארגנות הייתה טובה, ורק פקודת יציאה לא ניתנה. פקודה זו הגיעה לקראת השעה 18:00 בשיחת טלפון עם רמ"ד מבצעים בקהנ"מ (אלי קינן), ובה נאמר כי יש לחבור לאוגדה 162 (במקום ל-252) וכי נקודת החבירה תהיה במפקדה העיקרית של האוגדה, אשר פרסה באותו זמן באזור "רומני" שבצפון סיני, על הציר לכיוון קנטרה ותעלת סואץ.

גדוד הנ"מ 203 הצפוני שתוכנן להיות הגדוד החביר לאוגדה 36, יצא ממחסניו ופרס להגנה תחת פיקוד אוגדה 36 על גשרי הירדן במעלות לרמת הגולן. גדוד הנ"מ 206 שתוכנן לחבור לאוגדה 146 בפיקוד המרכז יצא ופרס סוללות נייחות, שלא החלו את תהליך ההסבה, ותפס עמדות להגנה מתקני הבקרה בדרום השומרון וסוללת ה"הוק" בטבריה עם תותחי 14.5 מ"מ דו קני וארבעה קני, וסוללת 20 מ"מ חד קני על סוללת ה"הוק" בצפת. פריסת הגדוד נמשכה זמן רב מאחר שהתותחים והזיווד לא היו בימ"ח, משום שכבר פוזרו ברחבי הארץ לקראת הסבת הגדוד למתנייע.

לאחר הגיוס וההצטיידות נישאו חלק מהזחל"מים על גבי מובילים ואחרים נסעו בשיירות ארוכות על זחליהם. השיירות השתרכו בדרכים מערבה לכיוון תעלת סואץ והגיעו למרחבן רק ב-7 באוקטובר. גדוד 208 נע ממחנה סירקין בציר המרכזי, והגיע לשלוחת מנ"מ 170 שברפידים, שם הורו להם לחבור לאוגדת השריון 143, בפיקוד האלוף אריק שרון שמפקדתה מוקמה בטסה. הגדוד התמקם כדי להגן על המפקדה ועל האגד הארטילרי. גנמ"מ 207 שתוכנן לחבור לאוגדה 252 בפיקודו של האלוף אלברט מנדלר, יצא מ"מתכים" והתמקם ברפידים להגנה על אגד התחזוקה של אוגדה 143 עם שתי סוללות. סוללה שלישית נשלחה לתגבר את ההגנה על סוללת ה"הוק" בג'ידי. גנמ"מ 291 שהצטייד במחנה אל עריש, נע בציר הצפוני, פרס את סוללותיו במרחב שבין "רומני" ל"בלוזה", ונתן הגנה אווירית למפקדת אוגדה 162, בפיקודו של אלוף אברהם אדן ("ברן"), לאגד הארטילרי ולמרכזי התחזוקה שלה.

על גדוד 208 בהתארגנות ובתנועה לחזית כתב סא"ל בדימוס, (אז סגן) זאב ברנדס: "בתקופה שלפני מלחמת יום הכיפורים שירתי בשירות קבע בתפקידי הדרכה בביה"ס לנ"מ 883. ביום הכיפורים חזרתי בעיצומו של היום ליחידה, ובשעות הערב הוחלט לפזר את ביה"ס ולהעביר את המפקדים וצוותי ההדרכה להשלמת גדודי מילואים. אני צוותי לגדוד 208, בפקודו של רס"ן (אז) ניסן גלעד, בתפקיד סגן מפקד סוללה. חודשים ספורים קודם הדרכתני את הגדוד באימון שני של הגדוד.

כשהגעתי לגדוד בסירקין לאחר חצות בלילה הראשון למלחמה צוותי לסוללה ב' בפיקודו של אורי ורון. הצטוותי לסוללה בשעות הקטנות של הלילה כשצוותי הסוללה עובדים בקדחתנות על הכנת הכלים והציוד ועל מילוי תחמושת. אנשים תפסו מנוחה קלה לשעה עד שעתיים בשעות שלפנות בוקר. בשעות אלה כבר נמסר לנו על כיוון התנועה ויעד ההגעה - אוגדה 143 בפקודו של אלוף אריאל שרון בגזרה המרכזית בסיני מפקדת האוגדה בטסה. במקביל הגיעו ידיעות לא טובות על מצב כוחותינו, ידיעות שלא היינו מורגלים לשמוע אולם למרות זאת היינו בטוחים שאם לא נזדרז ונגיע לחזית הלחימה בהקדם האפשרי אנו עשויים לפספס את הלחימה ולהגיע לאחר סיומה.

לאחר עיכובים חוזרים ונשנים בשעות אחה"צ של יום א' 7.10.73 התחלנו בנסיעה לכיוון סיני כאשר מאזור קסטינה ולכיוון דרום מערב ולתוך סיני הכבישים היו עמוסים ברק"מ מובילים ומשאיות תחמושת עמוסות והתנועה התנהלה לאיטה. רק סמוך לשעה 02:00 לפנות בוקר יום שני 8.10.73 הגענו לשערי בח"א 3 ברפידים בכדי לקבל הוראות ועדכונים להמשך תנועה".

סיפר אברהם אורן (אז מג"ד 883), שמונה להיות מפקד כוחות הנ"מ בסיני: "אני זוכר שידעתי רק פחות או יותר לאן כל אחד הולך. אבל היחידות החלו לזרום, כאשר קיבלתי טלפונים וצריך לעשות קשר עם הירוקים. 291 הלך בציר הצפוני והתחבר ל-162 ישירות.

עבר דרכי אחד מסגני האלופים של אריק ואמר: 'אנחנו צריכים לקבל גדוד. איפה הוא?' אני אמרתי: 'הוא בדרך, לאן אתה רוצה שיגיע?' כשהגיע מג"ד 208 ידעתי איפה תהיה המפקדה של אריק ושלחתי אותו לכיוון ובוצעה למעשה החבירה הראשונה עם 208. בשלב שני הגיע בחלקים 207 על זחלים מ"מתכים" בלי רכב כשחלק מהסוללות, נדמה לי, לא היו מלאות".

על גיוס גנמ"מ 207 כתב דני שור מסוללה ג': "התגייסתי באוגוסט 1959 לנח"ל, מסלול פיקוד. קורסי פיקוד עד קצונה כבשגרה. במלחמת ששת הימים הייתי מ"מ חרמש בחטיבה 520, מא"ז בקיבוץ במלחמת ההתשה בעמק ו"נמר" במוצב טמפו. ב-1973 לאחר הסבה לנ"מ, שובצתי כסמסול"ל בגדוד 207 סוללה ג' בפיקוד ישראל בן דרור.

פרוץ מלחמת יוה"כ - מפאת קדושת החג והניתוק מכל מידע שהוא - מנעו הרמת הטלפון היחיד שפעל בקיבוץ ולפיכך רק במוצאי החג הוזעקתי לתל אביב לנקודת הגיוס ביד אליהו. הגעתי לת"א בטרמפים ולאחר הליך חיול קצר תפסתי טרמפ עם אמבולנס צבאי שחזר מפינוי פצועים לבאר שבע. ממנו עודכנתי לגבי האירועים בדרום והוא הוריד אותי בתחנת הרכבת ומשם טרמפ/הסעה ל"רותם" לימ"ח של הגדוד.

ב"רותם" גיליתי שאני בין הראשונים שהתייצבו. התחילנו, זיודנו חימשנו, "השלמנו" מרכבי ה"סיקס וילר" מצברים לתומ"תים שהחליפו את אלו שחסרו מהתומ"תים שלנו. עוזי + 2 מחסניות מלאות. את הזיוד ליוותה תקלה חמורה! מוט טעינה למחסניות חסר בכל הצוותים, דבר זה גרם לכך שבעזרת מברג (או תחליף לא תקני אחר) ניתן לטעון מחסניות רק ב-30 פגזים ולא ב-60 כלומר משך העסקה בכל מחסנית שניות בודדות.

הועלינו על מובילים, אני עם המפקדה של הסוללה עלינו על אוטובוס "דן", עצרנו לקנות אוכל ביציאה מדימונה, נסענו ישירות לרפידים, ובשיירה ירדנו לתת הגנת נ"מ על סוללת "הוק" בג'ידי. במהלך נסיעת לילה איבדנו את השיירה שהייתה מורכבת ממספר כוחות לא אורגניים שהחליפו מיקומים בלילה, ונסענו אחרי מוביל עד שלפנות בוקר מצאנו את עצמנו עם אוטובוס מפונצ'ר מול מחנה ביר תמדה, שהיה בסיס נטוש של השריון, במטה המפקדה על קיר מצבת חיילי הגדוד – רובם הרוגים, פצועים, נעדרים. חיכינו שיעבור רכב עם קשר שנוכל להזמין גלגל החלפה וכלים שלא היו באוטובוס. תוך המתנה, הופיעו בתוך הוואדי מערבית לכביש שני מטוסי "סוחוי-7" מצריים, השליכו פצצות בוואדי ממערב לנו 200 מ' מהאוטובוס שעמד, החטיאו את האוטובוס, נמלטו ובהמשך הוואדי הופלו ע"י מטוסי "מיראז". למזלנו הופיע אוטובוס אגד שהיה בו גלגל רזרבי ועם הכלים שלו החלפנו גלגל.

היות שמהיכרותי את סיני ממלחמת ששת הימים 1967, ומשנות שירות רבות בו, ידעתי שעברנו את הפנייה לג'ידי בלילה (מפות לא היו בידי ושילוט עלוב, שבליילה לא זיהיתי, ציין את הפנייה), חזרנו צפונה מספר קילומטרים למעבר הג'ידי – ומשם ישירות באוטובוס לתוך "החזית". בדרך פגשנו צנחנים שהזהירו אותנו מ"קומנדו מצרים" בשטח. המשכנו לעמדת ה"הוק" והצטרפנו לסוללה ג' מייד בתום תקיפת "מיג-17" שהחטיאו את עמדות ה"הוק"ים ולוחמינו החטיאו אותם.

גדודי מילואים נוספים גויסו אף הם ונפרסו להגנה על בסיסי חיל האוויר ועל מתקנים אסטרטגיים ברחבי הארץ.

פריסת יחידות הנ"מ במרחבים השונים ב-7 באוקטובר 1973

גדוד	מערכת נשק	אתר פריסה	מפקד	הערות
66	20 מ"מ מתנייע	2 פלגות ברמה ג' \ פלגה בג'ידי\אבו סמרה\רס סודר\טסה סוללה ב 511	אילן קלצ'קו	סדיר סדיר מילואים
203	20 מ"מ מתנייע	סוללה + בנות יעקב\סוללה (-) לאורך הירדן\פלגה גשר אריק\הפקק\להבות הבשן תפ אוגדה 36	מוסה כהן	3 סוללות
206	14.5 מ"מ 14.5 מ"מ 20 מ"מ חד קני 14.5 מ"מ	שומרון טבריה צפת מפרץ חיפה	ישראל חסון ת.פ 138 ת.פ 138 ת.פ 852	2 סוללות 2 סוללות סוללה 2 סוללות
207	20 מ"מ מתנייע	אוגדה 143	עמוס ערד	2 סוללות 1 סוללה הוק גדי
208	20 מ"מ מתנייע	אוגדה 143	ניסן גלעד	3 סוללות
291	20 מ"מ מתנייע	אוגדה 162	שייקה שפיר	3 סוללות
470	37 מ"מ	בתי זיקוק אשדוד	צבי צילקר	7 סוללות
662	57 מ"מ	ת. כוח ת"א	ישראל סלונים	5 סוללות
809	37 מ"מ	חצרים	דוד נהיר	7 סוללות
664	37\57 מ"מ	פי גלילות	יונה בנימיני	5 סוללות

גודל	מערכת נשק	אתר פריסה	מפקד	הערות
832	20 מ"מ נגרר 30 ממ חד קני	יב"א 509	יהודה פרלמן	4 סוללות 16 קנים
835	20 מ"מ נגרר	2 סוללות הוק רס סודר\ 4 סוללות בחא 3 \ 2 סוללות הוק אבו סמרה	חיים שנהב	8 סוללות
837	20 מ"מ נגרר 20 מ"מ חד קני	יב"א 506	אריה שביט	4 סוללות 12 קנים
852	57 מ"מ	מפרץ חיפה	שלמה גבעון	5 סוללות
853	57 מ"מ	מפרץ חיפה	יובל עמירם\אמנון שור	5 סוללות
881	40 מ"מ 40 מ"מ 40 מ"מ	כנף 1 אום חשיבה יב"א 511	יהודה רווה דב שדה(סמג"ד)	4 מילואים 3 סדיר 1 סדיר
882	40 מ"מ 40 מ"מ	רפידים כנף 4	אבי שגיב צביקה ארז	4 סדירות 5 מילואים
883	40 מ"מ	כנף 1 בח"א 27 בח"א 3	ת"פ 881 ת"פ 935 ת"פ 882	2 מילואים 2 מילואים 2 מילואים
884	20 מ"מ נגרר	בח"א 5	אייבי מקלס	4 סוללות
885	20 מ"מ נגרר 40 מ"מ	בחא 29\הוק אופירה	אריה לור	4 סוללות 2 סוללות
895	37 מ"מ	אילת/ קצא"א	ישראל שוורץ	7 סוללות
913	37 מ"מ	ת.כוח אשדוד	משה און	7 סוללות
935	20 ממ נגרר	4 סוללות בחא 27	אלי שריבמן	8 סוללות
		2 סוללות הוק טסה תפ 139		
		2 סוללות אום חשיבה תפ 881		
936	40 מ"מ	מתכים	גרישה פוליאקוב	6 סוללות
945	40 מ"מ	בח"א 8 כנף 1 תפ 881	טוני אייל	4 סוללות מילואים 1 סוללה סדירה 2 סוללות סדירות
948	20 מ"מ נגרר	פלמחים	חיים דגן	4 סוללות
949	40 מ"מ	עציון	יעקב ברנר	6 סוללות
955	40 מ"מ	בח"א 6	מנשה גונן	4 סדירות 4 מילואים
136	הוק	אבו סמרא אופירה ת"א/ אשדוד/ בת ים	עמרי יחיאל	סדירה ת"פ 139 סדירה 3 סוללות מילואים
137	הוק	מתכים	חנן שיקלר	סוללת מילואים
138	הוק	צפת טבריה/ חיפה	איתן יריב	סוללה סדירה 2 סוללות מילואים
139	הוק	ראס סודר/ טסה ג'ידי	אלי ברוך	3 סוללות סדירות

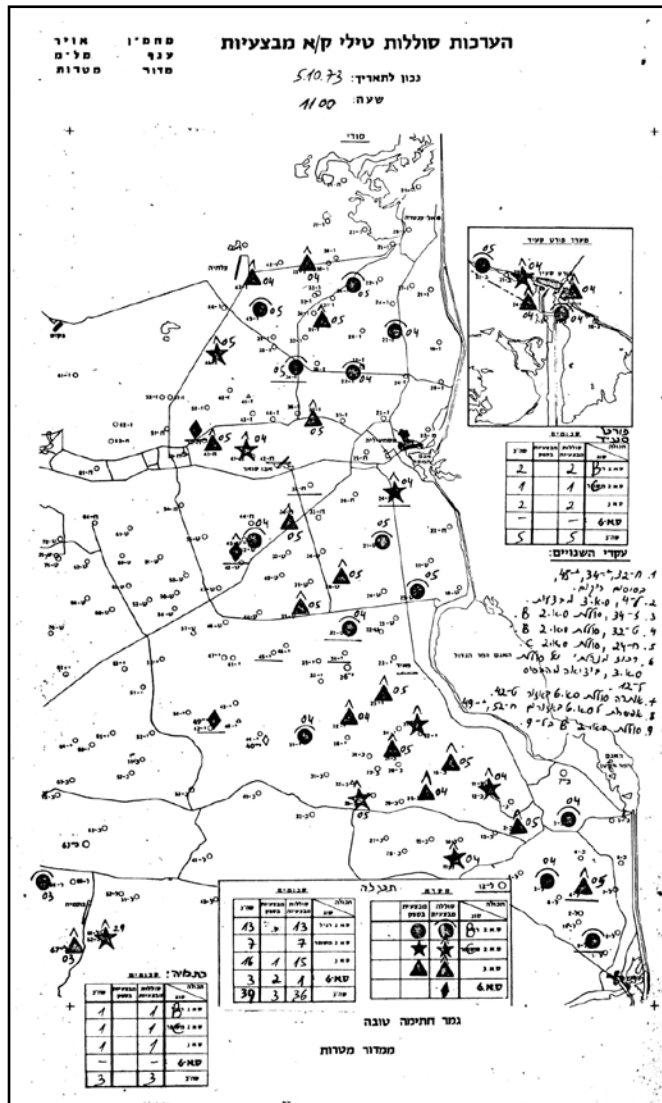

מלחמת יום הכיפורים

השתלבותו של מערך הנ"מ במגננה בשתי החזיתות בפרוץ מלחמת יום הכיפורים

מלחמת יום הכיפורים נפתחה במתקפת פתע מקבילה של המצרים בחזית מערב סיני ושל הסורים ברמת הגולן. המלחמה נפתחה בהתבסס על הרעיון שפיתח סאדאת לקראת סוף 1972 של "מלחמה כוללת מוגבלת בהיקפה". את התפיסה הזאת תרגמו הגנרלים המצרים לרעיון אופרטיבי שהדגיש את הצורך לחצות את תעלת סואץ ולהחזיק בשטח מצומצם יחסית ממזרח לתעלה, כדי שישמש קלף מיקוח במשא ומתן. שיתוף הפעולה עם סוריה נועד לפצל את המשאבים המוגבלים הישראליים ולהקשות על ניהול המלחמה.

מאז סוף 1972 החלה מכונת המלחמה המצרית לפעול ביעילות לבניין הכוח שיממש את תפיסתו של סאדאת. ההחלטה לצמצם את מטרות המלחמה הפחיתה את הצורך במטוסי תקיפה ארוכי טווח, וכך שמטה את הבסיס של 'הקונספציה' הישראלית. ההצטיידות המצרית בטק"ק מסוג 'סקאד', שאפשרו יכולת פגיעה בעומק ישראל, הפחיתה את הצורך במטוסי תקיפה ארוכי טווח, והיעדרם היה אחד מן המרכיבים העיקריים של הקונספציה הישראלית. בספרו, כתב עבד אל-עזיז אלגמסי (ראש האג"ם המצרי במלחמה ולימים הרמטכ"ל ושר המלחמה) במפורש כי הצורך לנטרל את חיל האוויר היה אחד מן המרכיבים של הרעיון האופרטיבי שפיתחו המצרים: "ידוע היה שחיל האוויר הישראלי היה כוח המחץ העיקרי של האויב. הם הפכו אותו למפלצת מפחידה לאחר שהשיג ניצחון בולט במלחמת יוני 1967, בשל טעויות שאותן ביצענו ולא בשל פעילות יוצאת דופן מצידו. משום כך, פעלה מצרים לשתק את האפקטיביות של חיל האוויר הישראלי ולהחלישו, באמצעות מערכת הגנה אווירית בעלות עוצמה הנשענת על טילים נגד מטוסים תוך שיתוף פעולה עם הכוחות האוויריים".

עד ערב מלחמת יום הכיפורים הקימו המצרים חמש דיביזיות של הגנה אווירית כאשר בכל דיביזיה כארבע חטיבות ובכל חטיבה כחמישה גדודים (כל בסיס טילים הוא גדוד המונה שישה משגרי טילים). ערב המלחמה היו במצרים כ-120

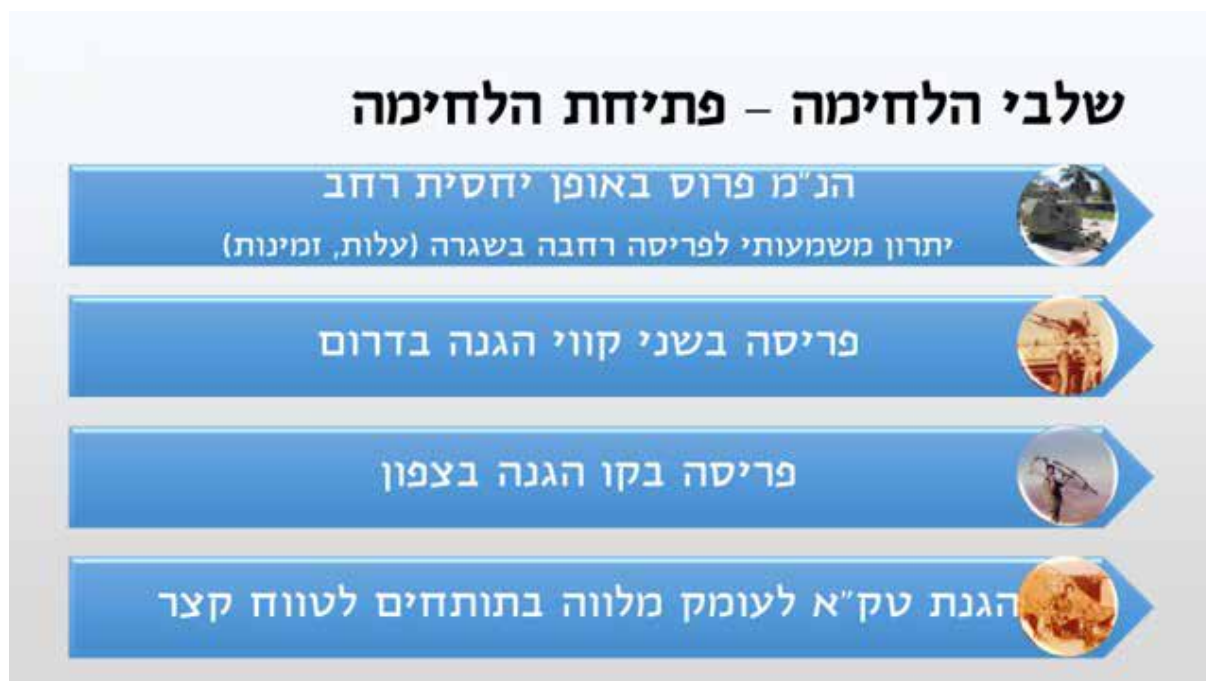
בסיסי טילים בנויים ומוגנים. דיביזיית הגנה אווירית (מוגברת מאוד) מס' 8, הוקצתה להגנת חזית התעלה וצפון מפרץ סואץ, דיביזיה פרסה להגנת מרחב קהיר ואחרת להגנת הדלתא. דיביזיה מוחלשת פרסה להגנת אלכסנדריה ויעדים חיוניים במערב מצרים. עוד כוח נפרס להגנה נקודתית של המתקנים החיוניים בעמק הנילוס ובים האדום. חטיבת הגנ"א שהייתה ערוכה סביב הסכר הגבוה באסואן נשארה במקומה.

פריסת מערך ההגנ"א המצרי

בצהרי יום הכיפור בשעה 14:00, מייד עם תחילת המלחמה, החליט מפקד חיל האוויר להזניק את רוב מטוסי חיל האוויר להגנה על שמי המדינה אף על פי שספק אם האיום המיידי חייב הפעלה נרחבת כל כך ובניגוד לתוכנית להגנה על שמי המדינה.

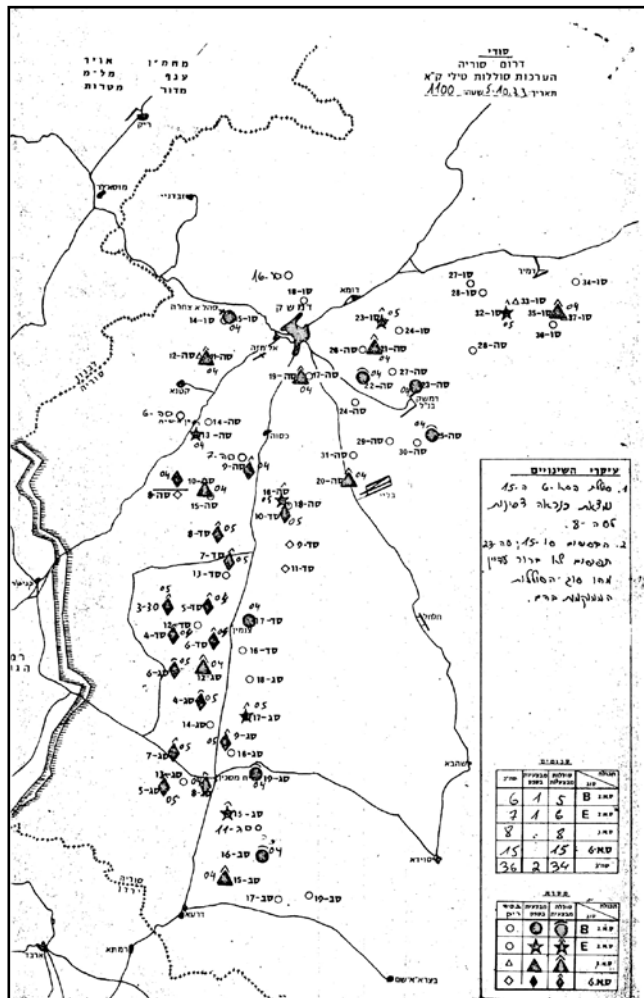
בשלבי הפתיחה של המלחמה זכו אפוא הכוחות המצריים והסוריים שפעלו תחת מטרייה נרחבת של כוחות הגנה אווירית, להצלחות מרשימות. המצרים הצליחו לצלוח את תעלת סואץ ולהתבסס בעוצמה בשטח סיני, במרחב שבו נהנו מהגנה אווירית יעילה. הסורים שפרצו לכל רוחב חזית רמת הגולן נבלמו אומנם בחלקה הצפוני, אך הצליחו להגיע בחלקה המרכזי עד למרכז הרמה ובחלקה הדרומי עד למרחק של שבעה ק"מ מן הכינרת. בשלב זה הוכנסו למלחמה כוחות המילואים של ישראל.

מערך הנ"מ הדליל של צה"ל היה פרוס בפרוץ מלחמת יום הכיפורים רק בפריסה מצומצמת של הגנה אווירית על שדות תעופה, תחנות בקרה ושליטה, סוללות "הוק" ומתקנים אסטרטגיים. רק סוללות "הוק" בודדות הגנו על מרחבי החזיתות. היערכות זו לא מנעה בפרוץ המלחמה את השתתפותם של חילות האוויר המצריים והסוריים, מוגברים בכוחות אוויר עיראקיים ולוביים להשתתף במאמץ הפותח של התקפת מלחמת יום הכיפורים, בעיקר בקדמת החזיתות אל מול המתקנים ואל מול הכוחות החונים בהם.

המתקפה האווירית הסורית נפתחה בשעה 13:55 באמצעות 62 מטוסי תקיפה מלווים ב-25 מטוסי ליווי, בחסות של מטריית טילים קרקע אוויר רבת היקף ובה 36 סוללות טק"א, מחציתן מדגם SA-6, שקודמה עד כמעט לקו חזית. תוכנית להנחתה מוקדמת יותר ממסוקים של כוחות קומנדו סוריים לחסימת המעבר על גשרי הירדן מזרחה, בוטלה עוד לפני שפרצה המלחמה. המטרה הסורית הייתה לכבוש תוך 24 השעות הראשונות את רמת הגולן ולייצב קווי הגנה לאורך הירדן או במורדות רמת הגולן.

בעוד מטוסייהם באוויר, פתחו הסורים גם בהפגזה ארטילרית כבדה לרוחב החזית ברמת הגולן וכוחות משלוש דיוויזיות החי"ר הממוכנות עם יותר מ-600 טנקים פרצו לרוחב כל הקו. כל אחת מהדיביזיות ניסתה לפרוץ בשתי גזרות במקביל, לפגוע בכוחות צה"ל הניידים והנייחים בעמדות השולטות ובמוצבים, ולשבור את התקפות הנגד המקומיות. נראה שהכוחות המבקיעים לא התעקשו לכבוש את המוצבים, כשגילו אפשרות לעוקפם ולהמשיך בהתקדמותם מערבה. כוחות צנחנים וקומנדו מונחתים ורגליים בודדו את גזרת החרמון, תקפו את המוצב שהיה ממוקם עליו וכבשו אותו. מוצב החרמון היה המוצב היחידי שכבשו הסורים במלחמה. בעקבות פריצת הקו, הטילו

פריסת מערך ההגנה הסורי

הסורים למערכה ב-7 באוקטובר גם את דיביזיית השריון מס' 1 שהייתה אמורה להשלים את ההבקעה ולשמש כוח עתודה להתקפות נגד.

את טבילת האש הראשונה של מערך הנ"מ במלחמת יום הכיפורים, ב-6 באוקטובר בשעה 13:50, חש על בשרו סגן יוסי ברגר, מסוללת ה"הוק" 138 א' שנפרסה בצפת. הוא נשאר בתורנות ביחידתו, כאשר המפקדים הבכירים ואחרים יצאו לחופשת חג. גם סרן יאיר כפרי מיחידת הבקרה בהר מירון, היה באותו זמן בתורנות ביחידתו. אך טבעי הוא, שיחידת הבקרה הייתה יעד מועדף של חיל האוויר הסורי, שמטרתו לשבש את שליטה האווירית של חיל האוויר הישראלי בגזרה הצפונית. יחד עם זאת אף אחד מהם לא ציפה למלחמה כוללת.

כבר ב-13:45 דיווחו מאזיני חיל המודיעין שכמעט כל חיל האוויר הסורי הוזנק מבסיסיו, בעיקר מאלה הסמוכים לחזית רמת הגולן. המידע שהגיע ישירות באמצעות נציגי חיל האוויר בבסיסי ההאזנה למרכז השליטה של חיל האוויר לא הועבר מיידית למערך הבקרה ולמערך ההגנה האווירית. גם רביעיית מטוסי "שחק" של טייסת 117 שתוכננה להמריא למשימת הגנה ב-14:00 לא הוזנקה מיידית אלא רק בשעה המתוכננת. כבר ב-13:55 ועל פי תוכנית ההשתתפות של חיל האוויר הסורי בהכנת האש שקדמה לתנועת הכוחות המתמרנים, תקפו עשרות מטוסים מטרות וריכוזי כוחות שונים במרחבי רמת הגולן, תוך שהם מנסים גם לתקוף מטרות איכות כמו יחידת הבקרה בהר מירון וסוללת ה"הוק" בצפת בליבו של המרחב הצפוני של מדינת ישראל. כדי למנוע אבדות כבדות בוטלה בסמוך לפתיחת המלחמה, התוכנית המורחבת של חיל האוויר הסורי לפתוח בהתקפה נגד שדות תעופה בעומקה של ישראל.

בשעה 13:51 איתר סגן יוסי ברגר באמצעות מכמ"י הנעילה שני נתיבים הנעים מדרום לבנון בגובה נמוך ממרחק 30-32 ק"מ מהסוללה, בערוץ הנחל בשטח לבנון, צפונית מערבית למשגב עם. הוא דיווח על כך ליחידת הבקרה. בשעה 13:52 עלה יאיר כפרי מיחידת הבקרה על הקשר עם יחידת ה"הוק". הוא אישר לסוללה אש חופשית. הוראת אש חופשית שנותן הבקר, היא במקרים נדירים ולא שגרתיים כאשר אין מטוסים שלנו באוויר. זה היה המצב אותה עת בגזרה הסורית.

על האירוע כתב רס"ן בדימוס (אז סגן), ד"ר יוסף ברגר: "ב-13:53 בשבת של יום כיפור 6 באוקטובר 1973, נורתה הירייה הראשונה במלחמת יום הכיפורים. לא על ידי הסורים או המצרים, אלא על ידי סוללת ה"הוק" הצפונית של חיל האוויר (138 א' בצפת). הסוללה שיגרה שני טילי "הוק" לעבר מבנה של כשמונה או יותר מטוסים סורים חדשים מסוג "סוחוי-20", שנשלחו דרך לבנון למשימה החשובה ביותר, תקיפת יחידת הבקרה הצפונית של ח"א

טילי ה"הוק" גרמו להפלת מטוס אחד או שניים באזור בלידא בלבנון רק 18 ק"מ מהר מירון. שאר המטוסים שחררו את הפצצות ופנו חזרה צפונה לסוריה. לדברי הסורים, מטוס "סוחוי-20" הופל

בתקיפה הפותחת בלבנון על ידי טיל "הוק", וטיסו דייב מוחמד אל חרירי היה ההרוג הראשון במלחמה. כשתי דקות לאחר ירי הטילים, ב-13:55 הפציצו מטוסים סורים מדגם "סוחוי-7" ו-"מיג-17" את מטרותיהם בגולן. דקה מאוחר יותר ב-13:56 חצו המטוסים המצריים את תעלת סואץ מזרחה בדרכם לתקיפת מטרותיהם במרחבי סיני.

לירי ולהפלה הראשונים במלחמת יום כיפור יש מאפיינים ייחודיים שרלוונטיים גם כיום כ-50 שנה אחרי המלחמה. מטוסי התקיפה הסורים טסו מאוד נמוך בערוצים בלבנון ולא התגלו על ידי המודיעין, ח"א או מכ"מי הגילוי של ה"הוק". הגילוי בוצע באופן ייחודי, אך ורק באמצעות שני מכ"מי ההארה, בנתיב טיסה שלא ניתן לגילוי באמצעים אחרים. לא קיים מקרה של יירוט דומה. היו אלה הגילוי, הירי וההפלה היחידים עד היום, באמצעות מערכת טילי קרקע אוויר מבוססת מכ"מ שהצליחה לגלות ולהפיל מטוסי תקיפה עוינים הטסים צמוד לקרקע בגולן, בלבנון או בגליל. כל ההפלות מאז שביצעו טילי "הוק" או "פטריוט" היו של מטוסים שטסו גבוה. לכן חשוב ללמוד את האירוע.

כמפקד תורן שפיקד ביום כיפור על ביצוע הגילוי והירי הייחודי הזה, חקרתי אחרי כ-40 שנה ביסודיות את התקיפה האווירית הסורית והמצרית שפתחה את המלחמה, ואת תגובת מערכות הבקרה והמודיעין של ח"א במטרה להבין מדוע כל מערכות הגילוי האחרות לא איתרו את המטוסים הסורים.

האירוע החל למעשה במאי-יוני 1973 בשעות אחר הצהריים המוקדמות. ישבתי במרכז הבקרה של סוללת ה"הוק" הצפונית בכוננות "מייד" שגרתי, לפתע התגלה בשני מכ"מי הגילוי, הראשי והנמוך, מטוס מהיר שטס נמוך דרומה בלבנון לאורך הגבול ממערב למשגב עם ומנרה. נתיב טיסה שבעבר לא נצפה בו מטוס כלשהו. נעלנו עליו עם שני מכ"מי הנעילה והיינו מוכנים לשגר טילים. דיווחתי לבקר ביב"א, אולם הוא סירב להאמין לדיווח. לפני הגיעו לגבול מצפון למלכיה, המטוס פנה מערבה וצפונה ונעלם. חשבתי שיתכן ומדובר בתרגיל של ח"א לבדיקת כוננות.

כשמפקד הסוללה מוני אל-נקווה הגיע בערב לסוללה, הוא החליט שחייבים לעלות ליב"א לבירור. נפגשנו ביב"א עם הקמנ"ק, קצין מערכות נשק, רב סרן. הוא לגלג עליי וטען שנעלנו על טבעת ברגל של חסידה. הסברתי שחסידות לא עפות ב-1,000 קמ"ש ולא ניתן לנעול עליהן. אבל הוא לא השתכנע. חוסר האמון במקצועיות שלנו הטריד אותי מאוד. כעבור מספר שבועות ערך מפקד ח"א החדש בני פלד פגישה עם קציני מערך ה"הוק" בבית ספר לנ"מ. בסוף נאומי, הוא שאל אם יש שאלות, הרמתי את ידי ותיארתי את האירוע, ציינתי שבח"א לא מאמינים לדווח ה"הוק" על מטוס בלבנון שהיה יכול לפגוע ביב"א במירון תוך כמה עשרות שניות.

בני פלד הבטיח לבדוק ולתת תשובה, שמעולם לא התקבלה. לכן ידעתי שאם הסורים ינסו לחדור מלבנון, לח"א ולמודיעין לא יהיה כל מידע והתראה על כך, והמרחק מהגבול לתקיפת היב"א במירון או לסוללה בצפון הוא פחות מ-17 ק"מ.

באוגוסט 1973 השתחררתי, אולם החלטתי לשרת חודשיים במילואים עד תחילת הלימודים באוניברסיטה לאחר החגים באוקטובר. בשישי ושבתי של יום כיפור, נשארתי כמפקד תורן בסוללה, עם יאקי, קצין נוסף. בשבע וחצי בבוקר העיר אותי הצפן, שהביא מברק שבו נאמר להעמיס ארבעה טילים נוספים על שלושת כני השיגור, לקבלת 12 טילים, ולהעלות פלגה שהייתה כבויה, לכוננות 15 דקות, הפלגה השנייה הייתה כרגיל בכוננות חמש דקות.

העמסנו את הטילים וביצענו בדיקות מערכת, הטכנאים כיוונו את המכ"מים לביצועים מעולים. בסביבות 10:30 הוכנסנו לכוננות "מייד" רגיל שנמשך. השארנו לכן את שתי הפלגות חמושות וב"מייד" והצוותים התחלפו במרכז הבקרה. לא הייתה כל פעילות אווירית, ציפינו ליום קרב בגולן, אירוע רגיל שבו יש מיירטים באוויר ואנחנו רק עוזרים בגילוי.

לאחר ארוחת הצהריים ב-13:30, נכנסתי למרכז הבקרה להחליף את יאקי (שקלרקש). בשידת ירי א' ישב אלי שטרן ובשידת ירי ב' ישב ארנון חבר. הטכנאי הבכיר היה עמי יחיאלי, שני עוזרי בקרים איישו את שני מסכי מכ"מי הגילוי הנמוך והראשי. ב-13:50 הופיעו שני מטוסים סורים שטסו כ-60 ק"מ במזרח, לאורך הכביש מדמשק דרומה לדרעא, בדקנו נעילה עליהם, הם היו גבוהים וגם הבקרה ראתה אותם.

כיוון שמניסיון העבר, ידעתי שח"א לא מודע לחדירה אפשרית מלבנון, החלטתי לברר האם יש אולי מטוס שחודר בערוץ מצפון מערב למשגב עם. הוריתי לשידות הירי לשבור נעילה על המטוסים במזרח,

ולכון את מכ"מי ההארה באופן ידני בזווית הגבהה שלילית צפונה, ולהאיר לתוך הערוץ שנמצא בטווח 35 ק"מ וכ-300 מטר מתחת לגובה הסוללה. זאת בניגוד לביצוע המקובל של חיפוש אוטומטי נמוך שמושפע מהדי קרקע.

מיידי ב-13:51 להפתעת, שני מכ"מי ההארה נעלו על נתיבים כ-32-35 ק"מ צפונית לסוללה שטסו דרומה מאוד נמוכים בערוץ ולכן לא התגלו בשני מכ"מי הגילוי. המתנתי שניות ספורות להתייבבות חישוב נתוני הטווח, בעת שהבקר עלה על הקו ושאל האם אנחנו רואים משהו במזרח. לאחר 40 שנה הקמנ"ק, יאיר כפרי, סיפר לי שקיבל מידע כללי על נתיבים רבים שטסים מעל הרמה הסורית מערבה לעבר הגולן. אנחנו לא יכולנו לראותם במכ"ם עקב רכסי ההרים בגולן. עניתי לבקר שיש לנו נעילה על נתיבים בלבנון מצפון מערב למשגב עם, שטסים מהר דרומה. כיוון שהיו רק חייווי נעילה באמצעות שתי קרניים צרות, ושני מכ"מי ההארה נתנו כיוון וטווח זהים, לא היה ניתן לדעת אם מדובר בנעילה על מטוס בודד או שניים שטסים צמוד.

מיידי לאחר מכן, עלה הקמנ"ק על הקו והורה "קבל אש חופשית". זו הייתה הפעם הראשונה שניתן אישור לירי "הוק" בצפון הארץ מאז עלתה הסוללה מאבו סמרה בסיני לאזור צפת לאחר סיום מלחמת ההתשה. תמיד היו לח"א מטוסי יירוט באוויר. אולם הפעם הסורים הפתיעו את ח"א, וכל המטוסים היו עדיין על הקרקע, רק סוללת ה"הוק" הצפתית שמגלה מטוסים חודרים מלבנון נעולה עליהם ויכולה לשגר טילים. הבקרה לא יודעת על קיום מטוסים בלבנון, אבל הפעם הקמנ"ק מנוסה, ומאמין לדווח ה"הוק", ואין לו ברירה, כיוון שה"הוק" הוא היחיד שיכול להגיב.

הרמתי סירנה עולה ויורדת, להודיע לאנשי הסוללה להתכונן לשיגור טילים, ולתפוס מחסות מפני תקיפה אווירית. בשקט של יום כיפור הסירנה נשמעה היטב בבתי הכנסת בצפת.

למרות שניתן היה לשגר מיידי, החלטתי לתת למטוס או למטוסים להתקרב כך שאזור הפגיעה המשוער יהיה בטווח של כ-20 ק"מ. זאת במטרה להגדיל את סיכויי הפגיעה. אירוע כזה מזדמן רק פעם אחת בחיים, ולא רצוי להחטיא (כשנה לפני המלחמה יזמתי שינוי טכני מבצעי, הכנסת חייווי נפ"מ - נקודת פגיעה משוערת, למסך הקצין. אברהם שלו הקצין הטכני הסכים ותכנן, עמי יחיאלי התקין במרכז הבקרה. רק לסוללה בצפון היה שינוי חשוב זה, חיל האוויר לא הכניס את הצעת הייעול לשאר הסוללות). המטוסים התקרבו, וחייווי טווח הפגיעה הגיע ל-18-20 ק"מ, פתחתי ניצרה לפלגה א' והשידה קיבלה אור ירי, נתתי לשטרן הוראה לשגר. לאחר מכן פתחתי ניצרה לפלגה ב' ונתתי הוראה לחבר לשגר, נשמע פיצוץ חזק ויצא טיל. אלי שטרן דווח על טיל עקר. שחררתי ניצרה לפלגה א' והורתי לו לבצע ירי נוסף מהמשגר עם הטיל העקר, כיוון שהיה המשגר היחיד עם אורות טילים, מהשיקול שייתכן ופלגה א' וב' נעולות על מטוסים שונים.

המתנו בשקט להגעת הטיילים למפגש עם המטוסים. הבקר עלה על הקו ושאל 'מה המצב?' עניתי: 'המתן'. החלטתי לא לדווח פרטים במגמה למנוע דליפת קשר, שייתכן ותגיע לטייסים שינסו להתחמק (זה אומנם היה בניגוד לנוהל, אבל הרי אי אפשר לסכן הזדמנות כה נדירה ליירט). חמש שניות לפגיעה דווח חבר, ולאחריו דווח שטרן. הנעילות נשברו בדיוק בטווח שחושב וסומן במסך בעת השיגורים, במכשיר הקשר מוטורולה 402 נשמעה קריאה, "פגע בו". מישהו באזור מצודת כ"ח (נבי יושע), ראה את הפגיעה. עד היום לא איתרתי אותו.

ב-13:53 שתי הפלגות מדווחות על נתוני פגיעה. לפתע באזור הפגיעות בבלידא בלבנון, מתגלים במכ"ם הגילוי הראשי מספר גדול של מטוסים שפונים מערבה ואחר כך צפונה לכיוון מנרה ונעלמים. דיווחתי לבקרה על הפגיעה והמטוסים הרבים שהתגלו כ-18 ק"מ מצפון לסוללה ופונים צפונה בלבנון. הבקרה הורתה על אש נצורה.

מרגע גילוי המטוסים הגבוהים במזרח בסוריה, שמתברר שביצעו הטעיה למשך תשומת לב, עד להפלה והברחת מבנה המטוסים הסוריים שניסו לחדור מצפון בלבנון חלפו פחות מ-180 שניות. רק סוללת טילים עם גילוי ותגובה עצמאית שנמצאת מוכנה בשטח, מצליחה למנוע תקיפה שאף אחד בחיל האוויר לא מודע לקיומה.

ב-13:54 נצפית במכ"ם הראשי רביעיית מטוסים שטסה מערבה כחמישה ק"מ מצפון לסוללה. היא חולפת מעל רמת דלתון לעבר הר מירון. דיווחנו לבקרה. המטוסים בשטח ישראל לא עניינו אותה בדרך כלל. הנחנו שהבקרה הביאה מטוסים להגנת שטח מעליה, ולכן העבירה את הסוללה כדקה קודם לכן

לאש נצורה. רק אחרי 38 שנים איתרתי שהיו אלו רביעיית מטוסי "מיג-17" סורים ממבנים שחדרו במטולה. הם נועדו לתקוף את היב"א במירון אחרי התקיפה של כשמונה מטוסי "סוחוי-20" שתוכננה לחדור מלבנון באזור מלכיה. ה"מיג-17" הצליחו להפציץ את המורדות המזרחיים של הר מירון, אך לא נגרם נזק. היה ניתן בקלות ליירט את ארבעת ה"מיג-17", אם הבקרה הייתה מודעת לכך שהסורים מכינים תקיפה אווירית, ולא הייתה מעבירה את סוללת ה"הוק" לאש נצורה, בעת שהזניקה רביעיית "מיראז'ים" של טייסת 117 ברמת דוד המרוחקת. בקר היירוט ביב"א מפנה את ה"מיראז'ים" לבקאע בלבנון כ-25 ק"מ מצפון לחרמון לעבר זוג "מיג-21" שטסים מסוריה מערבה ב-10,000-15,000 רגל.

ב-13:55 עשרות מטוסי "סוחוי-7" ו"מיג-17" שחדרו ב-13:54 בטיסה מאוד נמוכה, מפציצים ללא הפרעה את אתרי צה"ל ברמת הגולן. אולם מכ"מי הגילוי של הסוללה לא גילו אותם.

ב-13:58 החלה הרעשה ארטילרית סורית אדירה. המכ"מ הראשי מגלה התקדמות של פגזים רבים בנתיבים קצרים מהמזרח לתוך הגולן. הבנתי שהתחיל יום הקרב בגולן, שבו היה מדובר.

ב-14:02 עמוס בר מוביל מבנה ה"מיראז'ים", מפיל הרחק בבקאע בלבנון "מיג-21" מהזוג שאליו הם הופנו.

ב-14:04 שלושה הליקופטרים "מי-8" סורים מגיעים להנחתה מערבית למוצב החרמון. הסוללה בצפון ובבקרה לא רואים אותם.

סיכום:

בחיל האוויר לא יודעים כלל היכן טסו מטוסי התקיפה הסורים בלבנון, בגליל ובגולן (עד פרסום מחקרי ב-2019). אחרי המלחמה, סוללת ה"הוק" 138 א' בצפון קיבלה ממח"א, בני פלד, תעודה על הפלת מטוסי "סוחוי-7" ב-6 באוקטובר 1973 (יותר ממטוס אחד). הוכחה שלחיל האוויר ולמודיעין לא ידוע שהיו אלו מטוסי "סוחוי-20" חדשים שהמריאו או מדמשק בין לאומי או אולי משדה טי-4. לאחר כ-25 שנים התעודה נלקחה, בטענה לא מבוססת שסוללת ה"הוק" שיגרה שני טילים על מטוסי "מיג-21" שהמריאו מנצריה והתגלו ב-13:54 מצפון מערב למטולה ולא פגעו. במסמך ח"א נאמר "בשלב מוקדם נטען שהמטוס הופל על ידי סוללת ה"הוק", אולם באישור סופי אושרה ההפלה לבר" (עמוס בר מוביל המבנה מטייסת 117).

כפי שאיתרתי כ-40 שנה אחרי המלחמה, ב-13:53 עמוס בר במבנה "לארק" של טייסת 117 היה על המסלול ברמת דוד, זאת בעת שה"הוק" הפיל והבריח את מבנה מטוסי התקיפה של כשמונה "סוחוי-20" חדשים, שהגיעו לכפר בלידא בלבנון, מצפון למלכיה. בעת המראת ה"מיראז'ים" הבקרה העבירה את סוללת ה"הוק" לאש נצורה ומנעה את יירוט רביעיית "מיג-17" שהגיעה לתקיפה השנייה של היב"א. אולם בחיל האוויר, גם 50 שנה אחרי המלחמה, עדיין לא מודעים לתכנון ולביצוע של התקיפה האווירית שהפגיעה את ח"א. באופן מוזר מסתמכים בח"א על נתונים שקל להוכיח שהם מוטעים. מפקדי ח"א לדורותיהם, אינם מוכנים להשיב את תעודת ההפלה, ולהודות שסוללת ה"הוק" בצפת הייתה היחידה בחיל האוויר שמנעה תקיפה אווירית סורית בפתיחת המלחמה.

רק זמן מעט לפני הוצאת הספר הוחלט על החזרת אישור ההפלה לסוללה.

קולונל סוחוב, ששימש במלחמה יועץ סובייטי למפקד מרכז השליטה והפיקוד של חיל האוויר הסורי, כתב בזיכרונותיו כי בשעה הראשונה של המלחמה תקפו 12 מטוסי "Su-20" של חיל האוויר הסורי את מרכז השליטה האווירית הישראלי.

יוסף ברגר ז"ל חקר את מהלכי המלחמה באופן פרטי אבל הצליח להביא נתונים וחומרים שלא היו בנמצא במקומות אחרים. מחקריו סייעו לנו רבות בכתיבת הספר ובקבלת תמונה טובה ונכונה יותר. יהי זכרו ברוך.

תעודת ההפלה שניתנה, נלקחה והוחזרה לסערן מ 138 א'

הייתה זו ההפלה הראשונה של מטוסי אויב שהפיל מערך הנ"מ במלחמת יום הכיפורים. תוך כדי כך התמלאו מסכי הבקרה בהר מירון בעשרות נתיבים שבאו ממזרח לתקוף מטרות ברמת הגולן - כך החלה המתקפה האווירית הסורית, שפתחה את מלחמת יום הכיפורים.

על פי התוכנית הסורית הם תקפו מהאוויר בעיקר מטרות צבאיות בחזית בחרמון, באזור מסעדה, בקוניטרה בתל אביטל ובתל פרס. שתי רביעיות של מטוסי "סוחוי-7" תקפו גם את מחנה נפח בשעה שהתכנסה שם קבוצת פקודות של חטיבה 7. המטוסים תקפו ריכוזי רכב ומבנים באזור. בתקיפה נהרגו שני חיילים ושישה נוספים נפצעו, דומה שאלו היו הנפגעים היחידים מתקיפה זו.

רביעיית מטוסי "מיג-17" שחדרה באזור מטולה, הייתה בדרכה לתקיפת הר מירון. הרביעייה החטיאה את המטרה עקב עננות נמוכה ושיחררה חימוש למרגלות ההר. מטוס אחד התרסק בהר אדיר כנראה בגלל אובדן ראייה ומטוס "מיג-21", אחד מתוך שתי רביעיות שהגנו על מטוסי התקיפה, יורט והופל על ידי מטוס שחק מטייסת 117, שהוזנק עם פתיחת המלחמה מכוננות ליירוט ברמת דוד.

רס"ן בדימוס מיקי בלומנטל (אז סגן), מסו"ל סדיר בגדוד 955 במלחמת יום הכיפורים סיפר: "הסוללה שלי פרסה לבדה במירון על סוללת תותחי 20 מ"מ, ימים ספורים לפני מלחמת יום כיפור. סיבת הפריסה נבעה מהפלת מספר מטוסים סוריים בקרבות אוויר במחצית ספטמבר וההנחה כי הסורים יתקפו את היב"א כנקמה והוכחת יכולת.

בפרוץ המלחמה היינו ב"מידי" ארוך על הכלים ואני הייתי בקשר ישיר עם הבקר ביב"א (באמצעות טלפון קווי). קיבלתי הודעה מהבקר כי להק סורי מגיע אלינו ישירות מכיוון צפון וקיבלתי עדכוני כיוון ומרחק תוך שאני מפנה את התותחים לכיוון הכללי צפונה. בתוך דקות או פחות, עלה על ההר ענן ערפל שלא אפשר לראות דבר, לא יכולתי לראות את ידיי שלי. בזמן אמיתי למעשה לא ידעתי דבר למעט המתואר לעיל. בדיעבד למדתי כי אחד ממטוסי הלהק פגע בקרקע בקרבת מקום והשאר נסקו וברחו. כשהגיע בערב גדוד המילואים (837) להחליף אותנו ירדתי עם חיילי הסוללה לחצרים ופרסנו את הכלים שלנו, 40 מ"מ, במסגרת הפריסה הגדודית להגנת הבסיס".

בחסות הרעשה ארטילרית כבדה ותקיפה אווירית של שישה מטוסי "מיג-17", הנחיתו מסוקי "מי-8" גם כוחות קומנדו בחרמון. אלה כבשו בהמשך את מוצב כוחותינו ונערכו להגנה מסביבו. נפילתו של החרמון על חשיבותו הרבה כנקודת תצפית ואיסוף מידע ובו מכשור אלקטרוני מתקדם, הייתה אבדה קשה. לחיל האוויר אבדה יחידת ל"א (לוחמה אלקטרונית) קרקעית לחסימות מנגד של מכ"מי טילי קרקע אוויר ברמת הגולן. לא בכדי רואים הסורים בכיבוש מוצב החרמון הישראלי את אחד מהקרבות החשובים שלהם במלחמה. המטס הסורי הפותח נמשך בסבבים נוספים עד שעה 16:20 לערך. מוצבי הקו ברמת הגולן לא הותקפו מהאוויר והטיפול בהם הושאר לארטילריה הסורית.

בהמשך הלחימה ובאותו יום שבת שיגרה סוללת ה"הוק" בצפת טילים נוספים לעבר מטרות סוריות בטווח של 30 ק"מ ב-20:30 וב-22:20 כאשר שוגרו שלושה טילים ודווח על פגיעה בשתי מטרות. ב-8 באוקטובר ב-01:30 שוב שוגר טיל לעבר שישה מטוסים ואף דווח על פגיעה. אף הפלה לא אושרה.

באותה עת ועוד במהלך השבת, נפרסה בקרבת החזית הצפונית בעמדת שמעל הכנרת סוללת יטנ"מ 138 ג', סוללת מילואים של היטנ"מ הצפוני. חיל האוויר הסורי לא ניצל נתיבי חדירה בדרומה של רמת הגולן או דרך שטחה של ירדן. בשל כך לא נראו בסוללה נתיבים עוינים ולא שוגרו טילים ממנה עד שדולגה לליבה של רמת הגולן.

רוח קרב

האחד לחם במלחמת יום הכיפורים, השני מתכונן למלחמה של מחר בבוקר • המשותף לשניהם הוא הפיקוד על אותו הגדוד והאמונה השלמה בלוחמים

בדרום, צה"ל לא היה יכול להתארגן, קובע יריב כנאווא. אמנם במלחמה התגלו כשלים רבים, אך לאלו שפיקדו על מערך הג'מ יש במה להתנאות. הרגשותי במלחמה בטוח ונחוש וגם החיילים שלי הרגישו כך. האושר הכי גדול שלי הוא על כך שהצלחנו לסיים את המלחמה הזו כשכולם חיוס, הוא מצוין ומיד זוכה להסכמה נחרצת ממורנו. "זה הישג מרחים. אפשר ללמוד הרבה על כך שמי שמוכן לא נפגע. תפקידו של המפקד הוא להטמיע את ההבנה הזו שהחשיבות של מינון פיו, וגם מנטאלי, עומדת מעל לכול".

הרוח נשארה כשהייתה

עשרות שנים עברו מאז סיורט מטוס אויב על ידי חיל האוויר, ובתוכו גם מערך ההגנה האווירית. בשנים האחרונות שדה הקרב השתנה לכלי הכר, אך הכוונות נותרה כשהייתה. "זה אתגר מאוד משמעותי לשמור על כשירות מבעצית אחרי 30 שנה בהן לא חדר מטוס לשמי המדינה", מסביר

שכיל כורכר ארוך ומאובק מתפתל במעלה הדרך שמוכילה אל אחת הנקודות הגבוהות ביותר בבסיס חיל האוויר, המקום בו מוצבת סוללה של גדוד "חץ הצפון" המפעיל טילי "הוק" ו"יהלום" (פטריוט). אמנם חודש אפריל כבר הגיע, אך הגשם לא מרפה מהחיילים החשופים, והרוחות הקרות, הנורדות איתן חול ואבק, ממשיכות להכות במשגרי טילי ה"יהלום" הסמוכים. תא"ל (מיל') איתן יריב, שפיקד על הגדוד במלחמת יום הכיפורים, לא מתרשם מהרוחות החזקות וכטח שלא מהאבק והגשם, כמורו גם סא"ל אמיר מורנו, המגיד הנוכחי, שהתכנסו לפגישה מיוחדת, ועל הפרק עומדים נושאים חשובים ממנו האוויר. "כשפרסנו סוללה ברמת הגולן הפגיו אותנו בלי הרף, אבל באותם רגעים, בזמן שנלחמנו, לא חשנו כל פחד. מצד שני, לפני שהתחילה המלחמה היה לי קשה להגיד לחיילים שלי שימלאו שקי חול - ידענו שזו עשויה להיות משימה שלא חוזרים ממנה", מספר יריב. מורנו, שגדל על מורשת הקרבות שהתנהלו במלחמה, מקשיב בדריכות. "יש תמונה נוראית שתמיד עולה לי בראש. אני זוכר את המראה של המטוסים שלנו, שהמריאו כדי להגן ולחקוף את האויב. נופלים אחד אחרי השני. פשוט טסים מעל רמת הגולן, מתפוצצים ונופלים. זו הייתה תמונה מזוויעה", נזכר יריב.

גורם משמעותי בהרתעה

"האווירה לפני המלחמה הייתה מטורפת", ממשיך יריב. "בחיל האוויר הייתה הרגשה שהמטוסים יכולים לעשות הכול ושהם לא זקוקים לטילי 'הוק'. אחרי ששת הימים המחשבה הייתה שחיל האוויר גדול וחזק ושמטוסי האויב בכלל לא יצליחו להמריא".

כיוון שהיו ככוונות גבוהה, בבוקר שבת של יום הכיפורים לוחמי הגדוד ומפקדיו היו מוכנים - בשונה מרוב היחידות. "בדיוק בשעה שתיים כצהריים קצין צעיר בשם יוסי ברנר אמר לי: 'היו לי עכשיו על המסך רביעיית מטוסים סוריים. אני חושב שהפלתו שלושה'", מתאר יריב, שלמשמע ההודעה הגורלית חש "אושר גדול", לדבריו. "שמחתי שסוף־סוף המלחמה התחילה", הוא מסביר. "ידענו שזה יקרה, ידענו שתהיה מלחמה - רק לא ידענו באיזה יום היא תיפתח", הוא טוען ומסנה את מבטו אל עבר מורנו. "גם הוא אימץ לחיילים שלו שמלחמה עלולה לפרוץ מחר בבוקר או בעוד שעה", הוא מציין, והמגיד מאשר בחיוך קטן של הסכמה.

אחרי ההפלה המוצלחת שפתחה עבורם את המלחמה, הבינו לוחמי הגדוד, כמו גם מפקדו, שהצליחו במידה רבה להרתיע את הכוחות הסוריים. "הם פחדו מאוד להתקרב לסוללות שלנו. היינו גורם משמעותי בהרתעה ומנענו מהם לדרת דרך רמת הגולן. אם ה'הוק' לא היה עושה את העבודה שלו בשתי החזיתות, גם בצפון וגם

יריב נחמד ביום הכיפורים. "לא חשנו כל פחד"

"החברל בין המערך שהאנשים היום משכים יותר ומסוגלים להפעל ללמד מיישור להפעיל יריב, ששימש מפקד ה מכחינת המשימה והע שמשוה השתנה", הוא מנת לקבל אישור. "א רוח שמפעמת עד הי הנשק משתנות עם ה

מורנו. "איתן תיאר מצב לפיו אף אחד לא היה מוכן למלחמה מלבד מערך ההגנה האווירית. גם היום, אם תיפתח מלחמה, מי שיינתן את המענה הראשוני יהיו הסוללות של המערך שפרוסות ברחבי הארץ", הוא קובע בביטחון, ומסביר שהמערך ערוך לכל איום - ולא רק לירי הרקטות אותן מייצגת מערכת "כיפת ברזל". "אנחנו נערכים להחיסה מול לבנון וחיובאללה ומול סוריה - עם אי כלי המורדים. בנוסף, אנחנו נערכים גם לתרחיש של חדירת כלי טיס בלתי מאוישים".

כל אותה עת הייתה סוללה א' מגנמ"מ 66, הראשון שהוקם כגדוד 20 מ"מ מתנייע דו קני בצריחים על גבי זחלמ"ם, בפיקודו של סרן רון תמיר, פרוסה ברמת הגולן. פלגה ומפקדת הסוללה פרסו בתל אביטל (אבו נידה), ששימש כחפ"ק גזרתי, ופלגה אחת בתל פארס שבו התמקמו החפ"קים שפיקדו על הגזרה הדרומית של רמת הגולן. הפלגות בתל אביטל ובתל פארס התבשרו על פתיחת המלחמה, באמצעות רביעיית מטוסי "מיג-17" שהטילה בצוהרי 6 באוקטובר פצצות שהתפוצצו בקרבת מקום. לאחריה נפתחה עליהם אש ארטילרית רצופה. החיילים והקצינים תפשו מחסה. לפלגה בתל-פארס היה הרוג בשם רב"ט מיכאל אוחיון, ומפקד הפלגה סגן יגאל מונוביץ נפצע קשה. הוא המשיך לפקד על חייליו עד למוחרת עת נאלצו, לאחר קרב, לסגת מן התל ולפלס את דרכם רגלית לכיוון כוחותינו. ביום השלישי למלחמה, לאחר שהתארגנו מחדש והצטיידו, עשו לוחמי הפלגה מתל פארס את דרכם לתל אביטל בניסיון לחבור אל הפלגות שישבו שם. למרות שההר היה מוקף כוחות סוריים, הצליחו הלוחמים, בעיקר בשל הבלבול וערפל הקרב סביב ההר, לחבור בכל זאת אל הכוחות בתל. הלוחמים בתל אביטל תפסו מחסה בבונקר. מהתקיפה האווירית והארטילרית בעקבותיה, נפגעו והוצאו מכלל שימוש רוב תותחי הנ"מ המתנייעים.

בתל אביטל עצמו, מפקד הפלגה על ההר היה סגן צעיר בשם ישראל גולדנשטיין. ישראל החל את שירותו בצה"ל בשנת 70 כחניך בקורס חובלים של חיל הים שם גם עבר קורס מ"כים ב'גולני'. כאשר שבר את רגלו במשחק כדורגל באחת השבתות, ניצל את ההזדמנות, ויתר על המשך הקורס וכך מצא עצמו לאחר החלמתו מצטרף למערך הנ"מ בעקבות חבר ששירת שם, והשמועה שבמערך הנ"מ מקימים איזה שהוא מסלול קרבי חדש, שלימים היה למערך המתנייע.

זחל"ם נ"מ מפלגה של גדוד 66 בתל אבו נידה (הצלם יששכר בן חיים)

וכך בצוהרי 6/10/73 יום הכיפורים מצאו עצמם ישראל גולדנשטיין, שאך שבוע קודם עוד שהה עם הגדוד באל עריש שבצפון סיני ושאר החיילים בפלגה על ההר, כמו גם כל יתר הלוחמים והקצינים שעל התל, תחת התקפה ארטילרית כבדה ורצחנית, שלוותה גם בתקיפות של מטוסי קרב סוריים. הבלבול וחוסר הוודאות היו כה גדולים, עד כי בתחילה חשבו כי המטוסים שהם רואים הם ישראלים, כיוון שגם לא קיבלו כל מידע או התראה על תחילת המלחמה. כבר בדקות הראשונות, כאשר רוב החיילים והקצינים שעל ההר תפסו מחסות מפני ההפגזות, נותרו חיילי הנ"מ בכליהם והשיבו אש אל המטוסים שתקפו את התל והפילו שני מטוסי "סוחוי-7".

הפלגה בפיקודו של ישראל על שלושת זחל"מיה, פרסה בחלקו הדרומי והגבוה יותר של התל שבו גם הייתה מרוכזת מרבית הכוח שעל ההר והמשיכה וספגה אש כבדה. כלי הנ"מ החלו להיפגע. לא היה כל קשר החוצה מן המוצב והיה ברור ללוחמים שעל ההר כי עליהם להתארגן בעצמם לא רק להגנת נ"מ, אלא גם להגנה קרקעית. בסופו של דבר נותר רק הזחל"ם של ישראל שמיש, ולפיכך הוא נתן הוראה שעל כל חיילי הפלגה להישאר במחסה בבונקר מפני ההפגזות. המפקד הצעיר החליט שהואיל ואדם אחד יכול לתפעל את הכלי בעמדתו, אין כל טעם לסכן חיי לוחמים

נוספים בחשיפה בשטח המופגז, וכי הוא יכול לתפעל את התותח בעצמו. ביום הראשון למלחמה הפילה הפלגה שני מטוסי "סוחוי-7". ביום השני למלחמה הגיעו גלים נוספים של מטוסי "מיג-21" לתקוף את ההר. "בדיוק באותו רגע לא הייתי על הכלי כי הייתה הפגזה מאוד חזקה כמה דקות קודם. כשזיהינו את המטוסים, רצתי לכלי וקפצתי לעמדת הכוון. ראיתי "מיג" מנמיך, העליתי אותו על הכוונת, הספקתי עוד לטעון שתי מחסניות והתחלתי לשחרר על ה'מיג'. המטוס נפגע בזנבו ונפל בשטח סוריה. הוא החליף מחסניות במהירות והבחין ב"מיג" נוסף שהנמיך טוס. הוא ירה צרור לעבר המטוס שאיבד שליטה, עלה בלהבות והתרסק ברמת הגולן. "תוך כדי הירי הייתי מאוד ממוקד", הוא מספר. "עשיתי ירי ראשון להיכנס לאווירה ואז פגעתי. רק אחרי הירי ניתחתי מה היה והבנתי שבעצם עשיתי מעשה מסוכן". בתשעה באוקטובר בסביבות 08:30, ירה ישראל גולדשטיין לעבר שני מטוסי "מיג-17" סורי ופגע באחד מהם. המטוס נפל בשטח סוריה. באחד המקרים, חלף מסוק "מי-8" מולם על ההר, "מטרה של 100%", לדברי ישראל, ועקב תקלה חשמלית בסולנואיד, התותח לא ירה והם נותרו בתסכולם הרב, למראה המסוק שחלף על פניהם ועזב ללא פגע. בסך הכול אושרו לפלגה הפלות של חמישה מטוסי אויב.

לאחר המלחמה עוטר ישראל גולדשטיין בעיטור המופת ובו נכתב: "מאחר שנשאר רק צריח אחד שמיש בצוות, ומאחר שהתל עמד תחת הפגזות כבדות, השאיר סגן ישראל גולדשטיין את פקודיו בבונקר, כשהוא עצמו מאייש את הצריח, מפעילו ואף מפיל. כך פעל ארבעה ימים רצופים, ביוזמתו. במעשיו אלה גילה יוזמה, אומץ לב ורוח התנדבות למופת".

ישראל גולדשטיין הוא דמות האנטי גיבור הקלאסית, ומעיד על עצמו כי אינו איש צבא בנשמתו. הנסיבות הן שהביאו אותו אל המחוזות הללו. מבחינתו זה יכול היה להיות כל חייל אחר שהיה נקלע לסיטואציה כזו. הוא גם לא נשאר בצבא לאחר המלחמה ולא המשיך לקריירה צבאית מה שמחזק את טיעוני לגבי הקורות אותו במלחמה ואת טענתו כי הוא עשה בדיוק מה שכל אחד אחר היה עושה במקומו.

את סיפורה של פלגה 2, סוללה א', גדוד נ"מ 66, סיפר סמל נתי שפר: "ערב המלחמה פרסה סוללה א' ברמת הגולן וזאת בעקבות הפלת 12 מטוסים סורים ע"י חיל האוויר ב-13.9.1973, פחות מחודש לפני המלחמה. הפלגה שלנו, פלגה 2, התמקמה במוצב תל פארס. פלגה 3 ומפקדת הסוללה בהר אביטל, סוללה ב' פרוסה בסיני, מפקדת הגדוד באל עריש, סוללה ג' (סוללת מילואים) עדיין לא גויסה. כמו כל צה"ל, גם אנחנו לא ידענו מה מצפה ביום הכיפורים עצמו. המידע הראשוני שקיבלנו היה שכנראה צפוי יום קרב ושהסורים יפתחו באש לקראת 18:00 בערב.

בשבת, 6.10.73, בבוקר ירד חלק גדול מהפלגה מהמוצב לתפילות יום הכיפורים בבסיס הסמוך. אנחנו נשארו למעלה, ממשיכים להיערך, על סמך הפרטים הידועים הבסיסיים: יום קרב שיחל כנראה לפנות ערב. במשך היום קיבלנו התרעות חמות לתקיפה אווירית ומי שהיה במוצב עלה על התומ"תים. אני שימשתי מפקד צוות 2 בתומ"ת 20 מ"מ, חייל בדרגת סמל, פחות משנה בצבא. התמקמנו בצד הצפוני של התל, מוכן לאש לכיוון צפון (מרכז הגולן) ומערב (אזור הכינרת).

בשעה 13:55 זיהינו כניסת מטוסי אויב מכיוון דרום לצפון, בשטח ישראל, בין המוצב לאזור כינרת. הם טסו בגובה נמוך ובמרחק של שניים-שלושה ק"מ מאיתנו. במקביל התחילה הפגזה מטורפת לכל אורך הגזרה, והמוצב שלנו שהיה מאוד בולט בשטח ספג פגיעות ישירות. האדמה רעדה.

מפקד הפלגה סגן יגאל מונוביץ' נתן פקודה לרדת מהכלים ולהיכנס לבונקר שהיה במוצב. הוא והקשר שלו נשארו בעמדת הפיקוד, חשופים לאש הסורית. אחרי כעשר דקות הם ספגו פגיעה ישירה בעמדה. הקשר מיכאל אוחיון נפצע קשה מרסיסים בבטן, יגאל נפגע בידיים ובעיניים. הוא הצליח להגיע לבונקר תחת אש, וביקש שנביא את אוחיון פנימה לקבלת לטיפול מהעמדה שנפגעה. במשך שעות האש לא פסקה ונשארו בבונקר. מיכאל אוחיון לא שרד את הפגיעה ומת מפצעיו במוצאי שבת בערב.

ביום ראשון, עם אור ראשון בהפוגה מההפצצות יצאנו לבדוק את מצב הכלים שעזבנו עם תחילת ההפגזה. התומ"תים היו הרוסים ובלתי שמישים, כתוצאה מעשרות פגזים סוריים שנחתו על התל מתחילת המלחמה. ניסינו ליצור קשר עם מפקדת הסוללה בהר אביטל ולדווח את מצבנו, אבל הסורים הפעילו מיסוך כבד באזור והניסיון הזה כשל. בשעות שחלפו, האזור הדרומי של רמת הגולן נשטף כולו בכוחות שריון סוריים. בצוהריים, המוצב שלנו בתל פארס כבר היה מכותר לגמרי.

לקראת 16:00 מסוקים סוריים הנחיתו כוח קומנדו על המוצב וניתנה הפקודה לעזוב אותו ולרדת למטה. יגאל יצא, ואני איתו, לעמדה הצפונית. ירינו וזרקנו רימונים וכנראה שגרמנו להם לסגת. נהיה שקט על ההר ואנחנו פנינו לרדת מהמוצב. עברתי בין חדרי הבונקר ומצאתי ארבעה חיילים שלא רצו להתפנות. הצלחתי לשכנע אותם לבוא איתי ורצנו למטה, תחת אש שהמטיר כוח סורי אחר שעלה למוצב מכיוון דרום.

התקבצנו כולנו, כ-80 חיילים מיחידות שונות, למרגלות התל בשטח שבו היו כעשרה טנקים מגדוד 53 של חטיבה 188 שהצליחו לחבור אלינו לפני כמה שעות. הוחלט לעלות על הטנקים ועם חשכה להתחיל בתנועה לכיוון הכינרת, דרך כוחות סוריים שכבר שלטו בכל האזור. את רב"ט מיכאל אוחיון ז"ל לא פינינו וגופתו נשארה על התל עד לכיבושו מחדש על ידי כוחות המילואים.

ביום ראשון בערב כשהחושך ירד התחלנו בתנועה לכיוון צומת דליות, בלי אורות, מסביבנו כמעט ולא רואים דבר. כל החיילים עלו לטנקים, נאחזים בכל מקום פנוי: על הסיפון ועל הצריחים. אני ועוד ארבעה לוחמים יושבים בסל הצריח בטנק של מג"ד 53 בחטיבה 188, רס"ן עודד ארז, שמפקד על חילוץ הכוחות לצד קמב"ץ הגדוד, סגן יוסי ספיר.

לאחר נסיעה קצרה, נכנסנו לתוך חניון טנקים ורק"מ של צבא סוריה. בגלל שבאנו ממזרח, מאחוריהם, הם לא הבינו שאנחנו ישראלים וחשבו כנראה שמדובר בכוח סורי אחר שעוקף אותם ומתקדם לכיוון הירידות מרמת הגולן. עברנו כך לפחות שני חניוני אויב, עד שהם זיהו שאלו טנקים של צה"ל והחל ירי לכיווננו, כולל מנשק קל של חיילי השריון הסורי מסיפון הטנקים שלהם לעבר הטנקים שלנו.

בלילה שבין ראשון לשני המשיכה "שיירת הרפאים" לנוע. עברנו בהצלחה את החלק הזה של הנסיגה והגענו לצומת דליות, לקראת ירידה לכיוון עין גב. בגלל שלא היה ברור עד לאן הגיעו הסורים, הוחלט שכל החיילים שאינם משתייכים לצוותי הטנקים ירדו מהם, וישלימו את הירידה מהרמה במסע רגלי דרך נחל דליות. הטנקים המשיכו בתנועה לכיוון עין גב. הפקודה לרדת מהם לא הגיעה אליי ולעוד ארבעה מהחיילים ונשארו בסל הצריח של המג"ד רס"ן עודד ארז, ממשיכים בנסיעה מערבה.

כעבור כרבע שעה נעצרה השיירה במפתיע. הטנקים יורדים מהדרך, חלקם ימינה, חלקם שמאלה ושקט מטורף ומפחיד מתפשט מסביב. לפתע נפתחת לעברנו אש טנקים מלפנים. הטנק של הקמב"ץ סגן יוסי ספיר נפגע והוא נהרג במקום. אחרי הירי השתרר שוב שקט מפחיד, שלאחריו נורה לאוויר זיקוק ירוק, סימן מוסכם לחבירה בין כוחות שריון. רק אז הבינו כולם שמי שירה עלינו היו בעצם כוחות שריון של צה"ל, אנשי מילואים ראשונים שהספיקו להתארגן ולעלות לרמה להדוף את הסורים. האירוע הזה היה הולם נוסף שהצטרף לכל מה שעבר עלינו ב-40 השעות האחרונות, ואחריו המשכנו בתנועה לצומת גשר אריק.

לימים קיבל החילוץ שלנו את השם "שיירת הרפאים". מלבדנו איש לא ידע בזמן אמת שמתנהל מבצע לנסיגת הכוחות שהיו בתל פארס.

ביום שני היה בוקר שמשי, השריונרים שחילצו אותנו יוצאים בפעם הראשונה מהטנקים. עייפים, מותשים, מכוסים בפיח אבל שמחים שהצליחו להישאר בחיים. הם מתחילים מייד לטפל בכלים.

עזבנו אותם והצלחנו להגיע בטרמפים לקיבוץ עין גב, שבו נקבצו כל החיילים שחולצו מתל פארס. שאר הלוחמים הגיעו ברגל לאחר המסע הלילי שעברו מאז שנפרדו מאיתנו וירדו מהטנקים בצומת דליות. סגן יגאל מונביץ' שנפצע בהתקפה על התל פונה לבית החולים ואנחנו יצרנו קשר דרך מזכירות הקיבוץ עם מפקדת הגדוד שלנו באל-עריש. הם הופתעו מאוד לשמוע אותנו ומאיתנו, אחרי שהדיווח האחרון המעודכן שקיבלו היה שתל פארס נכבש וחייליו הרוגים או שבויים.

סוכם שנחכה ויגיע אלינו קמב"ץ הגדוד, נקבל שני תומ"תים חדשים ונחבור לסוללה שלנו בהר אביטל. בלילה נסענו לראש פינה, בתומ"תים החדשים שקיבלנו הייתה תחמושת אבל לא היו מחסניות וכוונות. כך, בלילה שבין שני לשלישי, עלינו בחזרה למלחמה ברמת הגולן.

ביום שלישי בצוהריים בסביבות 12:00 הצלחנו להגיע להר אביטל לאחר לילה של נסיעה ובוקר של הפגזות. חיילי קומנדו סורי קובצו באזור קוניטרה, ואנחנו לא יכולנו לבצע ירי מהתומ"ת כי לא היו מחסניות. חברנו לפלגה 3 ולמפקד הסוללה תוך כדי הפגזה נוספת וכבדה על אביטל, שכללה גם תקיפה של מטוסי "מיג-17" סוריים שלפחות אחד מהם הופל ע"י סגן ישראל גולדנשטיין מפלגה 3.

צה"ל מצליח להדוף את הסורים במרכז הרמה וגם בדרומה. התקיפות והירי על הר אביטל נפסקו. סגן יגאל מונביץ' חזר מבית החולים והפלגה שלנו, פלגה 2, התחילה להתארגן מחדש בכוננות לעלות לחרמון הישראלי ברגע שיסתיים כיבושו מחדש ע"י כוחות גולני וצנחנים.

מוקדש לרב"ט מיכאל אוהיון ז"ל, למפקדי סגן יגאל מונביץ' יבדל"א ולכל חיילי הפלגה.

סיפר מסר"ל א' בגנמ"מ 66 סרן רון תמיר: "כשבועיים לפני פרוץ המלחמה הוקפצה הסוללה לרמה, בסד"כ של שתי פלגות, השלישית נשארה בסיני כמחליפה לפלגות סוללה ב' שהיו פרוסות על סוללות "הוק" במערב סיני, וביצעה את הפריסות באתרים הקבועים חרמון ותל פארס. מספר ימים לפני 6.10.1973 עקב עננות כבדה בחרמון, ביקשתי וקיבלתי אישור ל"קיפול" הפלגה ממוצב החרמון לתל אביטל. היות שירי התותחים מבוסס ראייה – בהיעדר ראות, לא ניתן היה לראות לאן לכוון וממילא התפיסה הייתה כי בעננות כבדה לא יבוצעו תקיפות מטוסי אויב.

עם פרוץ המלחמה ב-6.10.1973 הפריסה ברמה הייתה כדלהלן: בתל אביטל פלגה (3 תומ"תים) ומפקדת הסוללה ובנוסף היו בתל צוותי ומתקני יחידת מודיעין 8200, בתל פארס פלגה נוספת (3 תומ"תים) בפיקודו של סגן יגאל מונביץ' וכוחות נוספים.

ב-6.10.1973 בשעות הבוקר ביצענו כוננות בוקר רגילה, צוותים על הצריחים בכוננות "מידי" ובסיומה חזרנו למצב שגרה. לאחר זמן לא רב, קיבלנו פקודה להעלות כוננות לרמת "מידי" הדורשת מוכנות

מיידית לפתיחה באש. נשארנו על הכלים כשאני עם קו חם לבקר הנ"מ ביב"א בהר מירון. לא נמסר לנו כל דיווח או התראה מהעתיד לבוא.

ב-13:50 נשמע רעש מטוסים וחלפה מעלינו רביעיית "מיגים" שהטילה פצצות (בצורת חביות עם מצנחים) עם מרעומי הקשה. עם פגיעת הפצצות הראשונות בקרקע נשמעו הפיצוצים הגדולים. בניסיון שלי לברר עם הבקר את פשר האירועים, לא קיבלתי תשובה. מייד עם סיום ההפצצה, נפתחת על התל אש ארטילרית מאסיבית ביותר. כאן הבינותי כי אנחנו במלחמה.

חלקו העליון של תל אביטל הוא מין "סכין" צרה בצורת סהרון ומדרונות מאוד תלולים בשני הצדדים. אל התל ניתן לעלות ברכב בדרך גישה אחת תלולה למדי. למאפיינים אלו הייתה השפעה על מצבנו הקרקעי. בתל היה בונקר שהוכן לשימוש פיקוד צפון, אך הוא לא היה מאובזר ולא בשימושם.

נתתי פקודה לרדת מהכלים ולתפוס מחסה בבונקר וזאת מאחר שאין כל סיבה להישאר בחוץ כאשר התל מופגז ללא הרף. גם צוותי יחידת המודיעין עברו מהמבנה שבו פעלו אל הבונקר והתמקמו בחלקו התחתון ביותר, בין היתר על מנת שלא יהיו חשופים.

בימים הבאים המשיכו התקיפות על תל אביטל ללא הרף. הפצצות ממטוסים והפגזות כבדות לסירוגין.

בכל הפוגה מארטילריה, איש סגן ישראל גולדנשטיין את הצריח של התומ"ת היחיד שהיה שמיש. ישראל ישב בעמדת הכוון היורה ולא היה מוכן לתת לאף אחד להחליפו. ממושב הכוון, ביצע ירי על מטוסים שתקפו את התל וכמו כן על מסוקי קומנדו סוריים שחלפו בין תל אביטל ותל בנטל. חיל האוויר אישר כי ישראל הפיל מטוסי אויב ואף הוענק לו עיטור המופת על עוז רוח, נחישות, דבקות במטרה ודוגמה.

ביום השני למלחמה הסתבר לנו כי הכוחות הסוריים עברו את תל אביטל ואת נאפח והגיעו עד בית המכס העליון בואכה גשר בנות יעקב וכי בעצם התל מהווה מעין מובלעת בשטח שהוא בשליטה סורית. עובדה זו התבטאה בירי טנקים סוריים לעבר הבונקר שבו שהינו, בכל פעם שזיהו כי פתחנו דלתית ממוגנת לשם תצפית על הקורה סביבנו. מתוך חשש כבד כי הסורים יעלו לכבוש את התל ובהיעדר נשק אנטי טנקי, פרסנו חביות דלק בסמוך, אך מחוץ לשער הכניסה והצבנו עמדת שיגור רימונים לחביות למקרה שהסורים יעלו. הסורים לא עלו לתל והסתפקו בכיתורו והפגזתו ללא הרף.

שמואל רוטר הרס"פ שלנו שהיה בחופשת שבת הגיע במפתיע ביום ראשון בערב רגלית לתל למרות שהאזור היה מלא בכוחות סוריים. שמואל היה ה"מנוע" המרכזי בהנעת חיילי הסוללה ומתן מענה לכל צרכיה על מנת שתמלא את המשימות. מעבר לתעוזה המפתיעה והנחישות של שמואל, כמובן ששמחתי מאוד להגעתו.

ביום השלישי בערב, עלה לתל מג"ד 12 של גולני (סא"ל יעקב שחר ז"ל) עם מספר נגמ"שים ופגש אותי ואת מפקד יחידת המודיעין בתל. המג"ד נתן לנו הנחיה לאסוף את ציודינו וחיילינו ולעלות על הנגמ"שים לשם פינוי התל. נמסר לנו כי זו הוראת מפקד האוגדה.

בשיחה ביני לבין מפקד המודיעין בתל, הובהר כי הוא אינו מתכוון לפנות את המקום. בפנייה שלי לבקר הנ"מ ביב"א לברר מה הנחיות לגבינו, לא ניתנה תשובה ברורה ואז החלטתי כי גם הסוללה לא תתפנה ותישאר להגן על היחידת הנוספת. מג"ד גולני עזב את התל וחזר לכוחותיו. למחרת, בלחימה של גדוד 12 באזור בוקעתה, נהרג סא"ל יעקב שחר.

ביום הרביעי למלחמה הגיע לתל אביטל מג"ד 66 (אילן קלצ'קו) ואיתו ארבעה תומ"תים להחלפת הבלתי שמישים על התל ואיתו גם מפקד פלגת הסיור של הגדוד. המג"ד עדכן אותי על כך שהפלגה שהייתה בתל הדרומי נטשה את התל וירדה לעין גב. הפינוי היה בחלקו רגלי ובחלקו על טנקים שהעבירו אותם כברת דרך. מפקד הפלגה פצוע ולצער כולם נשאר על התל חלל של הפלגה (מיכאל אוחיון ז"ל). הוחלט

על הרכבת כוח משימה קטן של הסוללה שיצא לכיוון תל הדרומי בניסיון להגיע ולפנות את החלל. יצאנו לדרך עם תומ"ת שמיש וג'יפ הסיור.

לאורך הדרך היו מראות קשים של שרידי טנקים שלנו וטנקים סוריים ממש סמוכים זה לזה, חלקם עדיין בוערים. עם ההגעה לצומת הפנייה לתל פארס נפתחה עלינו אש ארטילרית. תפסנו מחסה ולאחר סיום ההפגזה המשכנו בעלייה לתל תוך תצפית זהירה. לשמחתנו ראינו כי חיילי צה"ל נמצאים במקום והסתבר כי התל נכבש אך חצי שעה לפני שעלינו. איתרנו את החלל ופינינו אותו בתומ"ת בחזרה לכיוון נקודת איסוף בנפח. בדרך פגשנו את מאיר הר ציון נוסע בטנדר שלו ונענינו להצעתו כי יסייע בפינוי ברכבו ואנו נמשיך למשימתנו.

סוללה א' – אירועי המלחמה – 6.10.1973

תל אביטל – תומ"ת עם סימוני הפלות

תומ"ת בעמדה בתל אביטל

צילם יששכר בן חיים – איש 848

מהיום החמישי התגברו התקפות צה"ל שהצליח להסיג את הסורים תוך תקיפות רבות של חיל האוויר. לצערנו צפינו מהתל בפגיעות רבות של טילי נ"מ במטוסינו ובקרבות אוויר מרובי מטוסים, חיל האוויר לא הרפה והמשיך לתקוף עשרות פעמים".

על הקורות אותו בסוללה בתחילת המלחמה, סיפר שמואל רוטר, ששימש כרס"ל הסוללה במלחמה: "אותי אישית תפסה המלחמה בבית. עם פרוץ המלחמה הייתי נשוי טרי ולכן יצאתי הביתה לשבת. עם תחילת צפירות המלחמה, החלטתי לעלות להר אביטל ברמת הגולן, שם ישבה מרבית הסוללה שלי. ניסיתי להגיע לסוללה אבל כל הדרכים היו חסומות. הגעתי לנפח, וביקשתי ליצור קשר עם המוצב. הידיעות הראשונות היו שהמפי"ק נפגע, נותק הקשר ולא יודעים מה קרה איתם. ידיעות אלה דרבנו אותי להגיע למוצב בטרמפים, למרות שהיה איסור מוחלט לנוע בכיוון. את תחילת הנסיעה עברתי עם משאית תחמושת, כשהתנועה היחידה על הכביש מלבדנו היא בכיוון ההפוך: רכב, כלי נשק וחיילים פגועים. החלק השני של המסע היה בעצם צעדה רגלית של כעשרה ק"מ בשטח שהיה מופגז ארטילרית, כשכל ציוד הקרב שעליי מסתכם בעוזי ושתי מחסניות".

שמואל הצליח לחבור בסופו של דבר אל חבריו שבתל המופצץ ללא פגיעה, ושמח לפגוש שם את חבריו כשהם בריאים ושלמים.

תל אביטל - זחל פיקוד שספג פגיעה ישירה

תל אביטל - פצצה שלא התפוצצה

חופת מטוס סורי שהתרסק על מדרון התל

תמונות מהצפון - סוללה 66 א'- 6.10.1973. צילם יששכר בן חיים

כתב יששכר בן חיים אז חייל ב-848 בתל אביטל: "אנו, מפקדי וחיילי בסיס "ארבל" של יחידה 848 (8200), חייבים לישראל גולדנשטיין חוב גדול על כך שהגן עלינו יחד עם שאר חיילי הסוללה בחירוף נפש, בגבורה ובאומץ לב תוך סיכון עצמי בהיותו חשוף בצריח ללא הגנה מינימלית והצליח לירות חמישה מטוסים סוריים שביקשו לנטרל את בסיס ההאזנה היחיד בקו הקדמי זאת לאחר נפילת בסיס היחידה בחרמון.

ב-13/9/1973 במהלך גיחת צילום, התפתחו קרבות אוויר שבסופן הופלו 12 מטוסים סוריים ואנו איבדנו מטוס אחד. בעקבות האירוע הוצבה פלגת נ"מ בפיקודו של ישראל גולדנשטיין בתל אביטל, שכן היה צפי לפעולות נקם סורית. ההערכה הייתה שתל אביטל יהיה אחד מיעדי התקיפה, בשל חשיבותו האסטרטגית. על התל במרכז הרמה היו תחנת ממסר של חיל הקשר, בסיס מודיעין ועמדת חפ"ק של פיקוד צפון.

חשיבותו של בסיס "ארבל" נבעה מהסיבות הבאות:

- א. בסיס האזנה קדמי הסמוך לזירת המערכה
- ב. בסיס אלינט [מודיעין אלקטרוני] חיוני לזיהוי ואיתור סוללות טילים סוריות ומערכות אלקטרוניות נוספות

לאחר אותו אירוע ביצעו הסורים פעולות שונות של ניוד כוחות, הצבת טייסת "סוחוי-7" בבסיס קדמי יותר [בליי] כדי לקצר את טווח הטיסה ולשפר את כושר הנשיאה של הפצצות, קידמו כוחות שריון וחי"ר לחזית, העבירו חטיבה מטכ"לית 47 מאזור חמת לחזית, עיבו את מערך ההגנה בחזית ואף פינו את משפחות היועצים הסובייטיים ועוד שורה של סימנים מעידים. לבסיס ארבל הייתה תרומה נכבדה בהפקת ידיעות התרעיתיות.

המלחמה ביום הכיפורים החלה בהפצצה של התל. מטוסי "סוחוי-7" הטילו פצצות שחלקן לא התפוצצו. הימים הראשונים של המלחמה היו אינטנסיביים. הסורים ניסו כל העת לתקוף את התל ולנטרל את בסיס "ארבל" מביצוע משימותיו המודיעיניות הן באמצעות חיל האוויר הסורי והן באמצעות הארטילריה.

אביגדור קהלני שנלחם עם גדודו בעמק הבכא כתב בספרו "עוז 77": "הטנק שלי דהר על הכביש בואכה קוניטרה. אחריי נעו איתן, הטנקים של אמי, שלושת הטנקים בפיקודו של ג'ורג'י, ועוד שלושה טנקים בפיקודו של סמ"פ זמיר, שלא הבנתי כיצד הצטרף אלינו ובפקודת מי. על העיר קוניטרה נפלו מאות פגזי ארטילריה, ותימרות עשן עלו. ידעתי היטב שאסור להיכנס לתוכה, מחשש למלכודת מסוכנת לגדוד. מימיני ספג תל אבו נידא מנת ארטילריה שלא הייתה קטנה מזו שנפלה על קוניטרה. הם רוצים להרוס את האנטנות שבפסגת התל, חשבת. החלטתי לעבור בין שני מקבצי הפגזים הנופלים בשטח".

"יצוין כי בימי המערכה הראשונים חיל האוויר הישראלי היה מוגבל ביכולתו להגן על כוחות הקרקע בחזית ואף על תל אביטל בשל מערך הטק"א הסורי המעובה. חיל האוויר הסורי היה מסוגל לבצע משימות התקפיות שנועדו, בין היתר, לתקוף את בסיס המודיעין "ארבל".

לפלגת הנ"מ על ההר היו שלושה זחל"מים נושאי תותחי 20 מ"מ. שניים מהכלים נטרלו בהפגזות הרציפות ונותר רק כלי אחד שהוצב בפתח הבונקר שבו שהינו ובתוכו ביצענו את עבודתנו. הכלי הבודד שימש את ישראל גולדנשטיין והוא בעצמו איש את צריח תותח 20 מ"מ. בכל פעם שמטוסים סוריים ביקשו לתקוף, הם מצאו את ישראל גולדנשטיין דרוך לקראתם ובאומץ לב ובקור רוח הצליח לייטר ולפגוע ולהפיל חמישה מטוסים סוריים.

ההפגזות הבלתי פוסקות על התל פגעו בתשתית הפיזית של מתקני המודיעין. הם חייבו את הצוות הטכני של הבסיס לבצע עבודות טכניות שנועדו להשמיש את המערכות הטכניות שנפגעו בהפגזות ולתחזק אותן. הם ביצעו את עבודתם, לעיתים תחת אש, כשהם חשופים ונתונים לסכנת חיים. הם היו עדים חיים לאופן שבו ישראל גולדנשטיין היטיב לתפקד ולהפיל את המטוסים הסוריים. הסורים שכשלו שוב ושוב בזכות ההפלות נרתעו מלשגר מטוסים נוספים ותוכניותיהם לשתק ולנטרל את העבודה המודיעינית, גם בזכות פלגת הנ"מ שהגנה עלינו במלחמה.

מערך הנ"מ הגן על בסיס ארבל והבטיח את תפקודו של הבסיס שסיפק מודיעין לאורך כל ימי המלחמה לטובת חיל האוויר ולטובת הכוחות הלוחמים ויש בכך ביטוי למחויבות ההדדית בין כל היחידות הצה"ליות".

במוצאי השבת בשעה 20:30 עשו הסורים גם מאמץ לפגוע בשדה התעופה רמת דוד באמצעות טילי קרקע-קרקע "פרוג", בעלי טווח של 70 ק"מ. המאמץ לא צלח. ארבעה מהם נפלו במגדל העמק הסמוכה וגרמו נזק מועט.

פרוץ המלחמה בחזית הדרומית

ב-6 באוקטובר בשעה 13:55, פתחו הכוחות המצריים שממערב לתעלת סואץ, בחסותה של מטרייה רבת היקף של טילים קרקע אוויר מסוגים שונים, שהפכה את אזור הצליחה כולו לאמ"ט, באש ארטילריה לכל רוחבה של החזית. במקביל יצא גם חיל האוויר המצרי באמצעות 128 מטוסי תקיפה מלוויים ב-36 מטוסים להגנה אווירית, לתקיפה מרוכזת של מטרות וכוחות בחזית מערב סיני ובמרחב שלמה בדרומו של חצי האי סיני. תקיפה זו התרכזת במטרות איכות ובעיקר בכוונה לפגוע בבסיסיו של חיל האוויר הישראלי ובמרכזי הבקרה והשליטה שלו. במסגרתה הותקפו גם מפקדות קדמיות, מחנות ואפילו סוללת ארטילריה כבדה מתנייעת, היחידה שפרסה בחזית הדרומית ותכנונה העיקרי, במסגרת "בנדיגו" לפגיעה בסוללות הטק"א המצריות. ברפידים נסגר המסלול הראשי לארבע שעות והמסלול המשני לשעה, הותקפו גם השדות בביר תמדה ובאופיר וכן סוללות "הוק", יחידות בקרה וסוללת תותחים 175 מ"מ. בגל הראשון נגרמו מעט נזקים ביעדים. גל התקיפה האווירית השני, בוטל.

רביעיית "נשרים" מטייסת 144 שהייתה במערב סיני, בין רפידים לאום חשיבה, במשימה של אבטחת גיחת צילום מתוכננת, יירטה ארבעה מטוסי "סוחוי-7" שתוכננו ככל הנראה לתקוף את שדה "עציון" המרוחק מהחזית. זוג מטוסי "קורנס" וזוג מטוסי "שחק" הוזנקו מכוונות ברפידים אך לא יצרו מגע עם המטוסים התוקפים אלא במהלך נסיגתם. זוג מטוסי "קורנס" שהצליחו להמריא ברגע האחרון משדה אופיר נכנסו לקרבות אוויר והצליחו לפגוע בשבעה מטוסים מצריים נוספים שתקפו באותה עת את שדה אופיר ומתקנים נוספים באזור. שני טילי "קלט", מתבייטיי מכ"מ, ששוגרו בלילה ממטוס "טו-16", פגעו והשמידו את תחנת הבקרה האזורית 528 והוציאו מכלל פעולה. היחידה שותקה, חמישה חיילים נהרגו ושישה נפצעו. במהלך התקיפות האוויריות המצריות הותקפה ונפגעה גם סוללת הטק"א 136 ב' שהייתה פרוסה במרחב. המתקפה המצרית בחזית תעלת סואץ התרחשה בזמנית לזו הסורית ברמת הגולן.

טיסה בודדת של "טופולב" מצרי נוסף שיגרה גם טיל "קלט" שכוון ככל הנראה למטרה במרכז הארץ (ככל הנראה למכ"מ בשדה התעופה לוד) ומטוס "שחק" יירט אותו במעופו. באותה השעה, 14:00, הבחינה יחידת הבקרה 511 בנתיב לא מזוהה הנע באוויר בגובה 15,000 רגל בכיוון דרום מזרח. היה זה טיל "קלט" נוסף שנועד להתביית על מכשיר המכ"מ TPS-43 ביחידת הבקרה 511 באום-מרג'ם מצפון מערב לרפידים. היא הפנתה לעברו זוג מטוסי "קורנס" מהכוונות ברפידים. אלה הצליחו לפגוע ולהשמיד את טיל ה"קלט" שהתפוצץ.

פריצה של סוללות העפר בזרמי מים בשלב הצליחה
(על פי איור במוזאון המלחמה בקהיר)

עוד בטרם שבו מטוסייהם מתקיפת המטרות בקדמת סיני, ובחסות הרעשה ארטילרית מסיבית של 2,100 קנים ארטילריים וירי טנקים בכיוון ישיר שנמשך 35 דקות, צלחו את תעלת סואץ הכוחות המצריים של חמש דיביזיות חי"ר ממוכן מאורגנות בשתי ארמיות שדה. החיילים המצריים צלחו בכ-8,000 בסירות ואמצעים אחרים, ונאחזו בגדה המזרחית של התעלה. חילי הרגלים המצריים משופעים באמצעי נ"ט, כולל טילים, מטולים ומוקשים, ארבו לטנקים הישראליים שניסו לפלס מעבר אל המעוזים הנצורים ואל עמדותיהם על גדות התעלה. הכוח המצרי נערך והצליח לבלום את התקפות הנגד המקומיות של צה"ל ולגרום לכוחות הטנקים אבדות כבדות. המעוזים שאמורים היו להיות חלק ממערך ההגנה והתצפית לאורך התעלה נעקפו ברובם. המצריים צלחו ברוב הגזרות במרחק רב מהם ותקפו אותם ברוב המקרים רק בשלבים המתקדמים של המלחמה.

השליטה וההפעלה של הכוח האווירי הישראלי התבצעו כידוע במרוכז מהמשל"ט בתל אביב. במרכז השליטה של פיקוד הדרום באום חשיבה התמקם חפ"ק אווירי בפיקודו של אל"מ (מיל') שמואל שפר (שטופר). כשהגיע מפקד החפ"ק האווירי בשעות הצהריים של 6 באוקטובר, הוא גילה להפתעתו שהמוצב איננו מאויש.

וכך, בבוקר יום א' 7 באוקטובר 1973, בסביבות השעה חמש בבוקר, מוצא עצמו אברהם אורן, אז סא"ל ומפקד גדוד 883 (ביסנ"מ) מהרצליה, בבסיס רפידים המופצץ וזאת לאחר פגישתו עם הקהנ"מ אל"מ מאיר שריב שעות ספורות קודם לכן, שבה הוצע לו לרדת לסיני ולשמש כמפקד כוחות הנ"מ בסיני.

סיפר אברהם אורן, אז מג"ד 883: "כשהגעתי למטה בשבת בבוקר הייתה אז החלפת דעות קצרה. כאשר ידענו שיהודה רווה לא נמצא בסיני והוא נמצא למעשה בכנף 1 והוא היה מג"ד 881 ודב שדה נמצא באום חשיבה, כך שהיה עדיף מבחינת קהנ"מ להשאיר המצב כפי שהוא ואז אמר לי: 'במקום שאתה תלך לכנף 1, מה דעתך לרדת ולהיות מפקד הנ"מ בסיני?' אני לא זוכר איך קראו לזה אז. אמרתי לו: 'אין בעיה, בבקשה'.

עברתי מהר בבית ואמרתי לאשתי: 'להכין לי כל מה שיש בבית', וזרקתי לשק גדול. הגעתי לש"ת לוד, לא היה חשמל, חושך מצרים. היה שם נציג המפקדה, שלמה טל, ואיכשהו הכניס אותי לאחד המטוסים. נדמה לי שבסביבות ארבע בבוקר נחתי בבח"א 3. למי לטלפן? עם מי לדבר? אין אף אחד. אני עומד כך עם אותו שק כמו עולה חדש ובמקרה עובר בחור בשם אביו שהיה בזמנו קמב"צ בח"א 3 עם ג'יפ, ולוקח אותי לאזור של הנ"מ".

בימים הבאים הוריד אורן לסיני את רוב סגל ביסנ"מ ובעצם את כל המערך שלו, דבר שאפשר לו לארגן תוך כדי תנועה והתגברות על מכשולים רבים את הגוף הראשוני שהרכיב את מפקדת כוחות הנ"מ בסיני. במהלך המלחמה החלה להתגבש ההבנה בדבר הצורך בהקמת אגדי הנ"מ, כלומר יצירת המצב שבו קיימת מפקדה בשטח ולא המצב הקודם שבו השליטה ביחידות נעשתה דרך המפקדה הראשית של הנ"מ במפקדת חיל האוויר. כך הפך הגוף בפיקודו של אברהם אורן למפקדת האגד הראשון שתפקד בפועל - אגד 170.¹

על פעילות מנ"מ 170 במלחמת יום הכיפורים, סיפר רס"ן עדי ברקת: "ביום הכיפורים בשעה 09:30 בהיותי בביתי בגבעת שמואל, קיבלתי הנחיה ממטה קהנ"מ להכין את מנ"מ 170 לקליטה והצטיידות הגדודים השייכים ליחידה. יצרתי קשר עם חיילי היחידה שהיו בכוננות באל עריש וברפידים והנחיתי לפעול לפי הנהלים כגון: בדיקה והנעת כלי רכב, פתיחה והכנת מחסני הגדודים להצטיידות, הכנת כלי לחימה ותחמושת, בדיקת אמצעי תאורה, הכנת מנות קרב למסירה ועוד. במקביל, הזעקנו את החיילים שהיו בחופשה. דקות ספורות אחרי קבלת ההנחיה מקהנ"מ נסעתי עם רכבי לאל עריש.

באל עריש קלטנו וציידנו את היחידות:

- שלוש סוללות מגדוד 291, 20 מ"מ מתניע בפיקוד שייקה שפיר שחברו לאוגדה 162
- ארבע סוללות מגדוד 884, 20 מ"מ נגרר בפיקוד אייבי מקלס שפרסו להגנת בח"א 5

במפקדת מנ"מ 170 ברפידים נקלטו וצוידו על ידי חיילי המנ"מ שמונה סוללות 20 מ"מ נגרר של גדוד 835 בפיקוד חיים שנהב שפרסו להגנת סוללות ה"הוק" בסיני.

לאחר שוידאתי שהצטיידות הגדודים באל עריש נעשית בצורה נאותה נסעתי למפקדת המנ"מ ברפידים. בשלב זה הדרך הייתה פקוקה עם שיירות של טנקים, משאיות וכוחות לוחמים שנסעו מערבה. לאחר הצטיידות ופריסת הכוחות באתרים המיועדים, חיילי המנ"מ רוכזו ברובם ברפידים למתן שירותים

1 לאחר המלחמה הוקמו בפועל האגדים שהפכו להיות אגדים מרחביים ובהם חוץ מ-170 בסיני, שהפך להיות האגד המרחבי הראשון בפיקודו של אברהם אורן, גם 169 בנגב (1975), 167 במרכז ו-168 הצפוני (1976).

לוגיסטיים, תחזוקת רכבים וכלי לחימה ודחיפת תחמושת לסוללות הפרוסות בסיני. למוחרת הגיע לרפידים סא"ל אברהם אורן שמונה כמפקד כוחות הנ"מ בסיני.

פריסה של כ-15 יחידות ואלפי חיילי נ"מ חייבה התארגנות מיידית של המנ"מ והקמת מפקדה שתרכז ותיתן מענה לצורכי היחידות.

סא"ל אורן כמפקד המנ"מ מינה אותי, רס"ן עדי ברקת, כקצין אג"מ ואחראי למתן שירותים לוגיסטיים ותחזוקתיים ליחידות. רס"ן שבתאי רון מבית הספר לנ"מ מונה כקצין שלישות. למפקדה צורף גם קצין הרכב של בית הספר, קצין האחזקה, בומי אבני, וחיילי תחזוקה נוספים. מיניתי את סמל זאב קרש מהמנ"מ כראש חוליה למתן שירותים לכוחות נ"מ הפרוסים להגנת שדה תעופה אל עריש.

מפקד בח"א 3 ברפידים העמיד לרשות מנ"מ 170 בניין משרדים שבו הקמנו חדר מבצעים, מרכז לוגיסטי וכן קיבלנו חלק מגף הרכב של הבסיס שבו תוחזקו כלי רכב שלנו והמקום נתן מענה גם לתחזוקת כלי לחימה.

האתגרים המיידיים של אברהם אורן כמפקד ועוזריו היו:

- יצירת קשר קווי או אלחוטי עם כוחות הפרוסים באתרים השונים
  - קבלת מידע על כשירות הסוללות והצרכים המיידיים להמשך תפעולם. קביעת שיטת הספקת ציוד ליחידות, תחזוקת כלי רכב ותחזוקת כלי לחימה בדרג ב'. יצירת נהלים ודפוסי התנהלות בין היחידות הפרוסות והמפקדה ברפידים
  - קבלת סיוע ממטה ח"א וקה"מ בנושאים מבצעיים, לוגיסטיים ותחזוקתיים שוטפים וכן סיוע בהקמת היחידות והשלמתן.
  - דיווח למטה קה"מ על כשירות יחידות, הפלת מטוסי אויב, נפגעים ועוד
- חדר המבצעים ומרכז הלוגיסטי ונושאי כ"א פעלו 24 שעות ביממה ולתגבור המפקדה צורפו קצינים נוספים בהם חיים דגן ודני ספרן. רס"ן ישראל שר אל צורף לאחר הפסקת האש למפקדת המנ"מ כקצין אג"מ.
- לאחר ימים ספורים מונה אל"מ משה תמיר כמפקד המנ"מ וסא"ל אורן שירת כסגנו עד תום המלחמה. בסיום הקרבות סא"ל אורן חזר לתפקיד מפקד המנ"מ.
- במלחמת יום הכיפורים סיפקו חיילי מנ"מ 170 שירותים לוגיסטיים לגדודים ולסוללות הפרוסות במרחב סיני בתחום הצטיידות, אספקת מנות קרב, תחזוקת כלי לחימה, תחזוקת רכב, אספקת תחמושת ועוד.
- הסיוע התנהל במספר שיטות כנדרש ממצב הלחימה:
- קבלת דרישות לסיוע בתחומים הנ"ל דרך קשר קווי או אלחוטי ודחיפת האמצעים לסוללות כגון ציוד, חלפים, מנות קרב, ותחמושת וכן שליחת חוליות אחזקת כלי לחימה ורכב לחילופים ולפי הצורך ומצב הלחימה דחיפת האמצעים לסוללות המפקדה שהתמקמו בטווח ביטחון בעורף הלחימה והם סיפקו את הנדרש לסוללות בקו האש
  - נציגי הגדודים והסוללות הגיעו לעתים למפקדה ברפידים להצטיידות או לקבלת שירותי אחזקה בדרג ב'
  - קציני המנ"מ קיימו סיורים בסוללות הפרוסות ללימוד המצב בשטח ומתן סיוע ככל שיידרש. הסיורים התקיימו גם בעת לחימה והפגזות וכללו גם את יחידות הנ"מ המתנייע הפרוסות באזור מצמד כהגנה על גשרים ששימשו למעבר כוחות להמשך לחימה בצד המערבי של התעלה

באחד הסיורים למצמד בעת הלחימה נסענו עם זחל"ם 20 מ"מ מתנייע. אורן כמפקד צוות, אני עדי כוון וקצין הרכב כנהג. הסיורים תרמו ללא ספק לאינטגרציה בין המפקדה וכוחות הלוחמים בחזית.

במלחמת יום הכיפורים היו חיילי מנ"מ 170 חדורי הכרה לגודל המשימה וגילו נחישות ומסירות וביצעו את תפקידם במקצועיות וסיפקו לכוחות הלוחמים 24 שעות ביממה את האמצעים הדרושים לביצוע תפקידם. חיילי המנ"מ וחיילים שהגיעו כתגבור פעלו מתוך שותפות גורל עם הדרג הלוחם ולעתים ביצעו את משימתם בצירי תנועה תחת אש.

מנ"מ 170 הפך להיסטוריה עם הקמת אגד נ"מ 170 בפיקוד אל"מ אברהם אורן".

סיפר סא"ל בדימוס בנימין (בומי) אבני, אז סגן בגף טכני של גדוד 883: "בערב יום כיפור בשעה 10 בבוקר, החיילים יצאו לחופשה. אני התעכבתי עם רס"ר הבסיס, צורפי, לוודא שכל הפינות סגורות ושלא משאירים דברים פתוחים לקראת יום כיפור. בסביבות השעה 11 כאשר עמדנו לצאת מהבסיס, עצרו אותנו בש"ג ואמרו לנו שהבסיס סגור כי יש כוננות. לאחר זמן מה, קיבלנו הנחיה להשמיש ציוד לא תקין, לסגור ביקורות ולהכין ציוד לתנועה. בסביבות השעה 22:00 קיבלנו הנחיה שהכוננות בוטלה ושאפשר לצאת הביתה. יצאנו מהבסיס, בדרך הביתה רגמו אותנו באבנים, זו כנראה הייתה ההכנה להמשך לבוא. למוחרת בשעה 5:00 קיבלתי טלפון לחזור מייד לבסיס. בבסיס המתין המגד סא"ל אורן אברהם, הוא עדכן אותנו שכנראה בשעה 14:00 תיפתח מלחמה ושצריך להתארגן ולהכין את כל הציוד לתנועה.

במועד זה לא היה עדיין אישור לגיוס מילואים אך הופעלה הרשת לקריאה שקטה כהכנה לגיוס. אנשי האחזקה המשיכו להשמיש את הציוד, גם את התותח מהמל"כ (מתקן לאימון כוונים) הוצאנו והחזרנו למקורו כתותח מבצעי. בצוהריים התחילה המלחמה.

הוחל בגיוס המילואים ובהתארגנות לתהליך פיזור ציוד הלחימה. בגמר הפיזור התארגנו, אני וחלק מהטכנאים - טכנאי מעכן, ציוד קרקע, מסגרי תותחים וטכנאי קשר לפעילות במלחמה. לקחנו איתנו ארגזי כלים וארגזי חלקי חילוף שהוכנו כבר חודשים לפני, כשצה"ל הכריז על כוננות "כחול לבן". בדיעבד אפשר לומר שארגזים אלה הוכיחו עצמם והצילו את המצב במקרים רבים. בגמר ההתארגנות, ירדנו לרפידיים כחלק מקבוצת הפיקוד של סא"ל אורן כמפקד כוחות הנ"מ בסיני, בתשתיות של המנ"מ. שם הוטל עליי התפקיד של אחראי האחזקה בכל המרחב.

המפקדה שהוקמה החלה מייד בפעילותה, הוקם קשר עם כל היחידות במרחב כדי לשלוט ולסייע בכל הנדרש בתחום המבצעי, הלוגיסטי וכוח האדם. בכל היחידות היו טכנאים דרג א' מכל התחומים הנדרשים, שבאחריותם לטפל ולתחזק את הציוד. במסגרת טייסת תחזוקה של הכנף ברפידיים, היה דרג ב' לנ"מ אך לא היה להם קשר ישיר לכוחות בשטח. כאן נכנסו כגוף מקשר ובעיה שלא ניתן היה לפתור בשטח, העברנו לטיפול של דרג ב'. סוללות 40 מ"מ, סוללות שהיה ניסיון רב בשימוש בהן והופעלו על ידי צוותים מנוסים, התמודדו ביתר קלות עם תקלות או בעיות שהתעוררו בשטח.

בגדודים הניידים החדשים הייתה ההתמודדות מורכבת ומאתגרת בשל הציוד החדש. לרוב הטכנאים לא הייתה לכך הכשרה פורמלית. עוד בקיץ 1973 (לפני המלחמה) הוחלפו לכל הצריחים המתניעים ה"פקפקים", בדגם חדש חזק יותר לטעינת המצברים, הדגמים החדשים לא היו מוכרים לצוותים. גדוד 208 היה הגדוד היחיד שעבר אימון גדודי כאשר יתר הגדודים עדיין לא הגיעו לשלב הזה, לכן הם נזקקו ליותר עזרה ותמיכה. המטרה שלנו הייתה להגיע לכל סוללה, פלגה או צוות ולסייע בהדרכה, בתיקון כל שנדרש ולמלא מלאי חלפים חסר.

בכל לילה התכנסנו בחמ"ל בניצוחו של ישראל ישראל כדי לקבל תמונת מצב, דיווחים על מה שנעשה ותוכנית פעולה להמשך. בדרך כלל יצאנו לסיור למספר ימים ברצף, במטרה לעבור בכמה שיותר סוללות ובתדירות גבוהה ככל האפשר. לא היה אתר שלא הגענו אליו. זכור לי שבאחד הסיורים מעבר לתעלה, הצטרף אלינו הרב של חייל האוויר עם ספר תורה. כאשר הגענו לפאיד, מייד עם כיבושה, הוא פתח בית כנסת במקום בתוך אחד מהבונקרים, כך זכינו גם במצווה.

היתרון בצוות היה הרב תחומיות. יכולנו לטפל בכל בעיה ולא להשאיר אחרינו זנבות לא סגורים. יתרון זה בלט במיוחד בגדודי המילואים, שם המטרה הייתה לסייע, לתקן איתם יחד, לעזור ולתמוך. עם הזמן נוצרו בעיות חדשות לא מוכרות, כמו למשל התעייפות של קפיצי מחסניות הכדורים וגם הצטברות של חול במחסניות. ניקוי המחסניות ואוורורם נתן פתרון, ציוד שלא ניתן היה לתקן בשטח הועבר לדרג ב' ברפידים שם תוקן והוחזר ליחידתו. השיטה הוכיחה את עצמה – מבנה האגד ששולט על כל הפונקציות, הכוחות הלוחמים והתומכים תחת קורת גג אחת, מפקד אחד, כל אלה הובילו למבנה הארגוני של אגדי הנ"מ בהמשך".

זיכרונות ממלחמת יום כיפור דרג ב' ומצבור טילי הוק בח"א 3 כתב רס"ן (בדימוס) עמי אורן: "בזמן מלחמת יום כיפור הייתי מפקד דרג ב' ומצבור הטילים של סוללות טילי ה"הוק" במרחב סיני. היינו ממוקמים בבסיס בח"א 3 רפידים, מעבדת דרג ב' קרוב למסלול המשני ומצבור הטילים עם עמדת בדיקת טילים במרחק כק"מ משם. אני גרתי עם אשתי במגורי משפחות ועמדתי להשתחרר. ביום ה' יצאתי לחופשת שחרור. העמסנו על גלדיאטור את תכולת הדירה ועלינו אשתי ואני ארצה. בבוקר יום ו' הבאתי את הרכב ליחידת הקישור וחזרתי הביתה שם מצאתי צו קריאה חירום לבסיס עם מטוס שהמתין בשדה דב. בבסיס הייתה קבוצת פקודות אצל מפקד הטייסת סא"ל פלד (כמדומני). למיטב זיכרוני נאמר שצפויה מלחמה ובכל מקרה הכוננות הועלתה. כשחזרתי למשרדי הסתבר שמפקד יחידה 139, אלי ברוך, הורה במסגרת הכוננות לחמש מלא את משגרי הטילים. עד אותה פקודה כל משגר נשא שני טילים מתוך שלושה אפשריים ורק פלגה אחת מתוך שתיים בכל סוללה הייתה בכוננות מלאה. במרחב היו שלוש סוללות כל אחת עם שישה משגרים. משמעות הוראה זו עבורנו הייתה שיש להשמיש ולשלוח לסוללות בין עשרה לעשרים טילים שהיו במצב אחסנה. זו עבודה גדולה. יש לזכור שהצוות היה מצומצם וחלקו לא הסכים להפסיק את הצום כי היינו בכוננות ולא במלחמה. ביום שבת בבוקר הוכרזה בבסיס כוננות קרקע. יש לזכור שבניגוד לסוללות הפרוסות שבהן טכנאי ה"הוק" נשאו נשק באופן קבוע, בבסיס רפידים שהיה מוגן על ידי כוחות רגלים למיניהם, הטכנאים לא נשאו נשק. עם הכרזת כוננות הקרקע הצטיידנו בנשק. אני קיבלתי עוזי אבל חלק מהטכנאים צוידו ברובים צ'כים. למותר לציין שהטכנאים לא היו אמונים על הפעלת נשק. בקבוצת פקודות של שבת נאמר בבירור שצפויה מתקפה ב-18:00. המתקפה הגיעה מוקדם יותר, כמה דקות לפני 14:00, 6 באוקטובר 1973 שבת יום כיפורים. לפני המתקפה הונחיתו שכאשר תהיה אזעקה לתקיפה אווירית ירוץ הצוות למקלטים למעט אנשי מצבור הטילים שישתתרו בקרון הבדיקה. בנוסף היה צריך להשאיר תורן ליד טלפון החירום שקישר עם הסוללות הפרוסות. סברתי שהגיני שאני אהיה התורן הראשון ולכן עם תחילת התקיפה שלחתי את האנשים למקלט (מייד נגיד כמה מילים עליו), אני נשארתי ליד הטלפון כאשר אני צופה מהדלת אל המסלול שלפניי. פתאום ראיתי מעל המסלול פצצות מרחפות קשורות למצנחים. הספקתי לרוץ למיטת התורן ולשים עליי את המזרן רגע לפני הפיצוצים. התוצאות: המסלול המשני יצא מפעולה למשך כמה שעות, נשברו כמה חלונות זכוכית במעבדה. כמה שבועות לפני המלחמה התחלף מפקד הבסיס אליעזר צ'יטה כהן עם חסון. המפקד החדש סייר בבסיס ומצא שהרבה מתעלות ההגנה שהיו בבסיס הוזנחו והתמלאו במשך הזמן זבל. לכן הורה לכסות את הזבל... כתוצאה מכך אפשרויות ההסתתרות בזמן מתקפה צומצמו מאוד ויש לזכור שהבסיס קלט הרבה אנשי מילואים. בדרג ב' הלכנו למפקדת הבינוי בבסיס וביקשנו לחפור שוחה ליד מעבדת דרג ב' עבור התורן וצוות הכוננות. כיוון שלא היה מפעיל למחפרון תרמנו את אחד מטכנאי הפולס של המעבדה שהיה מושבניק/טרקטוריסט. הוא חפר עבורנו שוחת הגנה. ביום ראשון הותקפה סוללת הג'ידי מהאוויר. מכ"מ ה-ROR נפגע פגיעה ישירה כנראה מפצצה של כמה עשרות ק"ג. למוחרת קיבלתי הוראה מהמטה לצאת לשטח ולבדוק אם ניתן להשמיש את המכ"מ בדרג ב' רפידים או בדרג ד' בבמצ"א 108 בצריפין. כשהגעתי לשטח הבנתי שבעצם לא נותר מה להציל. ביום שני 8 באוקטובר הייתה תקיפה אווירית נוספת על בסיס רפידים. בתקיפה זו היינו מעורבים בשני המרכזים שלנו. עם הישמע הסירנה יצאנו, אנשי המעבדה, לכיוון המקלטים. בדרך "ירד עלינו" מטוס ("סוחוי-7" כמדומני). הפנית את האנשים לשכב במחפורת עבודות בינוי של הנחת צינור מים חדש. גם מצבור הטילים הותקף כי בחצרו עמד משגר עמוס בטילי דמה. הטכנאים הסתתרו בקרון. למזלנו לא

נגרם נזק בנפש או בצידוד. נעיר כאן שבימים הראשונים למלחמה לא הייתה סוללת טילי "הוק" באום מורג'ום – 511 ולכן ההגנה האווירית התבססה על נ"מ קני. העבודה נעשתה היטב כי למיטב זיכרוני לא היו יותר תקיפות אוויריות על בסיס רפידים. באחד מימי המלחמה כאשר כבר הייתה סוללה ב-511, נשמעה אזעקה.

הייתי בשוחה של דרג ב' וראיתי משם פגיעה של טיל במתחם של גבעת 511. הגבעה הייתה אפופה בעשן סמיך למשך כמה עשרות שניות. בדיעבד הסתבר שטיל "קלט" ששוגר ממטוס "טופולב" פגע במכ"מ בתחום תדר S שהיה שייך לצידוד הגילוי של יחידת הבקרה. טיל ה"קלט" הוא טיל מתבטית על מכ"מ. מסיפורי הרכילות עלה שבאותו יום יצאה רביעיית "סקיי הוק" לתקוף מעבר לתעלה ומטוס אחד איבד את הקשר שלו עם הבקרה. טיל ה"קלט" התבסס על מטוסי "מיג-15" שהוסבו לטילים מתבטיתים והם דומים מבחינת נתוני מכ"מ למטוסי "סקיי הוק". הבקר סבר שיתכן שה"סקיי הוק" הפגוע חוזר ללא קשר ולכן לא נתן לסוללת ה"הוק" אישור להעסיק את טיל ה"קלט". אמיתות הסיפור אינה מאוששת שכן חלק מצוות הסוללה טוען שהם ניסו לנעול אבל לא הצליחו ולכן אישור הבקר לא היה עוזר. בתקיפה זו נהרגו שני טכנאים שהיו על משמרתם. למרות שלא הייתי שייך ליחידה 511 נשלחתי על ידי המטה לבדוק את שרידי המכ"מ. למעשה מה שנותר הוא בור גדול באדמה... נציין שלמצרים לא היו באותה עת טילים מתבטיתים בתחומי התדר של מכ"מי סוללות "הוק": L, X, KU.

בסוללות ה"הוק" הישנות נעשתה כל תקשורת המידע והפיקוד באמצעות כבלים רב גידיים. כמו כן כדי למנוע נעילות שווא של מכשירי המכ"מ הורחקו הללו מגנרטורי הכוח למרחק של עשרות מטרים, כבלי הכוח נפרסו בהתאם. בסוללה היו הוראות לכסות בשקי חול את כבלי המידע והכוח אבל הכיסוי היה די רופף. אחד האביזרים הפגיעים בסוללה היה הכבלים. אציין שכמה שבועות לפני המלחמה עשינו בדרג ב' מבצע השמשת כבלים שניזוקו בעיקר מעליית כלי רכב עליהם. הכבלים המקולקלים הצטברו במחסני דרג ב' ובעקבות המבצע שחררנו לסוללות כמה עשרות כבלים רזרבים. בעת התקיפות על הסוללות נפגעו כבלים רבים אבל לא היה מחסור...

בעת המלחמה צורפו לדרג ב' ולמצבור הטילים של ה"הוק" אנשי מילואים רבים. בנוסף קיבלנו רכב טנדר ונהג. אציין שרוב אנשי המילואים לא היו אנשי אלקטרוניקה באזרחות ואת המעט שלמדו בעת השירות הספיקו לשכוח כך שלמעשה רובם יותר העמיסו את המערכת הלוגיסטית ופחות תרמו לעבודה הטכנית השוטפת. הנהג והטנדר שירתו אותנו נאמנה.

עם סיום הקרבות הגיע בשעה טובה מחליפי בתפקיד. אני הועברתי לשרת במטה חיל האוויר. בעקבות המלחמה הוארך שירות הקבע שלי בחצי שנה".

בזמן שאת השליטה המנהלתית על כוחות הנ"מ במערב סיני הייתה אמורה לבצע מנ"מ 170, יחידה שפעלה מתוך בח"א 3 ברפידים, הרי שהשליטה המבצעית על כוחות הנ"מ שנפרסו במערב סיני הייתה אמורה להתבצע מעמדות השליטה במכלול ההגנה האווירית ביחידת הבקרה האזורית 511 בג'בל אום מרגם מצפון מערב לרפידים. היחידה הייתה עסוקה ברגעים שלפני פרוץ המלחמה בתכנון ובשליטה על הכוחות המבצעים והמחפשים של גיחת צילום שתוכננה לאותה עת. ביחידה לא התקבלה התראה לגבי הזנקת המטוסים המצרים משדות התעופה שלהם לתקיפה של מטרות במערב סיני. כשנפתחה האש התמלאו מסכי המכ"מ בבליפים רבים (ככל הנראה החזרים משפע הפגזים שנורו בהכנה הארטילרית המצרית המקבילה) ולא ניתן היה להבחין במסכים בחדירה הנמוכה של המטוסים המצרים התוקפים. ההתראה הממשית התקבלה מתצפיות כוחותינו במעוזי הקו שהפעילו את היבבן משחלפו מעליהם המטוסים המצרים בדרכם מזרחה. לדבריו של יחיאל עמרי מפקד יטנ"מ 136, בקרי יב"א 511 לא העלו לפני התקיפה המצרית את הכוננות לסוללות ה"הוק".

על הקשר בין יב"א 511 לכוחות הנ"מ במערב סיני במלחמת יום הכיפורים - סיפר מפקד יב"א 511 סא"ל יגאל זיו: "הפעלתם המבצעית של כוחות הנ"מ נחלקה לשני המגזרים: שליטה על יחידות ה"הוק", ושליטה על יחידות הנ"מ הקני. השליטה על כוחות הנ"מ (ה"הוק" והקני) הפרוסות במרחב השליטה והבקרה של היחידה (שהייתה מקו אורך אל-עריש ומערבה ועד דרומית לראס סודר בדרום) בוצעה משתי עמדות באולם המבצעים של היחידה (אולם מבצעים בפריקסט כי לא היה עדיין בונקר תת קרקעי).

עמדות השליטה על כוחות הנ"מ, היו חלק ממכלול ההגנה האווירית של היחידה וכללו את מכלול ההגנה של הקמנ"ק (קצין מערכות נשק) שאחראי על הפעלת מערכות הנשק – מטוסים, "הוק" ונ"מ, בנוסף להיותו מנהל כל אולם המבצעים. את השליטה על מערכות ה"הוק" ביצע הקמנ"ק באמצעות בקרי ה"הוק" (של היחידה).

השליטה כוללת שינוי מצבי הכוננות של הסוללה ושינוי פקודות בקרת האש לסוללה. בהתאם למצב האווירי בגזרת הפעילות של הסוללה ונתוני מודיעין, מורה הקמנ"ק לבקר ה"הוק" להעביר את הסוללה למצב כוננות נדרש (לסוללה הרשות לשנות את מצב הכוננות שבה היא נמצאת לגבוהה יותר מזה שמסר לה בקר ה"הוק", כאשר המצב מחייב זאת, וליידע את היב"א). כאשר הסוללה מגלה נתיב טיסה (מטוס ו/או טיל) היא מדווחת עליו לבקר ביב"א אשר בודק את זיהויו ובהתאם מעביר לסוללה פקודת בקרת אש.

האחריות לזיהוי המטוסים המתגלים על מסכי המכ"מ של יחידת הבקרה והסוללה - היא על יחידת הבקרה. לכן, קיים "מתח קבוע" בין יחידת הבקרה ובין הסוללה על מתן פקודת אש לסוללה - "רשאי לירי", "אש חופשית" (ובמקרים חריגים "השמד") אשר נובע ממספר סיבות, כגון מטוסינו באזור ועלולים להסתכן מהירי. הזיהוי אינו ברור.

במלחמת יום הכיפורים נשלטו סוללות ה"הוק" ע"י שני בקרי "הוק" ביחידה (בהתאם למצב האווירי-מטוסי אויב ומטוסינו באזור). מטוסי היירוט שטסו בנתיבי הפטרול תוכננו לטוס (ברוב המקרים) מזרחית לקו הסוללה, כדי לאפשר במידת הצורך "אש חופשית" לסוללה. כמובן שאם נמצאו מטוסי תקיפה שלנו מערבה לקו הסוללה, הסוללה לא קיבלה את פקודות האש "רשאי לירי" או "אש חופשית".

ראוי לציין כי היו מקרים רבים שמכ"מי הגילוי של הסוללות גילו מטוסי אויב שטסו בגובה נמוך מאוד ולא התגלו במכ"מי הגילוי של היב"א דבר שעזר מאוד להשלים את התמונה האווירית בגזרות השונות. סוללות ה"הוק" קיבלו התראות או הודעות מהיחידה על המצאות טילי "קלט" (מתבייתים) כאשר בעקבות הגילוי סגרנו את המכ"מים שלנו.

את השליטה על מערכות תותחי הנ"מ מבצע הקמנ"ק באמצעות בקרי הנ"מ שביחידה. השליטה כוללת שינוי מצבי הכוננות של הסוללות ושינוי פקודות בקרת האש לסוללות. השליטה על סוללות הנ"מ הפרוסות באתרים השונים (בח"א 3, היב"א, אום חשיבה ועוד) היא "קלה יותר" ליחידת הבקרה. הסיבה היא שהירי של הנ"מ הקני מבוצע "בקשר עין" עם המטרות ולאחר זיהויים.

ביב"א הוצבו עשרה בקרי שליטה של כוחות נ"מ בפיקודו של סא"ל זרח מאיק. רק חלקם התאימו לתפקידם ויכלו לקחת חלק במאמץ השליטה. זה התבסס על קשר קווי לעמדות הנייחות הקבועות ועל קשר רדיו לכוחות הניידים (בעיקר הגדודים המתנייעים) שפעלו מחוץ לעמדות הקבועות. קציני הקישור של הגדודים הניידים הוכנסו בהמשך הלחימה, באישורו ובהמלצתו של סא"ל אורן, מפקד כלל כוחות הנ"מ בגזרת מערב סיני, למסגרת אחת עם בקרת העמדות הקבועות. בשלב הלחימה היה הבונקר שממנו פעלו עמוס ביותר וקשה היה לקרוא את הקרב ולהעביר את המידע ליחידות הנ"מ בקצה. הבקר הבכיר מבין השלושה שפעלו בכל עת, היה בקשר ישיר עם הקמנ"ק קצין מערכות הנשק ביב"א ועם בקרי ה"הוק". בקרת הנ"מ נחלקה לשלושה אזורים עיקריים: האזור הקדמי בקרבת התעלה וממערב לה, המרכזי משני צדי כביש הרוחב והעורפי שכלל את אזור היב"א, בח"א 3 ברפידיים, והאזור השלישי כלל את היעלק ואזור אום חשיבה.

בקרי נ"מ הוצבו גם ביב"א 506 בפיקודו של צבי מאור ואח"כ עלי סורוקין וביב"א 509 בפיקודו של יעקב פרץ.

על הפעילות ביומיים הראשונים של המלחמה כתב אל"מ בדימוס (אז סא"ל) אלי ברוך מפקד יטנ"מ 139: "ב-6 באוקטובר 1973, רק לפנות בוקר, קיבלנו הוראה לפרוס את סוללה ב' בצומת טסה, וקבוצת סיור בפיקודי יצאה לבדוק את העמדה. בתום הבדיקה נסענו למפקדת גדוד השריון 184 בצומת טסה, ושם עשיתי תיאומים עם המג"ד, רס"ן שאול שלו, במפקדתו ששכנה בבונקר. יצאתי מהבונקר ולפתע, בשעה שתיים בקירוב ולא בשעה שש בערב כמצופה, תקפו אותנו מטוסים שבשבריר השנייה הראשונה זיהיתי כסמב"דים, אבל מייד הבנתי שאלה מטוסי "האנטר" (התברר שטייסת "האנטרים" מעירק פרסה במסגרת חיל המשלוח העירקי במצרים). עזרתי לפנות פצועים ובהם את ענת יהלום. לעולם לא אשכח את זעקתו של קצין צעיר בבונקר התאג"ד שצעק לעברי: "איפה אתם כשצריכים אותכם?" ייתכן שזיהה אותי כאיש ח"א בשל הדרגות הכחולות והחגורה הכחולה. שבנו מייד לרפידים.

הסוללה בג'די, בפיקודו של סגן חיים מרגלית ולימים סא"ל, פסיכולוג ראשי בצה"ל, הפילה שלושה מטוסי "מיג-17" בשעה שתיים בקירוב, והסוללה בראס סודר, בפיקודו של סגן שלמה נג'רי לימים אל"מ, מפקד אגד נ"מ מרכז 167, הפילה מסוק "מי-8" מצרי בשעות הערב, והכול ביום 6 באוקטובר עם תחילת המלחמה. הסוללות שבתחילה המלחמה כללו רק חיילים סדירים תוגברו על ידי חיילי מילואים, וכל סוללה קיבלה הגנת נ"מ על ידי תותחי 20 מ"מ נייחים, נוסף על פלגה מתנייעת שהייתה פרוסה עוד לפני המלחמה וכן פלוגת אבטחה מהק"ח (הגנת קרקע חילית). כך, סוללה שמנתה פחות ממאה חיילים מנתה כשלוש מאות חיילים, והכול בפיקודו של מפקד סוללת ה"הוק" בדרגת סגן.

במהלך המלחמה הוכפפו ליטנ"מ 139 גנ"מ 835 בפיקודו של סא"ל (מיל) חיים שנהב, סוללת ה"הוק" מיטנ"מ 136 באבו סמרה, בפיקודו של סרן משה רומם (לימים אל"מ) כמפקד אגד נ"מ דרום 170, וסוללה מיטנ"מ 138 בפיקודו של סרן יעקב פלד (לימים אל"מ) שהוקמה בתקופת המלחמה ופרסה לקראת סופה, במתלה. יטנ"מ 139 הפכה מיחידה בת פחות ממאתיים חיילים ליחידה שמנתה יותר מאלף חיילים.

על טיסה עם צ'יטה (אל"מ אליעזר כהן) לרפידים סיפר סא"ל בדימוס (אז סגן) יוסי שטרן: "יום לפני פרוץ המלחמה, הייתי בחופשה. סגן צעיר, קצין בקרת "הוק". אבי הודיע לי כי נתקבלה שיחת טלפון ובה הונחית להתייצב בכנף 15 (שדה דב) על מנת לטוס לסיני (לרפידים ומשם ליטנ"מ 139).

את הלילה העברתי בבסיס ולמוחרת הודיעו לי כי אני משובץ לטיסה עם מפקד רפידים, אל"מ אליעזר כהן, הידוע בכינויו "צ'יטה". המראנו במטוס "ססנה", באזור שעות הצהריים המוקדמות, לכיוון רפידים. לקראת שלב ההנמכה לנחיתה על המסלול המרכזי ברפידים, ביום שבת באזור השעה 14:00, הופיעו מולנו ובגובה רב יחסית ארבעה מטוסי "מיג" המנמיכים לכיוון מסלול הנחיתה. צ'יטה הוריד את הסטיק בחדות כדי לנחות במהירות, מאחר שהיינו בגובה נמוך. תוך כדי הנחיתה, חריקת הבלמים והעצירה הגסה של ה"צסנה", שיחררו ה"מיגים" מספר פצצות שהיו מחוברות למצנחים, על מנת לייצב אותם לפגיעה והשבתת המסלול ברפידים. נעצרנו בסמוך לכניסות של שני דת"קים מבוטנים, כאשר בכניסות שלהם היו ארבעה חיילי מילואים שהחלו לירות (ברובים צ'כיים), תוך שאחד מהם צועק בפאניקה: "צנחנים מצריים!" (כך הבין למראה פצצות תלויות על מצנחים). צ'יטה דחף אותו בכוח לכיוון הדת"ק וכולנו התכנסנו בתוכו. הייתי סגן צעיר. עדיין לא ראיתי תקיפת מטוסים, פצצות מסלול ועדיין לא שמעתי מימיי פיצוץ של פצצות שכאלה. זה לקח ממש כמה שניות ורעש אדיר של מספר פיצוצים נשמע... התמונות, הרעשים, הפיצוצים, התחושות – עדיין צרובים בי...

את הלילה ביליתי בבסיס רפידים ולמוחרת תוכננה הסעה שבה שובצתי לצומת טסה".

סוללות ה"הוק" שהגנו על אתרים חיוניים בסיני ובאופיר כמו סוללות תותחי נ"מ, היוו יעדי תקיפה מועדפים להתקפה של מטוסי חיל האוויר המצרי. ההתקפה באה בהפתעה. מערך הבקרה לא הכניס את המערכת לכוננות, הסוללות לא היו בכוננות המרבית. בחלק ניכר מהמקרים הצוותים הלוחמים התעשתו וקידמו את מטוסי חיל האוויר המצרי בטילים ובתותחי נ"מ והתוצאות לא איחרו לבוא. חלק מהסוללות סבלו מפגיעות, אבדות ונזקים:

סוללה 136 א' בפיקודו של משה רומם פרסה באבו סמרה בצפון מערב סיני (היחידה תוגברה בפלגת 20 מ"מ מגדוד 66 ובפלוגת אבטחה מגדוד הק"ח 966). על אף שהסוללה הייתה במצב כוננות ג' היה אחד מכני השיגור מושבת ובכל שלושת הכנים האחרים היו מוכנים לשיגור רק שישה טילים. עוד ב-07:00 ערך מפקד היחידה אספת סוללה וב-10:00 הוכרזה בסוללה כוננות ג' לאב"כ, בוצעה הדרכה וחולקו ערכות אב"כ. מצב הכוננות ביחידה היה של 15 דקות לפלגה אחת. הסוללה הותקפה כבר בגל הראשון ב-13:55 מייד עם פרוץ המלחמה, על ידי שישה מטוסי "מיג-17" ושיגרה לעברם שלושה טילים מהם נפגע מטוס מצרי אחד. זוג "קורנסים" שהמריא מעמדת הכוננות בבח"א 3 ברפידים והמוביל נכנס לרדיפה אחרי זוג מטוסי "סוחוי-7" שחצה את התעלה מערבה ושיגר טיל דקר ראשון שלא פגע. בטיל השני מטווח 1,500 מטר הצליח להפיל את המטוס האחורי שביניהם. לאחר המלחמה ח"א לא הכיר בהפלה על ידי הסוללה והטייס קיבל תעודת הפלה על "מיג-17" למרות טענתו כי הפיל "סוחוי-7".

עם פרוץ המלחמה הועברה הסוללה לפיקוד יטנ"מ 139.

סוללה 139 ג' שבג'ידי בפיקודו של סרן חיים מרגלית והקמב"ץ סגן דוד גודר, לא הספיקה לשגר טילים כאשר תקפה אותה לראשונה רביעיית מטוסי "האנטר" עיראקיים, שלא גרמו לה לנזקים או אבדות. מטוסי "האנטר" המשיכו ותקפו את הפלגה המתנייעת 20 מ"מ מגנמ"מ 66, שהגנה על סוללת ה"הוק". מהתקיפה נהרג לוחם ושניים נוספים (שאוחד מהם נפטר מפצעיו מאוחר יותר) נפגעו, הפלגה פתחה באש אך ללא תוצאות. סוללת ה"הוק" המשיכה בפעילות המבצעית ארגונית תוך טיפול בנפגעים. כאשר תקפו בהמשך שמונה מטוסי "מיג-17" את מתחם הנ"מ בג'ידי, היא שיגרה חמישה טילי "הוק" לעבר המטוסים. שלושה מטוסים נפגעו והתרסקו באוויר.

צילום סוללת ה"הוק" בג'ידי

צילום: סא"ל (מיל') זאב כפתורי

חיילי סוללת ההוק 139 ג' בג'די. צילם שוקי אהרני

על פעילות מערך העזר בסוללת הג'די בהתקפת מטוסים כתב דוד רון: "שירתי בג'די בתור חשמלאי רכב בזמן מלחמת יום הכיפורים, המסו"ל היה מרגלית, ק. סוללה בדרגת סגן היה גודר וקצין נוסף שהיה סג"מ צעיר, חנן ברטל.

ב-8 באוקטובר בבוקר היה צריך להביא מים לסוללה. היה צריך לנסוע בתור מלווה בחור בשם מוריס, גם הוא מנהריה. מוריס די פחד מהמצב ושאל אם אסכים לנסוע במקומו. השבתי שאם מפקד הסוללה יאשר מבחינתי לא תהיה בעיה. מפקד הסוללה מרגלית אישר ויצאנו להביא מים, עם ריאו מכלים ועוקב נגרר. שם הנהג היה ניסים חודידה מחיפה. בדרך כלל היינו מביאים את המים מאזור האגם המר הקטן ליד מוצב שנמצא כ-18 קילומטרים לכיוון התעלה (דרומית-מזרחית מהסוללה). מאחר שהמקום נכבש בידי המצרים נאלצנו לנסוע להביא מים מטסה. כשהתקרבונו לצומת הבחנו באנדרלמוסיה נוראה בצומת. כל פעם עולה טנק למרכז הצומת, מחמשים, מתדלקים מעמיסים ואחרי כל שלושה טנקים נותנים למספר כלי רכב לעבור. לאחר כשעה הגענו לברז מילוי המכלית, שוב תור אבל לא נורא.

מילאנו את המכלים והעוקב והתחלנו בנסיעה חזרה לכיוון הסוללה (הג'די). בדרך, שוב נאלצנו לעבור את הצומת. בערך באמצע הדרך לג'די מערבית לצומת של הכביש החדש לרפידיים (אם אני זוכר נכון "דרך זיווה"), הפציצו אותנו מטוסים מצריים. נראה שמשוה פגע בגלגל הימני, הרכב התהפך על צידו הימני, המפלט (אגוז) נמרח לי על הפנים, דלת ימין נתלשה, והרגל הימנית שלי נשברה מספר פעמים. מצאתי את עצמי שוכב בחול, הרכב ממולי על הצד, המים מחלחלים במדבר וכף רגל ימין הפוכה בין המותניים לחזה. ניסים הנהג היה די המום. ביקשתי שימשוך לי את הרגל (בדיעבד אסור היה לעשות זאת) לאחר מכן שיתפוס אותי מהכתפיים וירחיק אותי מהרכב המעשן לכיוון הכביש. כמו כן ביקשתי שיביא את הנשק שלי (רובה צ'כי) ושירה באוויר מאחר שאני כבר לא אצטרך לנקות את הנשק. הגיע זחל"מ רפואה עם מילואימניקים טריים שעצר לטפל בי. התקינו סד תומאס לקיבוע הרגל. נתנו לי שתי זריקות מורפיום והעלו אותי לזחל"מ.

נסענו לכיוון צומת רפידיים, שם אמור היה לאסוף אותי מסוק. הגענו לצומת, טייס המסוק מבקש רימון עשן, אין בזחל"מ. אני מסביר למפקד הזחל"מ, פתח קופסת לוף מהחמישיות שיש לך (חמישיות זה מנות קרב) בשני צידי הזחל"מ ישנם מכלי דלק (בזמנו היו עם מנוע בנזין). קח מעט דלק בקופסה ושפוך על שיח ירוק. תעמוד עם הגב לרוח וזרוק גפרור בוער, יהיה לך עשן. כך היה והמסוק נחת. פונית לרפידיים, בית חולים שדה. באותו יום הופצץ השדה ברפידיים. רק בערב פינו אותי להדסה עין כרם. שכבתי שישה שבועות עם ניתוחים ושיחזור הרגל. לאחר מכן שנה שיקום בבית קיי. 64% נכות צה"ל. ב-1975 חזרתי לשרת בסוללה הצפונית בתור מ.ע. רכב."

טילים על המשגר בסוללת הג'די. מאוספו של יוסי שטרן

סיפר דב קנכט, מפקד פלגה בסוללה בגנמ"מ 66: "עם סיום קורס הקצינים ב-1972 עשיתי יחד עם חברים נוספים לקורס הסבה לתומ"ת 20 מ"מ, הוצבנו לגנמ"מ 66 בפיקודו של אלי ברוך ומייד ביצענו אימון גדודי. לפני מלחמת יום הכיפורים הסוללה פוצלה להגנת סוללות ה"הוק" במערב סיני כאשר הפלגה בפיקודי פרסה בג'די בסטנ"מ 139 ג' בפיקודם של חיים מרגלית ודוד גודר. בשבוע לפני תחילת המלחמה לא היה סימן כלשהוא על המתרחש. בשישי רמת הכוננות הועלתה ויחד עם זאת לא צפינו כי המלחמה מתקרבת.

בשבת בשעה 12:00 קיבלנו פקודה להוציא מאחסון את ערכות האב"כ האישיות. בשעה 14:00 הפלגה הייתה פרוסה עם שלושה כלים בכל אחד ארבעה חיילים ומפיק פלגתי ממערב לסוללת ה"הוק" כשלפתע, ללא כל התרעה מוקדמת, ירדו עלינו מספר מטוסים שהגיעו בגובה אפס וריקטו אותנו. לא היה לי זמן לתת פקודת אש מסודרת רק לצעוק: "אש, אש!". ביעף זה נפגעו ישירות אחד התומ"תים. לאחר התקיפה השתרר שקט ואז אחד הצוותים הבחין בפגיעה בצוות האחר, רץ לעברו ואז התברר לנו כי מפקד הצוות רפאל טפירו נהרג במקום ואילו את הכוון יורם ביכונסקי שנפצע קשה היה צורך לחלץ מהצריח. הזמנו פינוי מסוק שלקח לו הרבה זמן להגיע עקב פעילות מטוסי האויב באזור. ביכונסקי פונה ואילו גופתו של רפאל טפירו נשארה בסוללה עד שהגיע צוות פינוי חללים לפנותה.

בשבעה בחודש הגיעה סוללת מילואים מגנמ"מ 207 בפיקודו של ישראל בן דרור לתגבור ההגנה על סוללת ה"הוק". בשמונה בחודש ניסו המצרים לבצע תקיפה נוספת על הסוללה. אז כבר היינו מוכנים, ירינו ואושרה לנו הפלה של "מיג-17".

על סוללה ג' מגנמ"מ 207, שהגנה על מתחם הג'ידי כתב דני שור: "במתחם הג'ידי חברתי לישראל במפי"ק ושימשתי לידו כמפקד העמדה מול היב"א ומול מפקד סוללת ה"הוק" שהיה מפקד המתחם. את חג הסוכות חגגנו במוצב, ללא סוכה וללא חג. במהלך ההגנה על העמדה קצין ובד"א שלנו (בוגרי שד"ת בן גוריון) החלו "לזהות קומנדו" בשמיים והכריזו על "מיידי", הארבעה פונו לארץ כהלומים חזיונות שווא – ועקבותיהם נעלמו.

באחד מימי הלחימה עבר מעלינו ביעף, מדרום לצפון בשעות הדמדומים, "מיג-21" שחור בגובה נמוך ללא התראת היב"א וללא תגובת נ"מ. בצוהרי היום טס מעלינו "סקייהוק" דו מושבי, שלעברו יצא מהר הג'ניפה טיל "סאם 2", נכנסתי לרשת היב"א והזהרתי את המטוס מהטיל, אך לאחר שניות הטיל התפוצץ סמוך למטוס, פירק אותו לשתי צלליות דומות (כנפיים וגוף מקוצר) וצנחן אחד, הנווט כנראה, צלל נר לקרקע. השני, מעולף מחוסר חמצן, ירד פגוע לקרקע ונאסף על ידי צוות פינוי דרומית מערבית לעמדתנו. מנוע הטיל נפל כ-200 מ' מגדר העמדה שלנו.

במהלך ימי הלחימה התקבלה הוראה לשלוח רכב לראס סודר לעמדת ה"הוק" שפונתה לבדוק את חדר הכ"ס אם נותרו בו מסמכים וציוד סודי. המשימה הוטלה עליי, נ.נ. שלנו והנהג יוסי בן סימון. בדרך בדקנו מסוק מצרי מרוסק (מיל מי-4) שלידו גוויות הטייס וכובע vrc לצידו. בראס סודר בדקנו ווידאנו שאין מסמכים סודיים בחדר הכ"ס או במשרדים, הצטיידנו במזרנים (מהחדרים הנטושים) שחסרו לאנשינו בעמדות (הם שימשו אותנו עד תום המלחמה) ושבנו לעמדה בג'ידי."

אום חשיבה

על גנ"מ 881 באום חשיבה כתב סא"ל בדימוס (אז סגן) אילן גליקסמן מפקד סוללה 40 מ"מ בגדוד 881: "הכול התחיל כזכור ביום כיפור בסביבות 14:00. הסוללה של אילן גליקסמן, סוללת 40 מ"מ סדירה שתפעלה סוללת 20 מ"מ דו-קני נגרר, הייתה פרוסה באום חשיבה יחד עם סוללה מוקטנת נוספת מדרום לה על ההר. לא הייתה כוננות מיוחדת באותו יום ואנשים יצאו ביום חמישי לחופשות כרגיל. על ההר עצמו שנקרא "בבל" היו פרוסים מתקני מודיעין, חיל אוויר והחפ"ק הפיקודי. לאילן הייתה תחושה שקורה משהו אבל לא היה ברור מה קורה או שיש משהו יוצא דופן. עובדה, בשעה 14:00 הסוללה הייתה באמצע משחק כדורגל פנימי בבגדי ספורט".

צוות צריח 20 מ"מ נגד באום חשיבה – מאוספו של יוסי פולק

גליקסמן מספר: "האזעקה, אם בכלל הייתה, באה עם התקיפה האווירית. החיילים עלו על הכלים בבגדים אזרחיים, במכנסים קצרים, כמו הפלנגות והתחילו לירות. הגל התוקף היה מאוד מסיבי, לא זוכר כמה מטוסים אבל רבים מאוד. המטוסים המצריים נכנסו בשני גלים. בגל הראשון אפילו לא הספקנו להתיישב על הכלים. בגל השני כבר היינו מוכנים. מטוס אחד ירד עלינו כל כך נמוך שפגע עם הזנב בהר ונמרח עליו. המטוס השני הופל על ידי הסוללה. דב שדה הסמג"ד, ירד עם שני חיילים לוואדי וחזר עם מצנח, כיסא מפלט ודרגות שלושה כוכבים. הטייס לא היה בחיים וחיילי הסוללה היו בטוחים שהפלנו אל"מ. מאוחר יותר התברר לנו כי הדרגות המצריות שונות משלנו והטייס היה בדרגת סרן. במשך שנים נאמר לנו כי הפלנו את אחיו של סאדאת ורק בשנת 2021 התברר כי זה לא נכון. באותו יום נרשמו לזכות שתי סוללות הנ"מ על ההר, 2 שני מטוסי "מיג-21" מופלים".

הסוללה באום חשיבה הייתה מורכבת מארבעה צוותים, שלושה קרובים אחד לשני והרביעי מרוחק, "יתום", כפי שמגדיר אותו גליקסמן: "במהלך התקיפה", הוא נזכר, "הצוות המרוחק הפסיק פתאום לירות והיינו בטוחים שהם נפגעו. אחרי התקיפה גילינו שהצריח שלהם אומנם נפגע מההדף והושבת אבל החיילים לא נפגעו". הייתה זו הפעם הראשונה שבה הסוללה פעלה תחת אש וביצעה ירי מבצעי ראשון.

"החיילים", מספר גליקסמן, "תפקדו כמו רובוטים, בלי זמן למחשבות ורגשות והמעניין הוא שדווקא חיילים שהיו ידועים כבעיתיים גילו קור רוח ותפקדו היטב. הם הבינו מהר מאוד שאנחנו לא בתרגיל".

הערכת המצב עם סיום גל התקיפה הראשון העלתה שהסוללה יצאה "בסדר" בלי נפגעים אבל עם נזק לצריח המרוחק. גליקסמן: "אום חשיבה הוא הר תלול וצר ופצצה שלא פוגעת במרכזו נופלת לוואדי. אז נכון שהכול היה אפוף עשן אבל לא הייתה פניקה ועד הערב כאשר הגיעה סוללת המילואים שהחליפה את הסוללה הסדירה על צריחי ה-20 מ"מ נשארו ב"מידי" על הכלים". היום הראשון הסתיים עם הגעת ציוד ה-40 מ"מ שהיה מאוחסן ברפידיים, והסוללה עסקה בפריסתו והכנתו לירי. גליקסמן: "קיבלנו מידע מיחידות המודיעין על ההר כי האויב המצרי מתכנן לשלוח להר כוחות קומנדו. היינו הקרביים היחידים על ההר. מלבדנו שירתו שם אנשי מודיעין וחיל אוויר והם הסתכלו עלינו כעל המשיח וציפו שנגן עליהם. התחלנו לבצר את הסוללה, למתוח גדרות תיל ולהטמין מוקשי תאורה שהשגנו מיחידות אחרות".

ב-7 באוקטובר הותקף המתחם באמצעות טילי "קלט". "פתאום אנחנו רואים נקודות אור בשמיים, ואחת מהן נפלה כ-150 מטר מהסוללה. חשבנו תחילה שזו הפגזה ארטילרית. במצב כזה עם התקפת טילים, נאלצנו להתחיל להתחפר באדמה הסלעית הקשה וגם למלא שקים למיגון. עד אז אף אחד לא רצה למלא שקים והקושי למלאם היה תירוץ להתחמק מכך. כשה"קלטים" התחילו לעוף התחילו מאבקים מי יקבל שקים, שהיו במשורה, למילוי ומיגון העמדה. בקיצור ה"קלטים" הצליחו להכניס אותנו ללחץ. כיבינו את המכ"מ כי ידענו שהם יכולים להתביית עליו ובכל פעם שראינו נקודת אור ירינו עליה כמו מטורפים ובכלל לא חשוב שהטילים היו מחוץ לטווח."

בונים עמדת תותח 40 מ"מ, מאוספו של יוסי פולק

מספר איתן זמירי סמסו"ל א': "ביום הכיפורים הסוללה פעלה כפלגה של שני צריחי 20 מ"מ שהיו פרוסים סמוך לשער של יחידה 545. דורון בן אליעזר המסו"ל ועוד חיילים יצאו לחופשה, אולם כבר ביום ו' בבוקר קיבלנו העלאת כוננות. לדרגה הגבוהה ביותר לפני מלחמה ונערכנו בהתאם. שני חיילים ביקשו לצאת לתפילת יום הכיפורים בבית הכנסת ב"בבל", אך נאלצתי, לצערי, לדחות את בקשתם. בהיכון 5 לא יוצאים מהסוללה..."

למוחרת, קצת לפני השעה שתיים בצוהריים התחילו להישמע צפירות עולות ויורדות ב-545. כמה שלא מתכוננים, המשמעות הכול כך ברורה לא הגיעה לתודעתי... מייד יצאתי מהמגורים וראיתי רס"ר של היחידה צועק: "למקלטים! למקלטים!" לא קיבלנו פקודת "מייד" מהסמג"ד, אבל לי היה ברור, שכשכולם רצים למקלטים, הנ"מ רץ לכלים ופקדתי "מייד" מיוזמתי. צוות אחד התארגן מהר ורץ לכלי, המתנתי שנייה כדי לזרז את הצוות השני, ורק אז שמעתי פקודת "מייד" מהרמקול שבמגורים. בעודי רץ למפי"ק ראיתי מספר מטוסי "מיג-21" מתרוממים לתקיפה ממערב ומשליכים את הבידונים, וכעבור שנייה כבר נחתה פצצה ב-545 באזור המנהלתי על המגורים שלנו שנהרסו כליל.

בשלב זה הייתי בעמדה רק עם הצוות הראשון והלב פסח על פעימה. הייתי בטוח שהלך לי הצוות השני. כעבור שנייה ראיתי אותם יוצאים מתוך ענן העשן והאבק ורצים לכלי. כנראה שה"מייד" העצמי שלי הציל אותם. כשהפצצה נפלה הם הספיקו לעקוף את המקלט של 545, והשכפ"ץ הרציני שהיה עליו, הגן עליהם מההדף והרסיסים – פשוט נס. בינתיים ראיתי "מיג-21" מתקרב ישיר ממערב ממש בזוה"ר אפס. שני הצוותים פתחו באש, המטוס נפגע והטייס צנח ממערב לנו. עקבתי אחריו למשך שנייה במשקפת, הוא נראה כבובת סמרטוטים. אחרי התקיפה השנייה הזאת השתרר שקט מעיק ושאלתי את עצמי את השאלה שרבים שאלו, איפה חיל האוויר?

בערב הגיעו מילואימניקים לאייש את צריחי 20 מ"מ ואנחנו נסענו לרכס ממזרח לאום חשיבה כדי לפרוס את סוללות 40 מ"מ שלנו שהגיעו בינתיים. לקראת אחת בלילה היינו מוכנים לפתיחה באש ושכבנו לישון. ממש לפני עצימת עיניים ראינו שני שובלי אש טסים מצפון לנו ובטרם הספקנו להגיב

נשמעו שני פיצוצים עזים, כנראה טילי "פרוג". דב התרומם באדישות בתא הנהג של הטנדר שלו פתח את האור, הסתכל מסביב ו... חזר לישון...

ביום שני בשעות הבוקר המאוחרות קיבלנו התראה על שמיניית "מיג-17". היב"א הייתה מושבתת והיה לנו קו חם עם י. ב. 545, שנתנה לנו אינדיקציות מצוינות על המיקום והכיוון של ה"מיגים". על פי הכוונתה, הופנה כל הגדוד לכיוון דרום ואכן, כעבור שניות ספורות הם התרוממו לתקיפה וחשפו בפנינו את הגחון שלהם שאי אפשר לטעות בו. המעכ"ן לא הספיק לנעול, עמדתי לתת פקודת אש ואז דורון המסו"ל טופח לי על הכתף ורומז לי כלפי מעלה ולאחור, הסתכלתי וראיתי "מיראז" שלנו סוגר מרחק אל ה"מיגים". שיקול של חלקיק שנייה – מהירות ה"מיראז", המיקום שלו, כוחו כמטוס בודד לעומת גדוד שלם שכבר מכון על ה"מיגים". זה היה ברור – נתתי לסוללה פקודת אש, וגם הגדוד כולו פתח באש, מזווית העין עוד ראיתי את ה"מיראז" שובר... שני "מיגים" הופלו מייד, ואז הייתה איזו הפסקה לא מובנת בירי, שום תותח של הגדוד לא ירה! הסתכלתי לתותחים לראות מה מונע מהם לירות, לכאורה הכול בסדר. צעקתי בכריזה "אש! אש!" ואז הכון הרוסי קר הרוח של תותח 2 שלי פותח באש, התותח היחיד בגדוד שירה באותן שניות, והנותבים יוצאים יפה מהתותח ונכנסים בבטן של ה"מיג" – השלישי שהופל באותה תקיפה. שוב הצטרף כל הגדוד לירי, "מיג" רביעי הופל ועוד אחד נפגע, ברח והופל לבסוף על ידי ה"מיראז". יש לציין את האומץ של טייסי ה"מיגים", למרות הנ"מ הכבד והיעיל, לפחות מטוס אחד הצליח לירות רקטות על 545, אולם החטיא והן פגעו בצלע ההר מתחת לבסיס.

שארית המלחמה עברה עלינו ב"מיד" בן שלושה שבועות עם הפסקות לילה קצרות... לקראת סוף המלחמה בזמן היכון ערב, ראינו "מיראזים" שטסו בסוג של מסלול תקיפה לאורך כל הרכס מצפון לדרום ללא דיווח מהיב"א! אז כבר היו "מיראזים" לוביים בזירה ובגלל השקיעה ראינו רק צלליות ולא את המשולשים הצהובים. רק בנס לא פתח אף אחד באש."

חיילי 881 באום חשיבה. מאוספו של יוסי פולק

ב-8 באוקטובר, היום השלישי למלחמה, התקיפה רביעיית "מיג-17" את המתחם שכבר כלל שלוש סוללות 40 מ"מ סדירות ושתי סוללות 20 מ"מ מילואים. כבר אז השתפר הקשר עם גורמי המודיעין בהר והם דיווחו לכוח הנ"מ על כל מטוס מצרי. "הפחד שלהם היה גדול כל כך שהם דאגו לעדכן אותנו בכל מה שקורה ועל כל מטוס מצרי שעלה לאוויר מעבר לתעלה, וכך היה עם הרביעייה. כל הגדוד חיכה להם בדריכות", מספר גליקסמן, "אבל מאחר שטסו בגובה נמוך, מתחת להר היה קשה לנעול עליהם בעזרת מכ"מ בקרת האש

הסוללתי (המעכ"ן) וכשצללו עלינו היו סוללות שלא הספיקו לירות". הסוללות של גליקסמן, איתן סתר ודורון בן אליעזר יחד עם שתי סוללות 20 מ"מ מגדוד 935 ירו והחל מאבק מי הפיל. בסופו של דבר אושר לכל כוח הנ"מ על ההר שני מטוסי "מיג-17" מצריים מופלים. בזמן תקיפת ה"מיגים" נחת בהר מסוק ובו שר הבטחון משה דיין בליווי האלוף רחבעם זאבי (גנדי) והטייס אל"מ אליעזר "צ'יטה" כהן. ה"מיגים" הבחינו במסוק וצללו לפגוע בו אך ירי הסוללות הקדים אותם והפילם.

הטיסה למוצב הפיקוד הקדמי של פיקוד הדרום באום-חאשיבה התנהלה בתוך ואריות. המוצב נבנה בתוך בונקר חפור ומוגן היטב על צוק הרומה למצדה. בטן הצוק היתה קריה של מפקדות תת-קרקעיות מבוצרות. מוקמו בה גם העיניים הרומיות של המדינה - מתקני מודיעין שהשקיפו עד מעבר לתעלה, עמוק בלב מצרים.

מנחת המסוקים נסלל לא הרחק מהחפ"ק, לא במקרה. צ'יטה נחת, וכעת כיבוי המנוע שמע רעש מטוסים מתקרבים. הוא הוציא את ראשו מהתא וראה ארבעה מטוסי מיג-17 מושכים חדות כלפי מעלה ופונים לתקוף אותם מכיוון דרום-מערב. תוך פחות מדקה יכנסו המיגים את השטח באש תותחים לאחר שיטילו את פצצותיהם. רוטור המסוק עוד הסתובב כאשר פרץ צ'יטה החוצה. כל דאגתו היתה נתונה לשר הביטחון שהלך לאטו לעבר החפ"ק. צ'יטה רץ אליו והצביע על המיגים שכבר צללו לעברם. דיין המשיך ללכת לאטו, כאילו בהפגנת אדישות, והתעלם מרעש תותחי הנ"מ.

גנדי ניסה לזרוז אותו וצ'יטה צעק שמאוחר להיכנס לבונקר הפיקוד, הוא רחוק מדי, וכי מוטב לתפוס מחסה בתעלת הקישור הסמוכה. גם גנדי לחץ, וכעורם עוסקים בשכנוע השר לחוס על חייו, הוכיחו תותחני הנ"מ של אום-חאשיבה יעילות רבה יותר מזו של חבריהם ברפידים, ברגעים הראשונים של המלחמה. המיג המוביל ספג פגיעה ישירה, עוד לפני שהשלים את פניית הכניסה. חור גדול, אדום-לוהט, נפער במרכז גחונו, והוא נכנס לגלגול חבית בגובה נמוך עד שננעץ בקרקע לעיני חבריו וכל האחרים. מיד שמעו עוד פיצוץ מעליהם, ומיג שני החל לבעור, מפגיעת פגז נ"מ של תותחי ה-170 מכווני המכ"ם, וגם הוא צלל וננעץ בקרקע שלמרגלות הצוק. שני המיגים הנותרים צללו לתהום, מעריכת לצוק, וברחו.

גנדי היה נלהב מההתקפה שחוסלה לפני שהחלה, ובעיני צ'יטה היה זה סימן מבשר טובות להתאוששות מהלם ההפתעה. רב, מפקד יחידת הנ"מ שעשה הסבה לחיל ובתחילת דרכו נתקבל בחשדנות על-ידי התותחנים הוותיקים, וזה לחיבוך מוחץ. רמ דינו המשטר להפגין אדישות. כאילו לא קרה דבר, כאילו לא היה שם.

מתוך ספרו של אליעזר (צ'יטה) כהן "השמיים אינם הגבול"

הפלת ה"מיגים" כנראה שכנעה המצרים כי באום חשיבה יושב כוח נ"מ גדול ותקיפות המטוסים פסקו אבל ניסיונות נוספים של שיגור טילי "קלט" נמשכו וב-11 לחודש אושרה לכוח הפלת טיל.

הסוללה נשארה עם שאר הכוח באום חשיבה לאורך כל ימי הלחימה ואחריה עד שהחליפו אותה סוללות מגדוד 955 שסיימו פריסתן בש"ת פאיד מעבר לתעלה עם נסיגת צה"ל מהגדה המזרחית. הימים לא היו קלים, מספר גליקסמן: "לא היה לנו מזון מספיק. רק מנות קרב. כביסה עשינו בכובעי הפלדה אבל התגברנו. רגע משבר היה כאשר הודיעו לנו כי ייתכן ונצטרך לסגת ואיך להתכונן לכך אבל בסופו של דבר למרבה המזל, לא היה צורך בכך. ביקורי בכירים שהגיעו לחפ"ק הפיקודי היו רבים ומאחר שהמנחת היה קרוב אלינו היינו מלווים את הבאים, דואגים להראות כמה אנחנו מסכנים על מנת שידאג לנו למשאבים נוספים. קיבלנו מהחפ"ק הפיקודי את תדרי הקשר של האוגדות וכך יכולנו להאזין ולשמוע מה קורה בלחימה. יותר מאוחר הפכנו לתחנת ממסר, קיבלנו ידיעות ובקשות מחיילים בקו והעברנו אותם לעורף לביתם. לזכותו של קהנ"מ צריך לומר כי הוא לא שכח את המסורת ושבוע לאחר ההפלות קיבלנו את בקבוקי השמפניה המסורתיים".

סיפר רמי קינן, מדריך סדיר בגדוד 883: "הייתי אמור להתחיל שירות בשיטת אך אימי סירבה לכך עקב היותי בן יחיד. חיילו אותי לנ"מ עברתי טירונות מצפון למכמורת, המד"ס היה אליעזר חלפין אלוף הארץ בהאבקות מהפועל תל אביב - שם הכרתי אותו. אליעזר נרצח באולימפיאדת מינכן. בסיום הטירונות עברתי קורס על תותחי 20 מ"מ מתנייע ונשלחתי לגדוד 66 באל עריש אשר בסיני. לאחר כשנה נשלחתי לקורס מד"סים בווינגייט. לאחר הקורס עברתי להדרכה בהרצליה על תומ"ת 20 מ"מ ונגרר.

שבת, יום כיפור, אני עם חברתי עדנה בקיבוץ אלונים שומע מטוסים שזה מוזר מאוד ביום זה, קיבלתי טלפון והוזעקתי לבסיסי בהרצליה. זיודנו זחל"מים ונסעתי עם הזחל"מ דרך רעננה לבסיס בסירקין שם חילקו אותנו למקומות שונים בארץ. אני שובצתי להיות בבח"א 27 לוד אך עליתי מרצוני לאוטובוס של הנוסעים לאום חשיבה. ישנו על ריצפת הטרמינל ולמוחרת טסנו לרפידים. במרחק כ-400 מטרים מאיתנו חנו מסוקי יסעור ועליהם העמיסו פצועים משדה הקרב. הצטרפתי לעזרת החיילים שעזרו

להעמיס את הפצועים שהיו חבושים היטב. לאחר כמה שעות המתנה עלינו על משאית שהובילה אותנו לאום חשיבה שם התחלקנו לצוותים. כולם היו מילואימניקים עם רובה צ'כי ואני הסדיר היחידי עם עוזי. מוניתי למפקד צוות בפלגת צריחים נייחים. בשמיים נראו מטוסים שלנו מדי פעם. בלילה נורו עלינו טילים, אולי "פרוגים", הם נחתו מזרחית לנו כקילומטר והתפוצצו בעוצמה רבה. מראה יפה ומסוכן. למחרת אני מזהה מצפון לנו קבוצת "מיגים" ואני אומר לכולם "מיגים"/"סוחויים" אך אף אחד לא מאמין לי. לאחר מספר דקות נשמעו פיצוצים רחוקים ובדיעבד הסתבר שרפידיים הופצצה. דקותיים לאחר מכן חלף מולנו בוואדי "מיג-21" בגובה אפס, אני הייתי מאחורי הכוון שהיה דתי ועקבנו עם הצריח אחרי המטוס כשאני צועק: "אש, אש!" אך הכוון לא ביצע ירי כיוון ששכח לפתוח ניצרה. פספוס נוראי! ה"מיג" היה פחות ממאה מטרים מאיתנו וראיתי ממש את הטייס. כעסתי על הכוון החרדי ושאלתי למה לא פתח ניצרה והוא אמר ששכח "וכך רצה כנראה ה".

הייתי צופה אוויר ליד הצריח כשלפתע זיהיתי קבוצת מטוסים ממערב שטסה בכיוון אלינו, נמוך מאוד מתחת לגובה ההר שלנו. צעקתי/צרחתי: "מיגים! מיגים!" רצתי כ-15 מטרים ונכנסתי לצריח שלי כשאני מאפשר לכוון להיכנס פנימה וכיוונתי את הקנים דרומה כי שיערתי שהם יעלו מאחורי ההר הדרומי לנו (שם היה החפ"ק המרכזי) כדאי לתקוף אותנו ואכן כך אירע. "מיג-17" עלה מאחורי ההר והגיע בצלילה כמעט לעברי. עקבתי אחריו עם הכוונת "במקום הנכון" כפי שלמדתי, חיכיתי שיתקרב וכשהיה בערך במרחק של כ-400 מטרים ראיתי את ראש הטייס וממש פתחתי באש בצרור לא ארוך. פרצה להבה מאחורי הקוקפיט והוא חלף על פני פגוע. הפניתי את הצריח שוב דרומה והופיע "מיג" נוסף. יריתי גם בו עם תותח אחד (השני נתקע). הופיעה להבה ענקית מאחוריו, הוא פנה מעט לעברי וירה צרור מתותח ה-37 מ"מ שפגע בקרקע כ-15 מטרים לפניי. רסיסי חול והדף פגעו בפניי. הפניתי את מבטי מטה כדאי שהקסדה תספוג זאת. השתררה דממת מוות היינו בתוך ענן אבק ולא ראיתי ממטר. עברו דקות של שקט מדאיג והאובך ירד ואני רואה את שני הצריחים מימין ומשמאל שלמים והאנשים שקטים, הצריח מימיני לא ירה כיוון שקפץ לו הפיזז האוטומטי. השמאלי לא ירה כיוון שהיה צריך לירות מעליי ופחד לפגוע בי, כך אמר הכוון. השמחה לראות את כולם בריאים ושלמים הייתה אדירה. ממש קיפצתי משמחה. לאחר זמן קצר התבשרתי כי הפלתי את שני מטוסי ה-"מיג-17" סיפוק אדיר!!! קיבלתי בקבוק יין כהוקרה.

לאחר מספר ימים הגיע חייל שאמר שאני צריך לחזור לבסיס-האם 883 בהרצליה. חזרתי בטרמפים להרצליה עם כל הצידוד".

על "המלחמה שלי" כתב יוסי פולק: "כששאלו אותי בלשכת הגיוס לאן אני רוצה להגיע, היו לי שלוש אפשרויות והחליט מי שהחליט שאגיע לנ"מ, מחזור פברואר 73'. האמת לא ידעתי מה זה נ"מ. הגעתי למחנה טירונות מכמורת. המ"פ ישראל שר אל, החדיר בנו מוטיבציה של לוחמים. סירת תותחי 20 מ"מ מתנייעים, טילי הוק, ותותחי 40 מ"מ – זה ארסנל הנשק נגד מטוסים שהיה לנו. בתחילת השירות שובצתי לגדוד 881 תותחן 40 מ"מ, שירות חצי שנה בכנף 1 רמת דוד וחצי שני באום חשיבה סיני. כאן שרר קור עז בלילה, לבשנו מעילי שינל, עכברי שדה טיילו לידנו ותנור חימום ספירלה היה טוב גם לטוסטים.

במהלך השירות באום חשיבה שירתנו שלושה שבועות ביחידה ושבוע בבית, השבוע שלי בבית היה בערב יום כיפור שנת 1973. ביום שישי בעודי אוכל צוהריים עם הוריי בבת ים, אני מקבל שיחת טלפון מהיחידה: 'תחזור דחוף ליחידה'. טרקתי את הטלפון, לא האמנתי, איך אחזור לסיני, אף אחד לא הסביר לי איך, בטח עובדים עליי.

הלכתי לבית הכנסת עם אבא שלי ואח שלי והתחילו לחשושים, שחיילים חוזרים לצבא, ואז הבנתי שאולי יש אמת בסיפור. חזרתי הביתה, התלבשתי במדי א' שהיו לי וחמוש ברובה FN צעדתי ברחובות בת ים. לפתע רכב עובר. 'חייל לאן אתה?' ואני צריך להגיע לסיני. הרכב לקח אותי לאצטדיון יד אליהו, שם התחיל איסוף חיילים להורדה לסיני.

מרגע לרגע התאספו עוד ועוד חיילים. הועברנו לשדה דב. לפני הטיסה במטוס ה-"סטרטוקרוזר" הייתה לי הזדמנות להתקשר הביתה ולהגיד שאני טס לסיני, ומצטער שאני שובר את הצום ולועס חתיכת חלה. מי יודע מתי פעם הבאה נאכל? ממריאים לרפידים, מגיעים ב-23:00 מתארגנים להקמת סוללה חדשה שתגיע לאום חשיבה, מוציאים תותחים מהימ"ח. מארגנים בשיירה לעלות לאום חשיבה.

המסע התחיל, שיירה של סוללה חדשה, כארבע שעות עד שמגיעים להר, מקבלים אזור לפריסה, קרוב לפתח של הוואדי.

בשעה 11:00 ביום שבת, עובדים בקצב רצחני, פורסים תותחים, מחברים למכ"מ (מעכ"ן) טוענים פגזים והשעות חולפות. מתקרבים לשעה 14:00. לפתע מטוסים בשמיים. מתוך הוואדי צץ מיג במרחק של כ-50 מ"ר ממני, אני לוקח מקלעון FN מכוון לטייס, מעצור. תקיפות הטייסים המצרים החלו על האתר. למזלנו היה לנו אתר דמה, שהושמד כליל. במקביל באתר בסוללה שממנה יצאתי לחופש, דודי מגידו יושב בדו קני ויורה לעבר המטרה, פוגעים עשן מתמר. מטוס מצרי צולל לעבר המתקן, חבריי לגדוד יורדים במהירות מהמשאית לבונקר. חמש דקות לאחר מכן, פצצה מרימה את המשאית שהייתה ריקה מחיילים. זהו, נכנסנו למלחמה. אני חייל לוחם, שומר על הלב של סיני. בלילה מצטרפים כוחות צוערים לתגבר אותנו מחשש לנחיתות של קומנדו מצרי על ההר. הרעב מכרסם, אין אוכל, מבודדים, המסו"ל פורץ את נגרר השק"ם ואנחנו מרשים לעצמנו לאכול מצופים בחינם.

מתחילים שיגרת מלחמה, מטוסים שלנו נכנסים להפציץ במצרים, הם נכנסים לתוך הוואדי נמוך, קרוב לעמדה שלי. מנפנפים בכנפיים שלא נטעה בזהות שלהם וחס וחלילה נירה עליהם בטעות. ואנחנו צופים בהם נכנסים, רואים את השמיים מתמלאים בטיילים נגד מטוסים מצרים, ואתה מתחיל לתהות כמה מטוסים שלנו יחזרו מהתקיפה אם בכלל. והתמונה עצובה.

התמונות קשות. אתה שומע ברשת הקשר שהזחל"ם של מפקד האוגדה האלוף מנדלר נפגע והוא נהרג. אתה רואה את תמונת הקרב מההר. והחששות ממלאים אותנו.

למה אנחנו חיילים שעומדים בקו הראשון עם רובי צל"י, רובה FN ותת מקלע עוזי, מתים מכפור ואין לנו מעילים וציוד נדרש, אבל ברדיו שומעים את עוזי פוקס שר "שלחי לי תחתונים וגופיות, כאן כולם כמו חיות, נלחמים כמו אריות המורל גבוה?" כן היינו צריכים ציוד להחלפה, גרביים שלא חלצנו מהנעליים ימים רבים.

והלילה יורד ונקודה זוהרת מתקרבת באופק, איטית אבל מאיימת. מייד דיווח שזה "קלט" מטוס ללא טייס טעון חומר נפץ שמתביית על מטרה. המסו"ל צועק: "פולק תירה". הפגזים הנותבים יוצאים מהקנה, אך לא מגיעים למטרה שטסה מעבר לגובה יכולת התותח. אנחנו מתבאסים שלא פגענו, ולצערנו שומעים שה"קלט" פגע ביב"א ליד רפידים וגרם נזק, ויש הרוגים.

ימי המערכה מלווים כל היום בכוננות נגד תקיפות מטוסים עוינים, ושני מטוסי חיל אוויר חגים מעלינו ללא הרף בהגנת שטח על הלב של סיני, זה המתחם שעליו אנחנו מגינים.

שעות אחר הצהריים, השמש מול העיניים, אני יושב בעמדת הכוון בתותח, לפתע מקבלים "מייד". ארבעה מטוסי אויב בשעה 1. המעכ"ן נועל, אין אישור ירי, כי מטוסי חיל אוויר מעלינו. עוברים לירי חשמלי והמטוסים צוללים לעברנו, לעבר הוואדי, הגובה מתחיל לאיים, אתה שומע את רעש המטוסים. ואתה נעול על אחד המטוסים. ולפתע הוראת פתיחת אש.

תותח ה-40 מ"מ רועם, שני מטוסי "מיג" נפגעים מיידית מאש כוחות הנ"מ שלנו. שני הפנטומים שהיו באוויר שוברים סלטה באוויר, ונכנסים למרדף אחרי שני ה"מיגים" הנותרים שנכנסו לוואדי. ארבע דקות, ושני ה"מיגים" מופלים.

כחייל נ"מ זוהי טבילת אש אמיתית, הרעש של המטוסים המתקרבים, הפצצות מסביב, כולם מסתתרים, ואתה זה שצריך להפיל אותם לפני מעורבות מטוסים שלנו. נפלה לזכותי הזכות להיות בקרב, אבל מי יאמין לי, הייתי חייב להביא מזכרת מהמטוס שהפלנו. רציתי את הסכין של הטייס. בטיפשותי ירדתי לוואדי למצוא מזכרת, ואכן מצאתי חלק מהמטוס שכתוב ברוסית. לפתע חיילים שואלים אותי מה אני עושה פה, מסתבר שאלה היו מודיעין חיל אוויר שתחקרו את נפילת המטוסים. חזרתי מהר להר, מרוצה שהבאתי עימי חתיכת מזכרת. לצערי בחופשה הראשונה ברפידיים לא הרשו לי לעלות את המזכרת למטוס, והיא נלקחה ממני, אבל הוכחות להפלה אתם רואים בתמונה.

צוות 40 מ"מ באום חשיבה. מאוספו של יוסי פולק

ככל שהימים חלפו הגיע ציוד חדש, מעילי דובון, מדים של הצבא האמריקאי, רובי M-14 ו-M-16, ימי המלחמה הסתיימו. עברתי את המלחמה בשלום. המחשבות שעברתי את התופת, כבן של ניצולי שואה, שזכו לדור המשך בארץ ישראל, ולי תהיה הזכות להמשיך את השושלת של עם ישראל".

סיפר סא"ל בדימוס, (אז סגן) איתן סתר מסו"ל ד' בגדוד 881: "טרם המלחמה היה הגדוד מפוצל בין בסיס הקבע שלו ברמת דוד ובתעסוקה מבצעית ברפידיים. החלק ברמת דוד תחת פיקודו של יהודה רוזה המג"ד ואילו התעסוקה ברפידיים הייתה בפיקודו של דב שדה, הסמג"ד. הסוללה שעליה פיקדתי הייתה בתעסוקה מבצעית באום חשיבה, כאשר יצאנו לחופשת סוף שבוע מרפידיים, ב-4 באוקטובר בערב.

ב-5 באוקטובר בשעות הצהריים הופעלה ממפקדת הגדוד ברמת דוד "קריאה שקטה" ובה נדרשנו להגיע לכנף ברמת דוד בהקדם האפשרי. בשעה 15:00 לערך הגעתי לכנף ואז עודכנתי על ידי המג"ד בדבר ההכנות למלחמה, כאשר משימת הסוללה הייתה להתרכז בכנף, עם סוללה נוספת, לרדת בטיסה מהכנף לרפידיים, לקבל ציוד סוללתי מלא ברפידיים ולנסוע לפריסה להגנת מתחם אום חשיבה.

בשעות הערב היו כבר כל אנשי הסוללה בבסיס. עלינו על מטוס "סטרטוקרוזר" לטיסה לרפידיים אלא שבדרך נאלצנו להחליף מטוס פעמיים בבח"א 27 עקב תקלות מנועים. הגענו לרפידיים, קיבלנו את הסוללה והתחלנו לנוע לאום חשיבה, כאשר משאית התחמושת הייתה אמורה להצטרף מאוחר יותר, על פי החלטת הסמג"ד.

על שברי מיג מצרי באום חשיבה – תמונה מאוספו של יוסי פולק

בשבת לקראת השעה 13:00 לערך כבר היינו פרוסים ומוכנים באום חשיבה, אולם עדיין ללא התחמושת. בשעה 14:00 כבר הייתה תקיפת מטוסים מצריים על אום חשיבה. ברור שלא יכולנו להשתתף בהגנה אולם סוללות 20 מ"מ ששהו במקום בתעסוקה הצליחו להפיל מטוסים והתקיפה הסתיימה עם נזקים מועטים. משאית התחמושת הייתה בדיוק במעלה הגבעה בדרך אלינו. כשהחלה התקיפה מצא הנהג מחסה מתחת למשאית.

ב-7 באוקטובר הצטרף אלינו לעזרתי, כקסו"ל, סגן מולי לויין וסייע מאוד בהמשך ההטמעה והמוכנות לתקיפה נוספת. התקיפה הנוספת אכן הגיעה למוחרת. רביעיית מטוסי "מיג-17" תקפו שוב את המתחמים שבהר אולם כאן הצלחנו להנחיל להם מפלה כשהפלנו יחד שניים מתוכם. שני מטוסים הופלו על ידי הסוללה שלי, כאשר אחד היה בירי תותחים מקרוב והשני בירי מעכ"ן כאשר הקצין היורה במפי"ק הסוללתי היה מולי לויין. תקיפות נוספות לא היו, אולם המשכנו להיות בכוננות "מידי" עוד במשך תקופה ארוכה עד שהוחלפנו לפני פסח 1974 על ידי סוללות מגדוד 955.

המטוס שהופל על ידי נ"מ אום חשיבה – לידו קצין הסוללה מולי לויין

אריה אמיר (המר) היה בתקופת המלחמה ולפניה קצין אלקטרוניקה של גדוד 881. להלן סיפורו: "כעתודאי לאחר קורס קצינים, הוצבתי ארבעה חודשים לפני מלחמת יום הכיפורים כקצין טכני בגדוד 881, בבסיס רמת דוד. נשלחתי לסיני שם היה מאוחסן חלק מהגדוד בדת"קים של רפידים וחלק פרוס באום חשיבה.

ב-4.10.1973 יום ה', עוכבה טיסתי לחופשת השבת בחיפה עקב כוננות כללית, אולם לאחר כמה שעות שחרר אלוף הפיקוד את ההרשאה לצאת בטיסה לחופשה.

ביום שישי בצוהריים הוזעקתי בטלפון ותוך שעה וחצי חזרתי בטרמפים לבסיס ברמת דוד. לקראת חצות הוריד אותנו מטוס "סטרטוקרוזר" לרפידים. הסמג"ד דב שדה הורה על הוצאת סוללת תותחים 40 מ"מ מהדת"קים כדי לפרוס אותה ביב"א 511. הצטרפתי לסוללה זו. בשלוש בבוקר כשהשלמנו חלק מההכנות קיבלנו רשות לישון ובשש בבוקר המשכנו בפריסה.

בשבת בשעה 14:00 תקפו שני מטוסים מצריים את היב"א והשליכו פצצות בוואדי מצפון לנו, בעוד שהיב"א הייתה דרומית לנו. לא הספקנו לירות (כיוון שהתחמושת שהובאה ברכבים נפרדים לא הגיעה עדיין).

באותו לילה נודע לנו שחיילי קומנדו מצריים יתקפו אותנו. בעוד שהמסו"ל חיים (שטרנגר) איל ניהל את הצד המבצעי של הסוללה, החלטתי לנצל את ההכשרה שלי מקורס מכ"ם בגדוד נח"ל 906, ועברתי בין העמדות כדי לעזור לחיילים, להרגיע ולהתכונן להתקפת הקומנדו. זכורני שתרגלתי את החיילים בזריקת רימונים, בשימוש במקלעון ובירי מתוך השוחות.

מכאן ואילך לא זכור לי לוח"ז של המלחמה, אלא אירועים שונים, בתוכם נפילה של "קלטים" ופגיעה מדויקת במכ"מ של היב"א. כל אירוע כזה לווה בבומים חזקים מאוד. במהלך תקלה במעכ"ן ביקשתי מהטכנאים שיתעלמו כליל מההפצצות סביבנו וימשיכו לתחזק כאילו אין כלום מסביב. גם הגנרטור הושבת והצלחנו להתניע אותו אחרי אלתור של כפיס עץ שתחבתי בין המגעים.

כשחזרתי לרפידים הייתה התקפה של תותחים ממטוסים מצריים שירדו עלינו. זכורני שהרגעתי את הפקידות שהיו איתנו והדרכת אתן איך לרוץ בין הצורות למחסה.

לילה אחד הצטרפתי לרכב אספקה של הגדוד שעלה לאום חשיבה והרכב נתקע באמצע מעבר הג'די השומם לגמרי, אני אבטחתי עם העוזי שלי את הנהג שהיה גם מכונאי והוא הצליח להתניע שוב את הסיקס הישן. נקשרתי מאוד לנהגים ולמכונאי הרכב בגדוד, מתוך כך שכל הכלים שלנו היו נגזרים והם היו לי לעזר רב.

בשהותי באום חשיבה התפעלתי מהסוללות שאנשיהם חיו בכוכים ובמחפורות זמן ממושך. באום חשיבה, צנחנים שעברו שם בלילה, גנבו לי פטפט תאורה (התקשינו מאוד לשמור על הצידוד בבלגן של האירועים) ועל גנבה זו נשפטתי אצל מפקד כנף 1 כמה חודשים אחרי המלחמה. עקב תקלה במעכ"ן קיבלנו לכאן גם ראש מכ"מ חליפי שהונחת ממסוק.

רק אחרי המלחמה הספקתי לפגוש את המילואימניקים שפרסו בכנף ועליהם פיקד המג"ד יהודה רוה. מעניין שבכל האירועים לא פחדתי למרות שהייתי בן יחיד להורים ניצולי שואה.

לקחים: המעכ"ן שהיה המכ"מ של סוללת L-70 היה מסורבל ורווי תקלות ולא בטוח שהיה יעיל. אולי תרם להתפתחות המכ"מ קצר הטווח בישראל.

אחרי מלחמת יום כיפור נשבעתי שלעולם לא אבטח במדינות ערב, כך שבמלחמת לבנון הראשונה הזהרתי בישיבת רמ"דים בלצ"ד שיהיו כוננות גבוהה למקרה שסוריה תצטרף ללחימה.

בסוף המלחמה החלטתי ששיקום הימ"חים של הגדוד בכנף 1 הוא בראש סדר העדיפויות והשקעתי בזה את רוב זמני כולל סלילת המשטחים מחדש".

ביזכרונותיו של סא"ל בדימוס, (אז סג"מ), חיים אייל (שטרנגר) נכתב: "התגייסתי בנובמבר 1971 והגעתי לנ"מ אחרי טירונות, קורס תותח 40 מ"מ וקורס משקי"ם. שובצתי לגנ"מ 945 שירד להגנת "הוק" באבו סמרה שבסיני. טוני היה המג"ד. השגרה הייתה: כוננות אור ראשון, צופי אוויר, מטבח ועוד. די משעמם. אחרי כמה חודשים קורס מכי"ם בבזק. עקב התנגדות לחתום שנתיים קבע, נשארו מעטים לקורס קצינים בבה"ד 1 (מתוך 40 איש בקורס מכי"ם), ומשם שלושה להשלמה ב-883. אלינו צורפו עוד שני קצינים לצורך הסבה. אחד מהם היה דב שדה. היה לו ג'יפ צמוד שאיתו ירדנו לשדה. בסיום הקורס הייתי הצוער היחיד: גם הכי טוב, גם הכי גרוע וגם חניך מצטיין...

אני הייתי דתי, וקרה מקרה ששלושה ימים לא יכולתי להתפלל. זה היה בשבילי נורא, והחלטתי שיותר זה לא יקרה. וזה לא קרה גם במלחמה.

בגמר הקורס הוצבתי ל-881 ביולי 1973 ושובצתי כקס"ל. הגדוד כבר היה באום חשיבה. בערב ראש השנה ולמרות שהייתי סג"מ צעיר, מונית למס"ל ג', ומייד יצאנו ל"רגילה" עד אחרי יום הכיפור. ביום רביעי (3/10) צלצל אליי הסמג"ד והורה לי לרדת לסיני לקחת "קוד שרון" שהתחלף. השגתי טיסה, ירדתי, החלפתי קוד ובעזרת חבר חזרתי בטיסה. היה די ריק בשדה, כנראה כי בשריון כבר עצרו יציאות ביום ה'. היה לי מוזר ולכן בבית הכנתי לי תיק למקרה ש...

כאמור אני אדם דתי. בתפילת ערב יום כיפור ישב לידי מיכאל צבי נרי, אז מנכ"ל בנק המזרחי, ושאל אותי אם שמעתי שיש כוננות, עניתי ששמעתי משהו במעורפל. פתאום, אחרי קול נדרי, ניגש אליי הגבאי ואומר לי שמחכה לי חייל בחוץ. אמרתי לאבי שישב לידי: 'אבא, קוראים לי לצבא'. יצאתי, שם אמר לי נודלמן המעכ"ניסט להתייצב בתחנת הרכבת מרכז. 'יש הקפצה'. הלכתי הביתה, החלפתי בגדים, לקחתי את התיק, הלכתי לצומת אלוף שדה (רבין), תפסתי טרמפ בג'יפ צבאי והגעתי לרכבת, שם התכנסה הסוללה. עלינו על D-400 ונסענו לרמת דוד.

הגענו לקראת חצות. משם ירדנו ב"סטראטוקרוזר" לסיני, והגענו בסביבות שתיים בלילה. צביקה מאירי עוד לא היה, כי כבר השתחרר מסדיר, והצטרף אליי אחרי כמה ימים. נאמר לנו על ידי הסמג"ד להיות מוכנים בק+6. ב-04:30 היינו מוכנים. שאלתי: 'נו, לאן נוסעים לפרוס?' נענינו: 'לא יודעים, לנו לנוח'. נראה לי לא הגיוני, אבל הלכנו. ב-09:00 העירו אותנו בהיסטריה, והודיעו לנו שאנחנו צריכים לפרוס ביב"א 511. שאלתי את דב: 'הכנו הכול, אבל מה עם תחמושת?' אז הוא ענה: 'אני אספק את התחמושת. עליי! נסענו עם ה"סיקסים" ופרסנו במקום, הכול לפי הספר.

בסביבות השעה שתיים אנחנו פתאום רואים מעלינו שני "סוחויים". הם זרקו את כל החימוש לוואדי ושום פגיעה ביב"א. במקביל הגיע הסיקס עם התחמושת. זו פעם ראשונה שחוויתי תקיפה ושמחתי שזה לא פגע. הייתה גם תקיפה של "קלטים". ב-7/10 פגע "קלט" ביב"א. היינו ב"מידי". היה לנו מסגר ג'ינג', גרציאני, בעל עיני נץ. הוא היה על המכוון האופטי, והוא קרא לי: 'חיים אני רואה מטוס!' אמרתי לו לעלות עליו, כמו שלמדנו. הוא ביצע, לחץ, אבל במעכ"ן, במכ"מ לא ראו את מה שהוא ראה במשקפת של המכוון. הוא גם לא זיהה את זה. כשהתקרב ראינו שמדובר בשניים. אחד נכנס למכ"מ. אמרתי לתותחנים: 'המכ"מ לא רואה, תירו בחשמלי!' היה בתותח השמאלי כוון מקסים מדימונה, בשם שמואל פנקר. הוא פגע ב"קלט" השני, אך לא קיבל על זה הכרה.

סיפור שני מיוחד, שלא שייך ישירות לנו: ביום השני או השלישי, בין הערביים, ראינו מסוק "מי-8" מתקרב מדרום מערב, כנראה עם אנשי קומנדו, מחוץ לטווח התותחים. הודעתי מייד ליב"א. באותה עת חזר "פאנטום" מתקיפה בתעלה, הוא בא מעל למסוק, עשה פעולת נסיקה והמסוק נפל, התרסק ובער שעות. היו שם בוודאי עשרות חיילים מצריים.

באחד הימים צירפו לנו פלוגת אנשי חי"ר במילואים לאבטחה. אני, סג"מ צעיר, פיקדתי פתאום על כמאה חיילים: 40 שלנו ו-50-60 חי"רניקים. בינתיים בסוף השבוע הגיע צביקה מאירי, ויכולנו להתחלק בעומס. אחר כך נכנסנו לשגרה, אם כי בלילות עוד ראינו מדי פעם את "הסיגריות" ("קלטים") האלה שטסו, ושלא יכולנו לראותם ביום כי היו קטנים יחסית, ובכל מקרה היו רחוקים.

בסוף המלחמה גם קיבלתי דרגת סגן וחטפתי שטיפה של דלי מים, לשמחת כל החיילים. בפברואר, בערך, חזרנו לרמת דוד. אני וגליקסמן קיבלנו משימה לפרוס עם צריחי 20 מ"מ, להגנה על סוללת "הוק" ברמת הגולן וב-506 פלגה בכל אתר. אילן בחוש ההומור האופייני לו צלצל אליי ואמר לי: "הוחלט שמי שצריך למות זה אתה, אז אתה פורס ברמת הגולן..." ואכן פרסתי שם, וזה סיפור בפני עצמו".

חיים שטרנגר משמאל עם חיילים בעמדת 511

סוללת טילי ה"הוק" 139 ב' ומפקדה בני כרמל הייתה ממוקמת עד אוקטובר 1973 בראס-סודר, מול האגם המר הקטן, ומשימתה הייתה מניעת חדירות כלי טיס בגזרה הדרומית של תעלת סואץ. בני כרמל: "את הפיקוד על הסוללה קיבלתי בחודש פברואר 1972".

הסוללה מוקמה בצמוד לבארות נפט שנטשה החברה האיטלקית שהפעילה אותן עבור מצרים. במקום נותרו המשאבות (גמלים) בלבד, בלב שלוליות נפט שנותרו. בשולי הסוללה נבנתה בריכת מי גופרית שניזונה מנביעה תת קרקעית של מי גופרית חמים. בריכה זו הפכה לסוג של ספא בסוף יום העבודה, חיילים היו מגיעים למקום בתום עבודות התחזוקה, רוחצים במים ונהנים ממגשי פרות שהיו מובאים מחדר האוכל.

פעילותה המבצעית אופיינה במעקב אחר מטוסים בצד המצרי ודיווח ליחידת הבקרה האזורית. כמו כן מעקב אחר מטוסינו בגובה נמוך ועדכון יחידת הבקרה לגבי המיקום המדויק, שכן ליחידת הבקרה הייתה בעיית כיסוי בגובה נמוך.

מפקדת היחידה 139, הגתה תוכנית שכונתה: אזור סוללות ה"הוק", ומטרתה הייתה הוצאת החיילים יחדיו לצפון, מיקום בבית גולדמינץ, והעברת סדנאות והרצאות תוך כדי נופש. היציאה בוצעה ב-1.10.1972 ואת חיילי הסוללה החליפו חיילי סוללה 139 א', סוללה שנסגרה בהוראת מפקד חיל-האוויר בני פלד והוכנסה לימ"ח.

על פריסת סוללת טילי ה"הוק" 139 ב' באתר טסה סיפר סא"ל בדימוס בני כרמל, מפקד הסוללה: "ביום שישי 5.10.72 אני חוזר לביתי עם אשתי ובתי בת השישה חודשים לקראת כניסת יום הכיפורים, ובפתח ביתי ממתין לי נהגו של מפקד היחידה סא"ל אלי ברוך ומודיע שכל חיילי הסוללה נאספו מבית גולדמינץ שם שהו בנופש, ומוסעים לרפידיים.

אני מוסע לשדה דב, ומשם ממריא במטוס "צסנה" שמטיס מפקד בח"א 3 (צ'יטה) המסביר באריכות ונימוקים רבים, כי אומנם קיימת התראה למלחמה, אך היא לא תפרוץ. ובכל זאת פרצה. לפנות ערב מגיעים חיילי הסוללה באוטובוסים ומשוכנים בהאנגר פנוי שהיה ברפידיים, התארגנו לשינה ללא כל מושג מה מצופה מאיתנו, שכן הסוללה שלנו בראס-סודר הייתה מאוישת והיה מובן שלשם לא חוזרים.

למחרת בבוקר 6.10.73 מתקבלת הוראה ממפקד היחידה כי עלינו להתארגן לפרוס באתר הנקרא: טסה. לא היה לנו כל מידע קודם על אתר זה, למעט הידיעה כי בזמנו הוכנו במקום עמדות המיועדות לפריסת סוללת טילים. לא היו מפות או שרטוט העמדה, למעט הנ"צ והעובדה שהאתר נמצא על צומת הכביש בסמוך לחמ"ל יחידת המודיעין בטסה.

בקבוצת פקודות שקיימתי עם קציני הסוללה, הנחיתי להכין את מכשירי הסוללה הנמצאים בימ"ח לנסיעה ולבדוק כשירותם המעשית ובמקביל להכין את שיירת הרכבים שהחלו להתקבל במקום ולצוות עם הנהגים. במקביל, מפקד היחידה עימי וראשי צוותי המחלקות של הסוללה יצאו בנסיעה לכיוון האתר, כדי לאתרו ולבדוק התאמתו לפריסה.

הגענו לאתר המיועד, והאכזבה הייתה רבה. העמדות המיועדות לקליטת מכשירי המכ"מ וכני השיגור היו מלאות בחול לחלוטין, והמשמעות המיידית הייתה, שטרם הכנסת הסוללה יש לבצע עבודות פינוי והתחפרות לצורך הגנת המכשירים. סימנו את מקומות המכשירים השונים והמשכנו לחמ"ל המודיעין בטסה לביצוע תיאום כניסה בערב למקום.

בתום התיאום חזרנו כולנו לרכב ועוד בטרם הספקנו להתחיל את הנסיעה אני רואה מהחלון זוג "האנטרים" (עיראקים) צולל עלינו תוך ירי מקלעים ועל המתחם עצמו. זינקנו מהרכב והתחפרנו בחול במהירות תוך מעקב על המטוסים, אשר ביצעו סיבוב וחזרו שוב ליעף ריקוט. היו פגיעות במאגר דלק של המתחם אשר עלה באש, וכן מספר חיילים נפגעו, אחד מרסיסי הריקוט פגע בברכו של מ"ע (cw) שמואל כהן פגיעה קשה. העמסתי אותו על כתפי והצלחתי להעבירו לאחר חיפושים למרפאה תת קרקעית במקום להמשך טיפול. שמואל סיים את חלקו במלחמה, לסוללה הוא לא חזר יותר.

הנסיעה חזרה לרפידיים הייתה באווירה קודרת ביותר, שאלות רבות התרוצצו בראשו בעיקר לגבי הצפי של תקיפות אוויריות תוך כדי התארגנות ופריסה. תוך כדי נסיעה הבחנו בטנקים אשר יצאו מרפידיים ונעו על שרשרות לכיוון התעלה, סימן שלא בישר טובות.

ברפידיים המשכנו בארגון הסוללה לתנועה, הושלמו נהגים לכלל הרכבים, ועמדנו לצאת לקראת ערב לכיוון טסה. מאוד הוטרדתי מדיווח ראשי המחלקות המקצועיים (מ"ע) על כך שמרבית המכשירים תקולים ולא טופלו בעת אחסונם, והמשמעות המיידית הייתה שמשך הזמן להפעלה תקינה של הסוללה יתארך ביותר עד גמר תיקון כל התקלות. לפנות ערב בסביבות 19:00 יצאה שיירת הסוללה לכיוון טסה.

לא ניתן כל תדריך מוקדם כלשהוא לגבי מטרות הפריסה או דגשים כלשהם לגבי המיקום, וכן לא היה קיים כל חומר מודיעיני שניתן היה להיעזר בו, וכך הגענו לעמדה. הפריסה בוצעה בלילה, כאשר השלב הראשון היה פינוי החול מעמדות המכשירים, ולאחר מיקום המכשירים, החל שלב התיקונים והשמשת המכ"מים לגילוי ונעילה, פעולות שנמשכו במשך כל הלילה.

נקודה קריטית ומטרידה הייתה יצירת הקשר עם יחידת הבקרה, אשר בלעדיה לא ניתן היה להפעיל את הסוללה באופן מבצעי. לקראת אור ראשון חברה הסוללה בקשר קווי, ומרגע זה נוצר הקשר עם יחידת

הבקרה, וכן התאפשרה תעבורת המברקים. ההודעה הראשונה שהתקבלה הייתה: 'לקראת אור ראשון צפויה תקיפת מטוסים על הסוללה' ומכאן שההערכות הייתה מלאה, תוך עבודה במקביל גם לחפירת מחפורות הגנה לחיילים והקמת מטבח מאולתר שיאפשר ארוחות תוך כדי ההתמקמות המקום.

באור ראשון, הסוללה הייתה שמישה בחלקה, ה-P.A.R. וכן פלגת ירי אחת היו שמישים. התמונה האווירית שהתגלתה הייתה של נתיבי טיסה רבים בעיקר מעל אזור הסוללה הן לכיוון התעלה, הן חזרה מזרחה לאחר ביצוע תקיפות ועיקר המשימה הייתה זיהוי המטוסים שחלקם נפגעו ותיאום צמוד עם הבקרים ביב"א.

בשלב זה החלה להתברר בעיית היסוד של מיקום הסוללה. נתיבי טיסה עיקריים ומרובים היו באזור הסוללה לתקיפת טק"א ושדות תעופה מצריים. השליטה בתמונת האוויר הייתה מורכבת, עקב ריבוי המטוסים, אשר חלקם גם נפגעו והיה ספק בהקשר לזיהוי (ז.ע.ט). מצב זה הוביל לכך שלא ניתנו אישורי ירי על מטוסים, גם כאשר לנו היה ברור שהם מטוסי אויב מתוך חשש שאולי בכל זאת מדובר במטוסינו.

בשני מקרים, התברר כי לטעות היו השלכות קשות. סוללת תותחי 175 מ"מ שהייתה ממוקמת כשלושה ק"מ מהסוללה, נפגעה קשות מתקיפת זוג "האנטרים" אשר זוהו על ידי הסוללה כמטוסי אויב, והייתה נעילת מכ"מ גבוהה שכן בנתיב כניסתם לא היו כלל באותו בוקר טיסות של מטוסינו. הבקר ביב"א סירב לאשר ירי והתמהמה בנושא, ותוך כדי ההתנהלות בקשר הופעלה האזעקה ביב"א והבקר ירד וניתק את הקשר, אותו זוג שתקף את סוללת התותחים המשיך לכיוון היב"א. במקרה שני זוג מטוסי "מיג" שחדר ממערב וזוהו על ידי הסוללה כמטוסי אויב נקבע כעמית, ורק כאשר הגיעו ממש לסוללה וזוהו בעין, בוצע ירי על ידי סוללת 20 מ"מ של גדוד 935 שהגן על הסוללה. מטוס אחד אכן הופל והשני חזר על עקבותיו.

מקרים אלו הגדילו ביתר שאת את בעיית זיהוי המטוסים במרחב הסוללה, ובפועל לא ניתנו אישורי ירי במהלך כל המלחמה, ובעצם הפכנו לעמדת גילוי קדמית של היב"א בעיקר לכיסוי בגובה נמוך. התסכול היה רב ולא הניח לנו לכל משך המלחמה.

מספר מטוסי ח"א אכן ננטשו באזור הסוללה עקב פגיעה. מטוס "קורנס" ומטוס "עיט" נפלו ממש בקרוב לסוללה ועוררו תהייה אם מיקום הסוללה בטסה, בצומת "טסה-בלוזה-רומני", היה נכון מבצעית. טיסות ח"א מעל הסוללה לא פסקו, וניתן היה להבין את חששות הבקרים ביב"א. בשני מקרים עוזרי הבקר בסוללה הצליחו לזהות שיגורי טילי "קלט" לכיוון היב"א והספיקו להתריע על כך במועד.

מראות ימי המלחמה הראשונים היו קשים ביותר. פעמיים נכנסו בנסיעה טנקים לסוללה, תוך כדי חיתוך כבלי טלפון ונתונים ונראו נואשים לחלוטין, ואזי משיחה עם המט"ק הסתבר, כי נותרו בודדים מהגדוד ומחפשים כוח לחבור אליו. הכביש הצמוד לסוללה, אשר הופיעה במפות כציר "עכביש" והמוביל עד אזור הצליחה וסמוך לחווה הסינית, היה עמוס כלי רכב לכל אורכו ואף גשר הגלילים שנועד לצליחה התפרק ממש ליד הסוללה תוך כדי גרירתו.

הסוללה תוגברה על ידי שתי סוללות 20 מ"מ מילואים נגררות ופלגה מתנייעת סדירה, פלוגת אבטחה במילואים, וכן חיילי מילואים בהיקף גדול וללא קשר לצורך אשר הגיעו ללא הרף, כך שהמקום הפך ממש למתחם גדול.

על תקיפת מטוסי ה"האנטר" בצומת טסה כתב יוסי שטרן: "צומת טסה היה צומת מרכזי, אשר זכור בעיקר עקב הבלבול הרב של הכוחות הקרקעיים הרבים שהגיעו לאזור.

באחד הבקרים המאוחרים, על אחת הדיונות הסמוכות לצומת, הלכתי על החולות עם קצין בקרה נוסף, סגן מורשתי. בעודנו פוסעים על גבעת החול, אחד לצידו של השני ובמרחק שאינו עולה על מטר ביני לבינו, שמענו רעש מאחורינו ותוך שנייה ומבלי להבין מה קורה, הבחנו בצרור שחצה בינינו והכדורים שננעצו בחול, "התיזו" חול שגרגירים שלו ניתזו לעיניים שלי. שפשפתי את העיניים ותוך שניות הבחנו במטוס בגובה נמוך (מסוג "האנטר"), חולף ממש מעלינו וממשיך לעבר מצבור תחמושת של צה"ל, שזו

הייתה המטרה לפגיעה שלו... תמונות הפיצוץ ופיצוצי המשנה היו קשות... הייתי קצין צעיר בן 21 וכל המולת המלחמה הראשונה בחיי ושני האירועים האלה מהווים עבורי עד היום חוויה עוצמתית, קשה אך מחשלת, במיוחד לאור העובדה כי ניצלתי פעמיים."

נחמיה תנא, סא"ל בדימוס (אז סרן במילואים), מסו"ל ואח"כ סמג"ד בגדוד נ"מ 835, צריחי 20 מ"מ נייה, שפרס בבח"א 3 ולכל אורך הקו במערב סיני כתב: "בערב יום הכיפורים טיילתי ברחובות גבעתיים, עם רעייתי ובני בן השנתיים. הבחנתי במספר כלי רכב צבאיים, מה שנראה לי מוזר. למחרת בשעה 12:00 נקראתי לנקודת הגיוס. למזלי, הכריחה אותי רעייתי לשבור את הצום עם צלחת מרק עוף (לא יצא לי לאכול ביומיים שלאחר מכן). מייד לאחר האזעקה שהחרידה את גוש דן עקב חדירת מל"ט חמוש, עשינו את דרכנו לשדה דב, שם המתין לנו מטוס ארקיע. הטיסה לסיני הייתה בגובה נמוך, ודקה אחרי הנחיתה ברפידיים הופצץ הבסיס מהאוויר. ירדנו מהמטוס והתפזרנו בשטח. לא היה לנו אפילו נשק אישי, כל הציד היה בימ"ח. הגדוד פרס בנקודות שונות בבסיס והיה מוכן לפתיחה באש עם אור ראשון. שמועות ראשונות על המתרחש החלו להגיע, אך הנסתר היה רב מן הגלוי.

ביום הכיפורים, בשעות אחר הצהריים המאוחרות, כאשר בארץ כבר שררה תחושת "חורבן בית שלישי" (כפי שהתבטא מאוחר יותר שר הביטחון דיין), נשלחו נציגיה של אחת הסוללות למשור תחמושת מהמאגר בבסיס הרצליה. הקצין התורן סירב לפתוח בטענה ש"התחמושת נועדה לחירום בלבד". הסוללה שלי פרסה בסמוך למסלול, ליד טייסת המסוקים. יום יום ראינו מטוסי קרב שבים עם דרגות שונות של פגיעה. אחד מהם היה "פאנטום" פגוע קשות, ומכוניות כיבוי והצלה מיהרו להתפרס. הוא החל להיטלטל על המסלול עד שנתקע, מעלה עשן, כמה מטרים מאיתנו. תפסנו מחסה כשרכבי ההצלה ממהרים לחלץ את הצוות. נאמר לנו, כי למרות מצבו הקשה, חזר המטוס לפעילות תוך ימים ספורים. המסלול שימש גם לפינוי פצועים ארצה, לטיסות תובלה של תחמושת וציוד, ולביקורים של שר הביטחון ואח"מים, אשר יצאו משם במסוקים לסייר בחזית. יום אחד קיבלנו התרעה על הגעת מסוק "מי-8" שנלקח שלל, מוטס בידי מפקד הבסיס (צ'יטה), מה שעורר התרגשות. אחד ממפקדי הסוללות שלנו, היה בעל קול גבוה שנשמע תמיד היסטרי. לרוע המזל הוא היה מסו"ל גימל, וכל הודעה שלו בקשר, החלה במילה "מיגמל" מה שנשמע לנו כאתראה מבוהלת על "מיגים".

בהדרגה, יצאו הסוללות מבח"א 3 ונשלחו לפרוס באתרים שונים במערב סיני. הסוללה שלי נשלחה לטסה באחד הלילות שקדמו לצליחה. ציר התנועה היה פקוק והגענו איכשהו ליעד לפנות בוקר. צריחי 20 מ"מ היו עמוסים על משאיות "ריו", ובאתר הפריסה המיועד (בסמוך לבסיס של חיל האוויר של יב. 557) לא היו רמפות ולא אמצעי פריקה. נאמר לי כי לא רחוק מאיתנו חונה יחידת שריון, מיהרתי לשם והצלחתי לארגן מנוף, וזה אפשר לי לעמוד בלוח הזמנים. חיילי הבסיס עשו הכול בכדי להנעים את שהותנו במשך כל התקופה, בארוחות ושאר פינוקים."

סוללת ה"הוק" 139 א' שהייתה פרוסה בראס-סודר בפיקודו של סגן שלמה נג'רי, הייתה שותפה, לקראת הערב של 6 באוקטובר ב"חגיגת" ההפלות של מסוקי "מי-8" נושאי כוחות קומנדו. בשעה 17:30 לקראת שעת הדמדומים, בהמשך למתקפה האווירית הפותחת, עשה חיל האוויר המצרי מאמץ מרוכז עם 45 מסוקי "מי-8" להנחית כוחות קומנדו בסיני. כל מסוק עם 20-25 לוחמים על ציודם. כוחות הקומנדו המונחתים נועדו להציב מארבים ולשבש את תנועת כוחות המילואים שנעו בשיירות בצירי התנועה. הנחתה מצרית נועזת נוספת בוצעה בערב של 6 באוקטובר. חלק גדול מהמסוקים יירטו מטוסי חיל האוויר. בניסיון להשתלט על מרחב ראס-סודר ועל חופו המזרחי של מפרץ סואץ, השתתפו 18 מסוקים "מי-8" עם 250 אנשי קומנדו. מבנה של מטוסי "קורנס" יירט את המסוקים והפיל שישה מהם. מסוק נוסף הופל מטיל "הוק" של סוללה 139 א' בראס-סודר. הייתה זו ההפלה הראשונה בעולם של מסוק על ידי מערכת ה"הוק".

סיפר אל"מ בדימוס, (אז סגן), נג'רי שלמה מפקד סטנ"מ 139 א': "נפלה בחלקי הזכות לפקד על סוללת ה"הוק" 139 א' במלחמת יום הכיפורים. קודם לכך הוצבתי כקצין צעיר בסטנ"מ 139 ב' באתר יחידת הבקרה יב"א 511 שליד רפידיים בסיני. הוטל עליי לקפל את הסוללה ולהופכה לסוללת מילואים שבסיסה יהיה בבח"א 3 אשר ברפידיים.

לאחר ביצוע המשימה הוטל על סוללתי להחליף סוללה סדירה 139 א' שיצאה לסדרת אזור, אשר כללה סדרת חי"ר, ספורט, הכשרות מקצועיות ונופש במסגרת גיבוש סוללתי. אזור זה נדרש לאחר תהליך שחיקה ארוך בפריסה באתרי ה"הוק" הקשים אשר בסיני. התכנון היה שכל סוללה תחליף אחרי ביצוע האזור את הסוללה הבאה בתור בסבב. בסוף ספטמבר בוצעה ההחלפה של סטנ"מ 139 א' באתר ראס סודר על ידי סוללתי אשר קיבלה מאותו רגע-שם זה (139 א').

במלחמה נחשפנו לראשונה לצורך בהפלת מסוקי אויב שהנחיתו כוחות קומנדו רבים במרחבי סיני ובעיקר בנקודות מפתח וצירים ראשיים. התמודדנו ויכולנו לאתגר. סוללתי הפילה שני מסוקים באתר ראס סודר, אחד על ידי סגן קובי מזור ומסוק נוסף על ידי סרן יעקב לוי. כמו כן הופלו ארבעה מסוקים נוספים במצור על הארמייה השלישית באתר צפונית לראס סודר-עיון מוסא. שלושה על ידי הסוללה ואחד על ידי פלגת 20 מ"מ מתנייע בפיקודו של סג"מ מתי רביבי. דילגנו ופרסנו תוך כדי לחימה לאבו רודס ואחר כך לעיון מוסא בהתאם להנחיות של חיל האוויר. לא היו לסוללה אבדות בנפש בכל משך הלחימה".

דפים מביטאון חיל האוויר משנת 1993 (מספר 93) – ריאיון עם שלמה נג'רי

כבר התחיל להחשיך, והחלטתי להתקשר למפקדת חיל האוויר ולשאול מה לעשות. זה נראה לי לא טוב, שהוכח שלני ייסוג חזקא. עכשיו, כשאנחנו כל כך קרובים למטרה.

"מפקד חיל האוויר, בני פלד, עלה על הקו. הוא ביקש ממני לקבל תמונה ברורה על מה שקורה בשטח. יחידות המודיעין והצוותים של הצנחנים שהיו באזור כבר נסוגו. ואנחנו, סוללת הנ"מ, נשאנו לבד בכל אזור ראס סודר. יש טור שריון שומ' צא 20 קילומטר מאחורנו, אמרתי למפקד חיל האוויר. 'קיבלתי פקודה לעזוב, וכל הכוחות בשטח קיבלו הוראה לעזוב'. פלד שאל מה אני חושב שצריך לעשות. שאלתי: 'אפשר לתקוף אותם מהאוויר?' פלד אמר שכן. היתה שנייה של שקט ואז הוא אמר: 'אל תיסוג, תישאר בשטח, איתנו כבר נטפל בעניין'.

א"מ נג'רי: "שלמה נג'רי, עד לפני זמן קצר מפקד אבד נ"מ, היה במלחמת יום הכיפורים מפקד סוללת הוק בראס סודר שבסיני. הוא היה אז פחות מארבע שנים בצבא, עם ניסיון לא גדול בהפעלת טילים. קצין צעיר בדרגת סגן, בן ה-22, שקיבל עליו החלטתו להישאר בשטח למרות ההוראה לפנות לאחור. בתום המלחמה נוקט ל" כות הסוללה שלו שבע הפלות. כולן של מסוקים.

נג'רי, 42, בכלל לא רצה ללכת לנ"מ. כשסיים את לימודיו התיכוניים, התמייך לקורס קצינים. אחרי שנה חזרה אחרי ההתחלה ביקש ללכת לחי"ר. רצו צנחנים. הראשוניות שנעמדו בפניו היו שירות ביחידת הקצה או ב"ר חידת נ"מ. נג'רי רצה למקד על חיילים, והחליט שהוא הולך לנ"מ.

בתום קורס בן ארבעה חודשים הוסמן להיות מפעיל טילי הוק. ונא לקורס קצינים. הוא שירת במספר סוללות הוק, בצפון ובדרום, ובספטמבר 73, הוצב בסוללת בראס סודר.

"ראס סודר היתה ממוקמת דרומית לרפידיים. במרחק של שעה וחצי נסיעה, משחור נג'רי. זו היתה סוללה נידחת, ומה שהיה שם, חוץ מטילים, היה בדיוק כמו במערבון של הגשש, רק חול וחול. כל יום היה דומה לאחר, והיום היה זהה לחלוטין ללילה. חור אמיץ. בפר"ק, הייתי מפקד הסוללה, אבל רשמית הייתי רק ממלא מקומו. הייתי סגן, ומפקדים היו חמדי סרגוס.

"האתר בראס סודר היה מסודר יחסית. היו לו שתי מלגות, אבל הווקט מעט מאוד טילים בסוללה, פחות מהכמות המומלצת. בהתחלה, היו לו 18 טילים מוכנים לשימוש, וכל מלגה היתה בבעלות שלושה שבועות לפני המלחמה. קיבלנו הוראה לצמצם את כמות הטילים על המשגורים. אף אחד לא ידע שעומדת לפרוץ מלחמה, והי עובדה שהטילים עמדו בחוק, בשמש, בטמפרטורה של 60 מעלות. לא הוסיפה להם בריאות ואיכות ימים.

"לא הרגשנו ולא שיעורנו שעומדת לפרוץ מלחמה. ביום ששי, ה-5 באוקטובר, הונקתי מהבית חזרה לסוללה. אפילו לא הייתי בבית כשהתקשרו אלי. בדיוק רציתי לך נוח מכות בביתה, והייתי באיוו חנות למצור חשבל. אשתי עתה לטלפון, רצה לחנות, והעבירה לי את כל הח"ק. מתיס יוצא משהו דב. נאני עלה עליו וחד עם כל הח"ק יילים שלי. לא אמר מלחמה, לא אמר שום דבר. אלה היו ימים שבהם דיברו כל הזמן על זה. שעכשיו, אחרי ההת"ק, היה שקט, ושום מלחמה לא תפרץ בעשר השנים הקרובות.

"נחוננו ברפידיים. בתדריך אמר לי: 'צפויה מלחמה מחר. לקראת ארבע אחרי-הצהריים. סע לסוללה ותן לחי"ר לים הדראות ממיטב ידיעתך'. זו היתה הפתעה טוטאלית. מי בכלל חשב על מלחמה?

"בשתיים בצהריים הגעתי לראס סודר. מצאתי שם סוללה שהתחילה להתארגן בצורה אינטנסיבית לקראת

כשמוטו חיל-האוויר הופיע באוויר וראיתי אותם תוך פים, הרגשתי הקלה עצומה והמון ביטחון. זה היה הנדס. כוח הצנחנים של יאירי ירד דרומה, לאברודס, שנמצא 100 ק"מ דרומית לראס-סודאר. "למחרת קיבלתי פקודה ממפקדת חיל-האוויר לדרת לאברודס. מטוסים מצריים תקפו את אברודס, וכוח הצנחנים של יאירי נפגע. התנהגו, טעו השריון יעז דרומה, ומכיוון שהשטח באזור וודס היה הררי, יוכל כוח קטן לטפל בקלות רבה בכוח גדול של המצרים.

"התפרשנו בשטח. עיקר המאבק המלחמתי באזור נפל על הכוחות הקרקעיים. מבחינה אווירית, לא היה הרבה אירועים. עובדה שבאברודס לא ירינו כמעט על מטוסים, ולא הפלנו שום דבר."

יחד עם הטילים וכני השיטור, העבירו החיילים לאברודס גם את הסוכה שלהם. "זו הייתה תקופת החגים, והחייילים הביאו איתם סוכה. שבערה איתנו כל הזמן במקום למקום. היו כאלה שהתפללו כל הזמן, למרות שאף אחד מאיתנו לא היה דתי. לאורך כל המלחמה, החיילים היו נתונים תחת לחץ פסי ממוך גדול. בשבועיים הראשונים למלחמה כמעט ולא ישנו. על מקלחת לא היה מה לדבר. אני זוכר, שהורדתי את העלילים רק אחרי חמישה ימים. לא היה לי זמן לעצמי אפילו לדקה. לא התקשרתי לאשת אפילו פעם אחת כדי להודיע שאני בסדר ואני חי."

"לקראת סוף המלחמה, ב-19 באוקטובר, חזרנו לראס-סודאר. גזל בלם את התקדמות הארמייה השלישית של מצרים. פרשו באזור עין-מוסא. ישבו שם כמה ימים. יום לאחר שהגענו, ירנו על שני מטוסים ולא פגענו. אחרי שר אינו שאנחנו לא מצליחים להשמיד אותם. ערכנו תחקיר מקיף. נסיון לבדוק מדוע המערכת אינה יכולה להתבית על הטרור של המטוס. קשה מאוד לעשות דברים כאלה תחת לחץ של מלחמה, ולקח לנו כמה שעות עד שהצלחנו.

"למחרת נכנסו לאזור שישה מטוסים. ירנו על כולם, והפעלנו איבנה. ממש ראינו אותם נופלים. שני המטוסים האחרים לא נפגעו פגיעה ישירה מהטילים שלנו, אבל אחד נפל, והשני לא הצליח לחזור למצרים. הייתה שמחה גדולה בסוללה. בסך-הכל, בכל המלחמה, הפעלנו שבעה מטוסים. חמישה מטוסים מ-8 ושני מטוסים מ-6. בעצם, היינו הסוללה היחידה שהצליחה להפיל מטוסים."

אחרי שהמלחמה נגמרה, הלך נג'ארי עם חיילי לראות מה קרה למטוסים שהפילו. "זה נתן לנו המון. בבת-אחת עלה המוראל אצל כולנו. הייתה לנו תחושה עצומה של סיפוק, שהמערכת שלנו עבדה בזמן אמיתי, שהכל בסדר, שהצלחנו. בל"מ אתה אף פעם לא יודע מה התוצאות עד שאתה רואה בעיניים שבאמת השמדת משהו. אחרי השם חנה הראשונית, הסתכלנו בתוך המטוסים וראינו שהם היו מצוידים לא רע. הופתענו מהעובדה שהיו להם טילי סאגר. רק כאשר הבנו, שעמדנו מול טילים כאלה כל המלחמה, התחלנו לחדד."

"מצד שני, העובדה שחיל-האוויר היה מצויד בטיילי הוק, הפחיתה את המצרים לא פחות. דיברתי עם כמה טייסי סיס מצרים שנפלו בשבי, והם סיפרו שהם פחדו מאוד מטיילי החוק. הם ידעו שזו מערכת נשק מאוד משוכללת, שאם היא פוגעת בך יש סיכוי גדול שלא תחזור הביתה בשלום."

בסוללה של נג'ארי לא היו אבידות. נג'ארי, מאמין באנשיו, אבל אומר שהיה להם גם מול: "לא הגענו למצב שכוח קרקעי מצרי תקף אותנו. גם מטוסים לא היו בטווח סיכון."

אחרי המלחמה עזבה הסוללה את ראס-סודאר. "עברנו לאחר חמש, שלוש ק"מ דרומית-מזרחית לראס-סודאר, אומר נג'ארי. "נשארת בסוללה, ובתחילת 74 קיבלתי דרגת סרן והפכתי לחיות, באופן רשמי, מפקד הסוללה."

"נסיגה, לדעתי, זו לא מלה נסה. זו פשוט טקטיקה מלחמתית. שאינה שונה מהתקפה. זה לא משהו שלילי. למעשה, כוכן לסגתו אין תשובה לפני שנתונים את הפקודה שאלה כזאת. כשנתונים מצב לחימה, עיקר כשמוכר בו אתה נמצא כרגע. הרוסים ניצחו את הגרמנים במלחמת העולם השנייה בשיטת האדמה החרוכה, וזו הייתה נסיגה. יאירי, במקרה שלו, צדק. הכוח הקרקעי שהיה בראס-סודאר לא היה מסוגל לבלום את כוח האויב, ויאירי רצה להציל נפשות. מצד שני, אני חושב, שהוא לא העריך כוכן

החלטה בשעת:

"את ההוראה לסגת קיבלתי ממח"ט הצנחנים,

עוזי יאירי ול. החלטתי שאני לא נסוג, עד

שאקבל הוראות מחיל-האוויר. התקשרתי למפקד

חיל-האוויר ושאלתי מה עושים. הוא ביקש ממני

לעדכן אותו ואמר לי לא לסגת."

השנאים הראשונים:

למרות שאף אחד מאיתנו לא היה דתי, היו כאלה

שהתפללו לאורך כל המלחמה. בשבועיים הראשונים

כמעט ולא ישנו. על מקלחת לא היה מה לדבר. אני

זוכר, שהורדתי את העלילים רק אחרי חמישה ימים. לא

היה לי זמן לעצמי אפילו לדקה. אפילו לא התקשרתי

לאשתי להודיע לה שאני בסדר ואני חי."

את כוחו של חיל-האוויר. האמת היא, שגם אני לא האמנתי מה חיל-האוויר יכול לעשות. בשבילי כל הסיפור היה שיי עור מאלף."

למשמדת את הטילים במקרה שיואלץ לסגת. נמסר לי, שבטור השדיון יש טנקים, משוריינים ונגמ"שים, בסך-הכל 40 כלים. כמה דקות אחרי שנמרתי לדבר עם בני פלד, הגיעה דביעיה של פאנומום. המשימה שלי הייתה להור ביל את המטוסים כך שיהיו מעל לשטח. הכוח הקרקעי דיווח לי איפה נמצא בדיוק טור השריון, ואני העברתי את הדיווח ליחידת הבקרה, שהעבירה את המידע לטייסים.

מלחמה. כמו כל מפקד התחלתי לבדוק מה נעשה ומה לא, ומה צריך לטפל. היינו צריכים למשוך משגר או שניים מהמטוסים שהיו בסיום אחזקות, להוציא טילים מהמכלים ולהעמיס אותם, להכין שקי חול ולחפור שוחות. אני זוכר שבמשך היום זיהינו חדירה של מטוס מצרי שניסה לצלע בחלק הצפוני של תעלת סואץ. ניסיונו לשגר טיל, אבל היתה תקלה טכנית וזה טיל לא שוגר. לא התחלנו ללכת למטוס בתור איום: הוא לא ניסה להפציץ, לא חק פצצה, רק צילם. היום, כשאני חושב על זה, אולי המצרים ניסו לבדוק את העירנות שלנו. לראות עד כמה משרד הויר של ה"מ שלנו ער, חי ונושם."

"לקראת חצות קיבלתי הוראה להיכנס לכוננות אב"כ. היו לנו מסיכות אב"כ ותירגולו כונוניות, אבל ברגע ששמענו שקיימת אפשרות לתקיפה כימית, החיילים נכחו מיד ללחץ. בשעה אחת בלילה העברתי לכולם ריענון למצב אב"כ. החיילים הכירו היטב את ההוראות, אבל רציתי שהם ירגישו בטוחים."

"לקראת אור ראשון היינו מוכנים. האויש בעמדות היה מלא, וכל שלוש שעות התחלפו התורנים שישבו מול מסכי הבקרה. בצורהים הגיעו חיילים נוספים מהיחידה ותנונו של מילואימניקים. כולם הגיעו ברכב. זו נסיעה מאוד ארוכה, ולהגיע מתל-אביב לראס-סודאר ברכב זה עניין של שמונה שעות לפחות."

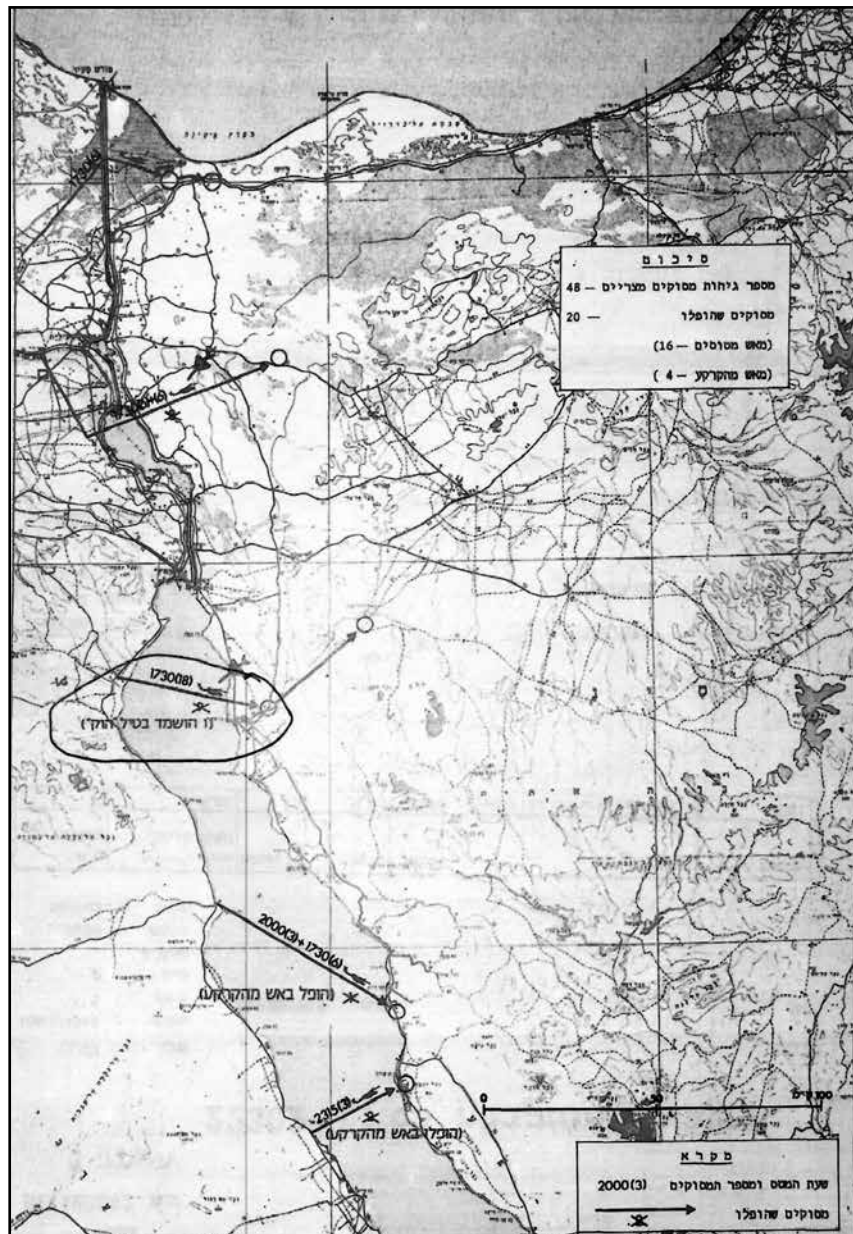
"שלוש דקות לפני שתיים בצצהים, זיהינו שמיניות מטוסים שהגיעו מכיוון מצרים. הם עברו ממש מעלינו. דיווחתי לאלה, אבל לא קיבלתי אישור לירות עליהם. "בארגע וחצי, ממש בזמן הדימומים, התחילה פעילות אווירית של המצרים בכל האזור. הם חצו את התעלה, תקפו במטוסים קרב וניסו להנחית מטוסים בנקודות מפתח בסני. אחת מנקודות המפתח הייתה ראס-סודאר. הם ניסו להנחית אצלו 25 מטוסים מ-8, שהובילו את חיילי הקומנדו המצריים. הם תכננו להנחית את חיילי הקומנדו בשטח, כך שישתלטו על נקודות מפתח של צה"ל בסני. כשראינו את המטוסים, התחלנו לשגר עליהם טילים. קובי מזור, הקמ"ץ, הפיל מטוס אחד, ומטוס אחד נפגע מהשברים של הראשון וגם הוא נפל. שאר המטוסים המצריים הצליחו לנחות בצומת סודאר, קרוב מאוד לסוללה."

"היו הרבה בעיות בשטח. יחידת הבקרה ברידיים לא ראתה כמעט כלום על מסכי הבקרה ולא יכלה להתריע על מטוסים אויב. היו מעט מאוד כוחות שלנו בשטח. חוץ מה סוללה, הייתה באזור גם יחידה קטנה של המודיעין ויחידה קטנה של חיל-הים. היו גם צוותים של הצנחנים, שהסתובבו בנגיעות של סודאר מסביבנו, ואיתורו את הכוחות הגרילים המצריים שהתכבאו בחילים ובואדיות. אני זוכר, שלכל אורך המלחמה הם תפסו מצרים. כל פעם היו חוזרים עם 'שלי' חדש."

"התמונה הכללית שקיבלתי, ביום השני למלחמה, הייתה שכוח מצרי חצה את התעלה. מח"ט הצנחנים, עוזי יאירי ול, שהיה מפקד המרחב והיה בשטח, קיבל מידע על טור שריון מצרי שנמצא 20 ק"מ צפונית לראס-סודאר ומתקדם לעברנו. ההוראה הייתה להתפנות תוך שעותיים בן השטח."

"את ההוראה לסגת קיבלתי מיאירי, שהיה 'בעל הבית' בשטח. והיה שייך לכוחות הירוקים, אבל בשבילי, מי שקובע אם סוללת הוק צריכה לסגת או לא, זה רק חיל-האוויר. החלטתי שאני לא נסוג, עד שאקבל הוראות מחיל-האוויר. התקשרתי למפקד חיל-האוויר ושאלתי מה עושים. הוא ביקש ממני לעדכן אותו. סיפרתי לו על כוח השריון. הוא אמר לי לא לסגת, ושהוא כבר יטפל בעניין."

"אני זוכר, שהיו 300 חיילים רגלים. זו הייתה ארמייה עצומה. אני הייתי המפקד, למרות שהיו מילואים גם בדרגות גבוהות יותר. את ההחלטה הסופית שלא לסגת אני קיבלתי, אבל שיתפתי בהחלטות את הקמ"ץ הקצונים. הקשבתי לכל אחד. הרי הייתי בסך-הכל 22. מחת מארגע שנים בצבא, מפקד של סוללה של 22, זה לא היה קל."

הפלות מסוקים מצריים בשישה באוקטובר

סיפר סא"ל בדימוס, (אז סגן) קובי מזור, קמב"צ הסוללה: "ראס סודר 5 באוקטובר, יום שישי ערב יום כיפור. בוקר. כל הבקרים דומים בסוללה. בוקר לבן מלווה בלחות העולה מן המפרץ וריח הגופרית מהבריכות הבנויות בקרבת הסוללה. שגרה יומית של טיפולים בציוד, הכנות לקראת כניסת השבת, יום הכיפורים. אני מפקד תורן יחד עימי צוות מעורב חלקו ותיק באתר וחלקו תגבור מסוללה א' להשלמת המסגרת.

שעת צהריים. קיבלנו שיחת טלפון ממפקדת היחידה המורה על הגברת כוננות והתראה כללית. הסוללה מקבלת תדריך. בשעה 13:00 מסתבר לנו כי ניתנה הוראה להחזיר את כל מי שבחופשה כנראה משהו יותר רציני מסתם כוננות.

16:25 – סירנה!!! כולם עטים לעמדות. אני במרכז הבקרה הסוללתי בקשר עם היב"א. מטוס מצרי חודר בצפון התעלה. לא יאומן! למה אני לא בסוללה הצפונית? סגן חסון באבו סמרה נעול ומבקש אישור לירי. אני שומע את כל התקשורת על קו בקר. יש אישור. חסון יורה. תקלה! טיל לא נורה. המטוס מתחמק וחוזר לשטח מצרים. אכזבה רבתי.

ההתרגשות בסוללה עצומה. מסתבר שהעסק מתחיל להיות רציני. מחליטים להתכונן למחר במקסימום מאמץ. החלטה דומה מתקבלת בשאר הסוללות. כל הלילה עובדים. מוציאים טילים נוספים מאריזותיהם וטוענים את כל כני השיגור. הצוותים הטכניים "יורדים" על כל המכשירים ומבצעים בדיקות מקיפות וקפדניות. כל הכיוונים הנדרשים למקסימום דיוק. אנחנו נהיה מוכנים כמו שצריך לאור ראשון.

יום שבת – יום הכיפורים

אור ראשון, אנחנו ב"מידי", נוהל קבוע בנ"מ. מחכים לטורפים, אולי נראה אותם היום. לא כל יום יום הכיפורים – מי שבא יישאר עם החרטום נעוץ בקרקע. השעון זז בקושי, הכוננות עולה עוד יותר, מדברים על "פעילות מצרית מוגבלת", מחלקים ציוד חירום אישי ושוב בודקים הכול לפי רשימות התיג.

13:35 – סירנה "מידי" מיחידת הבקרה. אני במרכז הבקרה הסוללתי, הלב דופק, העיניים נעוצות במסך. כל הצוות מרוכז. בחוץ פלגת 20 מ"מ בהגנה על הסוללה וכל מי שאין לו תפקיד בתוך הבונקרים. אני מנדנד לבקר: "מה קורה?" לפתע הוא עונה: "אין לי זמן עכשיו. המתן. תוקפים את "נטילה" ואת "אבזקת". שקט בקרון. כולם שומעים את דברי הבקר. ההבנה חודרת שתוקפים את הסוללות האחיות מצפון לנו. כולנו מתוחים ומחכים שתורנו יגיע.

17:20 – כבר כמעט שלוש וחצי ב"מידי" ואצלנו שקט. באבו סמרה ובג'ידי נלחמים ומפילים. יש גם נפגעים. לפתע הבהק על המסך ועוד אחד מכיוון צפון מערב, מעל החוף המצרי. מוזר מאוד. שורה של "בליפים". אני סופר אותם – 16! במין שורה עורפית וצפופה. הבקרה לא רואה כלום! ההכרה מכה בי לפתע – מסוקים! טייסת שלמה! שטסה מזרחה. מעל המים. מכמ"י הנעילה עדיין לא מצליחים להשיג נעילה ובלי נעילה אין ירי! אני מעדכן את הבקר ב"ב"א: המסוק המוביל חוצה חוף מצפון לנו ופונה דרומה ישר אליי – טווח 25 ק"מ. יש! יש נעילה! משימה קשה – נעילה על מסוק. הוא תמיד נמוך ואיטי ותנועת הרוטור "מקפיצה" את נתון המהירות. אבל יש נעילה יציבה. בזווית העין אני רואה שהבקר מפנה לכיוון המסוקים זוג מיירטים. בירור קצר – שני "קורנסים" דוהרים לדרום מערב. אני מבקש אישור לירי ולא מקבל.

המסוקים מתקרבים ללא ספק עם קומנדו, 16 מסוקים. הולך להיות שמח. 20 ק"מ מהסוללה "מה עם אישור הירי?" "אין אישור". כך הבקר. הטונים מתחילים לעלות. המיירטים מתקרבים וסוגרים טווח וזווית. מה הוא רוצה להשאיר את היירוט רק ל"קורנסים"? אני דורש אישור ירי והפעם כבר כמעט בצעקה וזה עובד. "רות רשאי". ה"קורנסים" כבר ממש קרובים אבל עדיין יש זווית פתיחה בטיחותית. מתבצע תהליך ירי במרכז הבקרה הסוללתי. אריאל לוחץ על כפתור השיגור. שנייה – שתיים שקט ואז "בום" נוראי. הטיל שובר את מהירות הקול כמעט עם התנתקותו מהמשגר. כל הקרון מזדעזע והחיוויים על המסכים רוטטים. בינתיים נכנס זוג ה"קורנסים" ביעף תותחים אל המסוקים. רס"ן אגוזי וסגן ר' מובילים, סגן ד' וסגן פרג במטוס השני. 15 שניות שהן נצח. המסוקים בשדרה עורפית בכיוון אלינו ואנחנו ב"עצור אש". אי אפשר להמשיך לשגר כאשר הפנטומים יורדים על המסוקים!!! "אות פיצוץ!" מכריז אריאל משמע הטיל אמור לפגוע/להתפוצץ תוך חמש שניות. הלוואי שיפגע!! דממה בקרון. לפתע פתאום נשמע קולו של מפקד הנ"מ בקשר "מזל טוב מזור הפלתם את המסוק המוביל", אגוזי ב"קורנס" המוביל מדווח לאחור על המסוק שהופל על ידי ה"הוק" וממשיך ו"תופר" עם התותח 5 נוספים אחריו סגן ד' מפיל אחד נוסף. האחרים מצליחים להתחמק ובחסות החשיכה מנחיתים חוליות קומנדו בוואדיות שבעורף הסוללה.

הפלה ראשונה בעולם של מסוק על ידי סוללת "הוק".

סגן קובי מזור ליד שבירי המסוק שהופל – מאוספו הפרטי

לא שפר גורלה של סוללת ה"הוק" 136 ב' שפרסה בקרבת שדה אופיר. הסוללה בפיקודו של סגן דודו שטיינברג הותקפה על ידי 12 מטוסי "מיג-17". בתקיפה נפגע המכ"מ, חדר המבצעים וחדרי המגורים. חייל אחד נהרג וחמישה נפצעו. הסוללה לא שיגרה טילים. מאחר שיחידת הבקרה האזורית בג'בל צפרא הושמדה באותה תקיפה, שימש מכ"מ סוללת ה"הוק" מאותה עת, כיחידת בקרה אזורית.

בשעה 23:15 המריאו שלושה מסוקים מצריים נוספים והפעם כדי לשגר רקטות על מכלי הדלק בבלעים בקרבת אבו-רודס. מסוק אחד שיגר רקטות והסתלק מהמקום. שני המסוקים האחרים הספיקו לעשות סיבוב אחד לפני שהופלו מאש כוחות צה"ל בשטח. מכלי הדלק לא נפגעו.

בסך-הכול אבדו למצרים ולסורים ב-6 באוקטובר 20 מטוסי קרב, 21 מסוקים ושני טילי "קלט". הישגי חילות האוויר של מצרים וסוריה במטסי הפתיחה היו מוגבלים. במידה רבה בגלל הסיכול מצד מטוסי היירוט ויחידות הנ"מ של חיל האוויר הישראלי.

על סוללה ג' מגנמ"מ 66 כתב רס"ן בדימוס, (אז סגן) המס"ל משה קפלן: "בשבת 6 באוקטובר 1973 הגיע ג'יפ מהגדוד, אסף אותי מביתי בקיבוץ עין החורש והסיע אותי למפקדת הגדוד באל עריש לשם הגעתי לפנות ערב ומייד ירדתי לימ"ח הסוללה כדי לבדוק אותו בעזרת הסגל הסדיר. בסריקה ראשונית הבחנתי כי לסוללה הוקצתה רק מנת תחמושת אחת והובטח לי כי היתרה תסופק בהמשך ואכן אחרי יומיים מנת תחמושת נוספת נדחפה לסוללה לשטח הפריסה.

במהלך השבת ויום ראשון לפנות בוקר הגיעו חיילי הסוללה והכינו את הכלים לתזוזה. ביום ראשון 7 באוקטובר קיבלתי פקודה לצאת על זחלים ולפרוס להגנת יב"א 511 מצפון לרפידיים. הציר מאל עריש

לרפידים היה פקוק בשיירות אין סופיות שגרמו לנו לנסוע באיטיות כאשר כל הדרך אנו בכוננות נ"מ.

הגענו בשני לפנות בוקר להר שעליו ישבה יחידת הבקרה והתמקמנו, פלגה בכל מקום, מצד צפון, מזרח ודרום ומייד נכנסנו לכוננות. בערב יום שלישי זוהתה נקודת אור מתקרבת שהתבררה אחר כך כטיל "קלט" שהתביית על מכ"מ היב"א. הפלגות הדרומית והמזרחית פתחו באש אולם החטיאו, הטיל פגע באנטנה ופרצה שריפה. בבוקר יום רביעי שמענו רעש מטוסים וזיהינו שני מטוסי "סוחוי-7" מצפון לנו בנתיב ממערב למזרח בתוך ואדי שלא אפשר לנו להנמיך הקנים ולירות. המטוסים בצעו יעף אחד וחזרו מערבה.

החל מיום שלישי ראינו את אוגדת שרון נעה על הציר מערבה, שיירה אינסופית שנמשכה ליום רביעי. ב-13 באוקטובר קיבלנו פקודה לחבור לאוגדה 252. ירדנו מהיב"א (נשארה שם להגנה סוללת 40 מ"מ מגדוד 881 והצטרפו אליה במקומנו שתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגדוד 948 בפיקודו של חיים דגן). פרסנו יומיים על מפקדת האוגדה ברפידים וכעבור יומיים קיבלנו פקודה לנוע למתלה ושם פרסנו להגנת מפקדת אוגדה 252 כאשר אנחנו תחת הפגזה מצרית.

פלגה 3 פרסה, על פי פקודה, דרומית לצומת המתלה, צומת המקלחות, להגנה על יחידות חי"ר שפרסו בשטח וכנגד מסוקי אויב שהטיסו קומנדו מצרי לשטחנו. באחד המקרים זוהתה תנועת מסוקי אויב מדרום לפלגה שפתחה באש ללא תוצאות.

לקראת 17 באוקטובר צוותנו לכוח צנחנים שהיה אמור לעבור בסמוך ל"חוזה הסינית" שם חטפנו אש כבדה. אחת הפלגות השיבה באש, ולמזלנו ולמזל כוח הצנחנים עברנו ללא נפגעים. המשכנו לכיוון הגשרים שם פרסנו משני עברי התעלה פלגה במערב ופלגה ממזרח לתעלה להגנה על גשר הגלילים והפלגה השלישית המשיכה לכיוון פאיד. בזמן המעבר על הגשרים בוצעה תקיפה אווירית מצרית, פתחנו באש נצפתה פגיעה אבל לא ידוע לי אם המטוס הופל.

המשכנו לכיוון פאיד יחד עם עיקרית אוגדה 252 ומשם דרומה לכיוון סואץ. בדרך התגלה מצבור דלק מצרי גדול ולכן קיבלנו פקודה לפרוס על המצבור ולהגן עליו עד אשר המכליות ישאבו את הדלק מהמאגר התת קרקעי. בסיום המשימה חזרנו להגן על העיקרית וקיבלנו טרקטור לבניית עמדות. במרחב שבו פרסה המפקדה מצאנו מספר בונקרים שבהם הסתתרו חיילים מצרים שאותם העברנו לרשות האוגדה. בהמשך, על פי פקודה פלגה 1 עלתה לגבל עתקה להגנת הכוח שהיה שם.

השהייה במצרים נמשכה עד פסח ועם נסיגת צה"ל חזרנו לאל עריש לבסיס הגדוד והשתחררנו."

ב־7 באוקטובר ב-07:00 ביצע חיל האוויר הישראלי את השלב המכין ל'תגר', התוכנית להשמדת מערך טילי הקרקע-אוויר המצרים ממערב לתעלה. 120 מטוסי "סקיהוק" ו"פאנטום" תקפו מטרות במצרים. 'תגר' אמורה הייתה להתבצע בהמשך היום בשני שלבים נוספים אבל לנוכח הערכה מחמירה של שר הביטחון דיין, הופסק המבצע והוחלט להסיט את חיל האוויר מן החזית המצרית לחזית הסורית ולתקוף את מערך הטילים ברמת הגולן.

בשעה 11:30 המריאו 100 מטוסים למבצע 'דוגמן 5', לתקיפת מערכי הטק"א ברמת הגולן הסורית. המבצע התבסס על מאמץ חשיבתי ותכנוני גדול שהתנהל בחיל האוויר בשנים שקדמו למלחמה, אך נכשל מכל בחינה שהיא. שישה מטוסים הופלו במבצע, שני אנשי צוות אוויר נהרגו ושמונה אנשי צוות אוויר נפלו בשבי הסורי. שום סוללה לא הייתה במקום שעליו הצביע המודיעין האווירי, וכישלון מודיעיני זה גרם לכך שכמעט שום סוללה לא נפגעה בתקיפות (למעשה הושמדה סוללה אחת, וסוללה נוספת נפגעה קשות, שתיהן מן הדגמים הנייחים. הסוללות הניידות לא נפגעו). המטוסים נפגעו מאש של מערכת ההגנה האווירית הסורית שליוותה את כוחות היבשה הסוריים, התמונה המדויקת של פריסת המערכת הסורית לא הייתה בידי חיל האוויר לפני המבצע ובמהלכו.

באותו יום א', היום השני למלחמה, שוב השתתפו סוללות הקו הקדמי בגזרה המצרית. סוללת ה"הוק" 139 ג' שעל ציר הג'ידי, 23 ק"מ מזרחית לתעלה, הייתה באותו יום יעד תקיפה מועדף של חיל האוויר המצרי. אחרי שיום קודם היא הותקפה פעמיים, פקדו אותה המטוסים המצרים בשעה 10:50 בשלישית. הפעם הייתה זו רביעיית "מיג-21", שפגעה במכ"מ הטווח של סוללת ה"הוק", במכלית ובמבני המגורים.

סוללת ה"הוק" 136 א' באבו סמרה, 27 ק"מ מזרחית לתעלה, בפיקודו של סגן משה רומם, הצליחה לשגר ב-7 באוקטובר בשעה 11:24 לעבר התקפה של שישה מטוסים מצריים חמישה טילים והפילה שני מטוסים, האחד מטוס "מיג-17" והשני "מיג-21".

באותו בוקר הגיעו לסוללה באום-סמרה טייסי מסוקים ואנשי חילוץ ופינוי בהיטס. הם ביקשו ממשו רומם, המסו"ל, שיסביר להם כיצד משגרים טיל "הוק". רומם הבטיח שעוד מעט ייכנסו למרכז הבקרה, שם יוצג בפניהם תהליך השיגור. רומם לא שיער באותו רגע, איזו הצגה מוצלחת הוא ייתן כעבור זמן קצר בלבד...

בן שיגור לסוללת ה"הוק" 136 א' באבו-סמרה באדיבות אמנון שמואלי ויוסי ברגר

"די מהר לאחר שנכנסתי לחדר הבקרה", סיפר משה רומם, "טסו לעברנו רביעיות "מיגים" לתקיפה. העסקתי ושיגרתי משתי הפלגות והפלתי שני מטוסי "מיג-21" מצריים. אנשי מסוקי הסער צפו מבחוץ בטיל ה"הוק", שביצע תמרון מרהיב – וביתר את אחד ה"מיגים". תוך כדי כך, כשאני רואה את ה"מיגים" בורחים, הסתערו אנשי המסוקים פנימה וצעקו בהתרגשות: נפל, נפל! התרסק! כל זה כשאנו באמצע ההעסקה, שבסופה הפלנו את ה"מיג" השני. זאת הייתה העסקה מעניינת, כיוון שהייתה מתמשכת. לאחר מכן אמר לי סגני, שלמה חסון: 'אוקיי הבנתי. מעכשיו אני לוקח'.

צוות 20 מ"מ מגדוד 66 באבו סמרה

במהלך היומיים הראשונים של המלחמה עברו סוללות הנ"מ הסדירות את טבילת האש הראשונה, בהתמודדותן מול חילות האוויר של סוריה ומצרים. במהלכן הצליחו להפיל 12 מטוסי קרב (ארבעה בסוריה ושמונה במצרים) ומסוק אחד בגזרה המצרית. בחסות הלחימה בחזיתות נערכו כוחות הנ"מ הסדירים הנוספים, ובעיקר גדודי המילואים, בפריסה רחבה להגנת שדות תעופה ומתקנים של חיל האוויר וכן להגנת מתקנים אסטרטגיים בתוככי המדינה ובעיקר בריכוזים לאורך חופו של הים התיכון.

טבלה מצרית (תרגום יוני דותן) המתארת את נפילתם של מטוסים וטייסים מצרים ביומיים הראשונים של המלחמה. (המצרים הצביעו על חמש הפלות ברורות ועוד ארבע לא ברורות)

כפקדה חיל ומספר
 קצין הגנת נ"מ
 על 2620
 א-ב-ג
 אלול
 חסל"ג
 1973
 עותק מט'... בחור... עותקים
 מסמך זה כולל דף אחד.

רמ"א

הנדון: הפלות מטוסים

1. טבלת מטוסים מופלים וראי ע"י מערך הנ"מ :-

א. אבט-גידה (66) 20 מ"מ	-	1 מטוס.
ב. אנט-השיבה (881) 40+20 מ"מ	-	2 מטוסים.
ג. ביריה הוק 138 א"	-	1 מטוס.
ד. ג'ידי הוק 139 ג"	-	3 מטוסים.
ה. ראס-סודר הוק 139 ב"	-	1 מטוס.
ו. אבו-טמרה הוק 136 א"	-	2 מטוסים.

2. טבלת מטוסים מופלים בלחי וראיים :-

א. ביריה הוק (138א)	-	2 מטוסים.
ב. ג'ידי הוק (139 ג")	-	1 מטוס.
ג. בה"א 3 40 מ"מ (882)	-	1 מטוס.
ד. אבו-טמרה הוק (136א")	-	1 מטוס.

סה"כ וראיים 10, בלחי וראיים 5.

כמות טילים יגורו - 25

טבזיה 40 מ"מ כ- 400

טבזיה 20 מ"מ כ- 1200.

(-)

מאמר טריג,

קצין הגנת

מח/לא

סיכום הפלות מטוסים 7 באוקטובר. מסמך מקהנ"מ מארכיון צה"ל

פריסתן של סוללות הטק"א מילואים בפרוץ המלחמה ובמהלכה

בעוד חמש סוללות ה"הוק" שהוצבו בחזיתות השונות (אחת בצפון, שלוש בחזית סיני ואחת במרש"ל) לוחמות במטוסי הגל הראשון הסורי והמצרי, נמשך הליך הגיוס והפריסה של סוללות המילואים ברחבי הארץ.

יטנ"מ 136, בפיקודו של רס"ן יחיאל עומרי, גייס את סוללות המילואים שלו בבח"א 27, משם נפרסו באתרי הפריסה השונים. עוד ב-5 באוקטובר התקבלה הוראה להיכנס לכוננות ג' ולהוציא את הטילים מהמכלים ומעבר לכוננות של חמש דקות בסוללות הפרוסות. ההודעה בדבר הגיוס הגיעה כבר בבוקר יום שבת בשעה 07:00 וב-09:00 הוחל בגיוס לקראת ההתייצבות בבח"א בדרך להוצאתן של סוללות המילואים ג', ד' ו-ה' לפריסה. כל סוללה שפרסה לוותה בכוח אבטחה במילואים של חיילים עם נשק ירוד ורמת אימונים נמוכה. את הפריסה של חלק מהסוללות ליווה גם כוח תותחי נ"מ 20 מ"מ.

סטנ"מ ג' פרסה כבר ב-6 באוקטובר בשעה 13:00 באתר אשדוד שם קיבלה גם כוח של 20 חיילים לאבטחה. ב-12/10 הועברה הסוללה לסיני ופרסה בקרבת יב"א 511. ב-14/10 המכ"מ בהר הותקף על ידי טיל "קלט" והאתר על ידי "מיראז'ים" לוביים. ב-28/10 הוחלפה הסוללה באתר על ידי סוללה ד' ושבה לבח"א. מכאן יצאה שוב ב-7/11 לפריסה באבו רודס וב-21/11 לפריסה באתר אל בירה באיו"ש.

סיפר רס"ן עומרי-מפקד היטנ"מ: "בסוללות ה"הוק" היה נוהל סירנות: סירנה רצופה היא כוננות יירוט מטוסים. סירנה עולה ויורדת היא התקפה קרקעית כשכל החיילים תופסים עמדות שנקבעו מראש, זאת בשונה מהמערכת האזרחית שבה סירנה עולה ויורדת משמעה שיש התקפה אווירית וכניסה למרחב מוגן. סירנה רצופה לארגעה ויציאה מהמקלט.

במלחמה פרסו סוללות ה"הוק" גם בתל אביב ובאשדוד. לילה אחד הגעתי לסוללה באשדוד לבדוק את מוכנות הסוללה להתקפה קרקעית. הפעלתי סירנה עולה ויורדת, החיילים פרסו על הגדרות לפי התוכנית שנקבעה. לאחר הבדיקה שלי והסיכום עם המפקדים, לשביעות רצוני, עזבתי את הסוללה. עם יציאתי מהסוללה עצר אותי ג'יפ משטרה אשר תיחקר אותי על ה"אזעקה" האווירית שבעקבותיה נכנסו אזרחי אשדוד למקלטים. מייד הבנתי את הטעות שלי, חזרתי לסוללה והפעלתי סירנה רצופה לארגעה. למחרת ביחידה התברר לי שתושבי רמת אביב ישבו לילה שלם במקלטים כי יום קודם לכן בדקתי כוננות קרקעית בסוללה בתל אביב."

סטנ"מ ד' פרסה ב-7/10 בתל אביב וב-16/10 הועברה לחזית סיני והמתינה בבח"א 3 עד ל-23/10, אז חצתה את תעלת סואץ ופרסה באתר של סוללת SA-3 ליד שדה התעופה פאיד. ב-24/11 פינתה הסוללה את עמדתה ודילגה לאזור יב"א 511 ומשם הלאה צפונה לאתר שבאשדוד.

סטנ"מ ה' בפיקודו של סרן זאב שריג, התגייסה ופרסה בבוקר 7/10 באתר בבית ים. ב-11/10 התקפלה הסוללה לבח"א 27 וב-28/10 החליפה את סטנ"מ ג' באתר יב"א 511 שבמערב סיני.

סטנ"מ 136 ד בדרך לפריסה בפאיד - צילם מנשה (מקסי) גלוביצובר

חיילי הסוללה מעבר לתעלה. במרכז צקי בירן. צילם מנשה (מקסי) גלוביצובר

סיפר רס"ן עומרי, מפקד היטנ"מ: "התייצב במשרדי חייל מילואים שגויס עם תינוק בסלקל. החייל הודיע לי כי אינו יכול להתגייס בגלל התינוק. אמרתי לחייל שאם יהיו מספיק מגויסים במקצועו אשחרר אותו. החייל הודיע שהוא הולך להתגייס ולהשאיר את התינוק במשרדי. כל הפקידות של היחידה נבהלו כי חשבו שהן תצטרכנה לטפל בתינוק. הסברתי להם שזה חייל טוב המוכר לי מהסדיר, והוא גם מכיר אותי וכשיבין שאין ברירה וזו מלחמה ייקח את התינוק הביתה (הוא גר בלוד). לאחר שעה חזר החייל למשרד אמר לי – 'עומרי, הבנתי אני לוקח את הבן שלי הביתה וחוזר'. וכך היה. 'חייל טוב', אמרתי".

יטנ"מ 137 הייתה יחידה סדירה האחראית על סוללות ה"הוק" להגנת מרחב דימונה. היחידה על שתי סוללותיה, פורקה במאי 1973 והפכה לסוללת מילואים, רובם תושבי באר שבע. אלה בפיקודו של סרן חנן שיקלר איישו מחדש את הסוללה. לרשותם עמדו 24 טילים. הסוללה שאוכסנה בחצי השנה של לפני המלחמה, נפרסה עוד בערב 6/10 בדימונה כשהיא בקשר עם יב"א 509 ועם גדוד 936 שנפרס גם הוא באזור, והייתה מוכנה לפתיחה באש לפנות בוקר ב-7 באוקטובר.

יטנ"מ 138 בפיקודו של רס"ן איתן יריב הייתה היחידה שפקדה על סוללות ה"הוק" במרחב הצפון. ליחידה היו שלוש סוללות, מהן אחת סדירה. לקראת סוף המלחמה ב-21 באוקטובר, "התעשר" יטנ"מ 138 בכלים ובכוח אדם: סוללות ה"הוק" חדשות הגיעו ברכבת האווירית האמריקאית ועימן נוספו ליחידה גם תקני כוח אדם רבים. היטנ"מ שהחל את מלחמת יום הכיפורים בסד"כ של 150 קצינים וחיילים, תפח והגיע בסיומה של המלחמה לכדי 1,500 (!) קצינים וחיילים.

מפקדת היחידה ומחסניה היו מרוכזים בבסיס חיפה של חיל האוויר. בבוקר המלחמה ולאחר גיוס אנשי המילואים נערכה סוללות היחידה בשיירה כחלק מההכנות לפריסה.

סטנ"מ 138 א', סוללה סדירה בפיקודו של סגן משה (מוני) אלנקווה, פרסה דרך קבע בצפת ותחת פיקודה פרסה ב-8 באוקטובר גם סוללת תותחי 20 מ"מ חד קני מגדוד 206.

סטנ"מ 138 ב' בפיקודו של סגן מנחם דותן, סוללה סדירה שילדית בכשירות נמוכה, יועדה לפריסה על הכרמל. חלק מציוד הסוללה היה כבר בעמדה. הסוללה התארגנה בשיירה, נעה לעמדתה והשלימה היערכותה כבר במוצאי שבת של 6 באוקטובר.

סטנ"מ 138 ג' סוללת מילואים בפיקודו של סגן אליהו שבתאי, הייתה ערוכה בשיירה לפריסה אפשרית בעמדתה באזור טבריה כבר במהלך השבת. בהמשך הלחימה דולגה הסוללה מספר פעמים לעמדות ברמת הגולן, וב-13/10 לתל יוסיפון ואז בעקבות הפגזה שוב דולגה לאחור ב-15/10 לעורף רמת הגולן ומאוחר יותר בחרמונית. הסוללה קיבלה להגנה את סוללה א' של גדוד 206 - היחידה שעברה הסבה - בהרכב של 4 פלגות 20 מ"מ מתנייע.

סטנ"מ 138 ד' הייתה סוללת מילואים בפיקודו של יעקב פוקס שאורגנה על בסיס ציוד שהגיע בהטסה מארצות הברית ב-21 באוקטובר. לאחר משיכת הציוד בבח"א 27 פרסה הסוללה ב-22 באוקטובר בצפון מפרץ חיפה. ב-27 באוקטובר הועברה הסוללה למרחב יב"א 511 במערב סיני וב-30 באוקטובר פרסה הסוללה באזור המתלה כסיוע למצור שהוטל על הארמייה השלישית.

יטנ"מ הסדיר 139 בפיקודו של סא"ל אלי ברוך הייתה המפקדה האחראית לפריסת רוב סוללות הטק"א הסדירות בחזית סיני. המפקדה ישבה בבח"א 3 ברפידיים ותוכננה לשם גם כעורף לוגיסטי ומנהלתי לכוחות הנ"מ במערב סיני.

סטנ"מ 139 א' הייתה סוללה סדירה בפיקודו של סגן שלמה נגרי - שבהוראת מח"א הייתה אמורה להפוך לסוללת מילואים - החליפה את סוללה ב' ופרסה בתחילת אוקטובר בראס סודר.

סטנ"מ 139 ג' הייתה סוללה סדירה בפיקודו של סגן חיים מרגלית שפרסה על ציר הג'די ממערב לציר הרוחב.

סטנ"מ 139 ב' סוללת ראס סודר שהוחלפה על ידי סוללה א' ויצאה לנופש ערב המלחמה. הוחזרה לבסיסה והחלה לצייד את הסוללה שהייתה באחסנה במחנה רפידיים. בלילה יצאה ופרסה בבוקר 7 באוקטובר בטסה במרכזה של חזית הלחימה במערב סיני.

כשפרצה המלחמה הוכפפה ליטנ"מ גם סוללה 136 א' שהייתה פרוסה באבו סמרה דרומית ל"בלוזה", בחזית התעלה.

סטנ"מ 139 ג' בג'די - צילם יוסי שטרן

פריסת מערך הנ"מ הנייח להגנה על מטרות אסטרטגיות ברחבי ישראל

בזמן שחלקו העיקרי של מערך הנ"מ נפרס בשתי החזיתות העיקריות, נפרסו עשרות קני נ"מ במסגרות סוללתיות ובגדודים להגנת המערכים האסטרטגיים של מדינת ישראל. הפריסה נעשתה על פי תכנון מוקדם בן שנים. חילות האוויר של צבאות ערב לא חדרו לעומק שטחה של מדינת ישראל ולכן לא באו מערכים אלה לידי ביטוי מבצעי. להלן הפריסה על פי האתרים והגדודים:

גדנ"מ 852 - חמש סוללות 57 מ"מ בפיקודו של שלמה גבעון, פרס במשימת הגנה על בתי הזיקוק במפרץ חיפה ועל מפעלי המפרץ.

גדנ"מ 853 - כתב סא"ל בדימוס אמנון שור: "הגדוד הוקם בשלהי שנות ה-60. משימת הגדוד הייתה הגנה על תחנת הכוח במפרץ חיפה והוא נפרס היקפית מסביבה. הגדוד כלל בנוסף למפקדת הגדוד, סוללת המפקדה ויחידת הקשר הגדודית, חמש סוללות תותחי 57 מ"מ בכל סוללה היו ארבעה תותחים. מחסני החירום של הגדוד היו במפרץ חיפה (שהיו קרויים בשם: "קרנטינה" - כנראה שימשו בשעתו כתחנת הסגר לבע"ח מיובאים). בעת שהגדוד פעל במסגרת ייעודו המבצעי, שימשו מבני המחנה "קרנטינה" גם כמיקום מפקדת הגדוד.

בעת הקמת הגדוד היה מפקדו רס"ן יובל עמירם. זמן מה לאחר מכן, בתחילת שנות ה-70, התמנה סרן (בדרגתו דאז) אמנון שור לסגנו. תקופה קצרה לאחר פרוץ מלחמת יום הכיפורים חלה רס"ן יובל עמירם והפיקוד על הגדוד הועבר לסגנו. עם מינויו של אמנון שור כמג"ד, התמנה סרן אמנון קשת (קלשטיין) לסמג"ד והוא הועלה בהמשך לדרגת רס"ן. קמב"צ הגדוד היה סרן קוך בנימין (בוגניק) שהוחלף בהמשך לאחר מלחמת יום כיפור, על ידי סרן יובל עמיצור. בתפקיד קצין הקשר הגדודי שימש רס"ר אלי רולוף ושליש הגדוד היה רס"ר דוד שולמן.

עד פרוץ מלחמת יום הכיפורים עבר הגדוד, מלבד אימון ההקמה, אימון גדודי אחד. הגדוד גויס ביום הכיפורים 6.10.1973 לביצוע משימותיו. חמש סוללות הגדוד נפרשו באזורים חיונים במפרץ חיפה:

- סוללה "א", בפיקודו של סרן ישראל ילינק, בדרום
- סוללה "ב", בפיקודו של סגן דוד שטרן, בצפון מערב
- סוללה "ג", בפיקודו של סרן אורי לוין, באזור דרום מערב
- סוללה "ד", בפיקודו של סרן אברהם גוליק, במרכז
- סוללה "ה", בפיקודו של סרן יצחק אילון, במערב

הקשר בתוך עמדת התותחים, בין התותחים למפיק הסוללתי, היה קשר נל"ן. הקשר הקווי בין המפיק הסוללתי למנ"א הנדודי, שהיה במחנה קרנטינה, נסלל בתחילה באופן ידני ובהמשך באמצעות תיבות קשר שהיו מוצבות בקרבת עמדות הסוללות מצד אחד ובמנ"א הגדודי, מצד שני. במקביל היה קיים קשר אלחוטי בין המפיקים הסוללתיים למנ"א הגדודי. הקשר המבצעי בין המנ"א ליחידת הבקרה היה אף הוא קשר נל"ן באמצעות תיבת קשר שהייתה מותקנת בסמוך למנ"א. הקשר המנהלתי עם המפקדה, שלאחר מכן הפכה להיות מפקדת אגד נ"מ צפון ושהייתה ממוקמת במחנה בחיפה, היה אף הוא באמצעות תיבות קשר.

נוכח העובדה שחיפה וסביבתה לא הותקפו במהלך המלחמה, התבטאה פעילותו של הגדוד במהלך המלחמה בשגרת כוננות ומוכנות בלבד. באחד הלילות במהלך המלחמה, דווח על ידי סוללה "ב", שכאמור הייתה פרושה באזור נחל הקישון, על הרגשת סחרחורת וריחות מוזרים בכל שטח הסוללה. היה חשד שבוצעה התקפת אב"כ. הועלתה אפשרות של פינוי הסוללה. בבדיקה התברר שמדובר בפליטה של גז אמוניה מספינה שעגנה בנמל הקישון וביצעה ניקוי של מכליה משאריות של גז שנשאר בהם.

גיוס הגדוד נמשך גם לאחר סיום המלחמה ובסך הכול כשישה חודשים. לאחר מלחמת יום הכיפורים, הוחלפו תותחי 57 מ"מ בתותחי 37 מ"מ ואח"כ לתותחי 23 מ"מ דו קני וטילי כתף. הגדוד פורק בסוף שנות ה-80.

גדנ"מ 470 - הוקם ב-1970 ומשימתו הייתה להגן על מתחם בתי הזיקוק באשדוד. מאז הקמת הגדוד עמד בראשו צבי צילקר במקביל לתפקידו כראש עיריית אשדוד. הגדוד מנה שבע סוללות של תותחי 37 מ"מ וסוללת מפקדה. במלחמה פרס הגדוד במתחמו : ובהמשך פרס גם להגנת אל עריש. במהלך המלחמה ולאור דווח תצפיתנים על חדירת שני מטוסי "מיג" נורו לעברם מטחי נ"מ.

גדנ"מ 913 - הוקם ב-1972 תחת פיקודו של רס"ן משה און מוותיקי מערך הנ"מ, והוטל עליו להגן על מתחם תחנת הכוח באשדוד. הגדוד התבסס גם הוא על תותחי שלל 37 מ"מ. במלחמה התגייס הגדוד בימ"ח והצליח לפרוס את מערכיו רק במוצאי השבת. הגדוד מנה שבע סוללות וסוללת מפקדה. במרחבו הפעיל הגדוד רשת מבצעים. לאחר המלחמה תגברו חלק מסוללות הגדוד את בסיס חיל האוויר באל עריש.

גדנ"מ 662 - בפיקודו של שמואל גפן, נבנה על בסיס של חמש סוללות של תותחי שלל 57 מ"מ הגדוד פרס להגנה על מתחמי תחנות הכוח רידינג בתל אביב.

גדנ"מ 664 - בפיקודו של יונה בנימיני בהרכב של שלוש סוללות 57 מ"מ ושתי סוללות 37 מ"מ פרס להגנה על "פי גלילות" מצפון לתל אביב.

גדנ"מ 895 - בפיקודו של ישראל שוורץ, נבנה על בסיס של שבע סוללות של תותחי שלל 37 מ"מ. הגדוד פרס להגנה על מתחם מכלי הנפט של קצא"א ממערב לאילת.

צילומים מאלבום גדוד 895 בפריסתו באילת

גדנ"מ 809 - בפיקודו של דויד נהיר נבנה על בסיס שבע סוללות 37 מ"מ ופרס להגנה על איזור חצרים.

גדנ"מ 936 - בפיקודו של רס"ן צבי (גרישה) פוליאקוב, סמג"ד שי רדום קמבץ גובי קרטס, מסו"לים ראובן אביטל, נחום אדן, שמוליק בראון, שמוליק קורצוויל, צבי ברו, מנחם דגן.

הגדוד הוקם ב-1968 על בסיס של ארבע סוללות תותחי 40 מ"מ. לפני המלחמה הוקמו בגדוד שתי סוללות נוספות ומשימתו הייתה הגנה על מתחם בקרבת דימונה.

מספר גובי קרטס סא"ל בדימוס, אז סרן קמב"צ 936 במלחמה, הסיפור מאחורי הכובעים: "בזכות קשרי המשפחתיים עם הקהילה בבליה, שלחו משפחתי וידידים, חבילה של 500 כובעי פרווה (לכתובת הד.צ. של הגדוד) שהגיעו לקראת סוף נובמבר במשלוח אווירי לנתב"ג ושם נתקעו. הובהר לנו שחבילות שי לצה"ל נמסרות בתקופת החירום לאגודה למען החייל וזו מחליטה לאיזו יחידה להעביר את השי. הסידור הזה לא התאים ל-936 והוחלט לנסות מסלול עוקף ועד למען החייל. הסתבר שאחד ממשק"י הגדוד הוא חתנו של מפקד נקודת המשטרה בנתב"ג וזה הספיק!"

כך הסתבר שמבצע הכובעים היה קו-פרודוקציה של שני חותנים: אחד בבליגיה, השני בנתב"ג. הכובעים חולקו ומקצתם נשארו במשמורת אצל המג"ד בתור שי עבור אורחים מוערכים. לימים, כשהחלו סבבי חופשות - היו אלה כובעי הפרווה שעל פיהם זיהו בעלי הרכבים הפרטיים מבין חיילי הגדוד את חבריהם הממתינים לטרמפ בדרכם חזרה לגדוד. גם מחמם, גם מזהה."

מימין לשמאל – גובי קרטס קמב"צ 936, חנן שיקלר מפקד סטנ"מ 137, גרישה פוליאקוב מג"ד 936,
שי רדום סמג"ד 936

הנ"מ בהגנה על בסיסי חיל האוויר

חיל האוויר ייעד כאמור, מאז הקמתו, כוח נ"מ להגנה על בסיסיו. במלחמת יום הכיפורים לא הותקפו בסיסי חיל האוויר במרכז הארץ אלא רק חלק מהבסיסים שנבנו בסיני ובעיקר זה של רפידיים (בח"א 3). מלבד השדות והבסיסים הותקפו גם יחידות הבקרה של חיל האוויר בצפון (יב"א 506) שלא נפגעו, היב"א המרכזית בסיני (יב"א 511) שנפגעה קלות והמשיכה לתפקד ויחידת הבקרה של דרום סיני בג'בל צפרא (י"ב 528) שהושבתה מפגיעה ישירה של טיל "קלט". היב"א הדרומית בהר אריכה (בקרבת מצפה רמון) ומתקני השליטה והבקרה בשומרון, לא הותקפו כלל.

הכוח המגן על בסיסי חיל האוויר היה בחלקו כוח סדיר וחלקו האחר התבסס על כוחות מילואים. להלן פריסת המערך להגנת שדות התעופה:

כנף 1 רמת דוד - גדוד 881 עם ארבע סוללות מילואים 40 מ"מ אורגניות בפיקודו של המג"ד סא"ל יהודה רווה וכן שתי סוללות 40 מ"מ מילואים מג"מ 883 ושתי סוללות 40 מ"מ סדירות מגדוד 945. 881 אכן היה הגדוד הסדיר של כנף 1 אך בפועל ארבע הסוללות הסדירות פרסו בחזית סיני: להגנת יב"א 511 סוללה אחת ושלוש סוללות בפיקוד הסמג"ד דב שדה, להגנת אתר אום חשיבה.

על גדוד 881 לפני המלחמה כתב אל"מ בדימוס (אז סא"ל), יהודה רווה: "באותה תקופה היה זה תורו של גדוד 881 הסדיר להיות בסיני, באום-חשיבה, והוא שהה שם מיולי 1973. המג"ד, הסמג"ד והקמב"ץ שימשו לסירוגין כמפקד תורן באום חשיבה, והשניים האחרים בבח"א 3, רפידיים. בסופי שבוע יצאו שניים מהם לחופשת שבת, והמפקד התורן נשאר באום חשיבה או בבח"א 3.

סגל מפקדת הגדוד הסדיר כלל:

- מג"ד - סא"ל יהודה רווה בסיני
- סמג"ד - רס"ן דב שדה בסיני
- קמב"ץ - סרן דני ספרן בסיני
- קצין אפסנאות - רס"ר שינה גבריאלי בכנף
- קצין חימוש - רס"ר שמחה ויסמן בכנף
- קצין אלקטרוניקה - סגן אריה אמיר (המר) בסיני
- מ"ע מעבדה דרג ב' - רס"ר מקס וידנפלד בסיני
- שלישי - סג"מ חיים מס בסיני

כמו כן ירדו לסיני חלקים מסוללת מפקדה שלישות, רכב ותחזוקה בדרג א' ו-ב' של הגדוד, שתפקידם היה לתת שירותים שוטפים לסוללות. גם ביניהם נקבע סבב חופשות שיאפשר תפקוד שוטף לאורך זמן. בכנף 1 נשאר גרעין שתחזק את מחסני החירום והיה בכוננות לגיוס המילואים. בראש הגרעין היו רס"ר שמחה ורס"ר שינה שהיו מאוד ותיקים בגדוד ובעלי ניסיון רב ברגיעה ובחירום. כוח אדם בסוללות הסדירות היה תמיד מתחת לתקן, אבל אפשר תפקוד.

סגל הסוללות הסדירות מנה את:

- מסו"ל א - סגן דורון בן אליעזר, קסו"ל א' - סגן זמירי
- מסו"ל ב - סגן אילן גליקסמן, קסו"ל ב' - אין
- מסו"ל ג - סג"מ חיים אייל (שטרנגר), קסו"ל ג' - סגן צביקה מאירי (מילואים, הצטרף מספר ימים אחרי פתיחת המלחמה)
- מסו"ל ד - סגן איתן סתר, קסו"ל ד' - מולי לוין הצטרף ב-7/10

בערב יום כיפור, יום שישי 5 באוקטובר, הוזעקתי עם כל מפקדי הטייסות, לקבוצת פקודות כנפית (קפ"כ) אצל מפקד הכנף, אל"מ זוריק, לשעה 11:30. את הקפ"כ, שהיה קצר מאוד, פתח זוריק במילים: "רבותי, מחר יש מלחמה". בהמשך סיפר: "המצרים מרכזים כוחות גדולים בתעלה, ומצהירים שזה תרגיל. יש ידיעות על דיביזיה נוספת שהועברה לאזור התעלה בניגוד לתכנון. בסוריה יש ריכוז של כוחות גדולים בגבול. וכן סוללות "פרוג" המסוגלות לפגוע בכנף. ההערכה היא שלא תהיה התקפה אך אנחנו נכנסים לכוננות".

המשתתפים התפזרו מייד ליחידותיהם. אני נסעתי למשרדי הגדוד. ב-11:50 התקשר אליי רע"ן מבצעים של מפקדת קהנ"מ והורה לי להזעיק את שתי הסוללות הסדירות מהחופשה. לשאלתי ענה שבשלב זה לא מגייסים מילואים. הזעקתי מייד את אנשי המפתח מביתם, שהגיעו תוך כשעה לבסיס. במקביל צלצלתי למפקדי הסוללות שהיו בחופשה, ואלה הפעילו את הקריאה השקטה שלהם והודיעו לכל חייליהם לחזור מייד לבסיס.

ב-17:00 קיבלנו הודעה מקהנ"מ/מבצעים ששתי סוללות סדירות מגנ"מ 945, יגיעו בטיסה ויפרסו בכנף על ציוד של 881. רס"ר שמחה עם שניים, שלושה חיילי מפקדה החלו בהוצאת תותחים, תחמושת, גנרטורים, ומעכ"ן אחד שהיה שמיש באותה עת בגדוד (3 מעכ"נים היו בביקורת תלת חודשית) לעמדות המתוכננות. כמו כן הוחל בדרג ב' בהשמשת המעכ"נים שהיו בביקורת. בשעה 21:00 היו כבר שתי הסוללות הסדירות מרוכזות בכנף, מחכות לרדת לסיני בטיסה. לאחר כשעה הגיעו בטיסה מבח"א 8 מג"ד 945 סא"ל אנטול אייל (טוני) עם שתי הסוללות הסדירות, בפיקודם של סרן פולני (פולג) אליעזר וסגן יובל עמיצור ללא ציודן שהגיע לקראת בוקר בשיירה מבח"א 8. שתי הסוללות של 881 ודני ספרן הקמב"ץ עלו על מטוס "סטרטוקרוזר", ויצאו בטיסה לסיני. בבח"א 27, לוד, החליפו פעמיים מטוס עקב תקלות מנועים, והגיעו לבח"א 3 באותו לילה, 6.10 ב-00:30.

בשבת בבוקר ב-06:30 צלצל אליי קהנ"מ, אל"מ מאיר שריב, והורה לי להפעיל גיוס מילואים. ההערכה באותה עת הייתה שהאויב יתקוף ב-18:00. במשך היום הגיע רס"ן צביקה כהן, שהיה בלימודים לשמש כסמג"ד והגיע גם סרן צביקה לוין, שהיה בלימודים לשמש קמב"ץ הגדוד בכנף. כהן היה הסמג"ד כשנה קודם, ולוין היה עד כחצי שנה קודם קמב"ץ בגדוד, כך שהכירו היטב את הכנף ואת הגדוד.

מייד אחרי הפעלת גיוס המילואים, הוריתי לצוות המפקדה להתחיל בהעברת התותחים והמעכ"נים לעמדות האחרות, על מנת לקצר את זמן פריסתן של סוללות המילואים. בשבת 6 באוקטובר ב-18:00 כבר הגיע עיקר כוח המילואים, והחל להצטייד. המסו"לים היו: אשר חלד, שוקי ויטק, יורם כהן ותנחום אורן (חומי). כמו כן היה לכל אחד מהם סגן (קסו"ל). כולם קצינים ותיקים שהיו בגדוד גם בשירות הסדיר, ואשר את רובם הכרתי לאורך השנים. במקביל הגיעו שתי סוללות מילואים על ציודן מ-883, בפיקודם של סגן זוהר גרינברג וסגן בועז וקסמן, והחלו בפריסתן בעמדות ב', ו'. לפני חצות היו הסוללות כבר מוכנות לפתיחה באש מקרוב. בינתיים, משבת בבוקר, המשיכו חיילי המפקדה להוציא את הציוד הדרוש שטרם הובא לעמדות שיועדו לסוללות המילואים. במקביל הגיעו מביס"ט 21 שני מעכ"נים מביקורת".

על רסיסי זיכרונות מאותה עת כתב אל"מ בדימוס (אז סגן), זהר גרינברג: "משנת 1971 הייתי סטודנט באוניברסיטה העברית בירושלים. למחייתי עבדתי כאיש מכירות במה שמכונה בידי המשפטנים "האזור", בין ג'נין בצפון וחברון בדרום. בעבודתי קיבלתי הזמנות לסחורה אותה סיפקתי אגב גביית התשלום המתאים. בסוף אוגוסט תחילת ספטמבר 1973, כאילו נדברו ביניהם, התחילו הלקוחות השונים להערים קשיים בכל הקשור לתשלום. לאחר מספר ימים ושיחות עם כמה מהם התבררה

הסיבה. הוסבר לי שאני נראה צעיר (הייתי בן 23.5) וסביר להניח שאני משרת במילואים. מאחר שעומדת לפרוץ מלחמה מעדיפים הלקוחות לראות האם אני חוזר חי מהשירות כדי לגבות את החובות בגין הסחורה שסופקה. לפי הזכור לי, הדברים נאמרו ברוח טובה ולא מתוך רצון לפגוע ואיש מהלקוחות לא איחל לי שלא אחזור מהמלחמה הצפויה. הם רק עשו מה שכדאי להם – עיכבו תשלומים.

חודש ספטמבר ותחילת חודש אוקטובר עברו עליי בנסיעות ללא סחורה או סחורה מועטה שסופקה כנגד תשלום במזומן כולל חוב שהיה. נותר לקוח אחד, במרכז שכם, לא רחוק מכיכר השעון. ביום שישי 05.10.1973 נסעתי לשכם לגבות את החשבון האחרון. בכניסה הדרומית לשכם עמד חייל עם כומתה אדומה. עצרתי והזמנתי אותו לנסוע עימי צפונה, לכיוון הקריות, עם עצירה קטנה במרכז שכם. לאחר היסוס מה, החליט הטרמפיסט לעלות לחיפושית. לאחר שסיימתי את ענייניי בשכם נסענו שנינו צפונה, בואכה ג'נין ועמק יזרעאל. שאלתי את הנוסע שלי איך זה שיש חופשות כאשר אנחנו נמצאים לפני מלחמה או מבצע צבאי משמעותי והוא ענה לי שהוא לא היחיד שיצא ביחידה שלו לחופשת שבת/יום כיפור. כשהתקרבנו לעמק יזרעאל אמרתי לחייל שברצוני להיכנס לבסיס רמת דוד (השער האחורי היה קרוב מאוד לכביש המוביל מצומת מגידו מערבה). הנוסע הפציר בי לא להוריד אותו בכביש ולאפשר לו להגיע איתי לאזור הקריות. מאחר שממילא היה לי ספק אם ניתן יהיה להיכנס מהשער האחורי וגם, יש להודות, לא באמת חשבתי שאמצא מישהו במפקדת גנ"מ 881 בערב יום כיפור, המשכתי בנסיעה.

יום כיפור, שעה 06:00. אני מתעורר לאחר ששמעתי רעש של מטוס סילון שטס בגובה נמוך מאוד מעל בתי המגורים באזור הקריות. אני אומר לרעייתי שיש מלחמה כי לא יכול להיות שביום כיפור טס מטוס קרב בגובה נמוך סתם כך. זאת טיסת "אזעקה" לחיילי חיל האוויר שבחופשה להתייצב מייד בבסיסים. רעייתי סברה שזה חלק מתסמונת "הולכת להיות מלחמה" והצביעה, בצדק, על כך שהרחובות שקטים ולא שומעים תנועת כלי רכב.

רק כשעתיים לאחר מכן, כשהחלה תנועת מכוניות קלה, תופעה חסרת תקדים ביום כיפור, נסעתי לתחנת משטרת זבולון כדי להתקשר בטלפון לבית הספר לנ"מ, שם הייתי מוצב. מדוע? לא הייתה לי דרך אחרת להתקשר כי טלפונים היו מצרך נדיר בבניין שבו שהינו. כאשר נוצר הקשר עם ביסנ"מ, לשאלתי מה קורה? נאמר לי שכבר בלילה הופצו צווי קריאה (בדיעבד צו כזה היה מודבק על דלק דירת מגורינו בירושלים).

בשעות הצהריים, יחד עם צפירות עולות ויורדות של צופרי האזעקה, הגעתי לביסנ"מ. התייצבתי בלשכת מפקד בית הספר כדי להבין מה קורה. האמירה של המפקד הייתה ברורה: עליי לקחת סוללה של בית הספר ולפרוס בכנף 1 בשל החשש מתקיפה אווירית סורית על שדה התעופה הצפוני של חיל האוויר.

בחורשה של עצים נמוכים ומאובקים החלו להתאסף חיילים שהתגייסו החל מהלילה. את רובם לא הכרתי, הרי הייתי איש מילואים שאך לפני שנתיים עדיין שירת בשירות חובה. תדריך קצר ומכאן קבלת משאיות ופתיחת מחסני הציוד. בתוך כך היה עליי לדאוג שיהיה בציוד מד שיפוע שדה (לפילוס) והחשוב מכול, תחמושת שבלעדיה המערכת לא ממש רלבנטית. כאן התחולל הקרב הראשון – הנשק/אפסנאי לא הסכים להוציא את התחמושת. "זאת תחמושת חירום ואסור לגעת בה". לאחר דין ודברים קצר קרה הדבר, תחמושת החירום הוצאה למטרה שלה יועדה.

התנועה לכנף 1 הייתה ללא אירועים מיוחדים. בבסיס הוקצתה לנו עמדה מחוץ לגדר, סמוך לש"ג, לכיוון צפון מזרח. הפריסה הייתה פריסת לילה שלאחריה, עם אור ראשון של 7 באוקטובר בוצעו ההתאמות הדרושות והחלה שגרת כוננות כאשר הפקודה היא "אש נצורה".

שלושה אירועים משמעותיים היו בתקופת המלחמה:

האחד – מטוס שהגיע בלילה, מנותק קשר, כאשר בוצעה נעילת מכ"מ אולם לא ניתן היה לבצע ירי באין זיהוי (חושך) תחת פקודת אש נצורה. לא ניתן היה לקבל אש חופשית.

השני – מטוס ("עיט"?) שטייסו נטש ממש בסמוך למקום הפריסה והמטוס עצמו התרסק כמה מאות מטרים על מבנה שירותים ובתוך כך גרם למותו של חייל שהיה במקום.

השלישי – ירי של טילי "פרוג" שכוונו באופן כללי לאזור הכנף כאשר לפחות אחד מהם פגע באזור מגורי המשפחות שלא היה רחוק ממקום הפריסה.

סיפר יהודה רווה: "בלילה התחילו ליפול 'פרוגים' בכנף 1 ובעמק. חשבתי כיצד אנו יכולים להועיל עם התותחים. ידעתי שמהירות הטילים גדולה ממעטפת הביצועים של המעכ". בכל זאת הוריתי להפעיל חיפוש מכ"מ. לא שהיה סיכוי שזה יעבוד, אבל מה יש להפסיד? ואכן לא הצלחנו לראות מאומה על מסכי המכ"מ, ובטח לא לפתוח באש. צביקה כהן, הסמג"ד, מספר שמפקד הכנף, אל"מ אגסי, קרא לו והתייעץ איתו לגבי אפשרות של הפעלת "הוק" כנגד הטילים. אבל גם ל"הוק" לא הייתה יכולת פעולה. כל זה נטע בי את ההכרה שיש צורך בנשק נגד טילים. עברו עוד 20-40 שנה עד שפותחו מערכות נגד טילים כמו "חץ", "כיפת ברזל". מערכות לייזר ואחרות."

בח"א 27 לוד - גדוד 935 (מוותיקי הגדודים) בפיקודו של אלי שרייבמן. לגדוד צורפו שתי סוללות 40 מ"מ מילואים מגדוד 883 בפיקודם של דני כהן ויואב בילינסקי וארבע סוללות תותחים 20 מ"מ נגרר משלו. כמו כן פרסו לאתרים שונים בסיני ארבע סוללות נוספות. בסוף המלחמה סופחו לגדוד גם שני נגמ"שי "דרקון" שהוצבו בעמדות.

בסיס פלמחים - להגנת הבסיס תוכנן גדוד 948 בפיקודו של חיים דגן. הגדוד מנה ארבע סוללות של תותחי 20 מ"מ נגרר. ב-13 באוקטובר הורד הגדוד בפיקודו של חיים דגן לאבטח את יחידת הבקרה 511 עם שתי סוללות, ומתקנים בג'בל יעלק עם שתי סוללות במקומו נבנו להגנת הבסיס שתי סוללות של תותחי 20 מ"מ חד קני כאשר החיילים היו מגדודים שונים שלא הגיעו בגיוס הראשוני.

כתב סא"ל (דימוס) חיים דגן מפקד הגדוד: "בוקר שבת יום הכיפורים 6.10.1973 רעם מטוסי סילון מעל ביתי בירושלים. המשמעות הולמת בי כרעם. הטלפון מגיע מייד. דוהר לבסיס בסירקין לפקד על הגיוס וההתארגנות. לרגע אני נחרד. אחד מאנשי המפתח בשלישות חרדי ושומר מצוות. מה אעשה בלעדיו? כשאני מגיע לסירקין אני מוצא אותו בשולחן הקליטה בבגדי חג ועובד. 'איך הגעת?' 'צעדתי קילומטרים ברגל'. 'וכותב?' מחייך, 'למרות שאני ימני כותב ביד שמאל 'להבדיל', מי ייתן וירבו כמותו בגדוד.

שלב הקליטה וההצטיידות משול בפעילות לכוורת של דבורים עמלניות, וכך עוד באור יום יוצא הכוח הראשון לפלמחים עם צריחי 20 מ"מ דו קני. הכוח מצטבר ליד השער ואין אישור לכניסה למעט המג"ד שיש לו אישור ביטחוני. המתח עולה כי כל שעת אור יקרה. הזעקנו את כל מפקדינו ולבסוף נפתח השער וזרמנו לבסיס. ביקשנו מהבסיס רכב צמ"ה על מנת להאיץ את הפריסה בחולות ומטייסת תעופה קיבלנו עזרה במערכות הקשר. וכך עם שחר 7.10.73 היה הגדוד בפריסה מלאה - ארבע סוללות 20 מ"מ נגרר - ומוכן לפתיחה באש אך כל מה ששמענו היה זמזום מרוחק של מטוסינו שבאוויר.

בליל 13.10.1973 הגיעה לגדוד פקודת התזוזה לסיני. במקביל הקימונו שתי סוללות חדשות על בסיס תותחי 20 מ"מ חד קני ישנים תוצרת "היספנו-סוויסה" וקצינים וחיילי מילואים שהגיעו מחו"ל למלחמה. שתי סוללות אלה בפיקוד הסמג"ד החליפו את הסוללות שירדו לסיני. שום מטוס אויב לא הגיע במלחמת יום הכיפורים לבסיס פלמחים.

ב-14.10.1973 התייצב הגדוד ברפידיים ומייד עלו שתי סוללות להר, עליו הוקמה יחידת הבקרה 511. להפתעתנו היו חוצות הבסיס ריקות מחיילים. הסוללה פרסה מייד ורק לאחר מכן התגלה פשר חוצות הבסיס השוממות. טיל מצרי ("קלט") פגע בבסיס וגרם אבדות ונזקים ואנשי הבסיס שאינם בתפקיד התכנסו בבונקר הגדול שעדיין לא שימש כמבצע. הסוללות היו בכוננות מלאה ליד התותחים בשטח הפתוח. המתח היה גבוה ועם לילה זוהו נקודות אור בשמיים עושות דרכן לכיוון 511. נדמה היה שהמדבר כולו שלח זיקוקים לשמיים. הסוללות פתחו באש אך טווח התותחים היה קצר מדי.

שתי הסוללות האחרות יצאו בדרכן לג'בל יעלק אך מאחר שלא הייתה אפילו מפה יצא מורה דרך עימנו. הגענו לבסיס ומפקדו שמח שצה"ל היקצה לבסיס הגנת נ"מ. בסיוור ראשוני לא נראו מתקנים המחייבים הגנה. כבדרך אגב נשאל המפקד אם יש עוד בסיס בסביבה וענה שיש דרך ובסופה בסיס עם אנטנות. יצאנו בחושך לדרך שהייתה מפותלת וקשה. אויב לא הגיע, אבל התגלה "אויב" לא צפוי בדמות רוחות

עזות וקור מקפא. הבאנו להר כל פח קרש או דיקט לייצר מחסה ורק עם בוא החורף כשהשלג כיסה את ההר בעובי של יותר מעשרים ס"מ בנה הבינוני צריפונים לצוותים. הסוללות היו הראשונות לקבל חרמוניות בהן הפתחים לא בדיוק התאימו והבעיה הייתה כאשר "צריכים", איך שומרים על חלקי גוף מלקבל מכת כפור?

מפקדת הגדוד ברפידים שימשה כמטה של מפקד כוחות הנ"מ בסיני עד הגעת אנשי הסדיר ועם הגעתם עלתה והתמקמה ב-511. במהלך התקופה הגיע מפקד חיל האוויר ל-511 ביקש לבקר את כוחות הנ"מ וסייר בסוללות תוך שיחה עם הצוותים.

שתי הסוללות החדשות שנבנו (20 מ"מ חד קני) נשארו להגן על בסיס פלמחים עד חודש דצמבר 1973 ואז דילגו לאל עריש לתגבור הכוח שהגן על שדה התעופה. ימים מספר לאחר מכן פורקו סוללות אל עריש וכוח האדם הצטרף לגדוד הפרוס בסיני.

בפברואר 1974 התקבלה פקודת הקיפול לסוללות 511 ובמרץ לסוללות היעלק. הגדוד המשיך ועסק בארגון הימ"חים הזמניים. בחג הפסח 1974 היו כל חיילי הגדוד בבתיהם.

בח"א 8 תל נוף - גנ"מ סדיר 40 מ"מ 945 עם ארבע סוללות מילואים וסוללה אחת סדירה בפיקודו של טוני אייל. שתי סוללות סדירות פרסו כבר ב-5 באוקטובר בערב בכנף 1 תחת פיקוד גדוד 881. מייד עם הפסקת האש פרס הגדוד את שתי הסוללות הסדירות שחזרו מכנף 1 באזור עדביה במסגרת המצור על הארמייה השלישית. לאחר כשבוע עברו הסוללות לפריסה באבו רודס והצטרפו אליהן הסוללה הסדירה השלישית וסוללת מילואים מגנ"מ 883 שהגיעה מרפידים.

סיפר סא"ל בדימוס (אז רס"ן), עמוס מורד הסמג"ד: "בבח"א 8 הייתה האפלה לאורך כל התקופה אבל הרגשנו כמו בתרגול יום קרב. השתתפתי בקבוצת הפקודות הכנפית ושם הבנתי את גודל האירוע. בכל יום צלצלתי לרע"נ מבצעים, אפרים רונן, וביקשתי לרדת לסיני. ב-27 באוקטובר קיבלנו פקודה לפרוס שתי סוללות בקרבת נמל עדביה, במטרה לחסום נתיבי טיסה של המצרים לארמייה השלישית וגם להסיט את הנתיבים לכיוון דרום כנראה מול סוללת ה"הוק" שפרסה בצידו המזרחי של המפרץ.

מייד התארגנו להחזיר אלינו את שתי הסוללות הסדירות שפרסו בכנף 1 החל מחמישה באוקטובר. הסוללות הגיעו לגדוד ב-28 לחודש והחלו להתארגן מבחינת מזון, מים, חלקי חילוף ותחמושת לירידה דרומה. ההתארגנות הייתה פשוטה מאחר שרק כחודש מוקדם יותר עשינו אימון גדודי נייד בנגב. מאחר שהפקודה הראשונית קבעה כי הסוללות יפרסו במרחק של קילומטר אחת מהשנייה הוחלט על הקמת מוצב פיקוד גדודי שאותו ינהל סגן עמוס לבל".

כנף 4 חצור - גנ"מ 882 מילואים 40 מ"מ עם חמש סוללות בפיקודו של צביקה ארז.

על ההמראה שהסתיימה בעמדת הסוללה כתב סא"ל בדימוס צביקה ארז: "בתקופת היותי מפקד בי"ס לקצינים בביסנ"מ-883 הייתי במינוי חירום מג"ד 882 עם סוללות המילואים, לפריסה בכנף 4 בחצור. במלחמת יום הכיפורים בחרתי להימצא מרבית הזמן במגדל הפיקוח כדי לקיים קשר עדכונים רצוף עם המסו"לים. זאת כלקח מתאריך 26 באוגוסט 1967, ב"היכון ערב" ברפידים, במפגש שלי עם "סוחוי-7" מצרי, כשהייתי בתפקיד מסו"ל סוללה ד' בגנ"מ 955 ברפידים. תחושת הבדידות בקבלת ההחלטה ללחוץ על מתג "פתיחה באש" בתיבת המסו"ל, "זיהוי טורף או עמית", הקשר הדומם עם המגדל/המוצב ברפידים.

בחצור המסלולים צולבים מצב שדורש מהפקחים במגדל ריכוז ותכנון זמנים מרבי כדי לאפשר המראות ונחיתות על שני המסלולים בו זמנית. כאן מגיע סיפור האירוע שמפגיש מטוס "מיראז" שמוזנק בבוקר לכיוון מערב, עם סוללת נ"מ 40 מ"מ, שפרוסה במרכז המסלולים.

מסיבה כל שהיא, מכל המטוסים שממריאים ונוחתים, אני עוקב במבטי אחרי "מיראז" שמתחיל בהמראה, כשלפתע עם הרמת האף המבער האחורי משתפשף במסלול ופורצת להבה ענקית בחלקו האחורי של המטוס שסוטה ימינה מהמסלול בכיוון עמדת הסוללה. למזלה של הסוללה, חוצצת בין

המטוס הבוטח לבינה צמחיית שיחים גבוהה שממתנת ובולמת את המטוס עד לעצירתו בסמוך לעמדת הסוללה.

האש סביב המטוס מתעבה, הכבאיות מגיעות למטוס מאחור בניסיון לחלץ את הטייס. הלחץ במגדל עולה, "מה עם הטייס?" הכבאיות שמגיעות מכיוון המסלול לא מצליחות לצלוח את הצמחייה לקדמת המטוס כדי לחלץ את הטייס. אני נמצא במגדל בקשר עם המסלול ומקבל ממנו דיווח שחרטום המטוס נקטם עד למושב הטייס וחיילי הסוללה מחלצים את הטייס. אני מנסה להעביר לפקחים את המידע המרגיע ואינני מצליח, "איזה מידע יש לנ"מ באירוע כזה?" אני נעמד מול מפקד המגדל ומדווח לו "הטייס חולץ", נמצא בסוללה ומפונה למרפאה. טייס מטוס ה"מיראז'" שחולץ, רס"ן ישראל בהרב, נפגע בידו והמשיך לטוס במלחמה. בהרב הגיע לדרגת תא"ל, ולזכותו 12 הפלות "מיג-21" ועיטור המופת. בהמשך שירתנו יחד בעציון כנף 10, הוא כמפקד טייסת תעופה ואני מג"ד נ"מ 945.

בח"א 6 בחצרים - גנ"מ סדיר 955 בן ארבע סוללות של תותחים 40 מ"מ סדירות ועוד ארבע סוללות מילואים בפיקודו של אל"מ בדימוס, אז סא"ל מנשה גונן. לקראת סוף המלחמה נפרס הגדוד עם הסוללות הסדירות להגנת שדה פאיד ממערב לתעלת סואץ.

על הגדוד וקורותיו במלחמה כתב מפקדו אל"מ, (אז סא"ל) מנשה גונן: "ב-1969 הוחלט שהגדוד ששהה ברפידיים החל מסיום מלחמת ששת הימים יעבור לבסיס חצרים וידמה ליתר גדודי 40 מ"מ. אכן הגדוד עלה לחצרים בסוף מאי 1969 לאחר שנתיים ברפידיים. בטרם התארגן הגדוד הוא נדרש לבצע פריסות מבצעיות במערב סיני ולקח חלק במבצע "בוקסר" ביולי 1969. במבצע הפילה סוללה ד' של הגדוד שפרסה ב"בלוזה" בפיקוד סגן שמי צינמון וסג"מ זאב רון, שני מטוסי "מיג-17".

בסוף שנת 1969 קיבל את הפיקוד על הגדוד סא"ל עמוס ארד. משנת 1970 ירד הגדוד לתעסוקה מבצעית בסיני של חצי שנה כשהסוללות הוצבו במערב סיני להגנת סוללות ה"הוק". בסיס חצרים הפך למשכנו הקבוע של הגדוד שהפך ליחידה בכנף כיתר היחידות. כוחות הגדוד נכנסו למתקנים החדשים, למשרדים, למחסנים ולמגורים. סא"ל עמוס ארד סיים את תפקידו ב-4 ביולי 1972 ואת הפיקוד על הגדוד קיבל רס"ן מנשה גונן. מפקד בסיס חצרים במלחמת יום הכיפורים היה אל"מ עמיחי שמואלי.

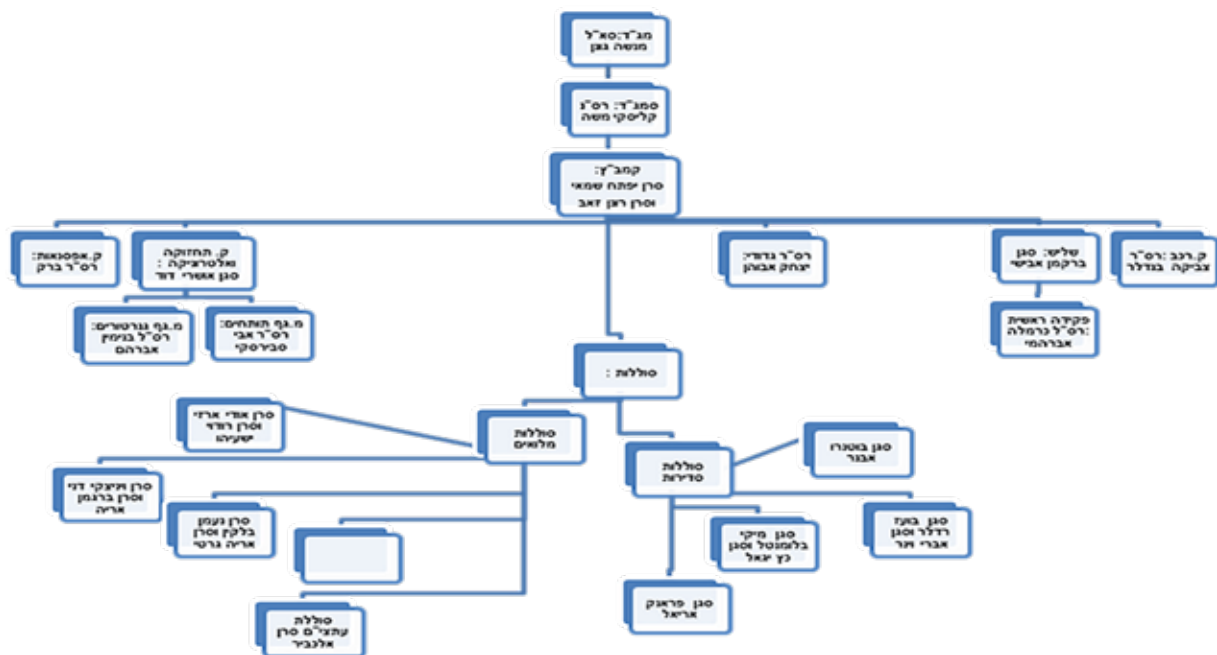
ביולי 1973 סיים המג"ד רס"ן מנשה גונן את הקורס בפו"מ וחזר לפקד על הגדוד. מפקד הקורס היה אל"מ עמיחי שמואלי שעבר לפקד על בסיס חצרים. ההיכרות בין המג"ד למפקד הבסיס סייעה לנהל יחסי עבודה תקינים וחבריים. עם כניסתו לתפקיד הוזמן מפקד הבסיס לסיור היכרות בגדוד. אל"מ

שמואלי גילה עניין רב ומאז נהג לבקר בגדוד באימונים, בפריסות ניידות, במטווחים ואפילו במסדרים.

הגדוד שהה בחצרים כשגרה, שמשמעותה הייתה חצי שנה תעסוקה מבצעית בסיני וחצי שנה ריענון, אימונים, פריסות ניידות, אימוני חי"ר, מטווחים וירי נ"מ על מטרה נגררת, תרגילי הגנה על הבסיס, טיול גדודי, סדרת חינוך וכמובן חופשות. המשימות היו מגוונות אך אנרגיה רבה הושקעה בהכנת הלוחמים למפגש עם מטוסי הקרב ובתגובה המבצעית המיידית הצפויה. הלוחם חייב להיות בערנות שיא, כי מטוסי האויב יכולים להופיע מכל הכיוונים ובכל הגבהים ללא התראה. במלחמה יש הרבה בלבול, פחד, רעשים נלווים ועוד. צריך תגובה מקצועית ומיומנת. הגדוד סיים את תוכנית האימונים שלו והיינו מוכנים. מוכנות זו הביאה אותנו בהמשך לפעול במיומנות במלחמה הן בפריסת הגדוד בבסיס חצרים ובהמשך בשדה פאיד.

מבנה גנ"מ 955 ושיבוץ מפקדים במלחמת יוה"כ

שלושה שבועות לפני פרוץ מלחמת יום הכיפורים התחוללה סדרת קרבות אוויר ב-13 בספטמבר 1973 ובמהלכן הופלו 12 מטוסי "מיג" סורים. גם מטוס "מיראז'" ישראלי הופל וטייסו נמשה מהים. היו שהעריכו שהסורים לא יבליגו ולכן צה"ל העלה את רמת הכוננות של היחידות הצפוניות ותגבר גם את מערך הנ"מ בצפון. במהלך זה לקח חלק גנ"מ 955 כשפרס סוללה מחשש שהסורים יתקפו את יחידת הבקרה הצפונית. הפריסה ביחידת הבקרה הייתה עם צריחי 20 מ"מ דו קני של ימ"ח גנ"מ 837 שהיה אחראי על הגנת האתר, מפקד הכוח באתר היה סמג"ד 955 רס"ן משה קליסקי. הסוללה פרסה באתר תקופה קצרה שהייתה רגישה ומלאת כונניות. מעט הזמן שנשאר נוצל לאימונים וחזרות בתפעול צריחי 20 מ"מ דו קני.

ביום ה' 4 באוקטובר נשבו באוויר רוחות מלחמה. חיל האוויר ביצע גיוס חלקי של צוותי קרקע להגברת כוננויות בטייסות. ממפקדת הבסיס לא היו הנחיות מיוחדות. מפקדת קהנ"מ אישרה להוציא את שתי הסוללות לחופשת שבת-חג. על דעת עצמי, לא הוצאתי את חיילי הסוללות לחופשה למעט מקרים מיוחדים. הייתה המתנה כללית עד יום שישי בבוקר אולי יתבהרו העניינים ולא נעמוד בפני הפתעות. הודעתי למפקד הבסיס והוא תמך במהלך. הגדוד נותר ערוך בעמדותיו כאשר סוללה פרוסה להגנת יחידת הבקרה הצפונית 506 עם צריחי 20 מ"מ דו קני. שתי סוללות נותרו פרוסות בכנף 6 בתכנון לתרגיל הגנה כנפי וסוללה שלישית הייתה בבסיס ללא מפקדה. סוללת המפקדה עסקה בבסיס בתחזוקת תותחים, מערכות כינון, גנרטורים, רכבים, טיפול בציד ובמחסני חירום, ובנושאי שלישות וכ"א.

ב-5 באוקטובר לפני הצהריים נקראתי למפקד הכנף עם כל מפקדי הטייסות לקבוצת פקודות שלא מן המניין. הפגישה הייתה קצרה ותכליתית. "חברים, מחר עומדת לפרוץ מלחמה. יש ידיעות על מתקפה של המצרים ושל הסורים, יש רכבת אווירית סובייטית למצרים וסוריה וגם פינו משם בבהילות את משפחות היועצים הסובייטיים". באותו יום הוכרז על מצב כוננות בצה"ל. מקהנ"מ מבצעים הורו לנו להחזיר את אנשי הסוללות שיצאו לחופשה. כיוון שרוב האנשים מגדוד 955 לא יצאו לחופשה, אפשר היה לבצע הכנות לפריסה גדודית ולסייע לקליטת סוללות המילואים.

כיוון שמירב בעלי התפקידים שהו בגדוד, נערכה קבוצת פקודות גדודית ונתנו הנחיות ברורות לביצוע:

היערכות לגיוס מילואים. אחריות לגיוס עברה לשלישות הכנף ואחראי לגיוס היה עוזר קצין שלישות סגן בלכר דוד שהיה קודם שלישי בגדוד. הייתה לו היכרות עם בעלי תפקידים בגדוד ועם אנשי מפתח בסוללות המילואים גורם שהקל על תהליך הגיוס

- ארגון המחסנים להצטיידות וקליטת אנשי המילואים
- שחרור כלי רכב מהסדנאות ומילוי דלק ברכבים
- הערכות לקליטת הכוח הפרוס ביחידת הבקרה הצפונית
- מתן התראה לדרג ב' למשיכת ציוד הנמצא בטיפול וכן משיכת ציוד של ארבע מערכות כינון הפזורות ביחידות המערך
- הכנות לפריסת כלים ותחמושת בעמדות סוללות המילואים

ב-06:00 בבוקר יום כיפור הייתה אזעקה בבסיס. כולם רצו לעמדות ולמקומות העבודה הנעליים ביד והסרבליים עדיין לא סגורים. בשיכון המשפחות הייתה בהלה כאילו המלחמה התחילה. ב-07:00 התקבלה פקודת גיוס מילואים מקהנ"מ – ענף מבצעים. במקביל היו גם הנחיות לגיוס מילואים של הבסיס. גדוד הנ"מ גויס באחריות הכנף. הצענו את עזרתנו כי הכרנו את רשת הגיוס של הגדוד. לפי הנחיות מוקדמות נעשו הכנות לקליטת אנשי המילואים. הכלים נפרסו בחלקם בעמדות, נסללו קווי התקשורת והתחמושת פוזרה על ידי החיילים הסדירים. כל הפעולות הללו חסכו זמן יקר ואפשרו להיות מוכנים לפתיחה באש.

התייצבות אנשי המילואים הייתה איטית בתחילה, עד ל-18:00 הייתה התייצבות של 30% מהאנשים. עד חצות הגענו ל-90%. ההתייצבות הייתה שעתם הגדולה של הלוחמים שידעו להתארגן ולהגיע. אנשי הסדיר עזרו לקלוט את הבאים ולשלבם במערכת. אנשי הסדיר התפרסו להגנת בח"א 6 וגם סייעו לקלוט את חיילי המילואים. הכוח הפרוס ביחידת הבקרה 506 הוחלף על ידי אנשי מילואים מגדוד 837 כבר ב-6 באוקטובר בלילה וחזר לגדוד ב-7 באוקטובר 1973 בשעה 8:00. מייד עם הגעתו לבסיס פרס בעמדתו.

שתי הסוללות הסדירות שהיו פרוסות לתרגיל הגנה בכנף, היו מוכנות לפתיחה באש בניהוג מרחוק עוד לפני שפרצה המלחמה. שלוש הסוללות הסדירות היו מוכנות לפתוח באש עוד במהלך יום השבת (העיכובים להכנה לפתיחה באש בניהוג מרחוק היו כי מערכות הכינון – המעכ"נים היו מפוזרים במקומות אחרים: בבית ספר לנ"מ 883, מנ"מ 169, גנ"מ 882 והגיעו לגדוד לא שמישים). ב-7 באוקטובר היו שמונה סוללות 40 מ"מ בגדוד 955 מוכנות לפתיחה באש חלקן בניהוג מרחוק וחלקן בניהוג מקרוב. באותו יום פרסו שישה עת"צים ולמוחרת עוד שלושה.

מתחילת המלחמה ובמשך שבועיים הייתי כמג"ד הנ"מ במגדל הפיקוח של הבסיס כשמשימתי העיקרית למנוע ירי נ"מ על מטוסינו. היה זה אירוע מכונן ובלתי נשכח. רבים מהמטוסים של הבסיס יצאו ולא שבו

במשך המלחמה. שבעה טייסים נהרגו, חמישה נפלו בשבי ושבעה עשר מטוסים אבדו. התחושה הייתה קשה. כמג"ד גרתי בבסיס בשיכון המשפחות כדי שאהיה זמין לגדוד ולפעילותיו. הכרתי חלק מאנשי צוות האוויר החיים בשיכון. היינו שם כמו בקיבוץ. בתים פתוחים, חברויות וגידול הילדים ביחד. המתח, החרדה וחוסר הידיעה הם קשים לכל אדם שמקושר לקבוצה הזו, לבטח לאלה שיושבים במגדל הפיקוח וגם לי ה"אורח" לרגע. הכאב, הצער והיגון לא יחלוף.

החל מ-7 באוקטובר נכנס הגדוד לשגרה מבצעית בבסיס חצרים. ימים שלמים עברו במצב של כוננות גבוהה. כוח האדם היה מצומצם ולכן כדי לעמוד במטלות נעשה ויסות בין אנשי הסדיר לאנשי המילואים. הגדוד החל להתבצר בעמדות לכלים ולעמדות אישיות. לשם כך הוקצה לנו טרקטור על ידי הכנף. העמדות דופנו בשקי חול וכוסו ברשתות הסוואה, צוידו בצידוד לכיבוי אש ובנוסף כל חייל קיבל ערכת אב"כ. היו ליקויים רבים בקשר הקווי, כאלה שהיו ידועים מראש. זה פגע בפעילות המבצעית. הנושא תוקן במהלך הפריסה. יום רדף יום. הייתה שגרה, היו כוננויות, אבל היו גם חיי יום-יום וחיים צבאיים – נוצרו הווי חברתי, היכרות מעמיקה וגיבוש מסגרות. זה נמשך עד 21 באוקטובר 1973 ואז קיבלנו פקודה לרדת לפאיד".

הדייג והפוגות

אבנר בוטנרו

ב-1973 הייתי מפקד סוללת נ"ם 40 ממ בגדוד 955. בסיס האם שלנו היה בחצרים, ליד באר-שבע. משם פרסנו לכל חלקי הארץ לפי צרכי הבטחון של השעה.

יום לפני יום כיפור, הכוננות הייתה רגילה. הגדוד היה אמור לבלות את התג בבסיס, בחצרים. אני ביקשתי מהמג"ד לתת לי לצאת הביתה לחג. בקשתי נענתה, ולפני כניסת החג היגעתי הביתה, לאשקלון.

ביום כיפור בבוקר, הלכתי ברגל משכונת עתיקות לחוף הים כדי לעסוק בתחביב האהוב עלי: דיג תת מימי. הים היה שקט, המים צלולים והחוף ריק מאדם.

הים כולו שלי, ורק שלי! על יום כזה אני חולם.

אני מתחיל לצלול, ואני תופס דגים, הולך לי טוב. מדי פעם אני עולה למעלה לנשום אוויר. ממש יום מושלם.

אחת הפעמים שאני עולה לנשום אוויר, אני רואה מעלי שתי פוגות. מטוסים באוויר ביום כיפור? איך זה יכול להיות? בגדוד תמיד אמרו ביום כיפור לא להעיז להזיז רכב סוללה. ושני הברנשים האלו מתנפנפים שם באוויר בשביל הכיף. לא ברור לי אם זה תעלול מוצלח. בטוח יקבלו על הראש אחרי החג. בינתיים יש לי עוד הרבה עבודה, יש הרבה דגים במים. ואני ממשיך בדיג שלי. את הדגים שאני תופס אני משחיל על שרשרת.

אחרי כשעה, בעליה לאויר, אני עוד פעם רואה שתי פוגות באוויר. זה כבר לא מסתדר לי. משהו לא בסדר. איך עלו שנים אלו לאויר? מיגדל הפיקוח משתתף בתעלול? לא מתאים להם. צוות הקרקע משתתף בתעלול? לא מתאים להם. משהו לא בסדר. אבל מה כבר יכול להיות? החלטתי לצאת מהמים. אולי הגיעו עוד אנשים לחוף, אולי הם מבינים יותר טוב. ולהיות עם הראש מתת למים בטח לא עוזר להבין מה קורה.

אבל אין איש על החוף. זה יום כיפור. אני מרגיש שאני חייב לחזור הביתה, לשכונה, ולהבין מה קורה.

אני נכנס לשכונת עתיקות, ואני רואה רכבים צבאים נעים על הכביש. משהו לא בסדר.... ממש לא בסדר.....

אני מתקרב לבית שלי, ואני רואה את ההורים שלי ממתינים ברחוב. ברגע שהם זיהו אותי מרחוק, הם עושים לי סימנים להיזדרז. ואני, בבגדי, בכפכפים, ביד אחת השרשרת עם שלל הדגים, ביד שניה ציוד הצלילה, רץ לקראתם:

"אבא, מה קורה פה?"

"צלצלו מהגדוד. פרצה מלחמה. לך תתקלח מהר, אני אסיע אותך בחזרה לבסיס."

סגן (מיל) אבנר בוטנרו

בתחילת שנות ה-70 בחוף אשקלון

בח"א 3 ברפידים (ביר גפגפה) - גדנ"מ סדיר 882 (במקור מכנף 4) בפיקוד אבי שגיב, סמג"ד מיקי טיין, קמב"צ יעקב גורן עם ארבע סוללות 40 מ"מ סדירות ועוד ת"פ שתי סוללות ממילואים מגדנ"מ 883 וארבע סוללות 20 מ"מ נגרר מגדוד 835, שעברו לאחר מספר ימים לפריסתן המתוכננת להגנה על סוללות ה"הוק".

מספר אל"מ בדימוס, אז רס"ן אבי שגיב מג"ד 882: "באביב 1973 זומנתי לשיחה אישית עם קהנ"מ (קצין הגנת נ"מ) אל"מ מאיר שריב שהודיע לי על כוונתו למנות אותי לתפקיד מפקד גדוד נ"מ 40 מ"מ, מספרו בסד"כ 882.

אני, שעד לאותה העת עשיתי את כל תפקידי במסגרת מערך ה"הוק", למען האמת הופתעתי. אבל מהר מאוד התעשתי כי הבנתי מה היתרון שטמון ברכישת ורסטיליות ויכולת לשלוט במירב מערכות הנשק שאותן מפעיל המערך בסדיר ובמילואים.

כמובן שהודיתי לשריב על האמון שהוא נותן בי עם מינויי לתפקיד המיועד שאינו רק קידום בדרגה אלא בעיקר מעמיד בפניי אתגר מורכב וחדש ועז רצוני להצליח ולהוכיח שלא טעה בהחלטה זו.

בדרכי חזרה ליחידה עברו במוחי כתסריט הימים, הלילות והשעות של פיקוד על יחידה ומערכת נשק שעליה הייתה גאוותי. הישגים מקצועיים, מבצעיים, יכולת עמידה בקשיי מלחמת ההתשה והתקופה שלאחריה עליהם זכתה להערכה רבה. די להזכיר כי בתקופה זו גם גדל סד"כ היחידה עם צרוף סוללה לסד"כ האורגני (סוללה בג'די), עם קליטת משימות חדשות, חריגות ולא ייעודיות, אבל חשובות. די להזכיר את קליטת והפעלת זחל"מי "מרקיז", את ארגון ותפעול "פלגות הצייד" ועוד.

את תפקידי כמפקד יטנ"מ 139 (תפקיד במעמד דרגה לפי תקן רס"ן) סיימתי ביום 22.08.1973 (ע"פ הרישום הרשמי במסמכי מערך השלישות הצה"לי) ואותו מסרתי לידי של סא"ל אלי ברוך שעשה את דרכו כמפקד ביחידות תותחנות הנ"מ עד לאותה העת.

כהכנה לקראת קבלת התפקיד התייצבתי בבית הספר לנ"מ 883 שבועיים קודם לכן אשר הוקדשו להכרה תפעולית וטכנית עם מרכיבי סוללת נ"מ 40 מ"מ L-70 (מעכ"ן, תותח. גנרטור...), האינטגרציה בין מרכיבים אלה לכדי סוללה כשירה ועם תפקידי המפעילים ליצירת הסינרגיה הנדרשת להבאת הסוללה לכשירות מבצעית.

טרם קבלת התפקיד נדרשתי, במשך שבוע שלם, לחלק את זמני בין יטנ"מ 139 שם ערכתי חפיפה עם מחליפי שכלל ביקור בכל שלוש הסוללות מג'בל אום מרג'ם בצפון דרך הסוללה בג'די ועד בואכה לסוללה בראס סודר בדרום לבין מחציתו השנייה של השבוע שהוקדשה לקבלת הפיקוד על גנ"מ 882 שבו סיירנו קודמי בתפקיד לימים תא"ל רוניה לפיד ואנוכי באתר הפריסה בבח"א 3 (רפידים) שבו שהתה מפקדת הגדוד הסדיר ושלוש הסוללות הפרוסות ובבסיס חצור, מקום מושבו הקבוע של הגדוד בתקופה שאינו בתעסוקה מבצעית.

כאמור היערכות הגדוד עם כניסתי לתפקיד הייתה בפיצול בין שני מוקדים: הכוח הסדיר בהרכב מפקדת הגדוד הסדירה ועוד ארבע סוללות סדירות 40 מ"מ ברפידים – להגנת בח"א 3 והיחידות הסמוכות/צמודות כאשר שלוש סוללות בפריסה בעמדות הקבע באמ"ת וסוללה רביעית בסבב חופשות כאשר ציוד הסוללה באחסנה בסככה בבח"א 3. בבסיס חה"א בחצור (כנף 4) באותה עת נותרו ימ"ח הגדוד השלמות מפג"ד, חמש סוללות תותחים וסוללת עת"צים (תצפיות) ומרכז המילואים האמור לגייס סד"כ זה בחירום.

אין ספק שהדרישה מהמג"ד ובעלי התפקידים המרכזיים בגדוד לחלוקת קשב לשני מוקדי עשייה ובמיקום גאוגרפי של כשש עד שמונה שעות נסיעה זה מזה לא רק מהווה אתגר פקודי ומקצועי מורכב אלא בעיקר פוגע ביעילות ובאפקטיביות המושגת.

על רקע זה ובמבט לאחור אוסיף ואומר כי מרכיב הפעלת הגדוד, שלא נלמד ותורגל במעמד מה שכוון להיות עבורי הסבה מקצועית, חסרונו הבולט הורגש מייד עם כניסת הגדוד למבחן האש הראשון במלחמת יום הכיפור. את זאת דאגתי להשלים מיידית ותוך כדי ימי הלחימה הראשונים בכוחות עצמי.

4.10.1973 יום ה' בשבוע הגדוד בשגרה מבצעית, אנשי המפתח שאינם תורנים/כוננים עולים צפונה לחופשת שבת, מי ברכב מי בטיסה.

05.10.1973 בשעה 09:00 נמסרה הודעה לאנשי המפתח להישאר בביתם בכלל זה קציני וחיילי סוללה ב' שהייתה בסבב חופשה. שעה מאוחר יותר הוזעקו אנשי המפתח להתייצב בשדה דב לטיסה לבח"א 3 ובשעה 11:15 הופעלה קריאה שקטה לאיסוף סוללה ב' שהייתה הסוללה בסבב חופשה.

05.10.73 - 14:45 – הגעת אנשי המפתח לבח"א 3

05.10.73 - 14:45 – קבלת אישור המפקדה הממונה לארגון הסוללה הרביעית בשיירה לפריסה.

05.10.73 - 16:00 – ארגון ציוד הסוללה הרביעית בשיירה לקראת יציאה לעמדה.

05.10.73 - 22:00 – המראת קציני וחיילי סוללה ב' לבח"א 3 (חסרים שישה חיילים שהועברו לרכב מחוסר מקום בטיסה).

05.10.73 - 23:15 – נחיתת הסוללה ברפידים וקבלת הסוללה בנקודת כינוס.

06.10.73 - 09:20 – קבלת אישור לפריסת הסוללה הרביעית בעמדה ותחילת תנועה.

07.10.73 - 15:00 – הסוללה מוכנה לירי כאשר תותח ראשון מוכן לירי חשמלי

06.10.73 - 12:15 – פער הזמנים עלה עקב תקלות שהתגלו במהלך הפריסה בתותחים ובמעכ"ן שהיה בקבלת הפקודה בדרג ב'.

בחרתי לאזכר עובדות אלה כדי להבהיר כמה רחוקה הייתה מחשבתנו מסבירות ולו אף נמוכה ביותר, מאפשרות למלחמה. כאן המקום להאיר שהסמג"ד רס"ן מיקי טיין הופנה ביום שישי (05.10) לבסיס חצור לסייע בהכנות לגיוס סד"כ המילואים של הגדוד ובהכנת הימ"ח לפריסה באתר. הסמג"ד נקרא עוד באותו ערב להגיע לרפידים בטיסה שהוזכרה לעיל.

06.10.73 - 09:00 מתן הפקודה לגיוס המילואים ותחילת הערכות להגנת כנף 4 על ידי כ"א סדיר שהיה במקום דרך שגרה ושליחת מפקדים להצ"ח ביוזמת מפקדת קהנ"מ. במקביל להליך הגיוס החלו בפריסת התותחים והתחמושת בעמדות.

פיצול הגדוד – ביוזמת קהנ"מ הוחלט על כינון מפקדה גדודית שלדית בחצור שתאפשר פיצול האתרים ויכולת מיקוד בכל אתר לעצמו. כמפקד אמ"ת חצור מונה רס"ן ארז צבי.

05.10.73 בהחלטת מג"ד רמת הכוננות של הסוללות נקבעה להיכון 5 כאשר סוללה אחת מתוך השלוש שהיו באמ"ת באותה עת בהיכון 2.

מתאריך 06.10.73 ועד 23.10.73 עמד הגדוד בכוננות "מייד" מאור ראשון ועד אור אחרון ובהמשך ברוב שעות הלילה.

בשבת 6 באוקטובר בשעה 11:00 לערך נקראו מפקדי היחידות שהיו תחת פיקוד מלא או חלקי של מפקד בח"א 3 לקבוצת פקודות. מפקד הבסיס באותה עת, אל"מ חסון (המכונה "שפן"), היה בחופשה בלונדון. במקומו מינה מפקד חה"א את אל"מ אליעזר כהן (המכונה "ציטה") שהיה מפקדו הקודם של

הבסיס. "צ'יטה" הכיר היטב את המפקדים (גם אותי שרק חציתי למעשה את הקו המפריד בין שתי היחידות באותו הבסיס) ואת התפקיד והופעתו בשטח בשעה זו הייתה אך טבעית והקרינה ביטחון על הסובבים אותו.

הגעתו של "צ'יטה" ישירות מפורום מפקדים עם מח"א אלוף בני פלד, הייתה ההזדמנות הראשונה לקבלת תדריך והערכה למה עלינו להיערך. בין היתר נאמר כי עומדת להיפתח לחימה בחזית הצפונית שתלווה בתקיפה של הסורים על רמת הגולן, שדות תעופה ואתרים נוספים בשעה 18:00. לא הוזכר מהלך דומה בחזית המצרית בסיני.

13:50 מקבל "צ'יטה" טלפון מהבקר ביב"א 511 שדאג לציין "המפקד הודעת אמת! הודעת אמת! מבנים רבים מאוד של מטוסי אויב בנתיבים לכל יחידות צה"ל בסיני" (ראה ספרו "השמיים אינם הגבול", עמ' 447). אותה שעה שהינו המפקדים בלשכת מפקד בח"א 3. מיידית זינקנו לג'יפ המפקד כשהסירות מופעלות בכל רחבי הבסיס.

הסמג"ד שעט ממוצב הפיקוד לעמדת המג"ד במגדל תוך שהוא מעביר את כל הסוללות למצב כוננות "מיידית". ממרומי המגדל מבחין שאנחנו פורקים מהג'יפ ורצים אל עבר המגדל, תדריך קצר לעדכון מצב ומייד גולש חזרה למוצב הפיקוד לעמדת הקמב"ץ - הכול על פי התרגול.

הניסיון ליצירת קשר עם בקר הנ"מ של "צ'יטה" ובמקביל לשלי לצערי נכשל באין מענה. בתחקיר המלחמה כתבתי: "בכל המקרים שבהם בוצעה פעילות אויב בשטח האמ"ת נתגלתה היב"א כבלתי יעילה" וזה עוד בעדינות. מכאן שגם כל ידיעה/התראה בדבר כיווני חדירה, היקף וכד' לא הייתה. במגדל דממה. כולנו בדריכות מרבית, מחפשים 360.

14:02 "צ'יטה" ואני, שנינו במקביל, מסיבה שאין לי הסבר, הפנינו את מבטינו מזרחה לכיוון ג'אבל יעלק כאשר אני מבחין ראשון ברביעיית "מיג-21" בטיסה ישירה ואופקית, בגובה נמוך מאוד ובטווח של מספר מאות מטרים עם האף מערבה. ללא כל מחשבה נוספת אני שואג בקו הפיקוד: "מטוסי אויב ממזרח אש, אש, אש!" המטוסים לא משכו לגובה ושחררו חימוש על המסלולים ואל עבר מגדל הפיקוח, פצצות ורקטות, שבין היתר פגעו והשביתו את המגדל והסתלקו מערבה. לא בוצע יעף או יעפים נוספים. את התמונה הזו לא אשכח כל חיי. בתקיפה זו הופל מטוס אחד.

כאמור, המטוסים התגלו בגילוי עין בלבד, לא הושגה עקיבת מכ"מ עקב הדים קבועים, דבר שחזר על עצמו בתקיפה השנייה בחלק מהסוללות. בוצע ירי חשמלי בלבד שלא היה מספיק אפקטיבי ובנוסף בשני תותחים לא היה ירי (לא התקבל אישור לביצוע ירי ניסוי כלים מוקדם). באחת הסוללות המסו"ל, ללא פקודה מקדימה או עיתית, פקד על חבישת מסכות אב"כ דבר שהקשה מאוד על הכוונים, גם אבק שעולה כתוצאה מהירי בתותח ו/או מנפילת חימוש אויב בקרבת הכוח הוא גורם משפיע על יעילות הכוונים. כאן המקום להעיר שאימוני הכוון עד לאותה עת לא התייחסו לשיטת התקיפה כפי שתוארה לעיל ולא בהיקף מספיק על מטרות מתרחקות ולא ניתנה התייחסות למצוין לעיל.

במקביל לשמירת הכוננות והמתח המבצעי נמשכה צבירת סד"כ נוסף כל העת להלן פרטים:

07.10.73 - 17:00 – הגעת שתי סוללות 40 מ"מ מגנ"מ 883 רק אחת מוכנה לפתיחה באש

(עיכוב עקב תקלה במעכ"ן) ולגבי השנייה אין בידי נתון מאומת.

07.10.73 - 05:00 – הגעת סוללת התצפיות של גנ"מ 883

07.10.73 - 19:00 – גמר היערכות. הגעה ללא ציוד מתאים דבר שעכב מאוד את הפריסה לעמדות.

08.10.73 - 04:30 – הגעת ארבע סוללות 20 מ"מ. התארגנו בזריזות והיו מוכנות באותו יום.

08.10.73 - 07:00 – תיק האמ"ת לא התייחס כלל לתגבור שכזה ותכנון הערכות נעשה בזמן אמת.

08.10.73 - 08:00 לערך (אין בידי שעה מדויקת) – תקיפה שנייה. גם הפעם אין התראה ממוקדת אבל לפחות כללית, "כמה מבנים בשטח עלולים לתקוף את היב"א ואת הבסיס". מוביל מבנה מטוסי "מיראז" (רביעייה שהייתה בכוננות בבסיס) לאור ההתראה הכללית שהועברה, החליט על דעת עצמו לזנק. רביעיית מטוסי "סוחוי-7" הגיחה מכיוון צפון מזרח בצלילה מערבה מעל מסלולי ומבני הבסיס והאוגדה. נפתחה אש נ"מ מסיבית והפעם הושגה הצלחה. מטוס אחד הופל על ידי הגדוד. כאן חשוב לציין שמפקדי הסוללות השכילו לפעול כך שלא סיכנו ובוודאי לא פגעו במטוסינו שהשתתפו כאמור בהפלת שלושת מטוסי הרביעייה הנוותרים. אצין, כי ככל שהלך והתרחק האיום בגזרתנו התפננו לעשות לטובת יחידות הנ"מ האחרות במערב סיני ולסייע בידם בכל דרך.

ממועד התקיפה השנייה ועוד קודם לכן, נדרשו חיילי וקציני הסוללות להיות ערניים ובכוננות גבוהה כנגד תקיפות טילי "קלט", פשיטות קומנדו מצרי, למרות עייפות ושחיקה. כל זה נעשה תוך הבנת המשימה והאיום הכללי על מדינת ישראל ותושביה לאורך שעות וימים רבים.

למעשה לאחר התקיפה השנייה נדרשנו לקיים שגרה מבצעית רציפה במסגרת המשימה העיקרית שהיא הגנת שמי המדינה או במילים אחרות הגנת שדה התעופה רפידי – בח"א 3. ובנוסף שגרה קרקעית להגנה מפני חדירת קרקעית או מוסקת של כוחות קומנדו מצרים בלילה.

זה המקום להודות למפקדים ולחיילי הגדוד, על המאמץ הרב שהשקיעו לאורך ימים ולילות, שבועות ארוכים במסירות שלא ידעה גבולות, בהבנה ומתוך רצון כביר לעמוד במטלות, להתמודד ולספק את התמורה המצופה מהם".

אודות הפריסה לרפידיים כתב רס"ן (אז) שלמה מתיא ששירת בממ"מ: "גויסתי למלחמת יום כיפור בתפקיד חירום כמפקד של סוללת מילואים 40 מ"מ גדוד 883. הסוללה גויסה בשבת בצהריים, התארגנה ויצאנו לדרך. קיבלנו רכבי "זיל" ששימשו כגוררים ונחשבו האמינים ביותר לשטחי המדבר, התחלנו לנוע לכיוון ביר גפגפה. ובדרך לשם חגו מעלינו מספר פעמים מטוסים מצריים, אך הם לא תקפו את השיירה. כשהגענו פרסנו להגנה על ש.ת רפידיים (בח"א 3) ת"פ גנ"מ 882 בפיקודו של אבי שגיב. איתנו הגיעה סוללת מילואים נוספת מגנ"מ 883 והצטרפנו לארבע הסוללות הסדירות של גנ"מ 882.

הימים הראשונים היו ימי מתיחות שלא נודע להיכן הם יובילו. הם כללו היערכות להתקפות קרקעיות וגם להתקפות מטוסים. מספר ימים לתוך המלחמה התחילו התקיפות של המצרים על מתחם ביר גפגפה. הגיחות היו של מטוסי "סוחוי" ו"מיג-21". באחת מהגיחות הופל מטוס מסוג "סוחוי" על ידי הסוללה בפיקודי. לאחר ההפלות לא המשיכו המצרים בגיחות/תקיפות על רפידיים".

על מלחמת יום הכיפורים שלי כתב אהוד גבעוני: "בחודשים האחרונים של שנת 1973 שימשתי כמש"ק בכיר של קורס תותחן 40 מ"מ בביסנ"מ – (גנ"מ 883 בהרצליה) קרוב לשנה קודם לכן סירבתי לצאת לקורס קצינים בשל משך החתימה לקבע שנדרשה אז ונשאיתי להדרכת חיילים צעירים ואנשי מילואים במערכת ה-L-70.

ב-5 באוקטובר 1973, ערב יום הכיפורים, קיימנו מסדר יציאה לקורס ושחררנו את החיילים הביתה לחופשת החג. אנו, צוות ההדרכה, נותרנו לישיבת תיאום וכשעה לאחר מכן פנינו גם אנחנו אל שער הבסיס על מנת לצאת הביתה. בדרך, ליד משרדי המג"ד (סא"ל א. אורן) השיג אותנו בריצה רס"ר הבסיס רס"ר שלומכה והורה לנו לחזור מייד למשרדים - יש כוננות. חיש מהר הסתבר כי מדובר בכוננות רצינית ואנו נשארים בבסיס.

בשעות אחר הצהריים נשלחנו למחסני ציוד ההדרכה, סוללות החירום של בית הספר, על מנת לוודא כי כל הציוד נמצא ותקין. את הערב העברנו מבלי שום חדשות אחרות במגורינו במשחקי שש-בש...

למוחרת בבוקר, נקראנו אל משרדי הקורס ונאמר לנו כי עומד להתרחש גיוס מילואים וכי סוללות המילואים עומדות להיפרס ועד להגעת אנשי המילואים, אנו הסדירים נכין את השיירות לתנועה. כך אכן קרה. משטח האימונים שבו פעלנו יכולנו לראות כיצד מתחיל זרם של אנשי מילואים להגיע לבסיס ולהתייצב ליד שולחנות הרישום.

בשעה שתיים נשמעה צפירת אזעקה שהבהירה לכולנו כי מדובר בעניין רציני. תחנות הרדיו שבו לפעולה למרות יום הכיפורים ודיווחים על תקיפות מטוסים וכוחות בחזית הדרום והגולן החלו לזרום. סיימנו את העמסת הסוללות וסידרנו את שיירות כלי הרכב בטורים מסודרים על המגרש הגדול במרכז המחנה. הבסיס כבר היה מוצף במאות אנשי מילואים, סדיר וקבע שהגיעו מבתיהם. ברדיו שידרו כל הזמן סיסמאות גיוס ועדכונים מעורפלים על המתרחש בחזיתות.

טלפונים סלולריים לא היו אז בנמצא ומאז אתמול לא היה לי קשר עם הבית. להפתעתי, בסביבות השעה ארבע אחר הצהריים הופיע לפתע במכוניתו אבי, מג"ד נ"מ במיל. שלמה גבעון. הוא סיפר לי כי גם הוא וגדודו בשלבי גיוס באיזה בית ספר בהרצליה וכנראה עומדים לפרוס בצפון הארץ. הוא הביא לי חבילה ששלחה אימא: לבנים, קצת ממתקים וסיגריות. התחבקנו, הבטחנו אחד לשני להישמר ולהיות בקשר ככל שנוכל ונפרדנו... אני זוכר עד היום את הלחלוחית שראיתי בעיניו כשחיבק אותי. השעות הבאות עברו בעיקר בליקוט מידע ובציפייה דרוכה למה שעומד להתרחש.

לקראת חשיכה, מסר לנו מפקד הקורס שלנו כי אנו, צוות ההדרכה, נתחלק בין סוללות המילואים ונתגבר את הצוותים החסרים. אני צותתי כמחליף למפקד צוות 2 באחת הסוללות (אולי ב', לא ממש זוכר). לאחר חבירה קצרה לצוות (שהסתבר שהכרתי כי הדרכת אתם באימון סוללות מספר חודשים קודם) נמסר לנו על ידי קציני הסוללה כי אנו יורדים לרפידים (בח"א 3) לפרוס שם להגנת נ"מ.

לקח זמן קצר עד שהגיעה גם משאית תחמושת ובשעת ערב מוקדמת יצאנו לדרך. אני זוכר את השיירה שלנו נעה ברחובות הרצליה של אז ותושבים קשישים מברכים אותנו כי נחזור בשלום. הווייה מוזרה, תלושה ולא ריאלית למי שהצבא עד אז היה עבורו פעולה מתמשכת בצופים... נסיעה ארוכה ואיטית דרומה עם עצירה לתדלוק בכניסה לאשקלון. כבישים עמוסים בשיירות כלים צבאיים מכל סוג אפשרי ותחושת חוסר ודאות וסימני שאלה.

הגענו לכניסה לרפידים לפנות בוקר. בצידי דרך הכניסה לבסיס פרסו מספר טנקים. הסוללה שלנו נפרסה באזור הקצה הצפון מערבי של מסלול ההמראה וחיש מהר היינו עסוקים בשגרת הכנה לירי - תיאומי כוונות, הקבלת המכ"מ וכו'. באותה עת הגיע הקס"ל והורה לנו להתחיל לבנות עמדות של שקי חול מסביב לתותח דבר שנראה לנו מופרך באותם רגעים והציל את חיינו יומיים לאחר מכן. הדבר המרכזי שהציק לנו היה המחסור במזון. קיבלנו חמישייה אחת לצוות ביציאה מהרצליה ומהר מאוד מצאנו את עצמנו מגרדים שאריות מקופסאות הפח. באותן שעות גם הכניסו אותנו לכוננות "מייד" ומצאנו את עצמנו על התותח במשך כל שעות היום.

הלילה של יום ראשון היה טראומטי. אי שם במהלך הלילה פגע טיל "קלט" באחד המכ"מים של יב"א 511 והדי הפיצוץ והלהבות התמרו בשמי הלילה. רמת העדכון על המתרחש במקום ובכל הגזרות האחרות הייתה אפסית ואנו היינו בחוסר וודאות ובחששות מתמשכים.

בוקרו של יום שני (אולי שלישי, לא משוכנע ביום המדויק) התחיל בתקיפה של ארבעה מטוסים מצריים על הבח"א. באזור שלנו התפוצצו מספר פצצות. הסוללה לא הייתה מוכנה ל"ירי מרחוק" (המפ"יק לא תפקד ולא נשמעה כל התרעה על תקיפה מתקרבת...) ודווקא הצוות שלי גילה תושייה והגיב בירי לתקיפה. צפינו פגיעה באחד המטוסים התוקפים ("סוחוי-7") והוא נראה מתרסק במרחק מאיתנו. לימים הסתבר לי כי זכינו לקרדיט על ההפלה הזאת.

כשהתאוששנו קצת מן התקיפה, ביצענו בקרת נזקים ולהפתעתי גיליתי כי אחד משקי החול שמלאנו כמה שעות קודם קרוע וריק. בדיקה מהירה העלתה רסיס של פצצה 250 ק"ג שהיה בדרכו אל גבי

אך נעצר על ידי שק החול. הרסיס הזה שמור איתי עד היום כקמיע. אם היו סימני שאלה על הנחיצות בעמדה ממוגנת – הם נגמרו באותו רגע והצוות מילא שקים במהירות מרשימה ולגובה ניכר...

בימים הבאים היה לנו לילה אחד עם הודעה על פשיטת קומנדו מצרי על הבח"א – פשיטה שסוכלה. למחרת בבוקר התגלה על אחת הגבעות שמסביב לבח"א מסוק מיל "מי-8" נושא גייסות שלהביו עדיין מסתובבים. מסתבר כי כן הנסע שלו נשבר בנחיתה והטייס שיצא לבדוק מה קרה לא לקח בחשבון את זווית הנטייה וראשו נערף על ידי המדחף שלו. אנשי ח"א הטיסו את המסוק אל הבח"א.

מדי פרק זמן חוונו נחיתות אונס של מטוסי חיל אוויר שנפגעו בפעילות בסיני. מטוסי "סקיהוק" שזנבותיהם נהרסו לחלוטין מטילי אויב, מטוסי "פאנטום" שנחתו ללא כן נסע "גמרו מסלול" ונדלקו באש – המראות היו קשים ותרמו לאווירת חוסר הוודאות והבלבול. אנו, שגדלנו על תדמית צה"ל המנצח בכל זירה וחיל האוויר הבלתי מנוצח התקשינו לעכל את השחיקה שנראתה בכל מקום.

הפתעת חיי הייתה כאשר באחד מן הימים נקראתי למפ"ק ושם בחגיגות הושיט לי המסו"ל את אפרנסת הטלפון שלו ולהפתעתי על הקו הייתה אימא שלי... היא נשארה לבד בבית – אבא בצפון, (שלמה גבעון – מג"ד נ"מ הפרוס במפרץ חיפה) אחותי מנהלת חדר מצב בפיקוד מרכז ואני בדרום... לקחה יוזמה וניצלה את קשריה בתקשורת והצליחה להגיע עד אליי דרך מצ"א...

לאחר כשבוע ימים התחילו לנחות בבסיס מטוסים שלא הכרנו – מטוסי מטען גדולים בצבע ירוק זית. אלו היו מטוסי הסיוע הצבאי של ארצות הברית מטיפוס "גלקסי". הם פרקו על המסלולים מכל טוב. בהמשך התחילו להופיע גם מטוסי "פאנטום" בצבעים אלו – תגבורת מהדוד סם. העורף שלח לנו עידוד עם הצמד אילקה ואביבה שהגיעו עד לסוללה ונתנו הופעה עם מערכת ההגברה הסוללתית כשאנחנו כמובן על הכלים ב"מידי".

לקראת 17-18 באוקטובר התחלנו לשמוע על חציית התעלה, על החווה הסינית ועל המהפך בחזית הדרום. עדיין העדכונים היו מעורפלים וקשה היה להבין מה באמת מתרחש. למרבה השמחה התחילו להגיע "גלויות מלחמה" מן העורף ומה שמחתי כאשר יום אחד הגיעה גלויה כזאת מאבי שבצפון ובה כתב לי בהתרגשות כי שמע שהפלנו מטוס אויב...

ב-24 באוקטובר נחתמה הפסקת האש ובימים שלאחר מכן התחלנו להתעסק בבניית "חושות" למגורים מתוך הבנה שזה עוד ייקח הרבה זמן.

לקראת תחילת נובמבר נקראתי חזרה לביסנ"מ כדי להתחיל אימונים לחיילי קורסים חדשים על מנת שניתן יהיה לתגבר את המערך. נפרדתי בהתרגשות מהצוות, ארזתי ונסעתי... בתקופה זו, על בסיס חוויותי במלחמה החלטתי כי אלך בכל זאת לקורס הקצינים מתוך מחשבה שאמרה כי במלחמה הבאה ארצה להיות שותף ומשפיע למה שיקרה איתי".

כנף 10 בעציון - גדנ"מ 40 מ"מ 949 בפיקודו של יעקב ברנר והסמג"ד דודו דינור.

סגל קציני הגדוד במלחמה: יעקב בר-נר - מג"ד, דודו דינור - סמג"ד, אבנר ציון - קמב"צ, גיורא רינגלר - ע' קמב"צ, ראובן רייף - קצין עת"צים, ראובן גרבר - קצין חימוש, נחום ולנשטיין - קצין קשר, יוסף פריצקי - מ"פ מפקדה.

גידי ארזי - מסו"ל, אילן כהן - קסו"ל וא"כ מסו"ל במהלך המלחמה ביחד עם יגאל קציר כקסו"ל, יוסי ברוך - מסו"ל, רמי קליין - קסו"ל, מנחם בינר - מסו"ל, משה יעקב (מוסה) - מסו"ל, ישעיהו באום - קסו"ל.

מספר יעקב בר נר - מפקד הגדוד: "בוקר ירושלמי בשלהי הקיץ, התנועה דלילה, גברים עטופים בטליתות עם ילדיהם הולכים לבתי כנסת. אווירה של חג, שבתון כללי. עשיתי הכנות אחרונות לקבלת החג. במפתיע קיבלתי צלצול ונאמר לי לגייס מיידית את הגדוד. נסעתי לשפלה ומשם הסיע אותי חמי ז"ל לנתב"ג. ביחד עם הקמב"צ וק. הבקרה הוטסנו במטוס תובלה, כשאנו ישובים בריצפתו. כשהגענו לעציון (כנף 10) התייצבתי בפני מפקד הבסיס והוא הורה, "אנחנו במלחמה, הכן מיידית את הכלים, דווח "מוכן לפתיחה באש".

המציאות טפחה על פניי. הגדוד היה בהקמה, סבל מחוסרים. לא היה מוכן לפתיחה באש בזמן. ההתארגנות הייתה מדורגת. התותחים, המעכ"נים, הגנרטורים וציוד אחר הועברו לאמ"ת במהלך הימים הראשונים. הגדוד היה מורכב משש סוללות 40 מ"מ, צוותי 20 מ"מ ושמונה עת"צים. תוך כדי הפריסה הוכשרו העמדות לכלים. הפריסה של העת"צים נתקלה בקשיים בגלל תנאי השטח ההרריים. סבב ביקור בעמדות התצפית נמשך יום שלם.

במהלך המלחמה עסק הגדוד בשגרה מבצעית ללא פתיחה באש. לעומת זאת פעילות המטוסים בבסיס הייתה מאוד אינטנסיבית. ב-10 באוקטובר זיהו חלק מהסוללות מטוסי "טו-16" במרחק של תשעה ק"מ הטסים מדרום מערב לדרום מזרח. הזיהוי דווח למפקדת הבסיס. לי כמג"ד היה קשר קבוע עם מפקדת הבסיס. השתתפתי בקבוצת הפקודות היומית.

האווירה בגדוד הייתה השלמה עם גיוס מתמשך. נוצרה שגרה של כוננויות, תרגולות, תחזוקה, ספורט, הרצאות, סבבי חופשות וכדומה. מפקדי הסוללות התייחסו ברצינות רבה ובאחריות לתפקודם. רובם הפך ברבות השנים למג"דים ולסמג"דים. מפקדי הצוותים והחיילים הסתגלו למצב. רוב בעיות המשמעת נוצרו אצל חיילי המילואים, שהגיעו אלינו מחוץ למערך הנ"מ. בעיות פרנסה העיקריות, בעלי העסקים נלחצו וכמובן נתקלו בבעיות בענייני משפחה ועניינים רפואיים. נושאים אלה טופלו ברגישות הראויה. מנהלת הגדוד בשיתוף עם מפקדי הסוללות דאגו לתנאי שירות והצליחו לספק אפילו מכשירי טלוויזיה לסוללות. בעולם השפע שבו אנו מצויים היום קשה להבין עד כמה הייתה נמוכה אז רמת החיים. מעטים הרשו לעצמם לרכוש ולתחזק מכונית פרטית.

הקשר עם גורמי המטה היה קבוע ושוטף. קיבלנו סיוע ומענה לדרישות. היו גם ביקורי מטה. אודות ביקור אחד ארחיב. מדובר בביקורו של רס"ן אלי שרב. שרב, כפי שכולם כינו אותו, היה טיפוס מיוחד. יליד הונגריה, ניצול שואה, חייל בנשמתו, נוקשה ובלתי מתפשר. הופעתו ללא דופי, תמיד מצוחצח, מגוהץ, נועל נעליים גבוהות, חובש כובע בצבע וסמל החייל. שרב ערירי ומתבודד, לא יצר קשרים ולא היה אהוד על מפקדיו. הוא לא קיבל תפקיד פיקודי ולא קודם. תמיד היה ממורמר, ממרמר ומלהג על הפיקוד הבכיר. שרב היה לחידה. עשיתי היכרות עם שרב במסגרת המשלחת לגרמניה.

בתחילת שנות השישים של המאה הקודמת יצאה משלחת לרנסבורג שבגרמניה, לקבל הדרכה ולקליטת מערכת ה-L-70. משלחת ראשונה לגרמניה שלאחר מלחמת העולם, אם תרצו, לאחר השואה. שהות המשלחת בגרמניה הייתה סוד כמוס. צורפתי למשלחת עם שרב לצוות התותח. התאכסנו במחנה צבאי במשך כמחצית השנה. הפכנו לחלק מהמחנה להווי, למשמעת הצבאית הגרמנית בקרב קצינים וחיילים גרמניים יוצאי מלחמת העולם השנייה. החורף היה בעיצומו. חורף קשה במיוחד. רוב הזמן מושלג. החיים במחנה היו לחוויה מכוננת. תארו לעצמכם פריסה של סוללת 40 מ"מ במרבד של שלג.

שרב דובר הגרמנית מונה למתרגם של המדריך הגרמני בצוות התותח. התרגום תאם את מצב רוחו של שרב עם תוספות ציניות ודברי להג ששלח לעבר מפקדי המשלחת שצוותו למעכ"ן. שרב העריך את היחס הסבלני שלי אליו ונהג לבוא לבקר ולהחליף רשמים. לאחר מכן פגשתי אותו מספר פעמים. לימים נודע לי שנפטר. שורות אלה הן אפוא גל עד לזכרו של אלי שרב ז"ל.

בסוף אוקטובר נחתמו הסכמי שביתת הנשק עם מצרים. הגדוד שוחרר מהמילואים. בעקבות הסכם השלום עם מצרים, תם פרק כנף 10. לקראת סוף שירות המילואים זומנתי למקהל"מ לקבלת הדרגה. בשנת 1987 יצאתי לגמלאות מהשירות."

מספר סא"ל בדימוס דודו דינור, (אז רס"ן), סמג"ד 949: 07:00 יום כיפור. הטלפון מצלצל בדירה. מי מעז לטלפן ביום כזה בשעה כזו? "דודו", מתנצלת קצינת הקשור, "מצטערת על ההפרעה, קיבלנו פקודה לגייס את הגדוד לפריסה מיידית". אני מציץ מחלון דירתי בתל אביב ורואה תנועת כלי רכב חריגה לבוקר של יום כיפור. מתקשר למשרד הקישור לוודא. "כן, זה יותר רציני מרציני", אומרים לי.

אני מתארגן בזריזות ותוך חצי שעה מגיע למרכז הגיוס שלנו ביפו. שם פעולת גיוס הגדוד כבר בעיצומה. אני פוגש את בר-נר המג"ד שמעדכן אותי על צפי למלחמה ב-14:00. הפקודה מדברת על הטסת מירב אפשרי של הסוללות בשעות הערב מנתב"ג ישירות לעציון. ברנר מחליט לצאת מיידית לימ"ח להכנתו לקליטת הגדוד ואני נשאר לעזור בהאצת הגיוס. השעות רצות במהירות

וב-14:00 אנחנו שומעים את החדשות כמו כל עם ישראל. התחושה מאוד מיוחדת. אני מרגיש אחריות ענקית לעמוד בלו"ז – להיות מוכנים לפתיחה באש למחרת באור ראשון. לא זוכר אם זו הייתה הפקודה או שזה מה שבר-נר ואני קבענו לעצמנו. מישוהו מביא סנדוויצ'ים וכדי להתחזק פיזית אני שובר את הצום לראשונה מאז גיל 13...

אני די חדש בגדוד. הוצבתי כסמג"ד זמן קצר לפני המלחמה. הייתי באתר הפריסה בסיור היכרות חודשים ספורים קודם לכן, זה מאוד יעזור לי בהמשך הלילה. לא מכיר את המסו"לים והקסו"לים היטב (פרט לגידי ארזי שאנחנו מאותו הכפר), אבל שמח לראות שהם עצמם נוטלים יוזמות בגיוס. סגן רמי קליין, קסו"ל ד', מוקפץ לשדה דב ואנחנו מנתבים אליו בעלי תפקידים שיוכלו להוות כוח חלוץ לפריסת התותחים והמעכ"נים. הוא מצליח "להשחיל" לטיסת ארקיע את "דל דל" רב סמל הסוללה שלו, שטס בישיבה על רצפת המטוס. אחרים מתכנסים בנקודת ריכוז בבית של רמי לשם מכוונים אוטובוסים.

הזמן רץ. לקראת לילה, יותר ממחצית הגדוד כבר מגויס. מקצים לנו מושבים בנתב"ג על בואינג 707 של ח"א. מאוחר בלילה אנחנו ממריאים במטוס עמוס לעייפה בחיילים מהגדוד ואחרים שחייבים להגיע במהירות לעציון. נחיתה רכה והתארגנות להסעה זריזה לימ"ח. תוך כדי הצטיידות אני שם לב שהאפסנאים נותנים לנו ציוד אימונים ולא את ציוד החירום. "למה?" אני שואל את האפסנאי הראשי. "חירום זה רק למלחמה", הוא עונה לי ברצינות. לכל צחוקם של הנוכחים אני מתקרב אליו ואומר לו: "או שאתה מבין שאנחנו במלחמה, או שאני מעיף אותך מהמחסן והם ייקחו מה שירצו".

אחרי חצות. הפריסה איטית מדי לדעתי ואני מנסה להתרוצץ בשטח עם טנדר היר"ם שקיבלתי כדי לראות איך אפשר להאיץ. יש קצת בלבול וצריך להשתלט עליו. הבאת הצוותים האורגנים לסוללות האורגניות שלהם. עדיין לא כל הגדוד הגיע. חסרים נהגים לגרירת הכלים אבל אלו שהגיעו לא נחים.

אור ראשון. אני במגדל למצב היכון בוקר. הסוללות מוכנות לפתיחה באש. בר-נר בימ"ח. הבקר מכתוב אש נצורה. קרני השמש הראשונות נוחות על הנוף המדברי, על המסלול ועל רביעיית נשרים בסככת המידי שלהם בקצה מסלול. כנף 10 מוכנה. הרגשה טובה. המגדל הזה יהיה "ביתי" כאשר הגדוד בכוננות גבוהה וכל בוקר וכל ערב במצבי הכוננות של אור ראשון ואחרון".

במהלך המלחמה זיהו תצפיות ממזרח מטוס כבד מעל קיבוץ איילות. בדיעבד הסתבר שהיו אלה שני מטוסי "טופולב" מצריים שלא יורטו מאחר שהיו מחוץ לטווח.

על כך סיפר סא"ל דודו דינור: "יום רביעי, 10 באוקטובר. מצב היכון ערב. אני במגדל. אין פעילות מיוחדת. שקט יחסית. בדיקת קשר עם מפיי"קי הסוללות ואחריהן נשאר רק "הסס" של מכשיר הקשר. לפתע הוא נפרץ בבת אחת בקריאה ברורה: "מטרה שעה 3". זה מגיע משתי סוללות בו זמנית שמדווחות על נעילת מכ"מ. אני מרים המשקפת לעיניי ורואה אותו בברור ומרוצה שאני מסכים לזיהוי שבא מהסוללות "טו-16". אני מפנה את הפקח למטוס שנראה בגובה מאוד נמוך בטיסה אופקית מצפון מזרח לדרום מערב מעל בקעת יוטבתה. "עזוב, זה בואינג", הוא אומר לי. "לא בואינג!" אני צועק. "טו-16 ב-16 – מפציץ טורף!" המטוס מנצל את הטופוגרפיה של הבקעה וטס מאוד נמוך. אני מדווח ששתי סוללות

נעולות מכ"מ ומבקש אש חופשית. אם היא תינתן, כאשר המטוס ייכנס לטווח 3.8 ק"מ הוא ייפגע מאש הסוללות שנעולות עליו. בר-נר שומע אותי בימ"ח וממנו אני יודע שיש עקיבת מכ"מ על ידי סוללות ב', ג', ד' ועקיבה אופטית של א'. אבל ההחלטה היא של הבקרה האווירית. "עצור אש", עונה הבקר ומחליט להזניק זוג נשרים. זה קורה מייד כי הטייסים בכוננות בקוקפיטים. רעש המבערים האחוריים נשמע לכל עבר. הטורף בינתיים ממשיך בטיסתו האיטית שלוחכת את הקרקע ונעלם לו בין ההרים בכיוון דרום מערב. כולנו אחוזי אדרנלין. השעה חולפת, הנשרים חוזרים לנחיתה ואני מבין שהבלתי יאומן קרה – הם לא מצאו אותו...

בתחקיר אצל מפקד הבסיס, כולם מבואסים שהמטוס לא נמצא. לולא עדות הפקח במגדל עוד היו מאשימים אותנו בהזיות (היו מקרים כאלו באותה מלחמה!). אני מתלונן שלא נתנו לנו אש חופשית, אבל אין לי "קייס", המטוס היה מחוץ לטווח האפקטיבי שלנו.

בעזרתו של יוסי ברגר, קצין הוק לשעבר שתחביבו לתחקר אירועים שונים ממלחמת יום הכיפורים, למדנו נתונים חשובים נוספים: מסתבר שהיו באירוע שני "16-TU" מצריים ולא אחד עיראקי כפי שחשבנו הרבה שנים. הם נשלחו להפציץ את עציון. שני המטוסים לא זיהו את המטרה (ואותנו) כי השמש מצד ימין שלהם (מערב) הייתה בשקיעה ממש מול עיניהם. הם המשיכו בטיסה נמוכה באותו נתיב לאבו רודס ושם הפציצו את מבני המגורים של גדוד 890 (צנחנים). שמונה צנחנים נהרגו. מטוס אחד נפל לים והתרסק. הוא כנראה נפגע מההפצצה של המטוס השני. המקורות של יוסי בתחקיר הם המודיעין המצרי ועדויות ראייה שלנו ושל חיילים באבו רודס.

חווייה בלתי צפויה – בסוללה של גידי ארזי היה שיטפון. להלן תיאורו:

פעם ראשונה שיצאתי הביתה אחרי כחודש (בעצם עם הפסקת האש הראשונה). השיטפון אירע כשהייתי בבית ואת התוצאות ראיתי מהאוטובוס שחזרתי איתו. כל הסוללה בתחתונים צוללים לחפש ציוד בבורות ובמחפורות. הנזק היה גדול למדי את התותחים למיטב זיכרוני החליפו לנו באחרים, היחיד שלא ניזוק היה המעכ"ן שהיה במיקום גבוה.

בעמדה במהלך שיטפון בשדה עציון – צילום גידי ארזי

בח"א 5 באל עריש - גנ"מ מילואים 884 להגנת בח"א 5 בפיקודו של אייבי מקליס וסגנו שלמה רותם. בגדוד היו ארבע סוללות של 20 מ"מ נגרר. במהלך השבוע השני למלחמה דולגו שתי סוללות להגנת יחידת בקרה ניידת שפרסה באבו רודס.

בח"א 29 באופיר - גדנ"מ 885 בפיקודו של אריה לרר. גדוד 885 הוקם ב-25 באוקטובר 1970 בפיקודו של אריה לרר כשהוקם שדה התעופה עציון (בקעת הירח צפון מערב לאילת). הגדוד יועד להגן עליו באמצעות שתי סוללות 40 מ"מ ושלוש סוללות 20 מ"מ דו קני נגרר. בעקבות הקמת גדוד 40 מ"מ ייעודי (949) לכנף 10, ביולי 1971 שונה הייעוד של גדוד 885 ובמלחמת יום הכיפורים פרס הגדוד, בתוספת סוללה 20 מ"מ נגרר דו קני מ-883, להגנה על ש/ת אופיר ועל סוללת ה"הוק" באזור.

כתב סא"ל בדימוס, (אז סרן בקבע), עקיבא מנחם: "בעקבות החלטת מפקד חיל האוויר הוכרזה בצוהרי היום (5 אוקטובר 1973) כוננות מוגברת בבית הספר לנ"מ. כל היציאות של חיילי הבסיס בוטלו והוחל בבדיקת שמישות של הציוד המיועד לסוללות המילואים, השלמת פריטים חסרים והכנתם לתנועה.

אל"מ אריה לרר (אז סא"ל), היה בתקופה זו קצין ההדרכה הראשי (קהד"ר) של בית הספר לנ"מ ובעת חירום היה מיועד לתפקיד מפקד גדוד מילואים 885. בצד הפעילות להכנת הציוד של בית הספר לנ"מ לסוללות המילואים, ציוד שעליו בוצעו האימונים, אריה לרר כמג"ד 885 החל כבר בשעות אחר הצהריים לבדוק עם מרכז הגיוס (המנ"מ) של הגדוד את רשת הקריאה במידה ותופעל. לפנות ערב שוחרר חלק מסגל חיילי הקבע של בית הספר לביתו והסגל נדרש להיות בבית בכוננות לקריאה טלפונית.

ביום כיפור 6 אוקטובר 1973 בשעה 06:00 התקבלה הפקודה לגייס את הגדוד בימ"ח במחנה סירקין. ההתייצבות של חיילי הגדוד בגיוס הייתה כמעט מלאה. המג"ד, אריה לרר, הגיע למרכז הגיוס בשעה 09:00 כדי לפקח על תהליך הגיוס. כשעתיים אחר כך התייצבו גם השליש והסמג"ד וסייעו בתהליך הקליטה, ההצטיידות והכנת החיילים לטיסה לבח"א 29. במהלך הגיוס היו ליקויים כמו הקשר הטלפוני לחיילים, המחסור ברכבי הפצה ורישום לא מדויק של פרטי החיילים שהתגייסו. עם זאת, כבר בשעה 21:30 יצא הסבב הראשון של החיילים לנמל התעופה בלוד ובשעה 03:30 יצא הסבב האחרון של החיילים. יעד הטיסה היה בח"א 29.

בבוקר 6 באוקטובר נקראתי בסביבות השעה 06:00 לשוב מייד לבית הספר לנ"מ בשל הגברת הכוננות. תוך כדי ההכנות לנסיעה לבסיס חשתי שזה לא יום כיפור רגיל. מרפסת הבית של הורי אשתי שבו ישנתי, פנתה לחזית הרחוב שהיה קרוב לכביש תנועה ראשי. בניגוד לשקט ולדממה האופייניים ליום כיפור, שמעתי רעשים של מכוניות נוסעות, פה ושם נשמעו גם קולות של שיחות בין עוברים ושבים. השארתי את הרכב הפרטי לאשתי כדי שתוכל לנסוע לביתנו ו/או למקום עבודתה. נפרדתי מאשתי ונסעתי לבסיס. עדיין לא ידעתי לאיזה תפקיד ישבצו אותי במשך היום. כבר בכניסה לבסיס הבנתי שמדובר בכוננות חריגה. לבד מהעובדה שמדובר ביום כיפור, החלו להגיע לבסיס, נוסף על הסגל הסדיר, גם חיילי מילואים שמספרם הלך ועלה בהדרגה, כולם עברו תהליך קליטה וירדו להתארגנות בשטח האימונים.

בשעות הבוקר עדכן מפקד בית הספר אברהם אורן כי ישנן ידיעות על כך שבמהלך הלילה צפויה תקיפה של מצרים וסוריה על ישראל וכי חיל האוויר נערך לכך. במסגרת היערכות זו נדרש בית הספר לנ"מ להכין בהקדם האפשרי את סוללות הנ"מ בבית הספר אשר שימשו להכשרות ולאיומי יחידות בשגרה – לשיירות עם כלי רכב גוררים לנסיעה סיני. הכנת הציוד והשלמת כל האמצעים הדרושים שהחלה כבר יום קודם, קיבלה תאוצה וסגל ההדרכה הסדיר החל לסיים את בדיקת הכילים הכנת השיירות לתנועה והעברתם לסוללות המילואים שהתייצבו.

סמוך לשעה שתיים אחרי הצהריים נשמעה האזעקה. אם למישהו היה ספק שאנו בדרך למלחמה נוספת – הספק התחלף בתחושה שהינה זה קורה – הפעם מדינות ערב הפתיעו אותנו. תחושת ההפתעה התחזקה עם הישמע הקולות בתחנות הרדיו שהשמיעו סיסמאות לגיוס יחידות המילואים של צה"ל. דקות אחר כך התבקשתי להגיע אל הקהד"ר, אריה לרר. בשיחה מסר לי שאנו נמשיך לעבוד ביחד, הפעם בגדוד 885 שהוא מפקדו והוא מעוניין שאהיה בתפקיד הקמב"ץ של הגדוד. בשיחה מסר לי שיעוד הגדוד להגן על בח"א 29 שבדרום סיני וכי עליי להתכונן לטוס עם הגדוד. ההחלטה של לרר הפתיעה אותי לטובה, הכרתי אותו והערכת אתו מאוד, הייתה בינו הבנה מלאה ויחסי עבודה מצוינים.

מהר מאוד הבנתי שקיימת אפשרות סבירה שאיעדר מהבית לזמן רב, התקשרתי לאשתי וביקשתי ממנה שתגיע אליי לבסיס ותביא עימה את "ארגז הכוננות" שהיה בביתי שבו היה הציוד הנחוץ לי לשהות ארוכה מחוץ לבית."

אירועים במרש"ל באזור בח"א 29

זוג מטוסי "פאנטום" (F-4) מטייסת 107 היו בבח"א 29 בכוננות ירוט. ב-5 אוקטובר המטוסים היו בכוננות שגרית. בשעה מאוחרת בלילה נחת מפקד הבסיס בבח"א (אירוע לא שגרתי לערב יום כיפור) ועדכן את הטייסים שבליילה הבא (6 אוקטובר) צפויה מלחמה. יותר מאוחר בשעות הבוקר של יום שבת (6 אוקטובר) קיבלו טייסי היירוט פקודה לעבור למצב כוננות חמש דקות. ב-6 אוקטובר שעה 13:00 נערכה בבח"א קבוצת פקודות. מפקד הבסיס עדכן את הפורום על מלחמה שצפויה להיפתח בשעות הערב. מעט לפני השעה 14:00. במהלך התדרוך נשמעה לפתע אזעקה שהפעילה יחידת הבקרה 528 בשל גילוי של כ-16 מטוסי אויב שמגמת הטיסה שלהם הייתה לכיוון המרחב האווירי של מרש"ל.

הטייסים שהיו בכוננות ירוט רצו מייד למטוסים וקיבלו מידע מהבקר ביחידת הבקרה על המטרות המתקרבות. הבקר הינחה את הטייס המוביל אמיר נחומי להיות במצב של "הנע והמתן". נחומי ביקש אישור מהבקר להמריא, אך לא קיבל. למרות זאת החליט נחומי להמריא ללא קבלת אישור מהבקר לדבריו "כי היו 'מיגים' באוויר בדרך אל הבסיס". בקרב האוויר שהתפתח עם המטוסים המצריים שבאו לתקיפה ("מיג-17" ו-"מיג-21", היו מעל 20 מטוסים), הפילו שני מטוסי היירוט שבעה מטוסים. היה זה קרב האוויר הראשון במלחמת יום כיפור.

חלק ממטוסי ה"מיג" שתקפו את הבח"א הצליחו להטיל פצצות שפגעו במסלולי הטיסה ובמתקנים נוספים. הפגיעות פגעו בכשירות המלאה של הבסיס. זוג מטוסי היירוט שהיה צריך לנחות בתום קרבות האוויר גילה שבמסלול הנחיתה פעורים שני בורות גדולים ופצצה נוספת שלא התפוצצה. המטוסים נאלצו לנחות בתנאים קשים "כמו על נושא מטוסים". מאוחר יותר המריא שנית אחד ממטוסי היירוט לפטרול אווירי למשך כשעתיים אך לא נתקל במטוסי אויב. לאחר שנחת וירד מהמטוס שמע מפי צוותי הקרקע שהבסיס צפוי לתקיפה של חיילי קומנדו מצריים והבח"א החל להיערך לאפשרות זו.

על שאירע בסוללת הוק מיטנ"מ 136, סיפר מפקד הסוללה דודו שטינברג: "הסוללה לא קיבלה מידע על כוננות מוגברת וחשש להתפרצות מלחמה. רק בשעות הבוקר של יום כיפור 6 באוקטובר התקבלה בסוללה הודעה כללית על הגברת כוננות. סמוך לשעה 14:00 הסוללה עברה ל"מידי עצמי" בעקבות גילוי מטוסים בטווח של בין 60 ל-70 ק"מ והצליחה לנעול עליהם. כשהמטרות היו בטווח שנע בין 15 ל-20 ק"מ מהסוללה ביקש מפקד הסוללה אישור לירי אך נענה בשלילה. הסיבה שנאמרה לו היא שבמרחב האווירי ישנם נוסף על מטוסי האויב גם מטוסים שלנו. זמן קצר מאוד אחר כך תקפו מטוסים את הסוללה. בתקיפה זו נהרג חייל אחד ונפצעו שבעה חיילים.

מטוסי התקיפה פגעו בציוד חיוני של הסוללה כמו: אמצעי גילוי, גנרטורים, כבלי כוח וקרן המבצעים. אחד הכדורים חדר את מרכז הבקרה הסוללתי (B.C.C) פגע ופצע את עוזר הבקר שבכיסא הצמוד לו ישב מפקד הסוללה. בשל הפגיעות בסוללה והתקשורת עם היב"א שלא פעלה, בין השאר, בשל הפגיעה בה בליל 6 באוקטובר, הסוללה הושבתה לכמה ימים. בבוקר 7 באוקטובר פרסה סוללת 20 מ"מ של גדוד 885 להגנה צמודה על הסטנ"מ."

על התקיפה סיפר אלון אבידרורי: "שירתי בסוללה 136 ב' כעוזר בקר. ב-6 באוקטובר 73' בשעות הצהריים הייתי במשמרת ב-B.C.C. כמובן שהיינו בכוננות אבל היה יום כיפור וחשבנו שכמו תמיד יש כוננות בחגים, אם כי, למיטב זיכרוני כבר ביום שישי הבהירו לנו שיש צפי למשהו מיוחד וגם החזירו אנשים מהבית.

אחזור לסיפורי, לקראת השעה שתיים הבחנתי במסך המרכזי שעליו ישבתי במספר נתיבים. לא זכור לי מי הפעיל את ה"מידי". מאותו רגע החלה מהומה רבתי. היה ברור שאנחנו מותקפים ומופצצים

ולא מצליחים להגיב. אני ישבתי וגבי אל דלת הכניסה לקרון הבקרה. היה עליי שכפ"ץ. לצידו התיישב המסו"ל (דודו). תוך כדי המהומה שהתפתחה בשניות או בדקות הראשונות כאשר קולות נפץ מכל הכיוונים ואנחנו בתוך הקרון ולא יודעים מה קורה בדיוק בחוץ. לפתע, חשתי שאני גולש מהכיסא הגבוה עליו ישבתי, לא הבנתי מה קורה. דודו שאל אותי: 'אלון מה קורה לך?' ואז התברר שחטפתי פגיעה. לא אכנס כאן לפרטים על הפגיעה הפיזית ועל הפינוי המוטס לתל השומר, אבל אני כן רוצה לספר על צירוף המקרים שגרם לפגיעה.

קרון הבקרה ישב בתוך מחפורת מוקף שקי חול מרוב עבריו. עד כמה שידוע לי רקטה ששוגרה ממטוס מצרי פגעה בסמוך לכניסה למחפורת. רסיס של הרקטה עשה את דרכו אל אשנב האוויר הקטן שמותקן בדלת הקרון. משם המשיך את דרכו אליי, פגע ברווח שבין חלקי השכפ"ץ והוציא אותי מכלל פעולה. הדרך הפתלתלה שעבר הרסיס עד שפגע בי היא בבחינת "הייתה לו כתובת". כך אני מאמין. כמובן שבכך הסתיים חלקי במלחמת יום הכיפורים ואת הצלקות אני נושא עד היום."

יחידת בקרה 528 שבסיסה היה על הר צפרא כ-20 ק"מ דרומית לבח"א 29, הייתה מיועדת, בין השאר, לגלות, לזהות ולהתריע על נתיבי חדירה למרחב והכוונת מטוסי יירוט וסוללות נ"מ לעבר מטוסי אויב.

לאחר התקיפה של מטוסי ה"מיג" במרחב מרש"ל והפלתם של שבעה מהמטוסים התוקפים על ידי מטוסי היירוט, הגיע למרחב האווירי סמוך לשעה 21:00, מפציץ סילוני מצרי מסוג "טופולב" ושיגר שני טילים מסוג "קלט" לעבר יחידת הבקרה. חיילי היחידה שהבחינו ברשף הטילים, הניחו בטעות שמדובר בתנועת מסוקים וניסו ליירט אותם באמצעות מטוס "פאנטום" שהיה אז בפטרול. ברם, בתוך פרק זמן קצר פגע טיל אחד באנטנות של היחידה וגרם למותם של חמישה חיילים, הטיל השני התפוצץ באוויר. בעקבות הפגיעה הקשר עם היב"א נותק. חיילי בח"א 29 שהבחינו בפיצוץ ובאש שהתלקחה ביחידת הבקרה והניחו שהיחידה נכבשה על ידי כוח קומנדו מצרי מוסק שהגיע ליב"א. בתגובה נשלח כוח של ארבעה טנקים כדי להשתלט מחדש על היחידה. הטנקים הגיעו אחר חצות ופתחו באש על הבסיס. בתגובה לירי חיילי היחידה השיבו באש, כיוון שחשבו שמדובר בטנקי אויב, בין השאר, בשל כך שכוח הטנקים הישראלי היה עם טנקים מסוג טירן. ברם מפקד היחידה אשר שמע את הטנקיסטים דוברים עברית, הבין שמדובר בכוח ישראלי והביא לסיום האירוע.

על היערכות גדוד 885 במרחב והשגרה המבצעית סיפר עקיבא מנחם: "התייצבות החיילים לאחר הקריאה שהחלה בבוקר הייתה טובה מאוד ועד השעה 22:30 התייצבו מרבית החיילים. הסבב הראשון של החיילים המיועד להמריא יצא לשדה התעופה בלוד ב-21:30 והסבב האחרון ב-7 באוקטובר בשעה 03:30. סוללות 20 מ"מ הגיעו לבח"א ולסטנ"מ במהלך הלילה והיום של 7 באוקטובר. סוללות 40 מ"מ הגיעו לבח"א בשעה 01:00.

פריסת הסוללות בעמדות החלה מייד לאחר הנחיתה. בשעות הראשונות הייתה אי בהירות בנוגע לכל ההתרחשויות שהיו בזירה. רק בהמשך היום קיבלנו מידע על האירועים שהתרחשו יום ולילה קודם בבח"א, בסוללת ה"הוק" וביחידת הבקרה. יש לומר, כי במהלך הטיסה עד לנחיתה ותחילת הפריסה לא נמסר לנו (למיטב זיכרוני) מידע מפי גורם מוסמך מה התרחש במרחב. המידע שהחל להגיע והועבר לחיילים גרם, בצד החששות, ליתר מוטיבציה לעבוד מהר וביעילות, למרות היממה הקשה שעברה על כולם במתח ובחוסר שינה.

הציוד הייעודי של מערכות הנ"מ שקיבלנו בימ"ח: מעכ"נים, תותחים וגנרטורים, נמצא ברמת שמישות טובה, למעט בעיות במגברים. כך גם 16 צריחי 20 מ"מ שהיו בימ"ח ביום הראשון כולם היו שמישים. בתוך כ-24 שעות מרגע הקריאה להתייצב, היה הגדוד מוכן לפתיחה באש.

סוללה א' הייתה מוכנה לפתיחה באש בירי "מקרוב" (ירי ישיר באמצעות הסטיק של התותח ללא נתונים מהמעכ"ן) בשעה 06:00 ולירי "מרחוק" (ירי עם נתונים המוזנים לתותחים מהמעכ"ן) בשעה 09:00. סוללה ב' הייתה מוכנה לירי "מקרוב" בשעות הבוקר של 7 באוקטובר ולירי "מרחוק" יומיים מאוחר יותר ב-9 באוקטובר. שתי סוללות 20 מ"מ שפרסו בבח"א היו מוכנות לפתיחה באש ב-7 באוקטובר, הראשונה

בשעה 06:00 והשנייה בשעה 09:00. החל מאור ראשון של 7 אוקטובר נכנס הגדוד לשגרה מבצעית. רמת הכוננות הייתה גבוהה. נדרשנו להיות שעות רבות ברציפות במצב היכון "מיידי". בד בבד ניסינו כל העת לשפר את רמת המוכנות המלאה לירי "מרחוק" בסוללות 40 מ"מ ולהשמשותם של צריחי 20 מ"מ שבחלקם יחידות הכוח (פט-פט) לא הצליחו לפעול שעות רבות ברציפות בשל הכוננות.

תוך כדי הפריסה בבוקר 7 באוקטובר התברר כי תשתית הקשר הקווי בין הסוללות והמנ"א הנחוצה לצורך העברת פקודות בקרת אש, מצבי כוננות ודיווחים מבצעיים אינה מוכנה כנדרש ולקויה מאוד! התשתית כללה קו אחד בלבד לכל סוללה ועל קו זה עברה כל תעבורת הקשר: הדיווחים השוטפים על מצבי הכוננות, רמת השימוש והפקודות המבצעיות. נוסף על כך נאלצו הסוללות מדי פעם אף להעלות דיווחי מנהלה שכן בגדוד לא היו מכשירי קשר אלחוטי (מ.ק. 25) שיכלו להיות תחליף לקשר הקווי. עוד ראוי לציין, כי גם קו דיווח של הבנות ביחידת הבקרה 528 שנועד לדווח על תנועת מטוסים באזור לא פעל כנדרש.

נוכח התשתית הלקויה של התקשורת, פניתי בבוקר 7 באוקטובר לקצין הקשר של הבח"א וביקשתי לספק לנו בדחיפות את הצרכים. לקצין הקשר לא היה פתרון באותה עת. המענה היחידי שנותר היה לרכז את כל כבלי התקשורת הפיסית (ח'10-) שהיו ברשות הגדוד והשלמה שקיבלנו מהבח"א ולפרוס אותם בשטח. לקחתי עימי מספר קשרים והתחלנו לפרוס את הקשר הקווי לסוללות. ברם, היה קושי רב לפרוס את הכבלים היות והיה צורך לעקוף מסלולי טיסה ומבנים שונים בבסיס כדי להבטיח שהכבלים יונחו במקום בטוח. בסופו של יום הקו נפרס אך היה פעיל רק ימים ספורים כי לא שרד את הפעילות השוטפת שהייתה באזור המסלולים וביתר המקומות בבסיס. בתוך מספר ימים, אינני זוכר מתי, סיפקו לנו מכשירי קשר אלחוטיים.

מוכנות לא מלאה בימים הראשונים הייתה גם בתחום ההגנה הקרקעית. הנשק הקל (נק"ל) המיועד לאירועי פעילות באירוע של פעילות קרקעית כמו ניסיון תקיפה של קומנדו לא היה בכמות מספקת כנדרש. היה חוסר בולט בנשק אוטומטי ונשק מחלקתי. כך למשל, בכל הגדוד היו אך ורק ארבעה מקלעים 7.62; מרגמות 52 מ"מ ומרנ"ט ("בזוקה"- נשק נ"ט) כלל לא היו. נוסף על כך גם לא היו רימוני התקפה. רק ימים לא מעטים אחר כך השלימו לנו את החסר.

על רקע הידיעות, ניסיונות התקיפה שנעשו ביום הראשון והשני של המלחמה, המחסור בנק"ל כמו גם התקשורת הלקויה, נגרמה לחיילים תחושה שאנו לא מוכנים מספיק טוב למקרה של אירוע קרקעי, הגם שבבח"א היה גדוד אבטחה קרקעי שצויד באמצעים טובים יותר.

הימים חלפו, המתח נמשך והכוננות לא פחתה. שעות רבות היינו במצב היכון "מיידי". אחרי ימים רבים (אינני זוכר בדיוק מתי) עברנו להיות במרבית שעות היום במצב "היכון 2". גם במצב זה חלק מהחיילים נדרש להיות בכוננות כמעט מלאה. לבד מזאת, שגרת הכוננות חייבה אותנו מדי יום ביומו להיות תמיד במצב היכון בוקר, דהיינו "מיידי" לקראת אור ראשון ובמצב היכון ערב לקראת אור אחרון. המלחמה נמשכה עד 24 אוקטובר 1973, יום כניסת הפסקת האש לתוקף. חילופי האש בחזית המצרית נמשכו יומיים נוספים ובחזית הסורית עד מאי 1974. הגדוד המשיך בתעסוקה המבצעית בבח"א 29.

בארץ החלו להפנים את מה שחוללה המלחמה. בצד זאת, המדינה החליטה לדחות את מועד הבחירות לכנסת שהיו אמורות להיות ב-30/10/1973 ולקיימן ב-31/12/1973. גם חיילי הגדוד שהיו בתעסוקה השתתפו בהצבעה.

מלחמת יום כיפור לא הותירה בי טראומה למרות החוויה הקשה שעברתי, אשר ממשיכה ללוות אותי במהלך חיי. במבט לאחור אחרי 50 שנה, נראה לי ששפר עליי מזלי. כמו כל הגדוד נקלענו למלחמה בזמן שבו לא התרחשו אירועי תקיפה על היעדים להם נתנו הגנת נ"מ לא של מטוסי קרב ולא של חיילי ח"ר. לאורך כל התקופה לא נורה לעברנו אף לא קליע אחד. תקופת המלחמה הייתה עבורנו שגרה מבצעית ארוכה ומתישה שהסתיימה ללא הרוגים ופצועים. הגדוד המשיך לשמור על רמת כוננות גבוהה, היינו קשובים לחדשות ולאירועים שהתרחשו בגזרות האחרות ושמחנו בעת החתימה על הסכם הפסקת האש.

חיילים מגדוד 885 שהיו במנ"א בזמן ההצבעה

על התקופה סיפר יהודה פלד אז צוער: "התגייסתי בנובמבר 71. קורס טיס (עד הטיסה הראשונה). טירונות נ"מ. קורס עוזרי בקרי "הוק". ארבעה חודשים באבו-סמרה כעוזר בקר "הוק". קורס מכ"ם ב-906 ומייד משם לבה"ד 1 והשלמה חיילית 40 מ"מ. ביום שישי בצוהריים 5.10.1973, כחודש לפני תום ההשלמה החיילית של צוערי 40 מ"מ נערך מסדר יציאה לסופ"ש יום כיפור. בתדרוך לפני יציאה נאמר לנו להיות ערניים ומוכנים לחזור לבסיס בכל רגע כי יש כוננות. זו הפעם הראשונה ששמענו שיש כוננות, מעבר לאמירה כללית זו לא נאמר דבר ולא ידענו דבר. יצאנו הביתה. ערב כיפור.

למוחרת, שבת בבוקר, החל בחצר הקיבוץ חוסר שקט, הטלפון (היחיד) בחדר האוכל צלצל ללא הפסקה עם הודעות לחברים להתגלגל ליחידות. סדירים ומילואים. בסביבות 10:00 בבוקר הרדיו קם לתחייה והחל לשדר את סיסמאות היחידות. משום שהיינו שייכים לביסנ"מ – יחידה סדירה, לא היה לנו אות קריאה (אני משער שלגדודי המילואים היה). כשהיה ברור שקריאה לא תהיה, ארזתי את עצמי, והצטרפתי לאחת המכוניות שהסיעה חיילי מילואים לכביש הראשי (צומת נהריה). משם במספר טרמפים – להרצליה. הגעתי לבסיס בסביבות השעה 16:00. התייצבתי בבית הספר לקצינים. בנוסף לי היו שם כבר כמה צוערים שהקדימו אותי. ההנחיה שקיבלתי הייתה פשוטה: לעלות על ב' לארוז את ציוד הפריסה ולרדת לאזור הימ"חים ולהתייצב באזור ההצטיידות של סוללות המילואים של גנ"מ 883. בסביבות השעה 17:00 הייתי למטה באזור הימ"חים, שובצתי לאחת הסוללות – התפקיד: "תעשה מה שיוור לך". הסוללה יועדה לפריסה ברפידים כתגבור לגדוד 882 הסדיר. נסיעה לילית של שעות. בדרך עברנו פעמיים ג'יפים מרוסקים ("הנהגים נרדמו בנהיגה", כך נאמר לנו). אלה הנפגעים הראשונים שראינו. פרסנו ברפידים אור ליום ראשון 7.10.73 ונכנסנו לשגרה של כוננות ואזעקות ללא כל אירוע חריג. כאן יש לציין שההכשרה שקיבלנו כצוערי 40 מ"מ הוכיחה את עצמה מבחינת הידע והבקיאות שרכשנו ומכאן התרומה לסוללה שבה הוצבתי.

לאחר מספר ימים ברפידים, לילה אחד קוראים לי מהמפי"ק 'לך ארוז את הציוד שלך. יש כאן ג'יפ שבא לקחת אותך'. מי? מה? מו? לאף אין מושג. טוב, ארגנתי את הציוד, עליתי לג'יפ שלקח אותי למפקדת הנ"מ ברפידים. שם הועברתי לג'יפ אחר. 'אתה איתו', נאמר לי. זה מג"ד 66 – אילן קלצ'קו. נוסעים לתוך הלילה. לאן נוסעים? אני שואל, למתלה. מה יש במתלה? אני שואל, פלגה שתהיה שלך. פלגה של מה? אני שואל, 20 מ"מ. 20 מ"מ? אני מנסה לעשות סדר בראש מה זה. בהשלמה החילית באחד המטווחים ירינו מצריח 0.5 ארבע קני. מה זה 20 מ"מ? אתה תראה, יהיה בסדר. אתה כבר תסתדר... הגענו. זו הפלגה שלך. כנראה שהוא הסביר לי על מה אנחנו מגינים. נדמה לי שמדובר היה באגד תחזוקה. כל לילה יש תקיפות של טילי "קלט" וכנראה "מיג-17". אלה החיילים. זה סמל הפלגה. שלום. ונסע. אני מסתכל על הזחל"מים, הזחל"מים מסתכלים עליי – אין תקשורת, אין היכרות. לוקח את הסמל ומבקש ממנו שיכניס אותי לעניינים. אל תדאג, הוא אומר לי, אנחנו יודעים את העבודה. מסתבר שהפלגה הוקמה מאוסף של חיילים שחזרו מחו"ל וכמה כאלה ששחררו מהכלא, בכל אופן אלה אמורים היו להיות חיילים בעלי ניסיון רב. במהלך היום עשיתי קורס מזורז על 20 מ"מ דו קני, תרגולות צוות ותרגולות מפ"יק. באותו לילה חוויתי תקיפה של "קלטים" שנחתו באזור המתחם שבו פרסנו. כאן העניינים התחילו להיות רציניים. הצוותים ירו לכל כיוון, לא בהכרח לכיוון ה"קלטים" – פשוט

ירו. בהמשך הימים עבדנו על תרגולות לילה, תצפית לכיוון דרום וזיהוי מטוסים לפי שובלי האור של ה"קלטים" שכמובן קשה עד בלתי אפשרי להעריך את הטווח שלהם. לא זכינו לתקיפות מטוסים".

תותח 40 מ"מ בסיני – צלם לא ידוע

רק סוללות התותחים בבסיסי חיל האוויר הקדמיים בסיני השתתפו בלחימה אל מול מטוסים תוקפים. אירוע חריג היה למערך הגנת הנ"מ בכנף 1 ברמת דוד. מטוסי סער מטייסת 105 בחצור השתתפו בתקיפה בגזרה שיועדה להם בחלק המזרחי של ציר קוניטרה - דמשק, בין תל-שמס וסעסע ברמה"ג הסורית. פקודות המבצע שירדו לטייסת עם בוקר 11 באוקטובר, כללו סוללות ארטילריה ועמדות נ"מ. הטייסים הטילו את החימוש על הסוללה, תוך כדי שיגורי טילים לעברם, וללא תוצאות. בשעה 08:20 נכנס לתקיפה הזוג הרביעי עם יעקב ליפשיץ ואמיר יואלי. לאחר התקיפה מיעפי חתף יצאו השניים לכיוון מזרח, תוך כדי שבירות משני טילי SA-6 ששוגרו לעברם. בסוף הפנייה בגובה 600 רגל, נפגע מטוסו של ליפשיץ מסוללת נ"מ 37 מ"מ ושתי מערכות הידראוליות אבדו. הוא טיפס לגובה 10,000 רגל בניסיון להגיע לרמת דוד. בו בזמן, סוללות נ"מ 40 מ"מ מגדוד 881 שברמת דוד, היו במצב של "אש נצורה", שאסרה פתיחה באש כל עוד קיימת סכנה למטוסים ידידותיים. בשעה 08:30 זיהתה סוללה ה' מטרה בטווח של כ-10 ק"מ הטסה ממזרח למערב. בהתקרבה לטווח של שלושה קילומטר, היא זוהתה כ"מיג-17". הסוללה פתחה לעברה באש, ירתה 14 פגזים מבלי לזהות או לראות את ה"מיג-17". הפגזים נורו בשעה שמטוס הסער היה בהקפה אחרונה לנחיתה ברמת דוד, ויצרו את הרושם המוטעה שהם כיוונו אליו. המטוס שכבר היה בגובה 5000 רגל מהירות 360 קשר, החל לצלול לכיוון האדמה. כל שנותר לטייס למשוך בידית ההפלטה לנטוש בשלום ומייד הוא חולץ על ידי מסוק. בבדיקה שנערכה אחרי האירוע התברר שפגיעת הנ"מ הסורי היא זו שככל הנראה פגעה במטוס והביאה לנטישתו.

להגנת יחידות הבקרה ומוצבי הפיקוד נפרסו הכוחות הבאים:

יב"א הר מירון - גדנ"מ 837 בפיקודו של אריה שביט. לגדוד היו ארבע סוללות תותחים 20 מ"מ נגרר. מספר ימים מאוחר יותר קיבל הגדוד תוספת של 12 קנים של 20 מ"מ חד קני ופרס גם אותם.

יב"א מצפה רמון - גדנ"מ 832 בפיקודו של רס"ן יהודה פרלמן. לגדוד היו אמורות להיות ארבע סוללות תותחים 20 מ"מ נגרר. עקב חוסר צריחים - שהושלמו מאוחר יותר - פרס הגדוד בתחילה 14 קנים של 30 מ"מ. וגם לאחר השלמת הצריחים נשארו בגדוד תותחי ה 30 מ"מ לאחר שהגדוד שלח שתי סוללות להגנת סוללות "הוק" בסיני.

יב"א 511 באום מרגם מצפון מערב לרפידיים - סוללה מגנמ"מ 881 (סדיר) עם תותחי 40 מ"מ. ב-7 באוקטובר פרסה במקום סוללה 20 מ"מ מתנייע מילואים מגנמ"מ 66. ב-14 באוקטובר הוחלפה הסוללה על ידי שתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגדוד 948 בפיקודו של חיים דגן (הגדוד אבטח עם שתי סוללות נוספות גם מתקנים על ג'בל יעלק שבמרכז סיני).

על מתקני הבקרה באזור השומרון הגנו שתי סוללות 14.5 מ"מ של גדוד הנ"מ 206, אלו שלא הספיקו לסיים את ההסבה לסוללות תותחים מתנייעים (סוללה מתנייעת מהגדוד אורגנה בשבוע השני למלחמה ועברה להגן על סוללת ה"הוק" ברמת הגולן).

להגנת מוצב הפיקוד של פיקוד הדרום באום חשיבה הוקצו שלוש סוללות סדירות של 40 מ"מ מגדוד 881 ועוד שתי סוללות 20 מ"מ נגרר מילואים מגדוד 935, בפיקודו של דב שדה סמג"ד 881.

גם סוללות ה"הוק" במערב סיני זכו להגנת נ"מ צמודה של פלגות מהגדוד הסדיר 66 שלחמו לצידן מפרוץ המלחמה. גדנ"מ מילואים 835 בפיקודו של רס"ן חיים שנהב שכלל שמונה סוללות של תותחים נגררים 20 מ"מ, פוצל גם הוא להגנה על סוללות הטק"א בעיקר אלו של יטנ"מ 139. נוספו אליהן סוללות 20 מ"מ נגרר מהגדודים 935 ו-832. על סוללות הטק"א הגנו גם יחידות מגדודי הק"ח (הגנת הקרקע) של חיל האוויר.

השתלבותו של מערך הנ"מ בהתקפות הנגד בשתי החזיתות

אל מול ראשי הגשר של חמש הדיביזיות המצריות שצלחו את התעלה נערך צה"ל בעיקר עם כוחות מילואים משוריינים, מאלה שחשו ותגברו את כוחות האוגדה הסדירה 252. בבוקר 8 באוקטובר תוכננה התקפת נגד של אוגדות המילואים 162 ו-143. ההתקפה שהופעלה ללא ריכוז כוח מספיק אל מול מערכי המצרים כשלה. התקפה זו נערכה ללא הגנה אווירית כיוון שהגדודים המתנייעים 20 מ"מ לא הספיקו לחבור לאוגדות התוקפות. כל אותה עת פעלו מעמדותיהן סוללות טילי ה"הוק" שהיו מוצבת בגזרות השונות בקרבת ציר הרוחב. בעקבות כישלון התקפת הנגד חזר צה"ל ונערך למגננה.

ב-8 באוקטובר בשעה 06:45 תקפה רביעיית "מיג-17" ריכוזי חי"ר ומוצבים של צה"ל באזור טסה. הפלגה מגנמ"מ 66, פתחה לעברה באש והפילה מטוס "מיג-17". הייתה זו טבילת האש הראשונה של לוחמי הסוללה בגזרה המצרית. כעבור שתיים בשעה 08:20 תקפו שישה מטוסי "מיג-17" את סוללת ה"הוק" בג'די ומטרות אחרות, במהלכה נפגעה מכלית סולר שעלתה בלהבות. סוללות ה"הוק" שיגרה שני טילים ללא תוצאות. פלגה מגנמ"מ 66 שהגנה על הסוללה, פתחה לעברם באש והפילה מטוס שני. נראה שה-8 בחודש האיר פנים ללוחמי גנמ"מ 66 כאשר מסכת הפלת המטוסים נמשכה. בשעה 08:50 תקפה שישיית "מיג-17" את סוללת ה"הוק" באבו-סמרה. בגלל תקלה לא שיגרה הסוללה טילים לעבר המטוסים התוקפים והשאירה את המלאכה ללוחמי גנמ"מ 66, שפתחו באש לעבר התוקפים והפילו שני מטוסי "מיג-17" נוספים. בכך עלה מספר המטוסים המופלים של פלגת גנמ"מ 66 בג'די בפרק זמן קצר יחסית לארבעה. הישג ראוי לכל הדעות.

לוחמי גנמ"מ 208 עברו בבוקר 8 באוקטובר את טבילת האש הראשונה, כאשר רביעיית מטוסי "האנטר" תקפה עמדות של הגדוד בטסה. מהעייפות המצטברת ומההלם הראשוני, לא הספיקו לוחמי הגדוד להשיב אש. מכאן ואילך, הוחל בתהליך הפקת לקחים שכלל כניסה לכוננות "מידי" רצופה, אשר חולקה למספר משמרות, והיחידה הצליחה להתאושש. לקראת הערב, כאשר בשעה 17:20 תקפו שמונה מטוסי "האנטר" נוספים את מפקדת אוגדה 143 בטסה וארבעה מטוסים תקפו את סוללת ה"הוק" באבו-סמרה. הפעם היה הגנמ"מ מוכן, וביחד עם שתי סוללות של גנ"מ 935, המטירו אש תופת על מטוסי ה"האנטר" התוקפים. הם הפילו שני מטוסים כאשר למטוסי חיל האוויר שחגו באזור אושרו שלוש הפלות נוספות של מטוסי המבנה התוקף. המורל בגדוד הרקיע לשחקים. הצלחתם יצרה הד רב בקרב כל דרגי הפיקוד באוגדה, שהלכה וגברה ככל שהופלו מטוסים נוספים. הדרישה לכוח נ"מ מסייע באה מכל הכיוונים, וחייבה קביעת סדרי עדיפויות על פי מהלכי הקרב. גדוד הנ"מ 208 הפך לחלק אינטגרלי מכוחות האוגדה, שותפים בתכנונים תוך השתתפות בתדריכים ובקבוצות הפקודות שנערכו. הקשר התחייב גם מהצרכים הלוגיסטיים, שמצאו את ביטויים במערך האוגדתי בצד כל יחידות האוגדה.

על ההגעה וההתארגנות של גדוד 208 כתב זאב ברנדייס: "לאחר שהייה של מספר שעות להתארגנות ומנוחה קיבלנו הוראה להגיע למפקדת חטיבה 14 מערבית לצומת טסה על כביש רפידים - איסמעיליה. דקות ספורות לאחר תחילת התנועה מרפידים לכיוון כביש הרוחב לאיסמעיליה כאשר בסיס חיל האוויר רפידים ממזרח לנו הותקף הבסיס על ידי רביעיית "סוחוי-7" שבאו מדרום מזרח הטילו חימוש על הבסיס ויצאו לכיוון צפון מערב כאשר הם חולפים מצפון לסוללה בטווח של כ-300-400 מטר טווח ירי טוב. תגובת החיילים שלרובם זאת הייתה התקלות ראשונה עם מטוסי אויב הייתה שוק מוחלט ולמרות כל הפקודות והצעקות לירות לא נורה פגז אחד לבד מצרור יריות שנורו מהעוזי שלי לכיוון המטוסים. ההרגשה כמפקד בסדיר עם חיילי מילואים בשלב הזה הייתה קשה מאוד והיה נראה לי כי החיילים אינם בשלים ללחימה (הרגשה שהתבדתה לאחר מכן) וזאת כאשר האירוע הוא בתנאי מטווח.

עם ההגעה למפח"ט 14 בטסה בשעות אחר הצהריים והפגישה עם חיילי החטיבה נחשפנו בפעם הראשונה לאירועי השעות הראשונות הן במפקדת החטיבה, הן בכוחות החטיבה הלוחמים מול הצבא המצרי ממזרח התעלה. בהמשך נחשפנו למראות קשים כאשר שני טנקים הגיעו למפח"ט כשעל סיפונם קשורות גופות של חיילים הרוגים. בהמשך הערב ולאחר המראות והסיפורים הקשים שמענו את נאומו של הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר שבין היתר אמר: "אנחנו נשבור להם את העצמות". משפט זה ספג ביקורת ציבורית אולם לנו הלוחמים בחזית היה זה משב רוח מרענן ומעודד אחרי מה ששמענו וראינו ביום השלישי ללחימה.

ביום הרביעי ללחימה, יום שלישי 9.10.73 הועברה הסוללה להגנה על מפקדת אוגדה 143 שהתמקמה בלילה לפני כן באזור הצפון-מערבי של צומת טסה בגבעה שולטת לכיוון מערב. במקום זה שהינו והגנו על האוגדה בכיוון מערב עד ההערכות לצליחה ביום העשירי למלחמה 15.10.73. הימים ממערב לטסה עברו בהתראות תכופות על תקיפות של מטוסים שאת חלקם ראינו ממערב ומדרום מחוץ לטווח האש שלנו ובליחות כשהתכנסנו לגדר המערבית שהקיפה את מפקדת האוגדה, היו התראות על פשיטת קומנדו מצרי מהצד המערבי של מפקדת האוגדה כשבאחת הפעמים קיבלנו התראה על כוחות קומנדו סמוך למקומנו וכשעמדנו לירות לעברם הודיעו לנו כי הכוח ממערב לנו שייך לכוחותינו וכך נמנע ירי דו צדדי עם תוצאות קשות".

סיפר מוטי לנצ"ר מפקד סוללה א' בגדוד נ"מ 208 בפיקודו של ניסן גלעד במלחמה: "גויסנו בשבת (יום כיפור) ולמוחרת כבר היינו בסיני. המשימה הראשונה הייתה להגן על אגד ארטילרי שהיה פרוס בשטח וזה לאור השמדת סוללת מ"מ שנפגעה על ידי מטוסי אויב. ואכן מטוסים תקפו את האגד הארטילרי. להפתעתנו היו אלה מטוסי "האנטר" עיראקים שעד אז לא ידענו שגם הם משתתפים במלחמה. הסוללה פגעה במטוסים שתקפו וממטוס שנפגע צנח הטייס שנלקח בשבי על ידי אנשי הסוללה והובא אליי. הוא פחד כל הזמן שעומדים להרוג אותו ולאחר שהרגעתי אותו סיפר כי הוא עיראקי שלמד טייס בבריטניה. לאחר תחקיר קצר הובל ליחידת מודיעין בשטח".

על הפריסה והפעילות בימים הראשונים של גדוד 291 כתב המג"ד

291 מ. גדוד טק"מ אה"ט א' פיס"ר נ"מ הא"מ (ע"פ הפסקת האש)				
שם א"מ/תפקיד	משימה/האגדה	מיקום/האגדה	טק"מ אה"ט א'	גדוד 291 א' אה"ט א'
הצ"ח א' צ"ר ק"מ א' מ"ב 08 05 08 13	הצ"ח א' צ"ר הצ"ח א' צ"ר	הצ"ח א' צ"ר הצ"ח א' צ"ר	פי"ס א' צ"ר פי"ס א' צ"ר	פי"ס א' צ"ר פי"ס א' צ"ר
ק"מ א' צ"ר 08 14 15 13	ק"מ א' צ"ר ק"מ א' צ"ר	ק"מ א' צ"ר ק"מ א' צ"ר	ק"מ א' צ"ר ק"מ א' צ"ר	ק"מ א' צ"ר ק"מ א' צ"ר

על גדוד 291 בלחימה בחזית הדרום מספר רס"ן, (אז סגן), עמירם גרובייס: "הנסיעה משדה התעופה אל עריש (בח"א 5) הייתה על זחלים ללא מובילים. כבר ביציאה מהבסיס צפונה (לכיוון ציר אל-עריש – קנטרה) התברר כי הכביש דרומה מאל-עריש לביר לחפן עמוס באינספור משאיות (שהתבררו בהמשך כשייכות לאגד התחזוקה של אוגדה 143), רכבים נאלצו לרדת מהכביש לחולות וכבר היו לנו כמה כלי רכב תקועים בדיונות עם תקלות. ברגע שעברנו את אל עריש מערבה, התנועה נעשתה קלה יותר, כיוון שכל הרכבים על ציר זה נעו לאותו כיוון. מדי פעם היה צריך לרדת מהציר כדי לאפשר מעבר של אמבולנסים שנסעו לכיוון הנגדי, כלומר מזרחה. בסופו של דבר הגיעו רכבי המג"ד ל"עיקרית" ב"רומני" וחברנו לאוגדה בסביבות 10:00 בבוקר, ביום שני 8 באוקטובר 1973. אלה היו השעות שבהן תקפה אוגדה 162 את ראש הגשר המצרי מדרום לקנטרה לכיוון איסמעיליה, בדיעבד המתקפה הכושלת של 8 באוקטובר.

כשהגענו לחמ"ל האוגדה הייתה במקום תחושת שמחה לאור רושם מוטעה שהמתקפה מצליחה, ולכן התקבלה כבר ההחלטה לדלג את המפקדות קדימה אל ציר הרוחב "בלוזה-טסה", ולהתמקם בנקודה שנקראת במפת קוד סיריוס בשם "כרכור". בסופו של דבר סביב "כרכור" התמקם הגדוד בכל ימי שלב הבלימה, עד ל-17 או 18 באוקטובר. הפריסה הראשונית של הסוללות במסגרת האוגדה הייתה כדלקמן: סוללה א', בפיקוד גבי ויינרב, שהוחלף עקב מחלה על ידי יונתן עירוני נשארה באזור מחנות "רומני" והמשימה שלה להגן על כוחות תחזוקתיים במרחב זה. למעשה הסוללה נפרדה משאר הגדוד במעמד החבירה לאוגדה, וחברה אליו חזרה רק לאחר כמעט שבועיים. סוללות ב' בפיקוד אורי צין וסוללה ג' בפיקוד דוד כהן, בצירוף מפקדת הגדוד וסוללת המפקדה נעו ביחד והתמקמו בתוך עיקרית האוגדה ב"כרכור".

בצד התנועה האיטית מ"רומני" ל"כרכור" והעצירות התכופות בדרך, החוויה הקשה הייתה לראות טנקים שלנו פגועים על ציר הרוחב, כאשר אנשי צוותים הרוגים עדיין בתוך הטנקים. להבנתנו מדובר היה על מארב נ"ט של קומנדו מצרי. המשימה הכללית של שתי הסוללות הוגדרה בשלב הראשון כהגנה על עיקרית-אוגדה. הגנת נ"מ על מפקדה היא לכאורה-טריוויאלית, אולם הסתבר שלעיקרית האוגדה לא היו כוחות הגנה קרקעית, ולכן התפתחה משימת-משנה שהיא הגנה מפני פשיטות קומנדו לילות. הסוללות והכלים התמקמו בכל ערב להגנה היקפית על המתחם והכלים היו מאוישים במשך כל הלילה. משימת היום של שתי הסוללות ב' וג' הייתה להיכנס בצירים מזרח-מערב לכיוון רכסי התעוזים ששם התנהלו עיקר קרבות הבלימה בגזרה, ולהגן על אזורי ההתחמשות והתחזוקה שאליהם חזרו הטנקים כדי להתמלא. מדובר היה במשימות יומיות, כאשר בכל ערב התכנסו הסוללות חזרה לעיקרית ב"כרכור". הצירים עליהם מדובר מופיעים במפת קוד "סיריוס" כ-"ספונטני" ו"מאדים", המובילים לאזורי הקרבות העיקריים של האוגדה באותם ימים, המתחמים הקרויים "זרקור" ו"הברגה". בכל אותן פעילויות לא הייתה באזור תנועה של מטוסי אויב וממילא לא היה לסוללות ב' וג' כל פעילות שחייבה פתיחה באש נ"מ. לא כך באשר למשימות ההגנה הקרקעית בלילות. כאן יש לציין מספר פעילויות שנחרטו בזיכרון:

- ירי על טילי "קלט". לפחות בשני לילות היה ירי מצרי של טילי "קלט", שעברו מעל ראשינו וכוונו לעבר יב"א 511 ליד רפידיים (ג'בל אום מורג'ם). מן הקרקע נצפו נקודות אור נעות באיטיות ממערב למזרח בגובה שקשה היה להעריך. איש לא ידע מה זה ולכן כל החזית ירתה אל נקודות האור. בתחילה ראו אש כנראה של המצרים, אחר כך הפסקה של כמה שניות או עשרות שניות, ואז ירי מכל הכיוונים של כוחותינו. גם הסוללות שלנו פתחו באש לכיוון נקודות האור. אחרי המלחמה הוענקו לנו מספר תעודות הפלה. כותב שורות אלה לא מוכן להישבע כי באמת הופלו מטרת כאלה (מה היה הגובה? מה הטווח למטרה? למה לא התפוצצו באוויר?) אבל באחד המקרים נספרו 8 שמונה נקודות אור מתקרבות ממערב, ורק חמש נקודות ממשיכות מזרחה לגדוד. אושרה הפלה של שני "קלטים"
- ירי על כוחות קרקע שלנו שהסתיים למרבה המזל ללא נפגעים בנפש. באחד הלילות הייתה חדירה של מסוקי קומנדו של המצרים. המסוקים טסו ללא אורות וכיוון שמדובר באמצע החודש, והיה לילה של ירח מלא, ניתן היה לראות "צל שחור" רץ על הגבעות. כנראה שהמסוקים הורידו חוליות קומנדו ולכן הייתה ערנות מלאה ב"עיקרית". בין היתר הוצאו כמה מארבים ותשמועים וגם הסוללות שלנו נכנסו לכוננות מלאה. לצורך תיאום, המארבים היו אמורים להזדהות על ידי נצנצים כחולים ולאחר זמן מה נאמר לנו בטלפון מחמ"ל האוגדה כי כל המארבים הללו ממוקמים. לאחר פרק זמן ארוך שקשה להעריכו במדויק, הגיעו לחזית של אחת הפלגות כמה דמויות, שזוהו בהליכתן על הדיונה בירח המלא. לאחר בירור מול חמ"ל אג"מ נאמר לנו בטלפונה ש"הם לא שלנו". נפתחה אש חזקה מאוד לעברם, ואז הם הפעילו נצנצים כחולים להזדהות. האש פסקה מיידית וכך נשאר המצב עד לעלות החמה, שאז התברר כי שמונה צנחנים במילואים "התברברו" בדרך, דיווחו דיווח שקר לגבי מיקומם והגיעו בדיוק מול קני התותחים והמקלעים. למזלם, ברגע הפתיחה באש הם נמצאו בקפל קרקע ולכן שרדו. האירוע עלול היה להיגמר באופן טראומטי אך במזל הסתיים כפי שהסתיים. יש לציין כי, כפי שקורה במלחמות, אירוע זה מעולם לא נחקר.

באותם ימים פעלה סוללה א' בגזרת "רומני". האירוע הבולט של התקופה היה התקפה של "מיראז'ים" לוביים על הסוללה שהתרחשה (כנראה) ב-9 באוקטובר. אנשי הסוללה זיהו את ה"מיראז'ים" ולכן לא פתחו באש למרות שהיו בכוננות מלאה. לפי עדות של אחד הקצינים (מוטי גונן) ה"מיראז'ים" לא צללו אל הסוללה אלא עברו מעליה בגובה נמוך ושיחררו חימוש באמצעות מצנחים למרכז הסוללה. רק אז שמו לב כי הסמלים על המטוסים היו לא מוכרים. מן התקיפה נפצעו שלושה או ארבעה חיילים, כולל איש הצוות יעקב כהן מקריית-אתא שנפגע קשה בבטן ואיבד את רגלו. הוא היה הפצוע הקשה ביותר של הגדוד בכל המלחמה (לגדוד היו שבעה או שמונה פצועים, רובם בצורה קלה. למרבה השמחה לגדוד לא היו חללים במלחמה). לאחר הדיווח שלנו על התקיפה נצבעו עוד באותו לילה על כל ה"מיראז'ים" בחיל האוויר משולשים צהובים במסגרת שחורה תחת שתי הכנפיים".

מימין לשמאל דב בהרב, עמירם גרובייס, יעקב קורן. מאוספו של עמירם גרובייס

הצבא המצרי התאמץ להמשיך ולקדם מהלך של השתלטות על חופו המזרחי של מפרץ סואץ. הוא עשה זאת באמצעות הנחתת כוחות קומנדו לתפיסת שטחים שולטים וחבירה אליהם מהים וכן בדרך היבשה מצפון בעזרת כוח ממוכן שיצא דרך ראס סודר מראש הגשר של הארמייה השלישית דרומה.

בליל 8-9 באוקטובר הוכנסו לזירה גם מסוקי סער "מי-8". 13 מסוקים המריאו בחשיכה להנחתת כוחות קומנדו באזור ראס-סודר ואבו-רודס. מסוק אחד הופל על ידי יעקב לוי, בקר במילואים בסוללת "הוק" 136 א' בראס סודר, לזכותו נרשמה הפלה קודמת כבר במלחמת ההתשה. שלושה מסוקים נוספים הופלו על ידי כוחות היבשה באזור אבו-רודס. מסוק אחד ננטש ליד אבו-רודס עם גלגל חרטום שבור. שאר המסוקים הנחיתו כוחות קומנדו מצריים, שבחלקם הגדול הושמדו או נפלו בשבי למחרת.

הנחתת כוחות קומנדו ממסוקי "מי-8"

על פעילותו של גדוד הנ"מ הקני במילואים 835, שסוללותיו שולבו באותם ימים בהגנת סוללות הטילים ועל מפקדו כתב לימים אל"מ (בדימוס) אלי ברוך מפקד יטנ"מ 139: "זאת זכות גדולה לציין בהקשר של היטנ"מ את סא"ל (מיל) חיים שנהב, מפקד גדוד 835, סוללות של צריחים נייחים 20 מ"מ דו קני, שהגן נ"מ על סוללות ה"הוק" בסיני במשך מלחמת יום הכיפורים ואחריה. סוללות הגדוד השתלבו בסוללות ה"הוק" הכפופות ליחידה ומפקדת הגדוד ארגנה את כל משלוחי המכתבים והחבילות לחיילים יום-יום שהיו בכמות גדולה מאוד. התרומה של הגדוד ליחידה בהגנה נ"מ, בניסיון חייליו ובבגרותם הייתה רבה. סא"ל (מיל) חיים שנהב, עו"ד במקצועו, אדם חכם ורהוט, ומגן נאמן וקנאי לעמו ולמולדתו, רתם את משרדו לקשר עם חיילי הגדוד כולל כל ההוצאות, נהג לרדת לסיני לבדוק את מחסני החירום של הגדוד פעם בשבועיים, והכול על חשבוננו. אכן, סא"ל חיים שנהב היה אחד מהמג"דים במילואים שהיו למופת במסירותם לעניין ההגנה נ"מ ולגדודיהם. בזכות מג"דים כמוהו היה מערך הנ"מ כפי שהוא במשך הדורות".

סוללות אחרות של הגדוד שהיו פרוסות בסיני בהגנה קרובה על סוללות ה"הוק" השונות שפרסו בשטח, כנגד התקפות מטוסים קרובות ונמוכות, להן לא היה ל"הוקים" מענה. סוללות אלה, זכו אף הן להפללות במהלך הקרבות במשותף עם פלגות 20 מ"מ מתנייע של גדוד 66. בשמונה באוקטובר בשעה 06:45 תקפו 12 מטוסי "מיג-17" צירי תנועה בג'די, בטסה ובמתלה. אחד מהם הופל. פלגה אחרת של הגדוד השתתפה בהפלת שני מטוסי "מיג-17" מצריים, כאשר רביעיית מטוסים תקפה ב-08:20 את סוללת ה"הוק" באבו סמרה, ופלגה נוספת בהפלת "מיג-17" נוסף שהיה חלק ממבנה מטוסים שתקף את סוללת ה"הוק" בג'די.

ב-8 באוקטובר ביצע חיל האוויר המצרי 235 גיחות תקיפה בגזרת התעלה. מספר גדול יחסית, בהערכתו שכוחות המילואים של צה"ל, אחרי שהגיעו לחזית, יפתחו באותו היום במתקפת נגד. את מטוסייהם הם הפנו לתקיפת כוחות צבא ומתקנים צבאיים חיוניים. במהלך היום התנהלו קרבות אוויר בהם איבדו המצרים 20 מטוסים. תשעה מטוסים נוספים ומסוק הופלו על ידי מערך כוחות הנ"מ.

מערכ הנ"מ בחזית הדרום – בלימה והגנה אל מול ראשי הגשר המצריים

לאחר שהשלימו את פעולות הצליחה והעבירו את הכוחות המתוכננים מזרחה, שקדו המצרים על שיפורים בבניית ראשי הגשר של חמש הדיביזיות בגדה המזרחית. אלה חוברו לשני ראשי גשר ארמיוניים של הארמייה השנייה בצפון הגזרה ושל הארמייה השלישית בדרומה. מולם נערכו כוחות המילואים והכוחות הסדירים של צה"ל שנתרו במרחב לאחר שפוננו או נפלו רוב המעוזים. מעת לעת הפעילו המצרים כוחות מקומיים במאמצים לשפר את אחיזתם בראשי הגשר. הכוחות המצריים בצד המזרחי נהנו ממטרייה של הגנת טילים קרקע אוויר ממערב לתעלה. מפעם לפעם שולבו מטוסים מצרים בפעילות גם ממזרח לתעלה ואז נתקלו, בין השאר, גם באש הנ"מ של כוחותינו.

צוות תותח 20 מ"מ בפעולה – מתצלומי בני כהן

ב-10 באוקטובר בשעה 15:20 תקפו שני מבנים עם 12 מטוסי "מיג-17" את כוחות צה"ל באזור "בלוזה". גדוד נ"מ מתנייע 20 מ"מ 291, שהגן על אוגדה 162 בציר הצפוני, פתח באש ופגע בשלושה מטוסים. אחד נפל ושניים חזרו פגועים לנחיתה. בתקיפה נפגעו תשעה טנקים ו-15 כלי רכב.

ב-11 באוקטובר הייתה למערכ הנ"מ הצלחה בהפלת שלושה מטוסים. במהלך צילום אווירי שביצע זוג מטוסי "סוחוי-7" בציר המרכזי "טסה - בלוזה" הם הופלו בירי טילים מסטנ"מ 136 א'. מטוס נוסף הופל על ידי סוללת 20 מ"מ נגרר מגנ"מ 835 מהמתחם באבו סמרה.

מפקד סוללת הטילים משה רומם ירד אל סוללת 20 מ"מ הנייחת מגדוד 835, שהייתה פרוסה במתחם בפיקודו, כדי לברך אותה על שתי הפלות טריות של מטוסי אויב, שהייתה אחראית להן. לפתע נשמעה סירנה, המורה על כוננות "מידי". הוא לא הספיק לזוז ו... טיל באוויר. רומם ראה את הטיל טס לכיוון צפון ומתפוצץ בין שני מטוסי "סוחוי-7", שהופלו. היה זה שלמה חסון, הקמב"ץ ששיגר ב-14:01 טילי "הוק" מטווח של 25 ק"מ לעבר זוג "סוחוי-7" שביצע גיחת צילום לאורך הציר "טסה - בלוזה". הטיל התפוצץ בין שני המטוסים והפיל כאמור את שניהם מעל בסיס הלוגיסטיקה ב"רומני".

מעריך הנ"מ היה שותף באותו היום גם בהפלת טילי "קלט" ששוגרו ממטוסי "טופולב-16". בשעה 19:00 שיגרו ארבעה מטוסים טילי "קלט" לכיוון יב"א 511, ארבעה טילים נוספים שוגרו לעבר אום-חשיבה ולעבר ביר תמדה. גנ"מ 20 291 מ"מ ב"רומני" הפיל שני טילים. טיל נוסף הופל על ידי גנ"מ 40 881 מ"מ בפיקודו של הסמג"ד דב שדה, באום חשיבה. טיל רביעי פגע בצלע הר ולא גרם לנזקים. כך גם שאר הטילים שלא גרמו לנזקים.

ב-12 באוקטובר בשעה 22:19 שיגרה הסוללה באבו סמרה שלושה טילים לעבר מטוס (כנראה מסוק) בודד. לא נמסר על הפלה.

בבוקר שבת 13 באוקטובר העירו את קמב"ץ הסוללה בג'די דוד גודר ודיווחו לו על חדירה. "ראיתי זוג שמתקדם לעברנו. ביצעתי נוהל רגיל, והפלתי את המטוס הראשון. המשכתי והפלתי את השני. יצאתי ממרכז הבקרה ואמרתי לחברה 'זה כמו בסימולטור'". ההפלות לא אושרו. בשעה 09:34 תקפו שמונה מטוסי "מיג-17" כוחות שריון בציר "בלוזה". שוב היה שלמה חסון במרכז הבקרה של סוללת ה"הוק" 136 א' באבו סמרה. מטוסים שלנו היו באוויר והופנו לעבר המטוסים המצריים. לדברי הקמב"ץ הוא ביקש מהבקר ביחידת הבקרה שיעצור את מטוסינו וייתן לו הזדמנות לטפל ב"מיגים". הסוללה שיגרה שני טילים מטווח 20 ק"מ. מטוס אחד הופל והשני בספק.

כל אותה עת הייתה סוללת ה"הוק" 139 ב' בטסה במצב נצור. נראה שמיקומה מתחת לנתיבי הכניסה של מטוסינו לא אפשר לבקרה לתת לה הזדמנות לשגר.

בצילום: משה רומם (משמאל) ושלמה חסון. מאוספו של אמנון שמואלי

באותו היום בשעה 17:20 הגיחו שמונה מטוסי "האנטר" ותקפו סוללת חת"מ 175 מ"מ וריכוזי תחמושת בציר "עכביש" ממערב לטסה. בתקיפה נפגעו 20 חיילים. שתי סוללות מגנמ"מ 208 פתחו לעברם באש כבדה של כ-2,300 פגזים, והפילו שני מטוסים.

על תקיפת הסוללה והפלת ה"האנטרים" העיראקיים כתבו אנשי הארטילריה ובהם סיפר רס"ן בני ארבל על סופה של סוללה כרכור 13: "יום 13/10/73 נפל בחול המועד סוכות. היה זה יומה השביעי של המלחמה. לאחר שלושה ימים שקטים יחסית, שבהם ניטשו קרבות ספורדיים בעוצמה נמוכה יחסית, נערך צה"ל ביום זה לקראת מתקפה מצרית כוללת שנועדה ליום המחרת. לשם כך הוזרמו אף משלוחי תחמושת אל האגד הארטילרי, שפרס בסמוך לציר "עכביש". בין היתר נשלחה שיירת סמי טריילרים עמוסת תחמושת 175 מ"מ לשתי סוללות הרומח ארוכות הטווח, אשר פרסו בעורף הכוחות, באזור "עכביש" 59, מדרום לציר. סוללה אחת הייתה סוללה סדירה של גדוד 55 בפיקוד חזי נגר, אשר הייתה סוללת הבט"ש של הגזרה המרכזית, ואשר דילגה עם תחילת הקרבות מהתעוז כישוף לעמדה זאת. הסוללה השנייה, שפרסה לצידה, הייתה סוללת מילואים של גדוד 329 בפיקוד רון זלמנוב. אנשי הצוות של סוללה זאת היו אנשי מילואים צעירים, רובם בוגרי גדוד 55.

נראה, כי גם המצרים נערכו לקראת קרבות יום המחרת, ולשם כך החליטו לפגוע בארטילריה הישראלית הכבדה ארוכת הטווח. מטוסי "מיג-17" הסתובבו כל יום פעם או פעמיים מעלינו. בגדוד שלי לא הייתה שום תרגולת ירי נ"מ, אבל היה לנו כוח נ"מ ייעודי. בשעות הצהריים של אותו יום הגיחה שמיניית מטוסי "האנטר" עיראקיים בגובה נמוך ותקפה את שיירת התחמושת שפרקה את מטענה לצד הציר. התחמושת החלה להתפוצץ מייד. כתוצאה מפיצוץ התחמושת, החלו אף פגיעות משניות בכלי הסוללה. מייד החלו להישמע בקשר קריאות לעזרה של סמל הקשר הסוללתי, יצחק א. הבחור זעק, בקול שזעזע את מאזיניו: "הותקפנו על ידי דרדרים, הכול מתפוצץ כאן!" בתגובה השיב לו סגן מפקד האגד הארטילרי, סא"ל ברוך קורות, בקול רגוע: "תירגעו, תפנו את הכלים ותתרחקו מהפיצוצים". נראה, כי לא היה צריך להרחיק את מרבית אנשי הסוללה שכן אלה התרכזו עוד קודם לכן בריחוק מה מן הכלים ליד קצין השלישות של האגד הארטילרי, אשר בא לבקר את הסוללה והביא עימו את ארבעת המינים, כך שהם עמדו בתור לקיום מצוות ברכת נטילת לולב. כתוצאה מקיום מצווה זאת, היה מספר הנפגעים קטן יחסית. בין החללים היה מפקד הסוללה, רון זלמנוב.

שמינית ה"האנטרים" המשיכה מזרחה, תוך פנייה צפונה וחזרה מערבה, כשהיא טסה הפעם מצפון לציר "עכביש". אגב הפנייה, נפגע אחד ה"האנטרים" מאש נ"מ ישראלית שנורתה אליו מאזור טסה והתרסק. יתר המטוסים המשיכו מערבה, והחלו לתקוף את הגדוד בו שירתי, גד"ב "קצה". אני קפצתי על הזחל"ם וניסיתי לירות נגדם במקלע 0.3 שעל דופן הזחל"ם. המקלע בגד, ירה רק כדור אחד ונעצר. תוך כדי כך, בפרק זמן של חלקי שניות שנראו כנצח, התקדמו לעברנו המטוסים, כשהם יורים בכל ארבעת התותחים של כל אחד מהם, ואף פתחו באש רקטות. אך משום מה, כל האש פגעה באזור המרווח שבין הסוללות למפקדת הגדוד. אגב כך, פתחו באש שני כלי נ"מ מתנייע 20 מ"מ שפרסו ליד מפקדת הגדוד, ומילאו את השמיים בפטריות עשן שחורות. אחד ה"האנטרים" נפגע מאש זאת, טייסו איבד את השליטה ופלט, ואילו המטוס המשיך מערבה ונפל על סוללת 120 מ"מ של גדוד "שובל", פגע שם בשני כלים וגרם לאבדות כבדות בנפש. הסוללות היו פרוסות בתוך בקעה קטנה, והמפי"ק הגדודי עמד על דיונה מוגבהת, ממנה נשקף כל המרחב ויחד עימו פלגת הנ"מ. ה"האנטרים" שלא נרתעו מאש הנ"מ, ירו על הגדוד מטווח קצר מאוד, אך לא פגעו.

אני את הלקח שלי הפנמתי ומאז אותו אירוע התחלתי לטפל במקלע דרך קבע. כל יום הוא עבר ניקוי, שימון ותיאום, ומעת לעת אף ניסוי כלים. ואכן, בהמשך הלחימה נורו ממנו עוד מספר סרטי תחמושת, ללא כל מעצור.

שלבי הלחימה – שלב ההבקעה ברמת הגולן והמגננה בחזית המצרית (11 – 13 אוקטובר)

- המשך יירוטים והגנה בעמדות
- יירוט 2 האנטרים עיראקיים נוספים ע"י סוללת 20 מ"מ בטסה
- יירוט 3 סוחוי 7 ע"י הוק וסוללת 20 מ"מ
- יירוט 3 טילי שיוט (קלט) ע"י סוללות אום חשיבה וטסה (40, 20 מ"מ)
- סך הפלות בשלב זה – 3 סוחוי 7, 2 האנטר, 1 מיג 17, 3 טילי שיוט

מיג 17-1 21

טיל שיוט קלט

על הפעלת "מרקיז" סיפר אריה רם: "ביום שני 8 לחודש יצא צוות מסוללה 136 א', סוללת טילי "הוק" נגד מטוסים, לכיוון רפידיים למשימה מיוחדת. סיפור פעולת "מרקיז" נשאר בצללים. ישנם אזכורים, ספורים, בסוגים שונים של כתבות ותיאורים. אנסה להביא כאן את סיפורי האיש על סמך זיכרוני, של אותה "הרפתקה". חיל האוויר חווה קשיים בפעילותו בגזרת התעלה. סוללות הטילים היו מרובות וגרמו להפלות של מטוסים שפעלו בגזרה. חיל האוויר "נזכר" במערכות "מרקיז" שהיו מאוחסנות והועברו לבסיס רפידיים בסיני. מפקד הסוללה 136 א', משה רומם, שלף את צוות "מרקיז" (היינו צוות של מפעילי ואנשי טיל משגר וקיבלנו הדרכה בנושא) והעמיד שני קצינים להוביל, חנן מאיר ואבנר אברג'יל. הכוח התפצל לשתי פלגות האחת פעלה בצפון גזרת התעלה (בציר "מאדים") והאחרת במרכז.

יצאנו בבוקר לכיוון רפידיים על גבי ריו פתוח, חגור מלא, נשק וקסדה ודהרנו לכיוון. שמועות רבות הסתובבו בדבר חיילי קומנדו מצריים אשר נחתו באזורים שונים בסיני ופעלו נגד כוחות צה"ל. ואנחנו

נוסעים כך יחד עם קומנדקר וריו פתוח בכביש "בלוזה-טסה". הגענו לקרבת צומת טסה ועברנו דרך פעילות ענפה של חילי צה"ל שנעים ממקום למקום. אווירת נכאים שררה על כולם. תוך כדי מעבר בצומת הבחנתי בנתן וייס, חבר ששירת בחיל תובלה. הגענו לבסיס, התמקמנו באיזה שהוא צריף עם עוד חיילים מתחומים שונים. ירדנו לאחד ההאנגרים שבהם אוחסנו המערכות.

מערכת "מרקיז" פותחה על ידי התעשייה האווירית בימי מלחמת ההתשה. המצרים ירו טילי על כל כלי שטס באזור והיה צורך באמצעי מנע. הרעיון התבסס על טילי "לוז" (האב טיפוס היבשתי של טילי "גבריאלי") שהועברו הסבה לשיגור מעל נגמ"ש. הטיל השיג טווח של כ-42 קילומטרים. הרעיון היה לשגר אותם לכיוון הגזרה במסלול שמדמה תקיפה. המכ"מ המצרי היה אמור לזהות אותם כמטרה ולשגר טילים על מנת ליירט אותם. טילים אלו SAM 2 ו-3 הם טילים גדולים וכבדים וזמן הטענתם הוא משהו כמו שעתיים עד שלוש שעות. בזמן הזה כאשר כמות הטילים תתדלדל, יתאפשר למטוסי חיל האוויר לתקוף תוך סיכון נמוך בהרבה. לא ברור, לפחות לי, אם היו בטילים אמצעים נוספים להטעיית המכ"מים המצריים.

במשך היום עבדנו יחד על מנת להרכיב טילים על גבי שלושה זחל"מים. הרכבנו את הכנפונים ואת קופסת השיגור בזחל"מים כולל הכבלים. יצאנו בלילה לקראת חצות לכיוון טסה על מנת להגיע לציר "עכביש" כמה קילומטרים לפני התעלה. התוכנית הייתה לשגר את הטילים עם אור ראשון. כנראה חשבו או העריכו שהמצרים לא יהיו בשיאם בשעות אלו. הנסיעה הייתה מתוחה והפחד ניכר היה בעיני האנשים. חיילי הקומנדו המצרים עדיין הסתובבו בשטח והיה סיכוי גדול להיתקל בהם. הגענו לנקודת השיגור בשלום. פרסנו את הזחל"מים, חברנו את כל הכבלים והמתנו לאור ראשון. לא זכור לי שהיה לנו ליווי של כוחות לוחמים, כך שאנחנו, חיילי חיל אוויר, שוכבים בחול, מספר ק"מ מהתעלה, מסביב מלחמה ואנחנו עם עוזי ומספר מחסניות שומרים על עצמנו.

הגיע אור ראשון, לא התגלינו, עדיין. ניתנה פקודת שיגור, השיגור היה ידני, כלומר באמצעות יחידת השיגור שהייתה מחוברת לזחל"מ. המראה היה מהמם. מספר שניות לאחר ששוגרו הטילים עלה "מסך" של טילים מצריים לאוויר. קשה היה להעריך כמות אבל היו הרבה. ואכן תוך כמה דקות הייתה תקיפה של מטוסי חיל אוויר. שיגרנו את שלושת הטילים ומיד התקפלנו וזזנו חזרה. היה חשש שהמצרים יזהו את מיקום השיגור ויפנו ארטילריה לכיוון. אכן, הבחנו תוך כדי נסיעה במספר פגיעות של ארטילריה בנקודה. תוך כדי נסיעה בציר "עכביש" חזרה ראינו סוללת תותחים 175 מ"מ אשר ספגה פגיעות ישירות ממטוסים מצריים והושמדה כליל. היה ריח נוראי באוויר. התמונה תהיה חרוטה בזיכרוני לתמיד.

הגיחה הבאה הייתה יומיים אחרי, והייתה מאוד מעניינת!

שוב אותו התהליך. הרכבת הטילים והציוד, יציאה לקראת חצות והגעה לנקודה. כמובן ששיגרנו מנקודת ציון שונה מהשיגורים הקודמים. בנוהל בדיקת הציוד מתברר שאת מקופסאות השיגור כשלה. טוב, מה עושים? נחזור עם טיל אחד? באור יום? הטילים היו בולטים למדי בצבע ירוק טורקיז, קל מאוד לראותם מאוויר או מהקרקע. לאחר שקלול האפשרויות ולוח הזמנים הוחלט שיש מספיק זמן לנסוע חזרה לרפידיים, לאסוף יחידת שיגור ולחזור לאתר השיגור. חנן מאיר ואנוכי התנדבנו למשימה.

יצאנו עם הקומנדקר לדרך. חיילי הקומנדו המצריים עדיין הסתובבו וחנן דהר בכביש ללא אורות כמובן. כביש טסה רפידיים מפותך למדי וקל מאוד לפספס סיבוב. הגענו בשלום. אספנו יחידת שיגור והחלפנו את הקומנדקר ששרף את הבלמים ברכב אחר מסוג D-200. רכב זה מהיר יותר מקומנדקר אבל יציב פחות. באחד הסיבובים אבדה השליטה והרכב התהפך. לא זכור את מספר הסיבובים אבל נחתנו על הגלגלים. היינו עם קסדות ואפוד ולא ספגנו פגיעות כלל. מזל. אבל הרכב לא מניע. חנן ואני סיכמנו על סדר שמירה. כלומר אחד ער ואחד ישן. אני לא זכור מי היה ראשון אבל חמש דקות אחרי נרדמנו שנינו. התעוררנו עם אור ראשון וחצי שעה אחרי עברה השמירה שלנו עם כל החברה. מסתבר שאבנר אברג'יל חשב מחוץ לקופסה והעביר יחידת שיגור מזחל"ם ששיגר לזחל"ם השני ושיגר את הטיל בהצלחה. אחד הנהגים בדק את הרכב שהתהפך שיחרר את הקפיץ בקרבורטור והרכב הניע!

הגיחה השלישית והאחרונה זכורה היטב. צה"ל נערך לתקיפה וצליחה של תעלת סואץ. שוב אותו התהליך. הרכבה של הציוד במשך היום היות שיציאה למשימה לקראת חצות. התמקמות במטרה לשיגור באור ראשון. עם הזריחה ובאור הבוקר ראינו טנקים ורכבים בכמות אדירה. זה היה לקראת תקיפה וצליחת התעלה.

שיגרנו את הטילים ושוב ראינו את מסך הטילים המצריים. תקיפת מטוסי חיל האוויר השתהתה. ואנחנו כבר מתלוננים... בדרך חזרה לרפידיים נתקלנו במספר רב של דוברות שימשו לצליחת התעלה. למחרת חזרנו לסוללה באבו סמרה".

והוסיף סגן אבנר אברגיל: "פיקדתי על פלגת "מרקיז" (שלושה זחל"מים) אחת מתוך שתיים שהופעלו במהלך המלחמה. המערכת הייתה באחריות סוללות ה"הוק" והפלגה הצפונית, עליה פיקדתי, יצאה מסוללת ה"הוק" 136 א' שהייתה פרוסה באבו סמרה. הטילים שוגרו בדרך כלל עם אור ראשון ממקומות שונים ובתזמון לפני תקיפות חיל האוויר כשהמטרה לדמות תקיפת מטוסים "ולעודד" את מערך הטק"א המצרי לבצע שיגורי סרק. לפי כמויות "עמודי החשמל" (כך נראו מהמקום בו שיגרנו יציאות טילי ה--2 SAM) המטרה הושגה במלואה. מייד לאחר השיגור ראינו את מטוסינו נכנסים לתקיפות כמעט ללא שיגור טילי נ"מ לעברם. חבל שמלאי הטילים היה מצומצם אך כולו נורה ללא תקלות.

ישנם לא מעט צוותי אוויר שחייבים יותר תודה למתכננים ויוזמי הפרויקט שליוו אותנו גם בשטח ואנחנו אנשי המבצעים שמחים שתרמנו את חלקנו.

גם יטנ"מ 139 הפעילה את "מרקיז" לרבות בערב צליחת התעלה בציר "טרטור". למרות שסגן מפקד אוגדה 143, אל"מ יעקב אבן, שעם מפקדתו היה צריך לתאם את כניסת הכלים אסר לעלות על הציר עם הכלים, העדיף מפקד המשימה לבצע את פקודת מפקדת ח"א והנשק שוגר באור ראשון בהתאם להוראות המדימות של ח"א".

טיל מבוסס "גבריאל" להטעיית מערכות טק"א. פותח עוד לפני מלמת יום הכיפורים

טיל "מרקיז" להטעיית מערכות טק"א - צילום מאוספו של דוד גודר

מרקיז משוגר מזחל"מ במהלך הלחימה מול סוללות התעלה

הנ"מ עם סיכול ההתקפה המצרית לרוחב הגזרה

במהלך 14 באוקטובר פתחו המצרים בניסיון התקפה באזורים שונים מתוך ראשי הגשר בצדה המזרחי של תעלת סואץ. לצורך זה תגברו המצרים את כוחותיהם בגדה המזרחית בכוחות שריון נוספים, אך גם במספר סוללות טילים קרקע-אוויר ניידות שצלחו אף הן את התעלה מזרחה. מאמצי ההתקפה בגזרות השונות התקדמו רק קילומטרים בודדים. אלה לוו בחלקם בניסיונות סיוע גם של מטוסי חיל האוויר המצרי.

בבוקר ההתקפה ב-14 באוקטובר לקראת השעה 06:00 הופיעה רביעיית "האנטרים" עירקיים לתקיפת כוחות צה"ל מצפון לאגם המר הגדול. סוללת ה"הוק" 139 ג' שבג'די, שיגרה לעבר המטוסים ממרחק 25-30 ק"מ שני טילי "הוק". לטענת קצין המבצעים סגן דוד גודר נצפתה פגיעה גם בקשר עין של שני מטוסים, שנעלמו מהמסך, ברם ההפלות לא אושרו על ידי למד"ן.

מספר דקות לאחר מכן, אחרי השעה 06:00 שיגר מטוס טו-16 שני טילי "קלט" לעבר יחידת הבקרה 511 בג'בל אום מרג'ם. סוללת נ"מ 40 מ"מ מגדוד 881 שהגנה על יחידת הבקרה לא הספיקה לירות לעבר הטילים. מכ"מ TPS-43 נפגע מאחד הטילים בפגיעה ישירה ונהרס, שני טכנאים נהרגו ויחידת הבקרה שותקה למשך שעותיים. בצוהריים התחדשו ניסיונות התקיפה של חיל האוויר המצרי.

על התקיפה ועל הפלתו של "האנטר" עיראקי בקרבת טסה סיפר יוסי פלח, מפ"ל בגדוד 66: "מלחמת יום כיפור תפסה אותנו פרוסים ונותנים הגנת נ"מ לסוללות ה"הוק" ב"ראס סודר", ב"ג'די", וב"אבו סמרה". ולאחר מכן לאחר עם פרוץ המלחמה גם ב"צומת טסה". הפלגה הייתה שייכת לסוללה א' שהייתה פרוסה ברמת הגולן. הפלגה החליפה לחופשות את הפלגות שפרסו בסיני ומשימתה הייתה לתת הגנת נ"מ לסוללת ה"הוק", נשלחתי לטסה כגיבוי לקצין צעיר ולא מנוסה.

ישבנו ב-"צומת טסה" בצמוד לסוללת "הוק" אליה היינו מסופחים לצורך מתן הגנת נ"מ קרובה. בסמוך על הציר נעו מכיוון התעלה ואליה כלי שריון, משאיות אספקה ואמבולנסים (רבים מדי) שפינו פצועים לכיוון רפידיים. בוקר יום הארבעה עשר באוקטובר החל כיום רגיל, צוות אחד בפלגה היה על התומ"ת בכוננות ושאר שני הצוותים האחרים היו בשגרה, לקראת הצוהריים שמענו סירנה שהופעלה בסוללת ה"הוק" הצוותים רצו ואיישו את הצריחים ונכנסו למייד, בקשר דווח לי מקצין סוללת ה"הוק" שישב בקרון הבקרה כי הם רואים זוג מטוסים טורפים שמגיעים בגובה נמוך מכיוון מזרח צפון מזרח וכי הם לא יכולים לשגר בגלל שאין להם אישור מהבקרה. בשלב מסוים ראיתי את זוג המטוסים וזיהיתי שהם מדגם "האנטר" (המשולשים בצידי הגוף של "האנטר" בולטים למרחוק). התחלתי לכרוז בכריזה פקודת אש ארוכה (מטרה, שעה, גובה, היכון) והמתנתי שיתקברו לטווח האש שלנו. השטח שהיה מצד ימין לכיוון הגעתם היה גבעי יותר וטווח הראייה היה מוגבל למטרות שהגיעו בגובה נמוך מאוד, לפתע ראיתי בזווית העין מימין זוג "האנטרים" נוספים (שלא קיבלנו דיווח לגביהם) שהגיעו בגובה נמוך ימינה מהכיוון שציפינו לשני הטורפים שעליהם קיבלנו דיווח ושאותם ראינו מרחוק, תוך פתיחה בירי מקלעים לכיוון הגבעה שעליה ישבנו עם סוללת ה"הוק", נתתי מייד פקודת אש קצרה: "מימין אש". הצריח שעל התומ"ת הימני הספיק להגיב ולפנות לכיוון זוג המטוסים ולפתוח בירי אך לא זוהתה פגיעה. זוג המטוסים חלף מעלינו בגובה נמוך וביצע פנייה לכיוון מערב דרום מערב לאזור שבו הייתה הארמייה המצרית. שני ה"האנטרים" הנוספים שאותם זיהינו מרחוק נכנסו מייד לאחר התקיפה של הזוג הראשון גם הם תוך ירי מקלעים, המשכתי לכרוז בכריזה: "אש! אש!" ושני הצריחים שלא הספיקו לפנות לכיוון הזוג הראשון פתחו באש לעבר הזוג השני וזוהתה פגיעה באחד המטוסים ושובל עשן שחור נראה יוצא מהגחון שלו. לרוע המזל צריח אחד נפגע מירי התותחים של אחד המטוסים ורב"ט ישראל רוקח ז"ל נהרג מפגיעת רסיס. גם זוג המטוסים הזה המשיך בעקבות הזוג הראשון.

צוות תומ"ת 20 מ"מ בסיני

לאחר זמן דווח לי שהמטוס שנפגע נראה נופל בשטח הארמיה המצרית. לא קיבלנו אישור רשמי על ההפלה מאחר שהיב"א הייתה מושבתת. טייסת ה"האנטרים" העירקית במצרים, כך על פי מקורות מצריים, מנתה 20 מטוסים. לטענתם במהלך המלחמה הם איבדו שמונה מטוסים. שלושה טייסים נהרגו ושלושה נפלו בשבי ישראלי.

סוללת ה"הוק" 136 א' באבו סמרה הייתה פעילה במיוחד באותה עת, כאשר סיכלה בגזרתה פעילות אווירית רחבה מצד מטוסי חיל האוויר המצרי, שבמהלכה הפילה שלושה מטוסים. ב-14 באוקטובר ב-14:10 הגיחה רביעיית "האנטרים" בגובה נמוך מאוד של 100 רגל עד לקנטרה. בהתקרבתם למטרה התרוממו לגובה 1,000 רגל לזהות את המטרה, וביעף אחד שחררו 24 רקטות ושבו מייד לגובה נמוך. סגן משה רומם, מפקד סוללת ה"הוק" 136 א' באבו סמרה, היה מספיק ערני, ומטווח 18 ק"מ הצליח להפיל מטוס אחד. בטרם הצליח לעכל את ההפלה, הגיעה שמינית מטוסי "מיראז'" לוביים להמשך התקיפה. הוא לא חשב פעמיים, ולפני שהגיעו למטרתם מטווח 18 ק"מ, שיגר לעברם שני טילי "הוק" נוספים. מטוס אחד הופל בשטח המצרי והמבנה כולו שב כעל עקבותיו מבלי לבצע את התקיפה, כך נזקפה לזכותו של מפקד הסוללה, תוך מספר דקות שני מטוסים של חילות אוויר שונים: "מיראז'" לובי (הטייס שנשטש נשבה על ידי כוחותינו) ו"האנטר" עיראקי.

סיפורו של איתן קרני: "במלחמת יום הכיפורים הייתי מילואימניק, מפקד פלגה בגדוד 291, 20 מ"מ מתנייע (על זחל"מים), בפיקודו של המג"ד הוותיק סא"ל שייקה שפיר. הגדוד היה ת"פ אוגדה 162 (אברהם אדן) שהחזיקה את הגזרה הצפונית של סיני. עם האוגדה הזו לחמנו מ"רומני" עד העיר סואץ. בבוקר 14 באוקטובר החלו המצרים בהרעשה ארטילרית כבדה לאורך כל 160 הק"מ של חזית התעלה. הייתה זו תחילתה של מתקפת מאסיבית, מתואמת היטב בין שתי הארמיות המצריות, של כוחות שריון, חיל רגלים, ארטילריה והפצצות אוויריות, במגמה להתקדם לעומק סיני.

הגדוד היה פרוס בכוננות על רכס דיונות ליד "רומני". מוקדם בבוקר הבחנו מרחוק בשלישיית "מיראז'ים", מבהיקים בקרני השמש, כשהם טסים נמוך לכיוון התעלה. צפינו בהם מתקרבים כשאנו משבחים את הטייסים האמיצים שלנו, ואיחלנו להם הצלחה. לא ירינו עליהם משום שעד לאותו רגע לא ידענו שגם

לאויב יש "מיראז'ים". הם זיהו אותנו ותקפו. שלוש פצצות מחוברות למצנחים נפלטו מהמטוסים וירדו בסלו-מושן ישר עלינו. צעקתי 'אויב' אבל כבר היה מאוחר מדי. שלושת הפצצות נחתו סביב הזחל"מ לידו עמדתי. מההדף עפתי במורד הדיונה וכוסיתי בחול לוחט. מחשבה מוזרה עברה לי בראש: האם אני בגיהנום? בערתי מחום ורעם ההתפוצצות המשיך להדהד לי בראש. הרגשתי כאילו אני צף. קולות סביבי נשמעו עמומים ורחוקים. לאט לאט התחלתי לשמוע צעקות והבנתי שאני חי. פתחתי את העיניים ומצאתי רגל כרותה מונחת לידי. אומרים שכאשר מאבדים איבר כמו יד או רגל הגוף נכנס לשוק ולא מרגישים את זה לזמן מה. חשבתי שזה שלי. בדקתי. הייתי שלם. לעומת זאת יעקב, מפקד הצוות לידו עמדתי בזמן ההתקפה, נפצע קשה והזחל"מ היה מנוקב מרסיסים. טיפלנו בפצועים עד שהחובשים הגיעו. בדיעבד הסתבר שהתוקפים היו "מיראז'ים" מלוב. זו הייתה הפעם הראשונה ש"מיראז'ים" לוביים תקפו במלחמה והפלגה שלי הייתה המטרה הראשונה עליה הם ירו. כתוצאה ממקרה זה הוחלט בחיל האוויר לצבוע את תחתית כנפי הדלתא של ה"מיראז'ים" במשולש צהוב גדול כדי שנוכל להבדיל בין שלנו לבין שלהם".

הזחל"מ שנפגע – מאוספו של איתן קרני

סיפורו של מתי רובינשטיין מש"ק פלגה: "במוצאי שבת יום כיפור, בשעה אחת בלילה. לוחמי גדוד 291 מגיעים לאל עריש למחסני החירום. הזחל"מים מוכנים ומזוודים.

בזמן ההכנות, דיברתי עם שני חברים שהיינו בעבר מדריכים בבי"ס לתותחנות נ"מ ואנחנו נזכרים שדיברנו בזמנו שהצרפתים בנו נוסף ל"מיראז'" סימן 3 שישראל קיבלה גם "מיראז'" סימן 5, שלפי מה שידענו, גם לוב קיבלה אותו. בשיעורים שלימדתי זיהוי מטוסים, בין השאר דיברתי גם על ההבדלים בין ה"מיראז'ים" - ה"מיראז' 5" היה בעל מוטת כנפיים ענקית לעומת "מיראז' 3".

יומיים לאחר מכן, השכם בבוקר, הגענו למצבור דלק באזור "רומני" לתת למקום הגנת נ"מ מפני תקיפה אפשרית של מטוסים מצריים. אנחנו יושבים על הכלים בהיכון, כאשר אני מפקד צוות אחד. לפתע, ראינו באופק שני מטוסים. שלפתי מהתרמיל האישי משקפת שהבאתי מהבית, מסתכל לאופק ורואה "מיראז'ים". האווירה מסביב היא שאלו מטוסים שלנו ואני משוכנע שאלו "מיראז' 5" של ישראל אין. כל זה מתרחש בשניות.

אני מודיע לתותחן שלי להיות מוכן לפתוח באש ולצודד את הצריח לכיוון המטוסים. המטוסים יורדים בגובה ולי ברור לחלוטין שאלו לא מטוסים שלנו, כי המסלול שלהם היה לעבר מצבור הדלק, מה שמחזק את טענתי שמדובר ב"מיראז' סי-5". תוך מספר שניות, ה"מיראז'" הראשון שולח טיל שפוגע במרכז הסוללה ויש לנו פצועים. אני יודע שהטווח עדיין גדול מדי עבור 20 מ"מ ולכן אני מחכה עוד מספר שניות

ואז אנחנו פותחים באש. ה"מיראז" השני, לא ברור אם בגלל הירי שלנו או מסיבה אחרת שובר דרומה לכיוון התעלה".

למחרת 15 באוקטובר היה זה תורו של שלמה חסון, קצין המבצעים מסטנ"מ 136 א' מאבו-סמרה, להפיל מטוסים, כאשר נעל בשעה 09:45 על זוג מטוסי "סוחוי-7" שהיה בדרכו לתקיפת כוחות צה"ל ב"בלוזה". המטוסים טסו בגובה נמוך מאוד מעל קנטרה, ותוך כדי חציית התעלה הוא שיגר לעברם חמישה טילי הוק בטווחים שבין 20-35 ק"מ. מטוס אחד נפגע, הפך לכדור אש והתרסק. השני חזר לנחיתה מבלי לתקוף.

"כשהסירנה השמיעה את אות הכוננות המיידית רומם ניסה להזיז בזריזות איזושהי רגל לכיוון מרכז הבקרה, אבל לא הספיק... טיל אחד כבר טס לכיוון מערב, וטיל שני – לדרום. אחד הטילים עשה "S" יפה באוויר ונכנס בצורה מרהיבה במטוס "סוחוי-7", שהפך לכדור אש – והתרסק. ה"סוחוי" השני ניצל את כדור האש שנוצר – וברח. את זנב ה"סוחוי" שהופל לקחה הסוללה שלל, דילגה עימו על פני כל הארץ, ובסופו של דבר מיקמה אותו בפתח מפקדתה שבבסיס סירקין".

זנב מטוס "סוחוי-7" שהופל על ידי סטנ"מ 136 א' מאבו סמרה.

יום שני – 15/10

• 09:00 - שוגרו 6 טילים לעבר זוג סוחוי 7 בדרכם לתקוף את המפקדה בבלוזה, הופל מטוס אחד (זנב הסוחוי נשמר עד היום)

הפלה בזכות טכנאי

ב־15 באוקטובר, באבו־סמרה, אמנון שמואלי, טכנאי במוללה, צוין לשבח: בעיצומם של הקרבות, הוא הבחין בתקלה במכשיר בזמן וירי על מטוסי אויב, רץ לאספנאות, החליף בזריזות חלק פגום, ואפשר הפלת מטוס סוחוי־7 (שלמה חסון היה הבקרי).

משך ריכוז נמצא סמוך לפלגת 20 מ"מ, בשלפתע בישרה הסירנה על כוננות מיוחדת: "עוד לפני שהספקתי להזיז רגל, כבר טס טיל אחד למערב, ושני לדרום. אחד הטילים עשה S יפה באוויר, ונכנס בצורה מרהיבה בסוחוי־7, שהתריסק, והפך לכדור אש". את זנב הסוחוי, לקחה הסוללה, ודילגה אתו לכל מקום בו פריסה, עד שמיקמה אותו, לנאווה, בבסיס חאם שול.

זכירת זעירים - אמנון שמואלי

מפקדי סוללות ה"הוק" הצעירים זכו לשבחים רבים על פועלם ותפקודם במהלך המלחמה. הם, קצינים צעירים בדרגת סגן וסרן, נאלצו לפקד על כוחות גדולים אשר כללו בתקופות השיא עד 350 קצינים וחיילים, בהם אנשי הסוללה עצמם, אנשי סוללות הנ"מ הקני, אנשי גדוד האבטחה הקרקעית ולעיתים אף כוחות שריון ששהו במתחם. היו אלה השעות היפות של מערך הנ"מ, שהפיל עד 13 באוקטובר בגזרה המצרית 21 מטוסים ועוד שלושה מסוקים וארבעה טילי "קלט".

אירוע נסיגתה של סוללת ה"הוק" 139 א' מראס סודר. 10 באוקטובר

השמועה על כוחות מצריים מחטיבה 1 ממוכנת הנמצאים בעיון מוסא בדרכם דרומה לאורך מפרץ סואץ לכיוון ראס סודר, עוררה ב-8 באוקטובר בהלה בקרב היחידות בראס סודר שכללו: מעגן של חיל הים, סוללת ה"הוק" 139 א', שלוחת מסלול של חיל האוויר ומתקן של אמ"ן. נראה היה שהכוחות הדלים של חטיבה 35 לא יוכלו לעכב או לבלום את ההתקפה המצרית. בצוהרי 9 באוקטובר הורה מפקד החטיבה אל"מ עוזי יאירי ליחידות להתפנות במהירות למערכי הגנה טובים יותר, מדרום להם, באזור אבו זניימה, במחצית הדרך לאבו רודס. יחידת אמ"ן ואנשי חיל הים לא המתינו יותר על המידה והחלו בנסיגה מבוהלת.

מפקד סוללת ה"הוק" סגן שלמה נגרי, עם שתי פלגות ה"הוק" פרוסות בשטח ובכל פלגה תשעה טילים מוכנים לירי, שתי סוללות 20 מ"מ נייחות, פלגת 20 מ"מ מתנייע, פלוגת אבטחה ותאג"ד וסך הכול כ-400 חיילים וקצינים, נדרש אף הוא לפנות את כוח האדם. מפקד הסוללה, תוך שהוא לוקח סיכון מחושב, סירב להתפנות כל עוד לא קיבל פקודה מפורשת על כך מקהנ"מ וממפקדת חיל האוויר. הנושא עלה בדיונים בדרג הבכיר ביותר במוצב הפיקוד העליון. מפקד חיל האוויר היה בדעה, שכל עוד אין מידע מבוסס על התקדמות המצרים לראס סודר, אין כל סיבה להיחפז. זאת הוא הסביר לרמטכ"ל ששוחח עימו בנדון ב-10 אוקטובר בשעה 09:00 ולשר הביטחון אליו הוא נלווה בביקור בפיקוד מרש"ל ב-12:00.

סוללת ה"הוק" 139 א' נותרה במקומה כשהיא בכוונות מלאה וממשיכה להגן על המרחב האווירי בגזרתה, גם כאשר רוב הכוחות האחרים התפנו מהאזור בחופזה. "נשארו לבד", סיפר נגרי, "היו לי 300 חיילים ו-20 קצינים תחת פיקודי, כולל אנשי 20 מ"מ, שהגנו על הסוללה מפני תקיפות אוויריות בטווחים הקצרים". בו בזמן הורה מפקד חיל האוויר להפנות מטוסי תקיפה נגד הכוחות המצריים המתקדמים דרומה באזור עיון מוסא, ראס מסאלה מצפון לראס סודר. התקיפות, מחוץ לאמ"ט המצרי, נמשכו עד 14 באוקטובר, גרמו לעצירת החטיבה המצרית הממוכנת מס' 1 ולנסיגתה אל תוך ראש הגשר המצרי בעיון מוסא. "קיבלתי מידע מכוח צה"לי קרקעי על הימצאותו של כוח שריון מצרי והעברתי אותו ליחידת הבקרה, שהעבירה את הנתונים למטוסים, כשראיתי אותם תוקפים הרגשתי נהדר".

תוך כדי כך, ביצע מפקד הסוללה בתיאום עם מפקדת החטיבה, פעולות להקטנת הסיכון שבהמשך שהייה של הסוללה באתר. מסמכים וציוד לא חיוני הושמדו. מצוותי סיור קדמיים, נעשה מעקב לגבי קצב התקדמותה של החטיבה המצרית, כאשר אוטובוסים עמדו מוכנים לפנות את האנשים אם וכאשר. 20 מתנדבים נועדו להישאר מאחור בעת הפינוי, לבצע ברגע האחרון ירי מאולץ של טילים, וסיוע ליחידת ההנדסה בפיצוץ הסוללה, השמדת ציוד ונסיגה במהירות בכלי רכב שהועמדו לרשותם.

על אותה עת כתב מפקד יטנ"מ 139 אלי ברוך: "ב-10 באוקטובר 1973 הוזעקתי לפגישה עם מפקד ח"א, האלוף בנימין פלד, במשרדו של מפקד בח"א 3. בהזדמנות זאת דיווחתי לו שסוללת ה"הוק" בראס סודר הודיעה לי כי חטיבת הצנחנים 35 שהופקדה על המרחב, עולה לטסה, וכי כוחות היבשה והים מתפנים מהמקום. הבעתי את חששותי לגורל חיילי הסוללה ונספחיהם ובעיקר בשעות הלילה, שהרי סוללת ה"הוק" אינה יכולה להתמודד מול תקיפה קרקעית מצרית, והיא גם חשופה לפגיעה בשל רגישות המכ"מים, המשגרים וטיליהם, מצבור הטילים, הגנרטורים וכיו"ב, התאורה של חלק מהכלים ופריסתה הרחבה. מח"א בדק את הידיעה טלפונית עם סגן הרמטכ"ל, האלוף ישראל טל (טליק), והורה לי לטוס מייד לראס סודר כדי לברר את המצב לאשורו במקום. טסנו במטוס קל. בדרך לראס סודר רדפו אחרינו מטוסי מיג ורק בזכות תמרון המטוס על ידי הטייס ובוואדיות חמקנו מהם. באתר שוחחתי עם מפקדי סוללת ה"הוק" וסוללת צריחי 20 מ"מ נייחים ועודדתי את חייליהם.

שבתי לבח"א 3 והיחידה ארגנה רכבים נוספים אשר עזרו לסוללה א' לדלג לעמדה באבו רודס למרות שהציר מיתלה-ראס סודר הופגז ועדיין התחוללו קרבות באזור. הסוללה הצליחה תוך 17 שעות בלבד לדלג מהעמדה בראס סודר ולהיות מוכנה בעמדה באבו רודס, וזאת למרות שלא היו מספיק רכבים והיו מצבים שרכב אחד נאלץ לגרור שני כלים, והכבלים היו קבורים עמוק באדמה. זאת ועוד, הסוללה נאלצה להשאיר בעמדה מכלי טילים ריקים, אבל מפקד הסוללה לא היה מוכן לכך, וחייליו חזרו וחילצו את כל הציוד שנותר שם. כעבור כשבועיים-שלושה פרסה הסוללה בראס דאיסה".

רק ב-11 באוקטובר, לאחר שהגיעו כלי רכב כבדים עם נהגיהם, אישר מפקד חיל האוויר לסוללת ה"הוק" לדלג דרומה לאבו רודס, כדי להגן על הכוחות הקרקעיים שנסוגו למרחב והתארגנו שם להגנה. הסוללה בפיקודו של סגן שלמה נג'רי וסגנו קובי מזור, פונתה בצורה מסודרת ונערכה במהרה באתר החדש.

כאן במרחב אבו רודס נמשכה פעילותו של כוח הקומנדו המצרי. הסוללה נעלה על מסוקים רבים אך לא קיבלה אישור לירי. מתחם הסוללה צריך היה לפעול גם מול ספינות מצריות שתקפו מהים בשעות הלילה. המתחם השיב באש מסוללות 20 מ"מ והספינות הפסיקו להפגז.

מתי רביבי - מפקד פלגת ה-20 מ"מ שהייתה צמודה לסוללה, סיפר על הקורות אותם באותם הימים: "בין 9 ל-10 באוקטובר, נענו עם ה"הוקים" מראס סודר לאבו רודס. בדרך עברנו בתוך העיר עצמה, ומפקד כוח הצנחנים עצר ושאל אותנו 'מה זה הכלים האלו?' עניתי לו שזה תותח נ"מ מתנייע והוא שאל אם אנחנו גם יודעים לירות נמוך, עניתי לו שאם צריך אנחנו יודעים לירות גם נמוך. הוא נתן לי אות קריאה בקשר – 938 והודיע לי שביום אנחנו עושים הגנת נ"מ רגילה ובלילה כשהוא יצטרך אותנו הוא יקרא לנו למארבי לילה ולמרדפים אחרי הקומנדו המצרי, וכך אכן היה".

חיילי סוללת ה"הוק" 139 א' בראס סודר עם מסוק "מי-8" שהפילו

מימין לשמאל: 1. אייקו פרי 2. שמעון פורת 3. שאול 5. זאב טיטלבאום 6. יעקב הררי 7. אליעזר שושני 8. ישראל וולדמן 9. צביקה לבד 10. נתן 11. מיקי לוסטיג 12. איציק גלאור 13. בר אילן 14. שלמה קוזלובסקי (צילם צביקה לביד)

ב-21 באוקטובר שוב פרסה הסוללה בצפון המפרץ. הפעם בעיון מוסא, כ-20 ק"מ צפונית לראס סודר, כשהיא בכוננות מלאה לקדם ולהפיל מטוסים מצריים, כחלק מהמצור של צה"ל אל מול הארמייה השלישית. מהסוללה נצפו מטוסים שנחתו עם אספקה לכוחות הארמייה השלישית הנצורים.

זיכרונות משירות במפקדת ה"מ במלחמת יום כיפור, אורי רם: "זכורה לי שיחה עם מפקד הסוללה בראס סודר, שלמה נגרי, שעדכן כי כמפקד החטיבה במרחב הודיעו לו להתארגן מיידית ולפנות את הסוללה כיוון שכוח מצרי בדרך אליו. הוא עלה על הקו ושאל: "מה עושים?" ביקשתי שימתין. היה מאוחר ואין מי שיחליט או מסכים להחליט עד שהגעתי לחדרון קטן בעורף יש"מ 333 שם מפקד חיל האוויר פלד תפס תנומה. הערתי אותו (כולו אני סרן...) הסברתי את הסיטואציה ותשובתו שלא יעזבו והוא יטפל במצרים... ההנחיה הייתה היה די ברורה, אבל הספק של "נטפל בזה" היה כבד על הכתפיים. בכל מקרה הודעתי למפקד הסוללה להמשיך בפעילות אבל ליתר ביטחון שיכינו לתזוזה כל מה שלא קשור מיידית להפעלה מבצעית.

היו מקרים רבים שקיבלתי דיווח מסוללות בשטח על ירי ועל הפלות ולא תמיד היה עדכון או אישור לכך בבור חיל האוויר. אופי והיקף המלחמה וכמות הנפגעים של חיל-האוויר ועדכון העדיפויות לא אישרו לבצע תחקירים או בדיקה בזמן אמת או בקרוב לכך. התרשמותי הייתה שאין מעקב ובקרה טובים בזמן אמת על התמונה האווירית ועל פעילות כוחותינו.

פעילות אחרת שהיינו קשורים אליה בבור הייתה לתפעול של מערכת "מרקז" שפעלה מחלק מהפריסות הסדירות.

בערך שבוע לאחר תחילת המלחמה קרא לי שריב למשרד סביב השעה 8:00 בערב. הוא החזיק "צינור" בידיו ושאל אותי אם אני יודע מהו הצינור. עניתי שאני חושב שזה SA-7 או מה שקראנו לו "סטרלה", ששמעתי עליה אבל לא ראיתי אחת אף פעם. "אתה מכיר את הרד-איי (REDEYE) האמריקאי?" שאל. אמרתי לו שראיתי וקיבלתי שיעור של שעתיים בהשתלמות בפורט בליס שנה קודם. שריב הסתכל עליי ואמר: "טוב מאוד, אז יש לנו שתי משאיות מלאות "סטרלות" בדרך לבסיס ברפידים. תוציא מכל גדוד 20 מ"מ בסיני שני צוותים שיגיעו מחר לרפידים, תלמד אותם ושיחזרו לשטח עם טילי "סטרלה".

לקחתי את "הצינור" ולמזלי החומר של ההשתלמות בארצות הברית היה זמין והתחלתי לעבוד. למדן בחיל האוויר לא יכלו לעזור לי אך המערכות היו דומות. אומנם ההדקים שונים והסוללה אחרת, ובכלל לא היה ברור הלו"ז לשיגור יחסית לטיל האמריקאי.

בלילה הכנתי נייר עם עיקרי הדברים, כתבתי נוהל להפעלה ונספח בטיחות. בבוקר טסתי לרפידים אספנו את כל הצוותים שהגיעו והתחלנו ללמד ולתרגל. בלילה סגרנו "שטח אש" שיגרנו פצצות תאורה כל צוות ירה טיל אחד ובזה הסתכם תהליך ההכשרה והצוותים יצאו חזרה ליחידות עם הטילים (סוריאליסטי לגמרי).

אחת הדילמות שהתמודדנו איתן הייתה הקושי במתן אישורי אש חופשית לסוללות. זאת בעיה רבת שנים של מציאת האיזון עם בטיחות מטוסינו. עם התקדמות הלחימה ובשל זמינות מטוסים בעקבות אבדות הצלחנו לשנות מדיניות ולאשר אש חופשית בעיקר בלילה ובקווים קדמיים. בחלק האחרון של המלחמה השילוב המוצלח יחסית של אש חופשית סייע להחלטה לקדם כוחות לשטחים חדשים. זה כלל פריסת פלגת "הוק" ותותחים לפאיד ולקידום סוללות במובלעת הסורית, החלטות שבחלקן טקטיות עם הסיכונים אבל מידיעה כי זמינות מטוסינו בקווים מוגבלת. הפריסה בפאיד הייתה בעלת חשיבות נוספת בשל כיסוי הירי של ה"הוק" בתוככי השטח המצרי.

המלחמה הזאת פקחה את עיניי לתמיד להבין את מהות המלחמה ומקומה בתפיסת הביטחון. גם לקחים מרכזיים שלקחתי איתי פעלתי ליישם בהמשך השירות: הצורך בתפיסה חדשה להגנת הכוחות המסתערים, עדיפות ליכולות של תחקור בזמן אמת להפקת לקחים וחשיבות הקשר בין המפקדה לכוחות הלוחמים בזמן אמת.

על הסוללה הנעלמת כתב סרן (מיל) ישראל עופרי: "השתחררתי משירות קבע כ-10 ימים לפני יום הכיפורים כסגן מפקד ענף אימון יחידות בגדוד 883. ביום הכיפורים הייתי בבית הכנסת ובצוהריים נותרתי כמעט הגבר היחידי שלא נקרא. לאחר שלושה ימים צלצלתי לביסנ"מ ושאלתי למה לא מגייסים אותי. יומיים אחר כך הודיעו לי להגיע לבסיס בהרצליה שם הראו לי ארבעה תומ"ת 20 מ"מ שהגיעו ממש"א. נאמר לי כי אקבל מדריך ו-20 חיילים ועליי ללמד את הפעלת הכלי, לבנות שתי פלגות מוקטנות ולרדת לסיני. החיילים היו מאיכות ירודה – שוחררו מהכלא/פרופיל נמוך/בעיות אישיות, בקיצור לא מיטב הנוער. קיבלתי גם שני קצינים שאיני זוכר את שמותיהם ומאין הגיעו.

ביצענו אימון מזורז וב-14 באוקטובר ירדנו על גבי מובילים לסיני. בצומת רפידים-טסה פגשתי קצין בכיר, כנראה אברהם אורן, שפקד עליי לנוע על גבי זחלים לכיוון טסה, שם אמצא ריכוז תחזוקה גדול ועליי לחבור אליו ולפרוס להגנתו. כך עשינו. חברתי לכוח. הוכנסתי לרשת הקשר שלו ונקראתי "כוח עופרי". לא הייתי שייך לאף יחידת נ"מ אלא כוח עצמאי שקיבל את כל צרכיו מהמסתייע – מזון/דלק/תיקונים/רפואה/ציוד אישי.

לא היו אירועי נ"מ והאירוע היחידי החריג היה חייל מהסוללה שירה לעצמו ברגל, כנראה במטרה להשתחרר ופונה. פרסנו להגנת הכוח הלוגיסטי בזמן שהותו בטסה ואחר כך עברנו עימו את התעלה ופרסנו צפונית לפאיד. כל אותה תקופה לא הייתי בקשר עם אף גורם נ"מ, לא דיווחתי לאף אחד ואף אחד לא התעניין בי.

לקראת סוף ינואר 1974 קיבלתי פקודה להתקפל. חצינו את התעלה, עלינו על מובילים, חזרתי ל-883 עם כל הכוח ושוחררתי.

בניגוד לדבריו של ישראל עופרי, מספר סגן גיורא שרף שהצטרף לכוח עם חצייתו את גשר הגלילים ופרס עימם בהגנה על ריכוז תחזוקה מצפון לפאיד. בניגוד לכך מגד 66 מסמן את תנועת הסוללה לאזור המתלה.

על קליטת מערכת ה-"צ'פארל" סיפר אל"מ בדימוס (אז סרן) ישראל שר אל: "מלחמת יום הכיפורים תפסה אותי, אז סרן ישראל שר-אל, בבי"ס לנ"מ 883 עם מינוי חירום כסמג"ד בבסיס חצור. כשבוע לאחר פרוץ הקרבות קרא לי אליו מפקד הנ"מ דאז אל"מ מאיר שריב ז"ל, ושאל אותי אם אני מכיר את מערכת ה-"צ'פארל", עניתי לו בכנות כי ראיתי בעבר את "התמונות!"

שריב בישר לי כי בעוד כ-72 שעות ינחתו בארץ שתי מערכות "צ'פארל" והטיל עליי את המשימה להקים יחידה עצמאית כפופה ישירות אליו, ואיתה לרדת לסיני על מנת להפיל מטוסי אויב. במקביל התארגנה משלחת בפקודו של רס"ן אלי קינן, ויצאה לארצות הברית ללמוד את המערכת ולהקים את הגדוד הראשון של "צ'פארלים", הוא גדוד 946.

קיבלתי עדיפות צה"לית להקמת היחידה, חוויה בפני עצמה, כי כל שהייתי צריך קיבלתי מייד "על מגש כסף", אפילו המחשב הצה"לי נרתם למשימה ופלט את אות הקריאה ברשת הקשר – "ישראל!"

בזמן מלחמה אנו נטענים באנרגיות בלתי מוסברות ומגלים יכולות אשר לא ידענו על קיומן. השאיפה הייתה לדעת הכול ולהיות מסוגלים להפעיל את ה-"צ'פארלים" מייד עם נחיתתם.

הושבתי שני אנשים לתרגם את החומר מאנגלית, יצרנו מדיקט וקרטון דגמים של תא הכוון, איתם התאמנו עד לקבלת המערכות. תוך כדי ישיבה בכיתת לימוד עם חיילי היחידה החדשה, קיבלתי לידי פרקים מתורגמים שאותם קראתי לראשונה בקול לחיילים, תוך כדי זה נדרשתי להבין את שאני קורא ולהסביר בו זמנית לחיילים.

להפוך סיפור ארוך לקצר אומר רק כך, 40 שעות לאחר נחיתת ה"צ'פארלים" ישבתי אישית בתא הכוון בשטח הניסויים בפלמחים ושיגרתי טיל "צ'פארל" ראשון אל המטרה (נור). שמונה שעות לאחר מכן כבר נחתנו עם קרנפים בראס סודר לפעילות מבצעית".

סיפור רמי קינן: "לאחר שחזרתי מאום חשיבה ל-883, נאמר לי להצטרף לקבוצה בבח"א 27 לוד. הגעתי באיחור לקורס ה"צ'פארלים". הורידו שני זחלילים עם טילי "צ'פארל". נשארתי ללמוד על כלים נוספים שהורידו מהמטוס היו אלה שני זלדות עם תותחי וולקן. בעזרת מהנדסים ממצ"ד 12 כמדומני הרכבנו אותם ויצאנו למטווח בגעש. אני ואמרג'י היינו הכוונים. פגעתי בכבל הגורר את המטרה והמטרה נפלה לים. בעקבות ההצלחה הזו הורידו אותנו לרפידים והתמקמנו בקצה המסלול תחת פיקוד גנ"מ 882. לאחר כיומיים או שלושה הגיע מפקד הנ"מ בסיני לחזות בנו ובכלים. הוא שאל, "מי זה רמי קינן?" ועניתי, "אני", "מה דרגתך?" שאל, עניתי, "רב"ט", "מעכשיו אתה סמל!" הכריז. לאחר כחודש חזרתי ל-883 בסיפוק עצום.

וולקן בעמדה

הנ"מ בהבקעה, בהגנה על "המובלעת" ברמת הגולן ובכיבוש החרמון

11-22 באוקטובר

צה"ל עבר ב-8 באוקטובר להתקפת נגד גם בחזית רמת הגולן. אוגדה 146 שהגיעה מפיקוד המרכז כדי לתגבר את אוגדות הצפון 36 ו-210 הופעלה ככוח התקפות נגד עיקרי בגזרה הדרומית של רמת הגולן. התקפות אלו לא נהנו מליווי של כוח נ"מ כשסוללות הטק"א נותרו ממערב לירדן בצפת בטבריה ובאזור חיפה. גדנ"מ 203 נותר פרוס בעמדותיו בהגנה על אגד תחזוקה של אוגדה 210.

חיל האוויר הסורי כמעט ולא פעל אל מול הכוחות התוקפים נגד. לעומת זאת הוא עשה ניסיון סורי נוסף לתקוף את היב"א באותה עת תגברה סוללה מתנייעת מגדוד 206 את הכוחות המגינים על סוללת הטק"א ברמת הגולן.

ב-11 באוקטובר, ולאחר שכל הכוח הסורי הוסג משטחינו ברמת הגולן, עבר צה"ל להתקפה. אוגדה 36 ואוגדה 210 פתחו במאמצי הבקעה אל מול המערך הסורי המתחדש בצפונה של רמת הגולן. לאחר שלושה ימי לחימה התייצב צה"ל בטווחים של כ-40 ק"מ מדמשק, ב"מובלעת" בצפונה של רמת הגולן הסורית. סוללות גנמ"מ 203 קודמו מזרחה והגנו על כוחות צה"ל התוקפים מעמדות בשטחים שולטים באזור ההבקעה במהלך השחייה ב"מובלעת" הותקפו הכוחות גם על ידי מטוסי חיל האוויר הסורי. תותחני הנ"מ פגעו והפילו שני מטוסי "מיג-17". כשצה"ל נערך ב"מובלעת" התארגנה מפקדת הגדוד במחנה קוניטרה והסוללות תפסו עמדות להגנת הכוחות בעיקר בצפון המובלעת.

סיפר לניסן גלעד סא"ל בדימוס משה (מוסה) כהן, מג"ד 203: "מפקדת הגדוד כללה אותי כמג"ד וסגני היה אביב קרניאל. הגדוד מנה שלוש סוללות 20 מ"מ מתנייע וסוללת מפקדה שנתנה את השירותים הנדרשים לסוללות הלוחמות. הימ"ח הגדודי היה במפרץ חיפה ויצאנו ממנו למלחמה בנסיעה על זחלים.

הגדוד פרס לראשונה ת"פ אוגדה 36 להגנה על הגשרים העולים לרמת הגולן – מגשר אריק בדרום ועד גשר יוסף בצפון. עם הדיפת הכוחות הסוריים עלה הגדוד ופרס במרכז הרמה בהגנה על ריכוזי תחזוקה של אוגדה 210 ברמת הגולן.

חפ"ק המג"ד בפריסה לאורך הירדן – מעיזבונו של אביב קרניאל

לאחר מכן עבר חלק מהכוח לפריסות על ציר קוניטרה-דמשק בחאן ארנבה, חאדר ותל חרה. מפקדת הגדוד ירבה עד שחרור הגדוד במחנה צבאי סורי נטוש ליד קוניטרה. הגדוד היה במילואים כמעט שישה חודשים. במהלך הלחימה רשם הגדוד לזכותו שתי הפלות.

שרידי מיג סורי שהפיל הגדוד ב-21 באוקטובר 1973 בחאן ארנבה – מעיזבונו של אביב קרניאל

ראוי לציין שבמהלך השירות התגלה על ידי חיילי הסוללות במובלעת מחסן נשק גדול שהכיל רובי "קלצ'ניקוב" וכמו כן מחסן נוסף שהכיל טילי נ"מ מסוג "סטרלה". כל חיילי הגדוד עברו אימון בתפעול הטיל ומספר טילים נורו במטווח על פצצות תאורה.

ביקור קהנ"מ בגדוד. במרכז מאיר שריב – קהנ"מ, משמאל מוסה כהן המג"ד. מעיזבונו של אביב קרניאל

הגדוד חגג את סיום השירות הארוך בארוחת ערב מלווה בתוכנית אומנותית באולם חתונות בטבריה שאליה הוזמנו גם הרעיות ואורחים רבים כולל מפקדי הנ"מ.

סיפור יהודה פלדמן אז מפ"ל בגדוד 206: "בתחילת 1973 הייתה סוללה א' מגדוד 206 לסוללה הראשונה שעברה אימון הסבה מסוללת נ"מ נייחת לסוללת נ"מ מתנייעת. עם פרוץ מלחמת יום כיפור הגדוד על כל סוללותיו ומפקדתו גויס בצו 8 והתייצב במחנה צריפין להצטיידות וליציאה לאתרי הפריסה שנקבעו עבורו עדיין כגדוד 14.5 מ"מ נייח.

מפקדי וחיילי סוללה א' שעברו את ההסבה, היו פזורים ממרכז השומרון וצפונה. לאחר שלושה ימים קובצו קציני וחיילי הסוללה והועברו לבסיס שבמפרץ חיפה. הכלים (זחל"מים וצריחי 20 מ"מ) הועברו ממחנה "כורדני" הסוללה צוידה וחומשה ולאחר מסדר שבו הכול נבדק בקפדנות, נעה בטור קרבי (לא מנהלתי) על זחלים, על פי התו"ל, לכיוון רמת הגולן דרך טבעון שם עמדו לאורך הדרך תושבי המקום וזרקו לתוך הכלים מכל טוב – בעיקר ממתקים ובירכונו בהצלחה.

הסוללה נעה למשימתה במרכז רמת הגולן שם פרסה בעמדות למתן הגנה היקפית לסוללת טילי הוק שהייתה פרוסה על התל. הסוללה שהתה במקום תקופה של מספר שבועות כאשר פלגה א' מוקמה מזרחית לתל בצמוד לציר שהוביל מהיישוב רמת מגשימים צפונה. המקום היה מטווח על ידי הסורים ופגזי הארטילריה הצליחו להגיע ממש מזרחית לדרך.

לאחר תקופה של כשבועיים התקבלה פקודה להעתקת מיקום סוללת ה"הוק" לתל יוסיפון, כאשר משימת סוללה א' הייתה לתת הגנה קרקעית והגנת נ"מ בזמן התנועה ולפרוס להגנה אווירית וקרקעית למתן הגנה לסוללת ה"הוק" לאחר ההתמקמות. לקראת השעות הראשונות של הלילה פרסו הפלגות. פלגה א' פרסה בעמדות על התל עצמו. שתי הפלגות הנוספות ופלגת המפקדה פרסו למרגלות התל.

בערך בחצות התקבלה ידיעה מודיעינית שעם אור ראשון התל יופגז על ידי הסורים. פלגה א' נשארה בעמדות חפורות על התל ויתר הפלגות שינו מקומן והועברו למרגלות התל בצמוד לצידו המערבי, מחשבה נכונה של המסו"ל איציק פרנקל שהבין שרוב הפגזים יפלו על הדופן המזרחית של התל (התל היה מאוד צר) ואכן, לקראת אור ראשון הופגז התל במשך כשעה ולמזלנו לא היו נפגעים.

התקבלה פקודה לפנות את התל ולשוב ולפרוס בעורף רמת הגולן. סוללת ה"הוק" נעה ולעת ערב הגיעה וחנתה לאורך הכביש ליד מחנה "סופה" וסוללה א' נכנסה לחניון לילה. חלק מהחיילים זכו למקלחת ולהופעה של הגשש החיוור במחנה. לקראת 01:00 החלה סוללת ה"הוק" לנוע שוב. פלגה א' נעה ואבטחה אותה בעוד יתר הפלגות נותרו בחניון הלילה ולקראת אור ראשון הופגזו במטחי קטיושות. סוללת ה"הוק" חזרה למחרת וסיימה את פריסתה. בעוד סוללה א' חזרה לעמדות ההגנה הקודמות.

לאחר תקופת מה עברו ה"הוקים" ופרסו בחרמונית. שלוש הפלגות של סוללה א' הגנו על ה"הוקים" בתקופת שלגים וטמפרטורות נמוכות ומקפאות. בלילה סוער במיוחד, בסופת שלגים כבדה "קופלה" הסוללה (הוחלפה על ידי סוללה מגדוד אחר). הכלים הועלו על מובילים וחיילי וקציני הסוללה על אוטובוס ירידה מהרמה ונסיעה לג'בל ליבני בסיני. המובילים נסעו לתחנת הרכבת בבני ברק שם הועלו על קרונות הרכבת ובנסיעה עד אל עריש, משם על זחלים לג'בל ליבני לאימון ההקמה של גדוד 206 כגדוד מתנייע מלא. לאחר האימון עלה הגדוד לרמת הגולן לתקופה של מלחמת ההתשה במובלעת הסורית. סוללה א' הייתה מגויסת יותר מ-200 ימים עד ליום השחרור. מפקד הסוללה היה איציק פרנקל, סגנו מאיר פישר והמפ"לים יהודה פלדמן, אבי הלוי, ומשה (מוסה) כהן.

על סוללת טילי "הוק" 138 ג' כתב ארדון כהן: "סוללה 138 ג' הוקמה ב-1970 בעקבות החלטה על הקמת סוללות מילואים. 138ג' הייתה סוללת המילואים הראשונה שהוקמה. המסו"ל הראשון היה יענקלה בורנשטיין.

עד 1973 הסוללה פרסה לצורך תרגול באתרים שונים כגון תל אביב והמתלה ושולבה גם בהחלפת צוותים של סוללות סדירות. פיתחנו, בהצלחה לדעתי, את נהלי העבודה לסוללת מילואים והתאמנו בכל השלבים: סיור מוקדם, תכנון והכנת אתרים, ארגון שיירת הסוללה, הקצאת הצוותים לשלבים השונים עד הגעה למוכנות "מייד" ועבודה בשגרה. כן התנסינו בדילוגים של הסוללה לאתרים נוספים.

כל זאת עד יום כיפור 1973. כמובן שלא נקראנו למילואים. למרות זאת כמעט כל צוות הסוללה הגיע בדרכים לא דרכים לימ"ח בחיפה והחל מיידית בהוצאת הסוללה מההנגר והכנתה לתנועה. המסו"ל אז היה אלי שבתאי והקמב"ץ יוסי לשם. אני שהייתי בקיבוץ אפיקים ושמעתי בצוהריים להפתעתי חדשות ברדיו מאחד השכנים. מייד לקחתי את הציוד ונסעתי בטרמפים לימ"ח – שם כבר מלאכת הפשרת הסוללה מההנגר הייתה בעיצומה משום שמרבית הצוות הטכני התגוררו באזור הקרוב. מייד פניתי לעסוק במטלות שלי. במקרה זה ארגון השיירה וצוותי העבודה ותיאום התקשורת המבצעית. כולם הבינו מה עומד על כף המאזניים ועבדו במהירות. מאחר שתמונת הקרב לא הייתה ברורה, הוחלט שלא נעלה ישירות לרמה אלא נפרס ברס טבריה. הצלחנו לפרס בשעות אחר הצוהריים בשבת. אם כי היו בעיות שמישות במכשירים שגרמו לנו להיכנס למייד רק כעבור מספר שעות.

רק ביום שלישי בערב עלינו לרמת הגולן. נבחר עבורנו אתר וציר קשים במיוחד. העלייה הייתה בציר המפלים שאז הייתה דרך עפר. האתר היה אז גבעה טרשית לא נגישה לכלי רכב כלל. הכשרת האתר נעשתה על ידי טרקטורים D-9 בד בבד עם כניסת השיירה. מובן שהמיקום במקום כזה בלילה היה מאתגר וקשה. זכור לי שכל הצוותים עבדו במהירות ויעילות, כך שהגענו למייד באור ראשון עם HPIR אחד ובעיות ב-PAR. תרמה לכך העובדה שהצוותים היו מתוגברים לעיתים עד כפליים מהתקן ואף יותר. עלו איתנו גם פלוגת אבטחה וסוללת נ"מ 20 מ"מ מתנייע.

לאחר יומיים ירינו את הטיל היחיד כנגד מטרה שניסתה לחדור. המטרה התחמקה והטיל החטיא. אבל נודע לנו בדיעבד שהסורים היו מודעים לקיומנו וחששו מאז מאוד ונמנעו מלטוס בגזרה.

לאחר כשבוע קיבלנו הוראה לעלות למרכז הרמה. גם שם היו תנאי שטח קשים. לאחר התמקמות מהירה יחסית החלה הפגזה ארטילרית כבדה על הסוללה. לימים התברר שבצלע המזרחית של התל שכב קצין טיווח שכיוון את הירי. למזלנו מבנה השטח סיפק הגנה לצוותים, שהחלו מיידית לקפל את הסוללה תוך כדי פינוי הצוותים שלא חיוניים לקיפול. עד היום אינני מבין איך לא נפגעים ואפילו הציוד לא נפגע.

היעד הבא שנבחר עבורנו הוא תל חרמונית. מההר הגבוה נשקף נוף מרשים לרבות עמק הבכא שהיה מרוצף כולו בשלדי שריון סורים בעיקר. די מהר עברנו לשגרה והבנו שזה יכול להיות לתקופה ארוכה. בינתיים הגיע החורף ואיתו שלג כבד ונותקנו מהאזור התחתון. הבעיה הראשונה שהתעוררה הייתה אוכל. השטח המנהלתי והמטבח מוקמו בשטח התחתון ולא היה ברשותנו רכב שמסוגל לעלות בשלג הכבד. בשלב ראשון ארגנתי כ-20 חיילים שהתנדבו לכך. ירדנו ברגל לשטח המנהלתי והבאנו למעלה מנות קרב ולחם. במקביל התנהל דו שיח עם המטה. שלחו לנו אספקה עם מסוקים.

בשלב מסוים הורו למפקד האוגדה, הלא הוא רפול, לעלות אלינו עם זלדה ולבדוק אם הוא יוכל לסייע. ואכן בשבת עדיין מושלגת אבל בהירה מופיע רפול בזלדה. יושבים איתו בקמב"ציה ומסבירים את המצב. להפתעתנו הוא שאל בנביחה כדרכו למה אנחנו לא מפנים אשפה. במקרה פיקוד הסוללה היה סדיר. כשראיתי שרפול לא עונה אמרתי לו, שמה שמטריד אותנו כרגע זה אספקת מזון סדירה ובעיות של תפעול שוטף שמחייב בין השאר העלאת והורדת אנשי צוות, אספקת חלקי חילוף ועוד. בעניין פינוי אשפה, ככל שהוא חשוב אין לנו אמצעים לכך ונטפל בכך כשתתאפשר תנועת רכבים. רפול הקשיב ואמר שיבדוק. מפה לשם השלג התחיל להפשיר והבעיות באו על פתרון.

צוות הסוללה נשאר עד אפריל ואז הוחלף. במבט רטרופקטיבי הסוללה תרמה את חלקה בעיקר בפן של ההרתעה. בכל שהותנו ברמה לא היו חדירות של מטוסי אויב.

באמצע שנות השבעים החליף יוסי ברגר את אלי שבתאי בתפקיד מסול"ל. הסוללה המשיכה בעיקר בפריסות אימונים עוד מספר שנים עד שהוחלט לסגור את מערך ה"הוק".

רמת הגולן 1974

לקראת סוף המלחמה הגיע לארץ, במסגרת הרכבת האווירית, ציוד "הוק", ממנו הוקמה סוללה 138 ד' שפרסה ב-22 באוקטובר בצפון מפרץ חיפה. נראה שפריסת הסוללה בוצעה כמענה לאירוע החרגי ב-20 באוקטובר: משדה התעופה בדמשק יצאו שני מטוסי "סוחוי-20". היעד: להפציץ את בתי הזיקוק בחיפה. השעה הייתה 05:30 בבוקר. בדרכם התרסק אחד המטוסים בשמי נהריה". בהודעת דובר צה"ל נמסר אז: "הטייס בידינו אך מאוחר יותר נפטר מפצעיו". במסמכים הארכיוניים הצה"ליים מאותה תקופה נכתב: "רדיו דמשק דיווח ב-11:45 כי 'מטוסינו הפציצו את בתי הזיקוק בחיפה ועל פי המידע שהגיע מהאדמה הכבושה הסתבר כי בצוהריים עדיין בערה האש'. התקיפה הסתיימה ללא הצלחה, אך גם ללא מענה נ"מ, בין השאר ובעיקר כיוון שהחדירה בוצעה משטח לבנון בחסות רכס ראש הנקרה, שלא אפשר את רכישתם באמצעות המכ"מים של היב"א ושל סוללת ה"הוק" ברכס הכרמל. המטוס התרסק מייד אחרי שחצה גבול וכלל לא הגיע לאזור מפרץ חיפה.

לקראת סיומה של הלחימה בחזית הצפון נערך צה"ל לכיבוש החרמון. במבצע "קינח" שהחל בליל 21-22 באוקטובר הונחתו ממסוקים כוחות של חטיבת צנחנים 317 בחרמון הסורי. באותה עת התקדמו רגלית כוחות של גולני עד שלאחר מאמצי לחימה רבים הצליחו להשתלט ולהחזיר לצה"ל את מוצב החרמון הישראלי שנפל בתחילת המלחמה. באזור הוצבו לאבטחה גם כוחות נ"מ.

בשלב מסוים במלחמה, הציע איתן יריב מפקד יטנ"מ 138 לפרוס סוללות דמה של טילים באזור צומת מע"צ שב"מובלעת", מתוך ראייה שהמקום החשוב והאסטרטגי הזה, ששולט באיום טילי על כל אגן דמשק, ימשוך את תשומת ליבם של הסורים ויגרום להם "לשרוף" הרבה אנרגיה ותחמושת על כלום ולהניח להם במקומות אחרים. וכך אכן היה. סוללות הדמה הוצבו לאחר זמן קצר והסורים המוטרדים עברו מייד להתמקד במטרד החדש שצץ להם פתאום מתחת לאפם וכצפוי, השקיעו מאמצים יקרים על מנת להתמודד עם "האיום" המפתיע.

הגנת נ"מ על הצליחה בתעלת סואץ

ב-14 באוקטובר הדפו כוחות צה"ל את המתקפה המצרית ההססנית, שהייתה למעשה מס שפתיים למחויבותם לבעל בריתם הסורי. למחרת החל צה"ל בקדחתנות במבצע "אבירי לב" לצליחת התעלה ולפריצה באזור דוואר סואר ("מצמד"), לגדה המערבית של התעלה. חלק חשוב מתוכנית הצליחה עסק בפתיחת פרוזדור אל קו המים דרכו יוזרמו אמצעי הצליחה לגדת תעלת סואץ. בעיות צה"ל לא הצטמצמו רק לקושי שבדחיפת אמצעי הצליחה וריכוזם על שפת התעלה, אלא בעיקר במאמצים לאפשר את הקמת הגשרים והעברת הכוחות באמצעותם לגדה המערבית של תעלת סואץ. אל מול הכוחות הנעים לגשר ובעיקר אל מול אלה שעסקו בהכנת הגשרים ודאגו להעברת כוחות צה"ל דרכם מערבה הופעלו מאמצי מניעה כבירים גם על ידי חיל האוויר המצרי. מערך הנ"מ ובעיקר זה של תותחי הנ"מ המתנייעים הוזעק למרחב, נפרס להגנה, וגבה מחיל האוויר המצרי מס גבוה בהרתיעו ובהפילו מטוסים רבים שניסו לתקוף את כוחות צה"ל במרחב חיוני זה.

צוות תומ"ת 20 מ"מ בסיני

באותו יום נערך דיון בראשות סגן הרמטכ"ל לקראת צליחה אפשרית וביצוע מהלך מושט לנחיתה במפרץ סואץ בשם "אור ירוק" את הנושאים לטיפול רשם רמ"ח היסטוריה במטכ"ל

178

-9-

14 אוק' 73 שעה 1530 בחפ"ק דרום

נושאים לטיפול

1. להכטיח תחמושת ללא הגבלה.
2. להכין הספקה בהיטס עבור הכוחות הצולחים.
3. חט' 35 + מסוקים
- מצויידת ב-Low
4. להטיס תחמושת 155 מ"מ עוד הלילה.
5. לוודא שתגיע סול' 175 מ"מ מהצפון.
6. להוריד את הקצ"ר (פיצול) לפיקוד דרום עם המפקדה, כולל הספקה בהיטס.
7. לשלוח כמיות של גרבים, תחתונים, גופיות וסיגריות.
8. לדלג קבוצת סיור (לפיקוד דרום) של "ידב לבן"
9. לוודא סיור-אוויר/תצלום אויר לקראת צליחה.
10. 440 - "אור ירוק".
11. כוח ראס-סודר.
12. חי"ר נוסף לדרום.

נ"מ להגנת איזור

הצליחה שלנו.

כדי לאפשר את צליחת התעלה נאלץ צה"ל לקרב לאזור את אמצעי הצליחה שעמדו לרשותו מתוך ריכוזיהם בעומק סיני אל עבר גדת התעלה. ב-15 באוקטובר החלו בגרירת גשר הגלילים שאורכו 220 מטר ממרחק 17 ק"מ לכיוון התעלה. הגרירה, שהתבצעה באמצעות טנקים, התנהלה בכבדות, והגשר ניתק מספר פעמים. מחשש לתקיפות אוויריות הגנו עליו שלוש סוללות מגנמ"מ 208, אליהן צורפה סוללה מגנמ"מ 207. על כל כוח הנ"מ שנע עם הטנקים ציוד ויחידות הצליחה פיקד מפקד גדוד 208 רס"ן ניסן גלעד.

הגנה בתנועה על הדוברות

על הפעילות בגנמ"מ 208 באותה עת סיפר זאב ברנדס: "ביום שבת 13.10.73 בצוהרי היום שמיני למלחמה הגיעה ההזדמנות הראשונה שלנו – רביעיית "האנטרים" עירקיים הגיעה מכיוון דרום מערב במטרה לתקוף את מפקדת האוגדה. חיילי הסוללה עמדו במשימתם והפילו מטוס "האנטר".

ביום שני 15.10.73 החלו כוחות אוגדה 143 להיערך לצליחה, סוללות הגדוד שהיו באזור מפקדת האוגדה עברו לשטח ההערכות על ציר "עכביש" שם היה כבר גשר הגלילים מורכב באורך של יותר מ-100 מטר. הסוללה נערכה להגנה על הגשר מצפון. המשימה בהמשך הייתה ללוות את הגשר שגגרו על ידי מספר רב של טנקים עד לתעלת סואץ כ-200 מטר צפונית לשפך התעלה לאגם המר הגדול במקום שתוכנן לכך בשטח מעוז "מצמד". בשעה 22:00 החלה התנועה לכיוון התעלה על ציר "עכביש" כשאת קצב התנועה מנחים הטנקים שהיו רתומים לגשר והחלו בגרירה איטית שלו במקביל ציר על דיונות חוליות טובעניות. האוגדה לא עמדה במשימה ולא הצליחה להביא את גשר הגלילים לתעלה (כוח אחר של האוגדה מחטיבת הצנחנים 247 הגיע וצלח). במהלך הגרירה עקב תוואי השטח נשברו הקורות המחברות את הגלילים והתנועה לכיוון התעלה נעצרה עד להשלמת הלחמת הקורות. כך מדי פעם נעצרה התנועה והמשיכה עד לאחר תיקון הקורות. סמוך לעלות השחר נעצרו הניסיונות להגיע בלילה עם גשר הגלילים. במשך שעות היום של יום ג' 16.10.73 נערכו הכוחות מחדש להגעה לתעלה כאשר לכוחות הצטרפו דוברות ותמסחים שהיו אמורים לגשר על התעלה. באותה העת שהכוחות מתכננים לנוע לתעלה לאורך הצירים חסמו כוחות מצריים שהיו בחווה הסינית את הצירים "עכביש" ו"טרטור".

ניסן גלעד, מג"ד 208, בתמונה משמאל מסמן באצבעותיו – באדיבות ארכיון צה"ל

גנמ"מ 208 בהגנה על גשר הגלילים – באדיבות ארכיון צה"ל

לאחר יום של הגנה סטטית על גשר הגלילים ועל הכוחות שליוו אותו, יום של הפגזות ותקיפות מטוסים מצריים אם כי לא בטווחי הירי של הסוללה, התקבלה פקודה להגיע יחד עם כוחות אוגדתיים אחרים למעוז מצמד. מאחר שצירי התנועה העיקריים לתעלה הצירים "עכביש" ו"טרטור" היו חסומים על ידי המצרים שישבו בחווה הסינית נאלץ הכוח להגיע לתעלה תוך איגוף עמוק ונסיעה מדרום לצפון לאורך הגדה המזרחית של האגם המר הגדול. עם אור ראשון ביום רביעי 17.10.73 הגענו למעוז "מצמד" לשם רוכזו כוחות רבים שהיו מתוכננים לצליחה. בשלב זה הצליחה נעשתה על גבי תמסחים בלבד שהיו משייטים בין שתי גדות התעלה ומעבירים את הכוחות מהצד המזרחי לצד המערבי. בחצר המעוז היו באותה העת בין היתר מפקד האוגדה אלוף אריאל שרון, סגנו וקציני מטה נוספים. ליד הנגמ"ש של מפקד האוגדה היו מונחות מספר אלונקות עם מה שנראה כחיילים ישנים מהם בצבצו נעליים אדומות שחורות. לאחר מספר דקות הבנו כי על האלונקות שוכבים חיילינו שנהרגו. המפגש עם המוות בנסיבות אלה לא עשה טוב לחלק מהחיילים.

לאחר שהייה קצרה התקבלה ההוראה לעבור לצד המערבי של התעלה ולהיערך להגנה על ראש הגשר. הסוללה התייצבה בתור לעלייה על התמסחים וב-07:00 עלו על התמסח ארבעה תומ"תים וזחל"ם פיקוד. לאחר שהועברו כל הכלים לצד המערבי התמקמה הסוללה במוצב ששימש את הצבא המצרי בגדה המערבית של תעלת סואץ מול מעוז מצמד. בשעתיים הראשונות להימצאותנו בצד המערבי של התעלה הייתה אווירה פסטורלית ושקטה ללא כל הפגזות אוויר. קשה היה להאמין שאנחנו למעשה על אדמת אויב באמצע מלחמה. באותן שעותיים עד השעה 10:00 לא נשמע ירי פגזים או תחמושת קלה.

מספר דקות אחרי השעה 10:00 השתנה הכול ומהאווירה השקטה והפסטורלית לא נותר מאומה והחלו הפגזות של מרגמות 120 מ"מ שנעשו תכופות יותר ויותר עם הפוגות. וכך עבר היום תחת הפגזות מתמשכות כאשר חלק מהחיילים נמצאים בבונקרים של החיילים המצרים (בונקרים מתקופת מלחמת ההתשה) וחלק נמצאים בחוץ. ההפגזות המשיכו במשך רוב שעות הלילה ומהם נהרגו שני חיילי הגדוד.

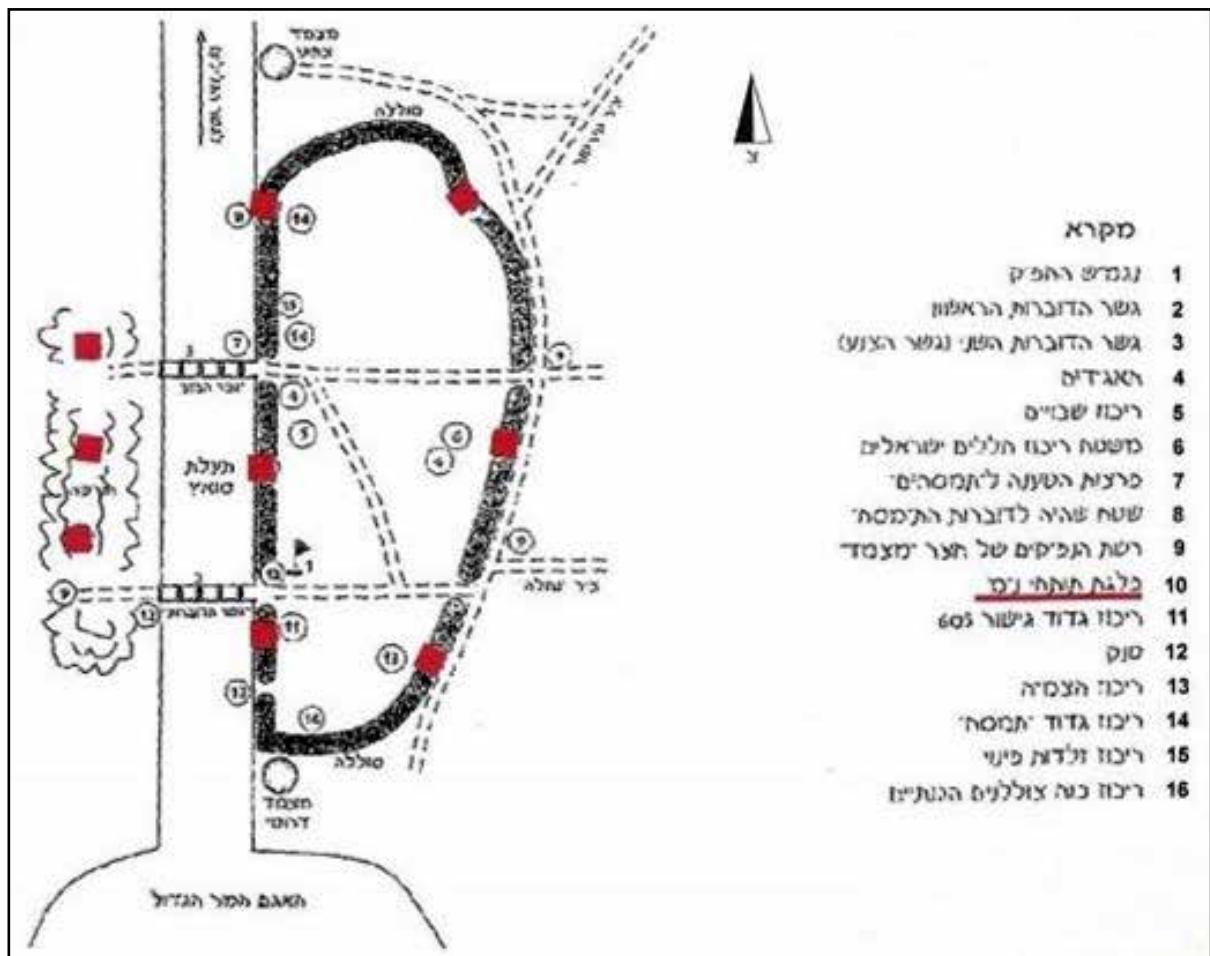
למוחרת יום ה' 18.10.73 חג שמחת תורה חווינו יום פעיל מבחינה אווירית, המצרים שגילו את ראש הגשר ניסו לעצור את זרימת הכוחות מערבה, המשיכו להפגז והחלו לשלוח מטוסים שחזרו ותקפו את ראש הגשר ואת הכוחות סביבו. בשעות אחר הצהריים בין היתר הגיע מכיוון האגם המר מסוק מיל "מי-8" שניסה להנחית חיילי קומנדו מצריים. המסוק הופל מעל האגם המר. תקיפות המטוסים כללו מטוסי "מיג-21", "מיג-17" ו-"סוחוי-7" שחזרו ותקפו. בשעות הערב תנועת המטוסים מעל ראש הגשר הייתה כאוטוסטרדה וכללה מטוסי אויב ומטוסים שלנו. בסיכומו של אותו היום הופלו מספר מטוסי אויב על ידי סוללות הגדוד. הימים לאחר מכן היו ימים עם פעילות דומה של תקיפות מטוסים והפלות.

סיפר מוטי לנצ"ר מפקד סוללה א' בגדוד נ"מ 208 בפיקודו של ניסן גלעד במלחמה: "המשימה השנייה שהוטלה על הגדוד הייתה להגן על גשר הגלילים שהיה טמון בחולות. כל הניסיונות לגרור את גשר הגלילים עלו בתוהו. הגשר נקרע ולא הייתה אפשרות לשנע אותו. ואז הוטלה עלינו משימה ללוות את הטרקטורים וה-D9 שהיו אמורים לפתוח את הפתח בסוללת העפר במתחם מצמד בגדות הסואץ. בדרך בציר "עכביש" נורו על הסוללה שלי טילי קרקע על ידי חיילים מצריים שהיו פזורים בחולות. בדרכנו אספנו צנחנים שהיו בדרכם לחווה הסינית ונתנו להם טרמפ עד הכניסה לאזור החווה הסינית.

כשהגענו יחד עם הטרקטורים ל"חצר מצמד" המקום היה שקט. הטרקטורים החלו בעבודה לפתיחת מעבר בדפנות החול כדי ליצר מעבר לטנקים ולדוברות. ואז החלה הפגזה חזקה על השטח. נכנסו פנימה והתמקמנו בשטח להגנת נ"מ. לאחר מכן הגיעו שתי הסוללות הנוספות כשאחת צלחה לגדה השנייה של התעלה. היינו פרושים במצמד עד הפסקת האש נתונים להפגזות קשות מדי יום ביומו ולצערי נהרגו בהפגזות אלו שניים מחיילי הסוללה יוסי ורונה ז"ל ועמוס מילר ז"ל.

גם בשהותנו במצמד התנהלו קרבות אוויר והגדוד הפיל מטוסים מצריים נוספים. הגדוד שלנו היה הראשון שנכנס ל"חצר מוות" ("מצמד") ושהה בה עד סיום המלחמה. סך הכול הפיל הגדוד 11 מטוסי אויב.

בהתקרבתם לתעלה חזרה הסוללה מגנמ"מ 207 לשטח החיוני במרחב "לקקן" (מדרום ל"מצמד") וגדוד 208 כולו נערך ב"חצר" בקרבת מעוז "מצמד". על כלל הפעילות בחצר הופקד סגן מפקד אוגדה 143 אל"מ יעקב (ג'קי) אבן. לכאן התרכזו אמצעי הצליחה למיניהם, מפה הופעלו הדוברות לסוגיהן ואחר כך גם שלושת הגשרים. משימת כוח הנ"מ כמו שאר הכוחות במתחם הייתה לאפשר לכוחות השונים לפרוס ולהפעיל את אמצעי הצליחה, ולהגן על הכוחות הצולחים. היו אלה הצנחנים מחטיבה 247 בפיקודו של אל"מ דני מט, שחצו את התעלה ראשונים כבר בליל 15-16 באוקטובר על גבי סירות בדרכם לארץ גושן ורק בעקבותיהם החלו לצלוח כוחות משוריינים על גבי תמסחים, רפסודות וגשרים. משימתם הראשונה של הכוחות המשוריינים הצולחים הייתה לפשוט על בסיסי טילים מצרים שהגנו על המרחב ולאפשר למטוסי חיל האוויר לפעול מעליו ביתר חופשיות.

תשע פלגות מגנמ"מ 208 מקיפות את "החצר" ב"מצמד" בהגנת נ"מ באזור הצליחה

כשהתבררו ממדי הצליחה, הטיל חיל האוויר המצרי למערכה אל מול אזור הצליחה וראש הגשר שבנה צה"ל בגדה המערבית של הסואץ את מירב כוחותיו האוויריים כדי לבלום את כוחות צה"ל. כבר ב-16 באוקטובר בשעה 11:08 הגיעה לאזור שמיניית מטוסי "מיג-17" ותקפה כוחות צה"ל שהיו בדרכם לצליחת התעלה. גנמ"מ 208 פתח לעברם באש כבדה כ-3,000 פגזים והפיל מטוס אחד.

בבוקר 17 באוקטובר, חצתה סוללה ב' מגנמ"מ 208 את התעלה על גבי "תמסחים" והתמקמה בגדת התעלה המערבית. נוצר מצב שבאזור הצליחה בקרבת "מצמד" פרסו שלוש סוללות עם 27 תומ"תים, שהפעילו בסך הכול עוצמת אש מ-54 תותחים ואילו על גשר הגלילים שנפרס מעט צפונה הגן גנמ"מ 207 בסדר כוח זהה. ה"חצר" עצמה דמתה לצומת דרכים עירונית שבו כל הכוחות הלוחמים, הלוגיסטיקה, פינוי הנפגעים ועוד חלפו במקום. התנועה לווה באש ארטילריה בלתי פוסקת מלווה בתקיפות מטוסים, שהוכיחו עד כמה האויב מחשיב את המקום ונחוש לפגוע בו.

סוללה ב' מגנמ"מ 208 חוצה את התעלה

שלבי הלחימה - שלב הדיפת ההתקפה המצרית (14 אוקטובר) וכיבוש ראש הגשר בתעלה (15 - 18 אוקטובר)

- גנמ"מ 208 - 3 סוללות + סוללה מגנמ"מ 207 מלוות את גשר הגלילים מטאסה לכיוון התעלה ב 15 לחודש עד ה 16 לחודש
- החל מ 17 לחודש הגדוד פורס להגנה על איזור הצליחה - מצמד - בסד"כ של 3 סוללות
- הפלה של האנטר עיראקי נוסף ע"י תותחים
- הפלה של מיגים מצריים
- גנמ"מ 207 חובר לגשר הגלילים ומגן עליו עם 2 סוללות ושלישית נשארת להגנה על מפקדת אוגדה 143
- הפלה של מיראז' 5 לובי ע"י הוק אבו-סמורא
- סך הפלות בשלב זה - 1 סוחוי 7, 1 האנטר
- 4 מיג 17/2, 2 מי 8

סוחוי 7

זחל"מי נ"מ 20 מ"מ מגדוד 208 מקיפים את "החצר" באזור הצליחה ב"מצמד" (דווארסואר)

מ-17 באוקטובר עמדו גדודי הנ"מ תחת הפגזות ארטילריות מסיביות, מלוות בתקיפות אוויריות, כולל ניסיונות חיל האוויר המצרי להטיל פצצות נפל"ם על ראש הגשר ממטוסים וממסוקים. המצרים הבינו את הסכנה האורבת להם, ועשו כל מאמץ לפגוע בראשי הגשר ולבלום את צה"ל בהתקדמותו מערבה. היו אלו הימים היפים של טייסי היירוט ולוחמי מערך הנ"מ כאחד, שחרפו נפשם בהגנה על כוחות צה"ל בגשרים. כמות האש הצפופה שנורתה על מטוסי האויב הייתה כזאת שהקשתה על טייסיו לחדור בעדה. המושגים עליהם חונכו לוחמי הנ"מ: כיוון מדויק, אורך רוח, כוננות גבוהה, מיומנות בכלים, הגיעו לידי ביטוי מלא בלחימה זו, כשהחיילים והקצינים ממתינים משך שעות ארוכות בדריכות ובכוננות, להזדמנות למצות את יכולתם בהפלת מטוסים כשהם חשופים למטוסי האויב.

"ביומה התשיעי של מלחמת יום הכיפורים, 15 באוקטובר 1973, חצה צה"ל את תעלת סואץ ומיקם כוחות בגדתה המערבית בשטח יבשת אפריקה. בין הכוחות החוצים היו גם כוחות של תותחים מתניעים נגד מטוסים, שמטרתם הייתה לסייע לכוחות היבשה נגד איום המטוסים והמסוקים של המצרים.

אחת מסוללות גדוד 208 המצוידת בזחל"מים עליהם תותחי 20 מ"מ נגד מטוסים, התמקמה במתחם המכונה "החצר הקטנה". במתחם היו גם כוחות מיחידות נוספות כולל תחנת איסוף גדודית שטיפלה בפצועים. במקביל המצרים ירו על המתחם באופן קבוע בנשק קל, ארטילריה ורקטות קטיושה. אחת מרקטות הקטיושה פגעה בקומנדקר שהיה במתחם וגרמה לנפגעים.

בבוקרו של 18 או 19 באוקטובר, הייתה הפגזת קטיושות כבדה על המתחם. במהלך הפוגה בהפצצה יצאו חיילי סוללת הנ"מ כדי לשפר את עמדות הכלים אולם המצרים החלו בהתקפה נוספת, מרבית החיילים חזרו למחסות. סמל ראשון דוד ברירו, שהיה מש"ק פלגה בסוללת הנ"מ, חשש שמיקומו של התותח שלו עלול לגרום לכך שייפגע בדומה לקומנדקר, לכן החליט על אף מתקפת הקטיושות להזיז את הכלי. הוא הזיז אותו מספר מטרים, ותכנן לתפוס מחסה, אולם אז החלה תקיפת מטוסים. לפני שהספיק לירות, פגעה קטיושה בצידו הקדמי של הרכב. דוד ברירו הועף מההדף. הוא קם וחזר לכלי והחל להוציא ממנו את ארגזי התחמושת. כדי למנוע סכנת התפוצצות, הוא השאיר רק את התחמושת שבה היה חמוש התותח. אחר כך הוא החל לכבות את האש באמצעות חול ששפך משקי החול ששימשו להגנת המתחם. בהמשך בהפוגה בהתקפה סייעו לו יתר חיילי הפלגה בכיבוי האש. אחר כך כוחות הסוללה השמישו תוך שעותיים את התותח ועזרו לו לחזור לתפקד. על גבורתו תחת אש זכה סמ"ר דוד ברירו בעיטור המופת. סך הכול הפיל הגדוד 11 מטוסי אויב במהלך המלחמה, כולל מטוס "מיג-17" שירה על התותח של דוד ברירו, שהופל בידי כוחות נ"מ בגדה המזרחית".

כל שלוש הסוללות של הגדוד נפגשו במתחם "מצמד" שעל התעלה, צפונית לאגם המר הגדול, ב-17 באוקטובר.

המוסכניק הפיל מיג

הפלת אחד ממטוסי מיג-17, ב-17 באוקטובר,
נעשתה על-ידי תומ"ת בודד, שנשאר מאחור, עקב
שבירת ציר. לאחר שמפקדו, משה, בעל מוסך,
תיקן את הכלי, תקף את התומ"ת טנק מצרי, ובנס
הצליח לחמוק ממנו. בעבור זמן קצר, הבחינו
לוחמי ברביעיית מטוסי מיג-17 וברביעיית
מטוסי פוחוי. הם ירו ארבע מחסניות, והפילו את
אחד המיגים.

סגור
- 28 -

ב. כוחות אנכחה

(1) יעור

כוחות האנכחה של "מצמד" אמורים היו להנמיך את איזור ראש

הגשר והגשרים עצמם מפני:

- (א) פשיטות וחבלה מכיוון היבשה, הים (האגם המר) והאוויר.
- (ב) התקפות אוויר.

(2) הגנה ג.מ.

(א) הגנת הב"מ סופקה למחזם מצמד ע"י כוח ג"מ שהורכב משבי

גדודי ג"מ, גדוד 208 וגדוד 207. על הגדוד פקד רס"ב
(מיל. כיום-סא"ל) ניסן גלעד.

הגדודים הורכבו מתותחי ג"מ 20 מ"מ דו-קנים ע"ג
זחל"מים.

(ב) למעשה החלה פעילות כוח זה במסגרת הצליחה ב- 15 לאוקטובר,
עת הגן על גשר הגלילים. התפתחות כוח הב"מ במצמד מתוארת
להלן:

(1) 16 אוקטובר - 4 סוללות מגבות על גשר הגלילים,

2 סוללות במצמד (אחת כבר בבוקר, שניה בערב).

(2) 17 אוקטובר - שלוש סוללות במצמד (גדוד 208) ו- 3

סוללות (גדוד 207) מגן עדיין על גשר הגלילים.

(3) 18 אוקטובר - 5 סוללות במצמד, וסוללה אחת (מגר'

207) בלקון, מגבה על הבח"ס של א.ת. 812.

לקוח מסיכום אוגדה 143 למבצע הצליחה

ב-17 באוקטובר בשעה 16:30 הושקו סוף סוף גשרי "יוניפלוט" למים ויצרו את גשר הדוברות. באמצעותם חצו עוד טנקים של חטיבה 421 מאוגדה 143 את התעלה ולאחריהם החל מעבר של כוחות מאוגדה 162 בפיקודו של אלוף אברהם אדן ("ברן"). בין החוצים הייתה גם סוללה ב' מגנמ"מ 208 עם תשעה זחל"מים מצוידים בתותחי נ"מ דו קני 20 מ"מ. בחצות 18-19 באוקטובר, אחרי עיכובים רבים עמד גם גשר הגלילים על תילו והצליחה נמשכה במלוא היקפה.

כבר מ-17 באוקטובר ועד להפסקת האש, שהוכרזה ב-24 באוקטובר, לא עבר יום ללא הפגזות מצריות מאסיביות. למרות ההפגזות הקשות, לא הירפו לוחמי גדוד 208 בפיקודו של ניסן גלעד וגדוד 207 בפיקודו של עמוס ארד מרמת הכוננות הגבוהה והמשיך במלאכת הצפייה האווירית ואיוש התותחים, כדי למנוע תקיפות מדויקות וקשות עוד יותר מצד המטוסים המצריים.

חלק מהלוחמים איישו את התותחים ואת עמדות התצפית האווירית ברגעי ההפגזה הקשים, והשאר תפסו מחסה בסמוך להם והיו מוכנים לירי בזמן קצר. ואכן, היערכות זו הוכיחה את עצמה: ב-18 באוקטובר הפילו מטוס "מיג-21", ומטוס "מיג-17", ב-19 באוקטובר הפילו "מיג-21".

הפגיעות בכלים, כתוצאה מהאש הארטילרית הכבדה, חייבו פעולות תחזוקה אינטנסיביות. אנשי החימוש והאחזקה אצו לכל מקום ודאגו לכשירותו של כל כלי פגוע. לא אחת נעשתה פעולתם תחת אש.

העזרה וההקרבה של אנשי הגדודים סייעו להצלחת המערכה. חלק מהחיילים נתקלו במצבים קשים, התמודדו איתם בעוז ובכך הצילו חיי אדם.

צוות תומ"ת 20 מ"מ מגדוד 208 בהגנה על הגשרים. צלם לא ידוע

רס"ן ניסן גלעד, מפקד גנמ"מ 208, תיאר את שעבר עליו ברגעים אלו כך: "תוך כדי לחימה הוריתי לארגן את הסוללות בצורה שהשליטה והפיקוד יהיו פלגתיים וסוללתיים והתותחים ישפרו עמדות ירי ככל האפשר... העמדות והצוותים התארגנו ללחימה ממושכת ונקבעו דפוסי החיים המבצעיים והשגרתיים... מערכת הדיווחים שספגה הלם בראשית הלחימה, התאוששה והחלה זרימה של אינפורמציה מהסוללות למבצעים של הגדוד ומהמבצעים הלאה. הפגיעות בכלים מרסיסים ומפגזים חייבו את אנשי התחזוקה להימצא בשדה הקרב בתיקונים, החלפת כלים וטיפולים אחרים. כאשר סוללת המפקדה המשמשת עורף לגדוד, דוחפת ללוחמים את מחסורם".

את פעולותיו של גנמ"מ 208 במלחמה, בפיקודו של ניסן גלעד, ניתן לתאר במילים: אומץ, תושייה, עוז-לב, גבורה והצלחה. על בסיס האומץ, הנחישות, קור הרוח, הדבקות ומקרי ההצלחה הנועזים של לוחמים בגדוד, הושגו 11 הפלות מטוסים - המספר הגבוה ביותר שהשיגה יחידת נ"מ אי פעם במלחמה.

במהלך הלחימה נהרגו שניים מלוחמי הגדוד, יוסף וורונה ועמוס מילר, שניהם מפקדי צוותים שנפגעו מאש ארטילריית האויב. 22 לוחמים נפצעו מאש כוחות הקרקע ורובם המשיכו להילחם ואף להפיל מטוסי אויב. לא

בכדי עוטרו חמישה מלוחמי הגדוד לאחר המלחמה: דוד ברירו בעיטור המופת, זאב מנקוביץ, מיכאל דויטש, מיכאל טננבאום ומיכאל גן בר, בציונים לשבח, על: גילוי קור רוח, יזמה, אומץ לב, אחוות לוחמים, דבקות במטרה.

לאחר מכן עברה חטיבה 14 חזרנו לאיזור הגשרים דרך אגב את כל גשר הגלילים
כתוצאה מחשש שיוחקף כל הזמן מהאוויר וזאת הייתה פעולה יום ליווינו עם גדוד
נ.מ. צמוד, גדוד נ.מ. צמוד כי ידענו שאם פה אין לי גדוד נ.מ. צמוד ידענו שמצבינו יהיה קשה
ביותר, והנ.מ. הזה הגדוד הזה כיודוע הגדוד של ניפה עבד יוצא מן הכלל לזכותו לפי דעתי נפלו
הרבה מטופים. לאחר מכן הגדוד נ.מ. הזה הבטיח את כל איזור ראש הגשר, או בפילים אחרון להבטחה
איזור אש הגשר היה באופן קבוע כוח של גדוד של דני מן יחטה חבקיין היה גדוד נ.מ. והיו כוחות
טנקים שאני כל הזמן החזקתי כתוצאה מכוחות שעברו לאבטחה מקומית ודחפתי כוחות אחרים.

מסיכום אוגדה 143

על פעילות נגמ"מ 207 סוללה ג' סיפר דני שור: "עם התקרב מועד הצליחה, קיבלנו משימה לחבור לגשר הגלילים באזור צומת טסה ולהגן עליו במהלך ההרכבה, הגרירה, הכנסתו לתעלה והשמירה עליו נ"מ. במהלך החבירה לגשר זיהיתי פלגת תומתי"ם שהושמדה על ידי "האנטרים" עירקיים סמוך לצומת טסה וכן פלגת נ"מ מגדוד 66 שספגה גם היא פגיעות מהמטוס.

במהלך ההמתנה להרכבת הגשר בציר עמדתי עם הנ"נ בצד הכביש מתחת לסוללת תומתי"ם 155 שירו אש טורדנית ללא הפסקה, גם כשממשאית תחמושת שלהם חטפה והתפוצצה בסמוך אלינו. בשלב כלשהו ד"ר מתנדב אמריקאי (סטיב?) שהסתפח אלינו כשבדידיו תיק אישי עם מסמכים אישיים וסטטוסקופ בלבד ללא ציוד אישי או היגייני או החלפה, בבגדים אזרחיים ממש מהמטוס לקו האש, קיבל ממני את השכפ"ץ והכפל"ד (נותר לי כובע טמבל אדום בלבד). מאוחר יותר הצטייד הרופא במדים ושק שינה ולאחר שלקחתי אותו לתאג"ד במצמד, תוך הפגזות בלתי פוסקות, כשכבר הגנו על הגשר, ארגנתי לו ציוד רפואי ששכב ללא בעלים מסביב לתאג"ד.

למחרת ליל החווה הסינית שבו הצנחנים ספגו מכות קשות, ראיתי אותם נסוגים ברגל, חלקם פצועים, חלקם גררו את נשקם, אספתי 17 לוחמים על הנ"נ ופניתי אותם מי בישיבה מי בשכיבה – לכינוס בטסה. כך שתי נגלות. בדרך שוחחתי עם סמל מחלקה שישב לידי (בחור מטבעון) וסיפר לי את אירועי הלילה. בשובי מטסה פגשתי את מ.ז. מקיבוצי ששאל אותי אם יש לי כיפה מיותרת (אבדה לו הכיפה), הייתה לי כיפה אדומה ונתתי לו אותה (הוא לא זוכר דבר כזה).

בדרך ל"לקקן" כשהתקרבונו לטנק דחפור דפוק ושרוף חצה את דרכנו כבל שנבלם בחלון ואחרי כ-500 מ' דרומית לנו התפוצץ טיל. הסתתרנו למשך זמן קצר לאחריו פרצנו בנסיעה מהירה לכיוון "לקקן", בנסיעה יוסי דווח שהנ"נ נפגע מהטיל ויש עשן. הוריתי לו לשחרר את מעצור היד והעשן דעך. במהלך הנסיעה זיהיתי תעלות וסוללות עפר עליהן ניצבו טילי "סאגר" מוכנים לירי אך ללא לוחמים. כשהגענו ל"לקקן" פגשתי בכניסה לבסיס ההנדסה חבר קיבוץ שלנו, רמי ר. שוחחנו קצרות, התעדכנתי לחדשות מהקיבוץ והמשכנו למצמד בהמתנה לגשר.

התמקמנו על הסוללה המזרחית לצד סוללה מגמ"ם 208 שכבר הוצבה בעמדות מסביב למצמד להגנת אתר הצליחה. במהלך ההמתנה לגשר הגלילים זכינו למטחי קטיושות ותותחים 122 כל 15 דקות -24 קטיושות המטח, למזלי זיהיתי את אתרי הנפילות שהיו קבועים (המשגרים עמדו כל הזמן ולא שינו את מטרותיהם) וכך יכולתי "לבחור" שטחים שלא נפגעו שבהם עמדו התומתי"ם שלנו. ליווי הגשר בוצע כולו על ידי ישראל בן דרור, מפקד הסוללה, ואני המתנתי לו ב"מצמד".

במהלך מעבר התעלה, פיינינו צנחן פצוע שייבב עד שניחמתי אותו שהוא יוצא לנופש עם רסיס מהכפל"ד בלחי ובברך. הד"ר ביקש לא לרוץ לטיפול אלא שיביאו אליו נפגעים לזחל"ם המג"ד, כי הוא נשאר בלי אוויר אחרי הריצה בחולות.

במהלך הלחימה מול איסמעיליה הוזעקנו לסייע לצנחנים עם הכלים שלנו, סורבנו על ידי היב"א מחוסר התאמה לקרב קרקעי ומחובת שמירה על הגשר. גנמ"מ 207 התמקם סביב גשר הגלילים: סוללה א' על הרמפה ממערב לתעלה, וסוללות ב' ו-ג' ממזרח לתעלה. פרסנו שם לאורך זמן. סיירנו באזור, שוטטנו ב"חווה הסינית" ובקרבת איסמעיליה. שמעון ישראלי הופיע אצלנו לפני הופעתו לצנחנים, וחגגנו הקפות שניות בשמחת תורה".

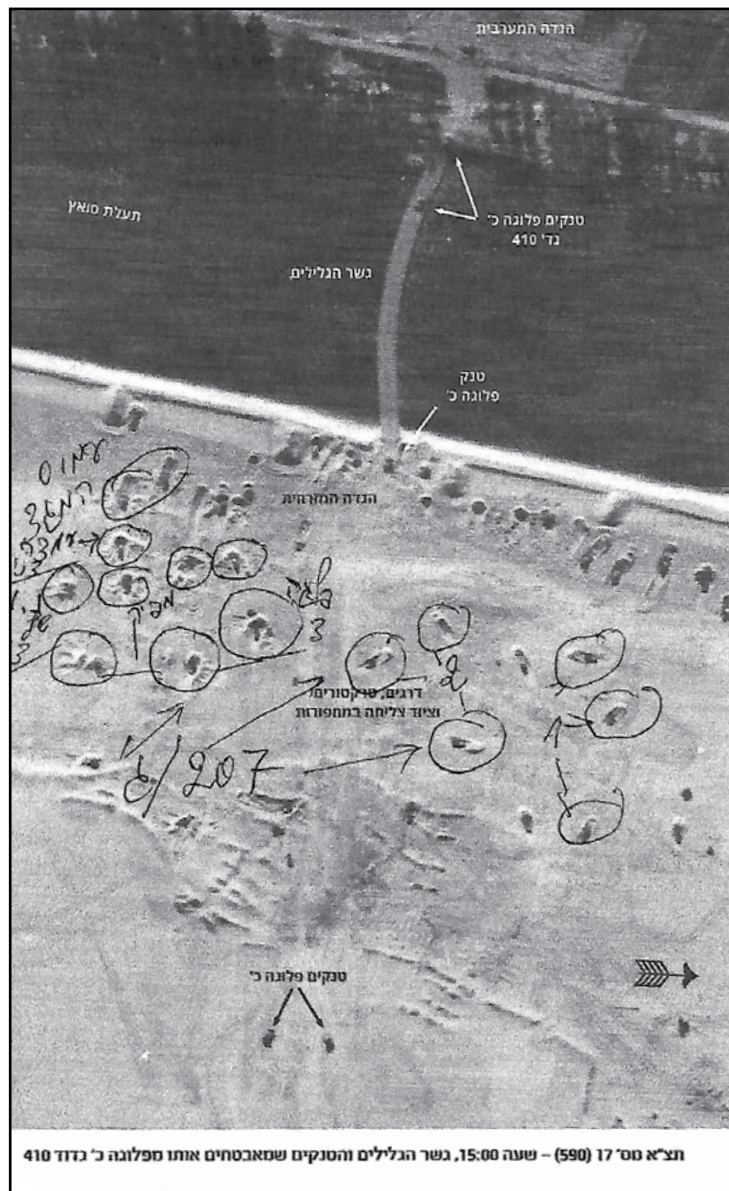
הנ"מ. ראיתי אותם בפעולה. היסטוריה עולמית קבוצת חובבי היסטוריה – המאה ה-20.
19 בספטמבר 2019

בעוד שהגדודים 207 ו- 208 התרכזו בהגנה על אזור הצליחה, הגן גדוד 291 על ריכוזי אוגדה 162 ועל הצירים לאזור וזאת עד שכוחות האוגדה החלו גם הם לצלוח. את הפריסה והאירועים סיכם המג"ד בדו"חו:

[illegible]

כתב סגן מיל שלמה בנימין: "במלחמת יום כיפור הייתי מפקד פלגה בגדוד נ"מ מתנייע 291. סופחנו לאוגדה של ברן וליווינו גדוד שריון. אחד המחזות הקשים ביותר הזכורים לי היה בהגעה לאזור צליחת התעלה על גשר הגלילים. המקום היה מטווח מאוד באש ארטילריה, והיו זרועות בו עשרות רבות של גופות. באוויר היה ריח נורא של צחנה שעלתה מהגופות במצבי צבירה שונים. נהג הזחל שלי נכנס להיסטריה. הוא החל לרעוד בכל הגוף ולא היה כשיר לנהיגה. הדפתי את הנהג למושב הסמוך והתיישבתי במקומו ליד ההגה. מעולם לפני כן לא נהגתי על זחל ואין לי רישיון ג', אבל היה ברור לי שאנחנו חייבים להתקדם ולחצות את הגשר. כך, לראשונה בחיי נהגתי בזחל"מ על גשר הגלילים, וחצינו אותו בהצלחה".

יכול ההפלות של גנמ"מ 20 208 מ"מ באזור דוואר סואר ב-18 באוקטובר היה "מיג-21" אחד ומטוס "מיג-17" אחד. מסוק "מי-8" הופל באותו היום על ידי גנמ"מ 207. ב-19 באוקטובר הפיל גנמ"מ 208 מטוס "מיג-21" אחד. שני מטוסי "מיג-17" הופלו על ידי גנמ"מ 207. ב-20 באוקטובר הפיל גנמ"מ 291 שני טילי "קלט" ששגרו המצרים ממטוסי "טו-16". על כך דיווחו אנשי הסוללה: "...הטילים נעו מדרום מערב לצפון מזרח במהירות איטית וכבו לפני שהתפוצצו..." שלוש סוללות 20 מ"מ נגרר מגדודי 835, 832 שהיו מוצבות באזור הג'די פתחו אף הם באש והפילו שני טילי "קלט" נוספים. ב-21 באוקטובר הפיל גנמ"מ 207 מטוס "מיג-17" נוסף באזור ראש הגשר בדוורסואר והוסיף לזכותו הפלת "סוחוי-7" ב-22 באוקטובר ו"מיג-17" ב-29 באוקטובר.

פריסת גנמ"מ 207 בקרבת גשר הגלילים

סיפורו של אל"מ בדימוס, (אז סגן), בני כהן: "לפני מלחמת יום הכיפורים עברתי הסבה למערך הנ"מ בגדוד 66 תחת פיקודו של אלי ברוך וגבי פרץ כמפקד ההשלמה, שני אנשים שמהם למדתי רבות.

הוסמכתי כקצין וקיבלתי מינוי חירום לגדוד 207 – גנ"מ מילואים. ביום הכיפורים כששמעתי את האזעקה, שכנעה אותי רעיייתי להתקשר לקצינת הקישור וזו הורתה לי להגיע לשדה תעופה לוד לטוס לרפידים ושם למצוא את הגדוד. טסתי לרפידים שם פגשתי את אלי ברוך שהיה מפקד 139 והוא שלח אותי לנקודת הריכוז של 207 שם הסמג"ד שיבץ אותי כמפ"ל 1 בסוללה א' שמפקדה היה ירון שביט שניהל לאורך כל המלחמה את הסוללה במיומנות והפגנת מנהיגות. הסוללה סופחה בהמשך לגדוד 208 שמשימתו הייתה הגנה על גשר הגלילים שנגרר על ידי גדוד טנקים מאזור טסה לכיוון התעלה תוך כדי תקיפות מטוסים מצריים וירי ארטילרי."

מאוספו של בני כהן

"ההגנה על הגשר, במסגרת גדוד 208, חייבה אותנו להיות ערניים, מוכנים כל העת לפתיחה באש, דילוג לעמדת חליפין על מנת לא להיפגע על ידי הארטילריה המצרית שטיווחה את הגשר ומגיניו ללא הרף. גם הקומנדו המצרי פעל בגזרה, הטמין מוקשים. אני אישית חולצתי משדה מוקשים על ידי סמג"ד ההנדסה, והיינו צריכים סיוע של אנשי ההנדסה באופן רציף. ההגעה לאזור הצליחה לוותה בתקיפות מטוסים.

לאחר פריסת הגשר, פרס עליו גדוד 207 שאליו חזרנו ונכנסנו לשגרה קשה שבה תקיפות מטוסים לאורך כל שעות האור, ניסיונות תקיפה של קומנדו מצרי בלילות וכל זה מלווה בירי ארטילרי לאורך כל שעות היממה כך ששקט לא היה מנת חלקנו.

באחד הלילות בתדרוך לקצינים על ידי קמ"ן האוגדה הוא דיווח כי המצרים מתכננים תקיפת מסוקים עמוסים פצצות זרחן על מנת לפגוע בגשר ולמנוע מעברה של אוגדה צה"לית למערב התעלה. כדאי לציין כי בהוראת מפקד האוגדה, אריק שרון, כל הקצינים שהיו ב"חצר המוות" חויבו להגיע לתדריכי הלילה על מנת שיהיו מודעים לכל המידע וההוראות.

בבוקר המחרת זיהיתי מסוקי "מי-8" מצריים מתקרבים, דיווחתי מייד לחמ"ל הגדודי. נתתי פקודה לפתוח באש ומייד הצטרפו אליי שאר סוללות גדוד 208 וגדוד 207. האש הדו גדודית פגעה במספר מסוקים וההתקפה המצרית נבלמה ולמעשה כל אותה תקופה שבה היינו בהגנה על גשר הגלילים המצרים לא הצליחו לפגוע בו על ידי תקיפות אוויריות.

מג"ד 207 סא"ל עמוס ארד עם צוות תומ"ת. מאוספו של בני כהן

על שאירע לפני הפסקת האש כתב זאב ברנדיס: "יום שני 22.10.73 היום השבעה עשר למלחמה נראה כיום האחרון, נקבעה הפסקת אש ל-18:52. כשנראה היה שהמלחמה עומדת להסתיים ולאחר מספר שעות של שקט מוחלט החלה ב-18:50 הפגזה מסיבית שכמוה לא הייתה לפני כן, המצרים ירו מכל סוגי הארטילריה שעמדו לרשותם החל ממרגמות וכלה בקטיושות כבדות. בסיכומי של דבר נהרגו מספר חיילים בראש הגשר ונפצעו עשרות. בשעה 18:52 השתרר שקט מוחלט אולם את רעש הפיצוצים החליפו זעקות הפצועים. למרות הכרזת הפסקת האש הלחימה המשיכה עד יום 24.10.73 בשעה 07:00 בקול ענות חלושה, כשכולם מקווים שאכן המלחמה הסתיימה ללא המשכים נוספים.

לאחר כשבוע ימים יצאתי פעם ראשונה לביתי ההרגשה הייתה מוזרה כאילו אני נמצא בעולם אחר לגמרי. גם הציבור היה בהלם לאחר אירועי השבועות האחרונים ולא הייתה הרגשה של עולם כמנהגו נוהג... גדוד 208 – עליו קבלתי הפיקוד בסוף שנות ה-80 – היה גדוד הנ"מ עם מספר ההפלות המאושרות הגדול ביותר.

27

6.1/73

עשור קבוע

2 X. 1973

כ"ד

מאת: חא/קחנמ 230135

אכ: גנמ 881 (.) גנמ 882 (.) גנמ 883 (.) גנמ 945 (.) גנמ 955 (.)

גנמיימ 66 (.) גנמ 885 (.) גנמ 949 (.) גנמ 938 (.) גנמ 852 (.) גנמ 853 (.)

גנמ 662 (.) גנמ 664 (.) גנמ 895 (.) גנמ 470 (.) גנמ 809 (.)

גנמ 913 (.) גנמ 832 (.) גנמ 884 (.) גנמ 935 (.) גנמ 837 (.) גנמ 83 (.)

גנמ 948 (.) גנמיימ 203 (.) גנמיימ 206 (.) גנמיימ 207 (.)

גנמיימ 208 (.) גנמ 291 (.) סטנמ 136 א (.) סטנמ 136 ב (.) סטנמ 136 ג (.)

סטנמ 138 ב (.) סטנמ 138 ג (.) סטנמ 138 ד (.) סטנמ 137 (.) סטנמ 138 א (.)

סטנמ 139 ב (.) סטנמ 139 ג (.) יטנמ 136 (.) יטנמ 138 (.) יטנמ 139 (.)

מניימ 167 (.) מניימ 168 (.) מנמ 169 (.) מניימ 170 (.)

טודי-ביותר (.) מ-305 (.)

לזכר העתק מברק מאויר 3. אאא(3) / תייאל עברי מתזח 222003

סימוכין מ-2200 (2200) (.)

ה נ י ד ו נ : ה ו ר א ו ת ה מ ט ה ה כ ל ל י ל ג ב י

ה פ ס ק ת ה א ש ב ח ז י ת ה מ צ ר י ת

- (1) בוזזית המצרית יש להפסיק את האש בשעה 1852 (1852) (.)
- (2) יש לפתוח באש גמ אחרי שעה זו על כל מטוס אויב שיטוס מעל המרחבים המוחזקים עיי כוחותינו (.)
- (3) יש למנוע בכח לרבות עיי אש האויב הסתננות לזוכ השטח המוחזק על ידינו (.)
- (4) יש לפתוח באש על כל אש אויב ולפעול באופן חופשי בכל גזרה בה האויב אינו מכבד את הפסקת האש (.)
- (5) יש לדווח מיידית למצפיע על כל הפרה של הפסקת האש (.)

מברק זה מופצ כדיעבד (.) = = =

ר ח ל , , , , 222030 כ

הוראות פתיחה באש

השתלבותו של מערך הנ"מ בלחימה בגדה המערבית עד הפסקת האש ולאחריה 20-25 באוקטובר

מ-19 באוקטובר ועד לאחר הצליחה המשיכו כוחות פיקוד הדרום במשימותיהם להרחבת ראש הגשר והשליטה על המרחבים ב"ארץ גושן" ממערב לתעלה סואץ. כוחות מאוגדה 143 המשיכו בתנועתם צפונה עד לפאתיה הדרום מערביים של איסמעיליה. כוחות אחרים של האוגדה נותרו בגדה המזרחית במאמץ להגן ולהרחיב את פרוזדור הצליחה. כוחות אוגדה 162 בפיקודו של האלוף אברהם אדן פנו מראש הגשר מערבה ודרומה במגמה כללית של ניסיון לכתר את כוחות הארמייה השלישית בגדה המזרחית. הם השתלטו על המרחבים תוך לחימה בכוחות עתודה מצריים שהוחשו לאזור. עם כוחות האוגדה התקדמו גם סוללות נ"מ ניידות של הגדוד החביר 291. בעקבותיהם צלחו את התעלה גם כוחות של אוגדה 252, עתה בפיקודו של האלוף קלמן מגן. להגנת נ"מ של האוגדה הוקצה בהוראת המטכ"ל גדנ"ם 66 שרוב יחידותיו היו פרוסות במשימות אחרות בשטח. במאמץ רב רוכזו כלים ולרשות האוגדה הועמד כוח נ"מ. יחד עם כוחות אלה התקדמו דרומה והרחיבו את השליטה מערבה ודרומה עד לחופו של המפרץ מדרום לעיר סואץ.

בליל 20 באוקטובר בעת שגדוד 291 צלח את התעלה ובעוד התומ"תים על הגשר, נצפו שני טילי "קלט". אש מהתותחים פוצצה אותם באוויר. בשעות הבוקר של 21 באוקטובר נכבשה פאיד על ידי כוחות שריון, סיירת מטכ"ל וסוללה א' בפיקוד יונתן עירוני מהגדוד, שנשלחה להגן על שדה התעופה. חיילי קומנדו מצריים מצוידים במרגמות הסתובבו שם ומדי פעם פתחו באש. לוחמים מהסוללה השיבו באש גם מהתומ"תים. למוחרת ב-15:30 הגיחה רביעיית "מיג-21" מצרית ושני "מיראז'ים" לוביים אשר ריקטו מטרות קרקעיות. התפתח קרב אוויר שבמהלכו הופלו שני מטוסים מצריים כששני מיגים המשיכו בקרב. צוותי הסוללה ירו והפילו אחד מהם כשהשני הופל על ידי "פאנטום" שחש לאזור.

על צליחת התעלה של גנמ"מ 291, מספר עמרים גרוביים: "המעבר לשלב הצליחה התחיל ב-15/10/1973. בשלב זה היו כל הסוללות עדיין במקומן. התנועה החלה רק ב-17/10 או 18/10. סוללה א' (בפיקוד יונתן עירוני) נעה עם הדרגים התחזוקתיים מ"רומני" לכיוון טסה, והמשיכה דרך ציר "עכביש" לכיוון המעוז ההרוס "לקקן". גם סוללה ג' חברה לאותו מקום, ונוצר מתחם דו-סוללתי בפיקוד המג"ד שייקה.

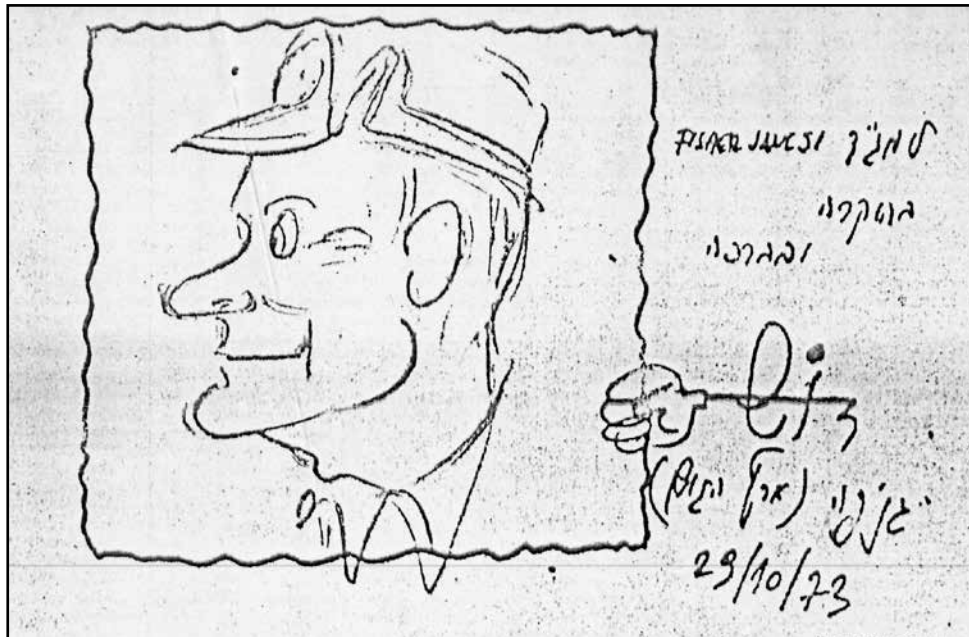
סוללה ב' על ציר "עכביש" – מאוספו של עמרים גרוביים

לאחר חציית התעלה ובדרך דרומה פרסו הסוללות באתרים רבים. הפריסה לקראת הפסקת האש הראשונה, שיועדה ל-22/10/73, הייתה כדלקמן:

פלגה 1 מסוללה ב' (פיקוד דב בהרב) חצתה לבדה את התעלה ב-20/10/73 בשעות הבוקר והתקדמה לצומת "צח". באותו מקום הייתה פרוסה סוללה מגדוד 207. שתי הפלגות הנוספות של סוללה ב' חצו עם עיקרית אוגדה 162 את התעלה ב-22/10/73, סביב שעה 19:00, השעה שבה אמורה להיכנס לתוקף הפסקת האש. בשעה זו "רוקנו" המצרים את כל קני הארטילריה, בעיקר קטיושות, ועל חצר הצליחה ניתכת ההפגזה הקשה ביותר במלחמה, הפגזה שבה "האדמה רעדה" פשוטו כמשמעו. למיטב ידיעתנו היו לאוגדה 16 הרוגים בהפגזה זו, כולל שמונה חיילים בתוך נ"נ קשר שהיה בשיירה ממש מאחורי זחל"מ מפקד הסוללה (אורי צין) והפלגה המובילה (משה שטרמן). לגדוד היו בהפגזה זו שלושה או ארבעה פצועים קל. לפחות משאית אחת (ריקה) נפגעה וננטשה כי נהגה נפצע. לאחר מכן עברנו את התעלה על גבי גשר הדוברות ונענו לכיוון אתר התחזוקה על הציר בין איסמעיליה לסואץ מערבית לאגמים המרים.

את האירועים סיכם מג"ד 291 סא"ל ישעיהו שפיר בדו"ח שכתב:

[illegible]

הפלגה של שלמה בנימין – התמונה צולמה בג'ניפה בחנוכה 1973, שם הכנו יחד עם גדוד השריון חנוכייה מיוחדת

במהלך תנועתם המשיכו הכוחות לטהר את המרחבים ולהשמיד גם סוללות טק"א של המצרים. השמדת סוללות הטק"א על ידי הכוחות הלוחמים בוצעה בעיקר בפשיטות של יחידות משורינות ובסיוע של ארטילריה מתנייעת. גם סוללות ארטילריה, מאלה שתוכננו לפגוע בסוללות הטק"א כבר מפרוץ הלחימה במסגרת מבצע "בנדיגו", השתתפו במשימה. סוללה א' של גד"כ 55, שפרסה לחופו של האגם המר הגדול, השמידה במהלך 22 באוקטובר שתי סוללות טק"א. גד"כ 329 שפרס ממערב לארמייה השלישית השמיד במהלך 23 באוקטובר שתי סוללות נוספות.²

ב-22 באוקטובר נפתח שדה פאיד, או בשמו העברי שדה התעופה "נחשון" (בח"א 28). הוא החל לפעול במלוא התנופה, והפך לשדה הקדמי של צה"ל ממערב לתעלה. השדה הפך למטרה מועדפת על חיל האוויר המצרי, שניסה

לסכל את ההכנות להפעילו כשדה מבצעי. סוללה מגנמ"מ 291 פרסה במקום מייד לאחר כיבושו. למחרת 22 באוקטובר כבר קידמו באש את ניסיונות התקיפה של חיל האוויר המצרי. מאש נ"מ הפילו לוחמי גנמ"מ 291 מטוס "מיג-21" אחד. בהמשך, החל מ-23 באוקטובר, פרסו להגנת השדה ארבע סוללות 40 מ"מ מגדוד 955 בפקודו של המג"ד מנשה גונן. גם סוללת "הוק" 136 ד' נעה מאשדוד ופרסה ממערב לשדה-התעופה פאיד. לצידה פרסה גם סוללה ב' 20 מ"מ מתנייע מגדוד 66.

בימי הלחימה האחרונים וככל שהושמדו סוללות טילי הקרקע לאורך התעלה, נפתחו השמיים בפני מטוסי היירוט של חיל האוויר, שהפליאו בהפלות מטוסים.

על המעבר והפעילות בגדה המערבית כתב יצחק רז (רוזה) חייל מסוללת המילואים של גנמ"מ 66: "אחרי שסוללה ג' גויסה למלחמת יום הכיפורים ופרסה להגנה על יב"א 511 קיבלנו הוראה לחבור לאוגדה של קלמן מגן 252. קיבלנו את התפקיד להגן על מפקדת האוגדה והוצבנו מול הארמייה השלישית בסיני באזור המיתלה. בזמן שהסוללה נעה לכיוון הגשרים כדי לעבור לצד המצרי של תעלת סואץ מול החווה הסינית נפתחה עלינו אש מנשק קל והתותחים הנ"מ שלנו השיבו באש קרקע לעבר היורים.

בזמן המעבר על הגשרים בתעלת סואץ זוג מטוסי "מיג-17" ניסו לתקוף את הגשר שבו עברנו וסוללה ג', הגיבה באש והמטוסים נסוגו. בשטח מצרים התקדמנו לכיוון העיר סואץ ושוב הגענו מול הארמייה השלישית אך מהצד השני. כדי למנוע את בריחתה. משפרסה מפקדת האוגדה קיבלנו הוראה להגן עליה ולהשאיר סטרילית. בין התפקידים עסקנו בלכידת חיילים מצריים שנשארו בשטח. 200 מטר מהאוגדה הצוות הטכני של הסוללה (מכונאים ואני כחשמלאי אזרחי) ראה ארבעה או חמישה ג'יפים מצריים והחלטנו לנסות להרכיב ג'יפ אחד או שניים שישמש את הסוללה. תוך כדי השמשת הג'יפים שמענו רעש בקרבת קבוצת הג'יפים מתוך האדמה. ראינו דלת ברזל נפתחת, דבר שהתברר אחר כך כבונקר תת קרקעי מצרי, והתחילו לצאת חיילים מצריים חמישה במספר עם נשק בידיהם. פתאום ראינו שאנחנו לא חמושים. נזכרתי שראיתי באחד הג'יפים צינור בקוטר של ארבעה צול. רצתי לג'יפ לקחתי את הצינור ושמתי אותו מתחת לזרוע וכיוונתי אליהם ואחד החיילים שלנו צעק בערבית שיזרקו את הנשק. הם ישר זרקו את הנשק והתרחקו ממנו. כמובן שלקחנו את הנשקים והעברנו אותם למפקדת האוגדה למשטרה הצבאית. באותו ערב יצאנו הפעם עם נשק לסיור מסביב למפקדת האוגדה וסגן מפקד האוגדה עצר אותנו ואמר לנו לא להסתובב כי הקומנדו היום לכד חיילים מצריים ושבא אותם. ענית לו שלא ידעתי שהפכנו לקומנדו. במשך הימים הבאים לכדנו עוד חיילים מצריים רבים.

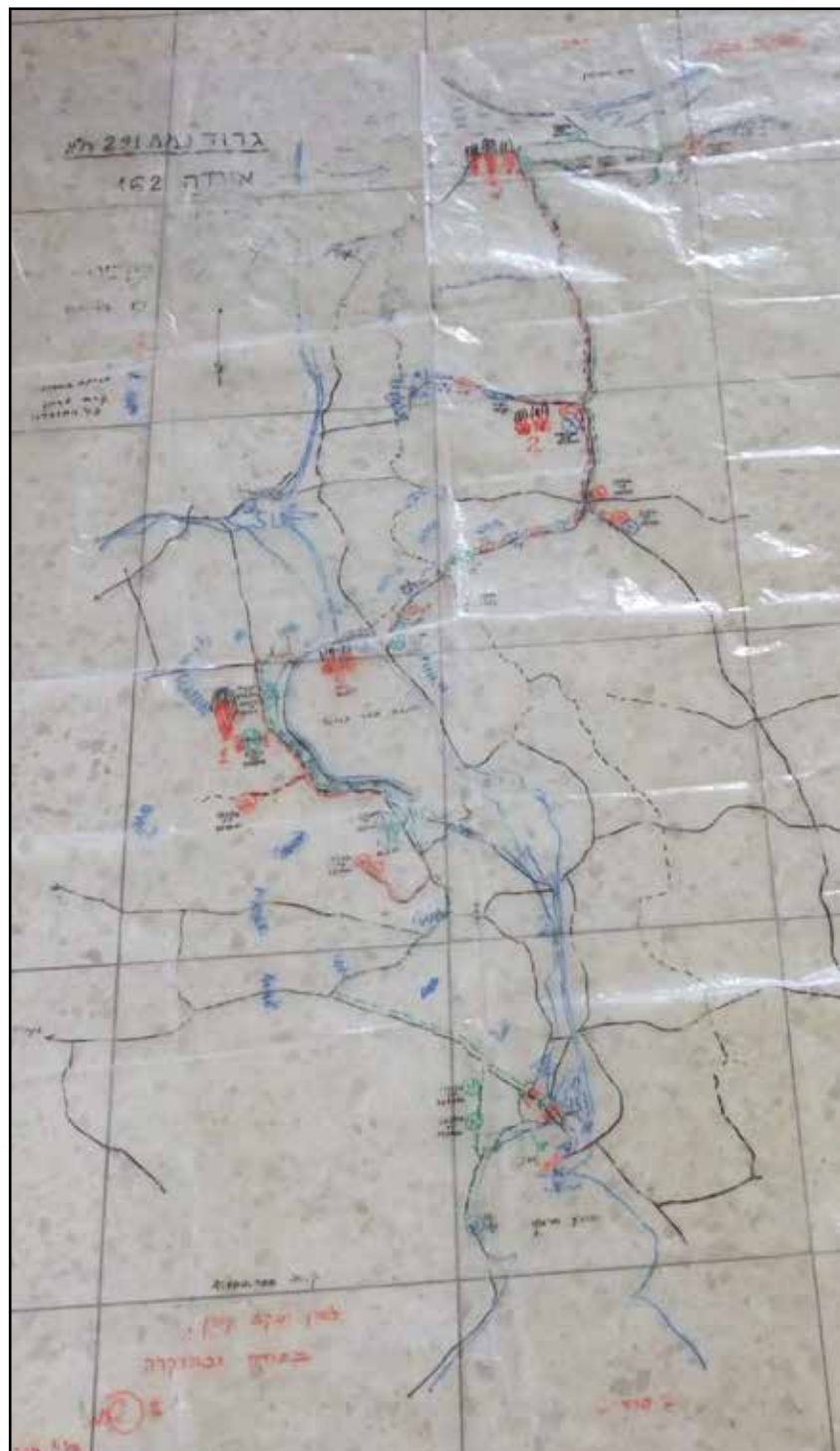
שבויים מצרים. צילום מאוספו של יצחק רז

סיפר דב קנכט, מפקד פלגה בסוללה ב' גנמ"מ 66: "הסוללה מגנמ"מ 207 עזבה והוחלפה בהגנה על סוללת הג'ידי על ידי 2 סוללות 20 מ"מ נגרר מילואים ומייד לאחר שצה"ל חצה את התעלה. סוללה ב' בהרכב של שתי פלגות בלבד קובצה ועברנו לגדה המערבית במשימה של הגנה על סוללת "הוק" שפרסה ממערב לפאיד. לאחר שסוללת ה"הוק" התקפלה, הסוללה נשלחה לאזור ג'בל ג'ניפה ומשם עלינו ופרסנו תקופה ארוכה בגבל עתקה.

עם פינוי צה"ל מהגדה המערבית חזרנו לבסיס הגדוד באל עריש לתקופת התארגנות קצרה ועלינו כגדוד לרמת הגולן שבה עדיין התחוללה מלחמת התשה ופרסנו את הסוללה בחרמון הסורי, הישראלי ותל אבו נידה."

על גדוד 291 בלחימה בחזית הדרום סיפר עמירם גרובייס: "בימים שבין 23 ל-27 באוקטובר המשיכו סוללות ב' וג' במשימותיהן בהגנה על אגד התחזוקה ועל עיקרית-אוגדה באתר הנמצא מזרחית לג'בל ג'ניפה על ציר צפון-דרום לכיוון סואץ ("חבית"), בקרבת האגם המר. האתר שימש את הנ"מ מצרי והיו בו מספר כלי נ"מ ZSU 23 מ"מ דו-קני. חלקים מסוללה ב' ליוו גם כוח שעלה לרכס ג'ניפה. על ההר היה מתחם גדול מאוד של סוללות טילים מצריות, כולן הושמדו על ידי חיל האוויר. האוגדה ביקשה לבדוק שלא נשאר כלי נ"מ מסוג 14.5 מ"מ שיכלו להיות מתופעלים על ידי חיילים מצרים תועים. מבחינת רוב הגדוד הפעילות הייתה שקטה למדי וכללה מעט מאוד תנועה. הפעילות העיקרית התבצעה בימים אלה בגזרת סוללה א' שנשלחה לעיר סואץ (לאחר הקרבות הקשים במקום ב-24/10) וצוותה לגדוד בפיקודו של עמיר יפה מחטיבה 460. הקרב בעיר סואץ הסתיים עם הפסקת האש ב-25/10, ובסיומה לא היה קו מסודר, אלא שכוחות מצריים וישראליים נשארו מעורבים: בניין אחד לאלה, בניין אחר לצד השני ולכן נוצר צורך לייצר קו מסודר. על פי הדיווחים שנמסרו למפקדת הגדוד, נוצר כוח משימתי ובו תותח 155 מ"מ שירה בכיוון ישיר, מחלקת (או פלוגת) טנקים ופלגת 20 מ"מ מסוללה א'. תפקיד הכוח היה "להשכיב" בתים שבהם התבצרו מצרים, ולסלק התנגדויות כך שיווצר קו ישר רציף. הפלגה, בפיקוד מפקד הצוות מתי רובינשטיין, ירתה לחלונות בניינים שמהם עדיין נמשכה האש המצרית. הכוח ביצע את משימתו בצורה הטובה ביותר. פלגות אחרות הגיעו לאזור שמדרום לנמל העיר סואץ (פורט איברהים), ובמסגרת זו דווח על ירי על "ספינה" או סירה מצרית, כנראה כזו שניסתה להעביר הספקה לארמייה השלישית הנצורה בסיני, מזרחית לתעלת סואץ. המג"ד שהיה עם הסוללה, נכח אישית בפעילות.

מסוף חודש אוקטובר 1973 ועד לשחרור הגדוד היה גדוד 291 פרוס כשמירב הגדוד (סוללות ב' וג' וסוללת המפקדה) מזרחית לאזור ג'בל ג'ניפה על ציר האורך לסואץ ("חבית") ואילו סוללה א' באזור העיר סואץ. באותה עת החלו חופשות קצרות תוך שמירת הכוננות, ואנשים טסו צפונה משדה התעופה "פאיד".

שקף מסלול הלחימה של גנמ"מ 291 של הקמב"ץ יעקב קורן באדיבות כוכבה קורן

על גדוד 955 וקורותיו במלחמה כולל הפריסה בפאיד כתב מפקדו אל"מ, אז סא"ל, מנשה גונן: "ב-21 באוקטובר 1973 התקבלה פקודה ממקנה"מ שעל גדוד 955 לקפל את ארבע הסוללות הסדירות ועוד מפקדה מצומצמת בפיקוד המג"ד ולפרוס אותן להגנת נ"מ על שדה תעופה פאיד בגדה המערבית של תעלת סואץ. ארבע סוללות המילואים נשארו בבסיס בפיקודו של הסמג"ד להמשך פעילות מבצעית בחצרים.

צה"ל כבש את השדה רק ב-20 באוקטובר. ומ-21 באוקטובר חיל האוויר הפעיל אותו בפיקודו של אל"מ אליעזר כהן (צ'יטה). פאיד היה שדה תעופה צבאי מצרי ממערב לאגם המר הגדול. השדה נבנה על ידי הבריטים ובשנת 1955 והועבר למצרים. במלחמת ששת הימים הושמדו בו המטוסים על הקרקע. פאיד קיבל את שמו העברי "נחשון". בשדה פאיד היה מסלול אחד ראשי בכיוון מזרח מערב ומסלול מקביל להסעה עם מסלולי חיבור ביניהם. (ראה תצ"א). בפאיד היו 22 דת"קים (דירים תת קרקעיים) חלקם בשלבי בנייה סופיים וחלקם בתהליכי בנייה שונים חלקם היו שקועים באדמה וחלקם בלטו מעל הקרקע כפירמידות קטומות. לדירים היו דלתות הזזה עבות שנעו על גלגלים. לידם היו דירים קטנים למכליות, לרכבים ולציוד אחר. הדירים נבנו בשנת 1972 כלקח ממלחמת ששת הימים. התוכנית המצרית הייתה להפעיל טיסות קרב מפאיד. את זה הבנו מתוך כמויות הדלק הגדולות והחימוש שנמצאו בשטח. כשלושה ק"מ צפונית לבסיס פאיד היה בסיס טילים 2.א.ס גם בסיס זה נפל לידי כוחותינו בשלמותו.

הפריסה לפאיד הביאה משב רוח מרענן, לצאת מהשגרה המבצעית שבבסיס חצרים וימי כוננות בלתי נגמרים עם סיכויי ירי נמוכים. לחיילים בגדוד הייתה תחושה של התקרבות למלחמה ותקווה שאולי שם נוכל לירות על מטוסי אויב. הייתה התנדבות סוחפת בגדוד בסדיר ובמילואים כולם רצו להצטרף לכוח היורד לסיני.

עקב מחסור בכוח אדם בסוללות הסדירות נעזרנו באנשי סוללות המילואים וצרפנו צוותי תותח 20 מ"מ דו קני לכל סוללה כך שבסוללות הפרוסות היה מספיק כוח אדם שיוכל לעמוד במצבי כוננות גבוהים ומתמשכים. הגדוד לא היה בנוי לפריסות מסוג זה, לכן נעזרנו בהשלמת רכבים ונהגים גוררים בסיוע מפקדת קהנ"מ ומפקדת הבסיס.

את הירידה לפאיד ביצענו בשני שלבים:

- שלב א' – שתי סוללות ומפקדת גדוד מצומצמת, תזוזה ב-22 באוקטובר בשעה 14:45

- שלב ב' – שתי סוללות, תזוזה ב-23 באוקטובר בשעה 10:00

לפני ביצוע המשימה נערכו תדריכים עם כל החיילים תוך מתן דגש על ביטחון ובטיחות. ידענו שהדרכים בגדה המערבית עדיין לא מטוהרות ולכן יש להקפיד להיות דרוכים וערניים למתרחש.

ב-22 באוקטובר יצאה לדרך השיירה הראשונה. הנסיעה הייתה איטית, ארוכה, קשה ומעייפת. ב-23 באוקטובר בבוקר, לאחר תיאום עם המנהלת על הגשרים חצינו את התעלה ובהמשך חצינו גם את תעלת המים המתוקים. אנחנו באפריקה. הנוף השתנה. הרבה ירוק שגובל בתכלת האגם מזה וצהוב המדבר מזה. הנסיעה של שתי השיירות עברה בשלום. הסוללות פרסו בין המסלולים של שדה התעופה, בתיאום עם מפקד הבסיס, למתן הגנה על בסיס פאיד.

עם פריסת הגדוד בפאיד פעלנו להתארגן מבצעית ומנהלתית. לאחר הפריסה הראשונית, הסוללות בצעו מקצה שיפורים, הן התמגנו, פרסו רשתות הסוואה, הכינו עמדות הגנה בשקי חול גם להגנת ח"ר ותרגלו את השימוש בשוחות. עד 24 בחודש, לפני הפסקת האש, התנהלו מדי יום קרבות אוויר מעל שמי פאיד. לשמחתנו כל התקיפות נכשלו.

ב-24 באוקטובר צופרי האזעקה בבסיס פעלו וחיילי הבסיס נכנסו לדת"קים. 12 "מיגים" בשמיים ורביעיית "מירזים" שלנו ועוד רביעיית "מירזים" בדרך. 20 מטוסים היו מעורבים בקרב המוני לעינינו. שמונה מול שנים עשר. שבעה "מיגים" הופלו, שני טייסים מצריים צנחו ונאספו על ידי כוחותינו. צ'יטה

הפגיש את שני הטייסים השבויים עם קבוצת עיתונאים שבמקרה היו אצלו לתדרוך. היה זה יום קרב. כל החילים בבסיס היו במחסות פרט לחיילי גדוד הנ"מ. חשופים ומוכנים לפתיחה באש. לצערי קיבלנו מיחידת הבקרה **עצור אש**. הייתה זו הזדמנות פז להוכיח את מיומנותינו אבל הנושא היה ברור. בטיחות מטוסינו חשובה יותר".

כך נראה יום הקרב בעיני סמל במילואים חנן נווה מצוות תותח 20 מ"מ: "ב-24 באוקטובר 1973, יומה האחרון של מלחמת יום הכיפורים התנהל מעל לשדה נחשון קרב אוויר המוני בין מטוסים מצריים שניסו לתקוף את השדה לבין מטוסי "מיראז" 3 שהוזנקו נגדם. בקרב הופלו שבעה מטוסי "מיג". ארבעה מטוסי "מיג" מצריים התכוונו לתקוף את הבסיס (עוד בטרם היה מגדל פיקוח של ח"א וציטה עצמו הנחית מטוסים בהיותו על הדת"ק עם מכשיר קשר). כל החיילים בשדה ובאזור נדרשו לתפוס מחסה בדת"קים ולרדת לשוחות וחפירות שנעשו יום קודם. רק אנשי גדוד 955 בפיקודו של רס"נ גונן נשארו חשופים ומוכנים לירי.

שניות לפני הפתיחה באש של תותחי נ"מ 40 מ"מ (בעיבוי של תותחי וצוותי 20 מ"מ) התקבל **"עצור אש"** והודעה שמטוסינו באוויר ואז הגיעו ה"מיראזים" והפילו שלושה "מיגים" והרביעי חמק לכיוון מערב לעבר ג'בל עתקה. לא ידוע אם הוא נפגע. חדירה נוספת הייתה בבוקר למחרת. זה היה מטוס בודד בגובה רב שנכנס "לבדוק" ולצלם כי באותו לילה בערה משאית דלק זמן רב במצב שכל האזור שמר על חשיכה ואפילו היה איסור עישון מחוץ לאוהל הסיירים (המשאית הוצתה כתוצאה מתקלה). "מיראזים" הגיעו אך ה"מיג" נמלט בטרם נכנסו לקרב (חנן נה גדוד 955 אוגוסט 2014).

באופן טבעי גנ"מ 955 היה כתובת לכוחות הנ"מ שעברו או פרסו באזור וגם לכוחות אחרים ובהם כוח צנחנים שלחם בסואץ עבר דרכנו ותגברנו אותו במספר משאיות שלל. האלטרנטיבה שלהם הייתה התקדמות רגלית. שתי סוללות מגדוד נ"מ 945 בפיקודו של הסמג"ד עמוס מורד שפרסו בעדביה, פלגת תותחים מתנייעים של גנ"מ 66 בפיקודו של סגן מתי רביבי, סוללת הוק 136 ד' בפיקודו של צקי בירן ובהמשך פלגת הוק מיטנ"מ 139 שפרסו באזור, יחידת נ"מ מגדוד 206 שפרסה בג'בל עתקה.

סגן בועז רדלר שנישלח לג'בל עתקה לאתר כוח נ"מ ולברר מי הם היושבים שם, סיפר: "באחד הבקרים הראשונים לאחר שפרסנו ב"פאיד", נקראתי אל המפקדה. המשימה שהוטלה עליי הייתה למצוא יחידת נ"מ שהקשר עימה נותק והשמועה אומרת כי היא נמצאת ב"ג'בל עתקה". זו הייתה הנקודה הדרומית ביותר במצרים אשר אליה הגיע צה"ל ונכבשה על ידי לוחמי סירת מטכ"ל. ההר נמצא ממערב לעיר סואץ וגובהו כ-871 מטר ובולט במצוקיו הגבוהים. ג'פ הועמד לרשותי ונסעתי לכיוון הג'בל. המרחק בין "פאיד" ל"ג'בל עתקה" הוא כ-80 ק"מ, כאשר לאורך הכביש מפוזרים שרידי הקרבות.

לאחר כשעתיים נסיעה הגעתי למרגלות ההר ואז הסתבר שאין דרך סלולה לעלות להר והעלייה היחידה היא על ידי מסוק. ניגשתי למסוק יסעור שחנה למרגלות ההר ואושר לי לעלות למעלה בטיסה הבאה. המסוק המריא וזחל בגובה נמוך בתוך הערוצים והנקיקים, כדי לא להתגלות על ידי המכ"מים ולא להיפגע מטיל (הפסקת האש הייתה טרייה ועדיין הייתה קיימת סכנה). המסוק נחת על ראש ההר. כשיצאתי ראיתי להפתעתי יחידת תותחי נ"מ פרוסה על פסגות ההר, בינות חיילי הח"ר המוחפזים. ניגשתי למפקד הנ"מ ואכן התברר כי זוהי יחידת הנ"מ "האבודה". עם המסוק הבא ירדתי מההר ונסעתי בחזרה ל"פאיד", שם דיווחתי על מציאת היחידה האבודה ועל פרטיה.

לגדוד היה קמב"ץ אחד, סרן שמאי יפתח, תדי, שירד עם הגדוד לפאיד למספר ימים. הוא טרח ועבד בהתארגנות הראשונית ואז עלה חזרה לבסיס חצרים כדי לסייע לסמג"ד. קיבלנו ממפקדת קהנ"מ כקמב"ץ מחליף את סרן זאב רונן, פולי, לימים אל"מ רונן. קצין צעיר ונמרץ, מקצוען ובזכות מיומנותו ויכולותיו הוא השתלב מהר מאוד בגדוד. הוא סייע למג"ד ותרומתו לגדוד הייתה ניכרת בכל הפעילות המבצעית והארגונית...

למפקדת הגדוד הוקצו דת"ק לשכן בו את כל אנשי המפקדה, האחזקה, הרכב, השלישות, הקשר והמטבח. רס"ר הגדוד אבוהן יצחק הצטרף אלינו כמ"פ מפקדה ועסק בארגון המנהלתי של כל הפונקציות. הוא דאג גם להפעלת המטבח ולחלוקת האוכל לחיילי הסוללות. קבוצת הטכנאים והמסגרים עם רס"ר אבי סבירסקי ראויים לציון על מסירותם ודאגתם לאחזקת כל ציוד הלחימה. פעילותם אפשרה לנו להיות בשמישות גבוהה בכל ימי המערכה ובכל מקום ששהינו. הגדוד קיים שגרה מבצעית בפאיד במשך ארבעה חודשים. מאוקטובר 1973 עד פברואר 1974. תקופה מאתגרת מעניינת וחד פעמית. החל מ-25 באוקטובר היה שקט למרות שעדיין הייתה תנועה אווירית של מטוסי אויב. הם טסו רחוק ולא נכנסו לטווח הירי שלנו ולכן עינינו תמיד היו פקוחות.

מפקדי סוללות עם תותח שלל 23 מ"מ. משמאל לימין - סגן פרנק אריאל, סגן אבנר בוטנר, סגן מיקי בלומנטל, סגן יגאל כץ.

הבסיס פעל כשדה קדמי בגדה המערבית ולכן היו בו אין ספור פעילויות. הבסיס קיצר את צינורות האספקה ליחידות צה"ל. הייתה רכבת אווירית שהמריאה עם ציוד ונשק לאזורי הלחימה. הציוד הרב שהגיע ברכבת האווירית האמריקאית שונע ממרכז הארץ לפאיד. הייתה זו לוגיסטיקה מוטסת של אלפי טונות מטען. בפאיד הוקם בית חולים שדה ורבים חייבים לצוותים בבית החולים הקדמי הזה את חייהם. פצועים פונו לצפון, אספקה הגיעה שלא תחסר. חיילים טסו הביתה לחופשה ובחזרה ממנה. השדה פעל כל שעות היממה ולכן הגנת נ"מ הייתה מחויבת המציאות.

בפאיד לא היה משעמם לרגע. מעבר לכוננות היום יומית היו גם חיים "אחרים" מעניינים. היו פגישות משמחות וגם כאלו שלא. מיטב האומנים הופיעו. המון אנשים שרק יכלו באו לבקר. אנשי הדרג הצבאי, המדיני, נציגי ישראל לשיחות שהתקיימו בענייני הק"מ ה-101. תסכימו איתי שזאת "שגרה" חריגה ומעניינת, כמעט מלחמה. כל המדינה מגויסת. הפסקת אש. תעסוקה מבצעית. אתה מרגיש במרכז העולם.

לבסיס פאיד הגיעו מבקרים רבים. חלקם מתוך דאגה וכאלה שהיו סקרנים. מבין המבקרים הרבים אציין שלושה: מפקד חיל האוויר האלוף בני פלד שהביע את הערכתו למערך הנ"מ שעשה נפלאות במלחמה זו ולגדוד שלנו שלקח חלק בהגנת הבסיס. תא"ל עמיחי שמואלי מפקד כנף 6 שביקר מספר פעמים

וגילה התעניינות רבה במתרחש בגדוד. תמיד נזכור את יחסו החם והאוהד של שומי. מפקד האוגדה האלוף אריאל שרון שביקר מספר פעמים ואהב לשבת בקרון המבצעים. הוא התעניין כיצד זורם המידע האווירי מיחידת הבקרה לגדוד, לסוללה ולצוות. מגילוי מטוס האויב עד לפתיחה באש. וגם רצה לדעת כיצד פועלים בהתקפת פתע. בביקורים הוא לא שכח לציין שחיל האוויר תמיד מקדים את החיילות האחרים.

משמאל לימין - מפקד חיל האוויר בני פלד, המג"ד מנשה גונן ומפקד הסוללה בועז רדלר

בעקבות הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל למצרים הופסקה פעילותו של השדה. על פי ההסכמים היה צורך לפנות את השדה ולהחזירו למצרים. חוויה בלתי נשכחת לאנשי הגדוד לעבור מלחמה, הפסקת אש ונסיגה.

לפני פינוי הכוחות מפא"ד היה זרם גובר של מבקרים. האטרקציה הגדולה הייתה פיצוץ הדת"קים. היו אלה מבני בטון גדולים ואדירים ולא רצינו שהמצרים ישובו וישמשו אותם שוב. חומרי חבלה לא חסרו. המצרים השאירו פצצות אוויריות ומאגרי תחמושת. היו אלה מחזות מרהיבים וכולנו צפינו בהצגה הגדולה. הפיצוצים יצרו ענני ענק של אש ועשן. כשהעשן שקע התגלו בורות וחורבן של בטון ואפר.

במקביל היחידות שאכלסו את הבסיס עזבו את אט. המטוס האחרון המריא מפא"ד ב-17 בפברואר 1974. הגדוד אחרי תעסוקה מבצעית של ארבעה חודשים לא חזר לחצרים אלא עבר מפא"ד להמשך תעסוקה מבצעית גדודית לאום חשיבה. חיילי המילואים מפא"ד ואלה שהיו במילואים בבסיס בחצרים שוחררו לביתם".

כך מצאנו

כך השארנו

מאוספו של מנשה גון

מ' ר' ג' ב' ל'

מפקדת	חיל	האוויר
לימכת	מפקד	החיל
סל'	2656	
מב	1	2577
יז	שבט	תחיל"ד
9	פברואר	74

מחשבה
מיקום בהתאם לטווח
מל"מ

20.6

אל:- א. כח"א 24

הנדון:- סיום בוכחות חיל האוויר במדנה בחמור

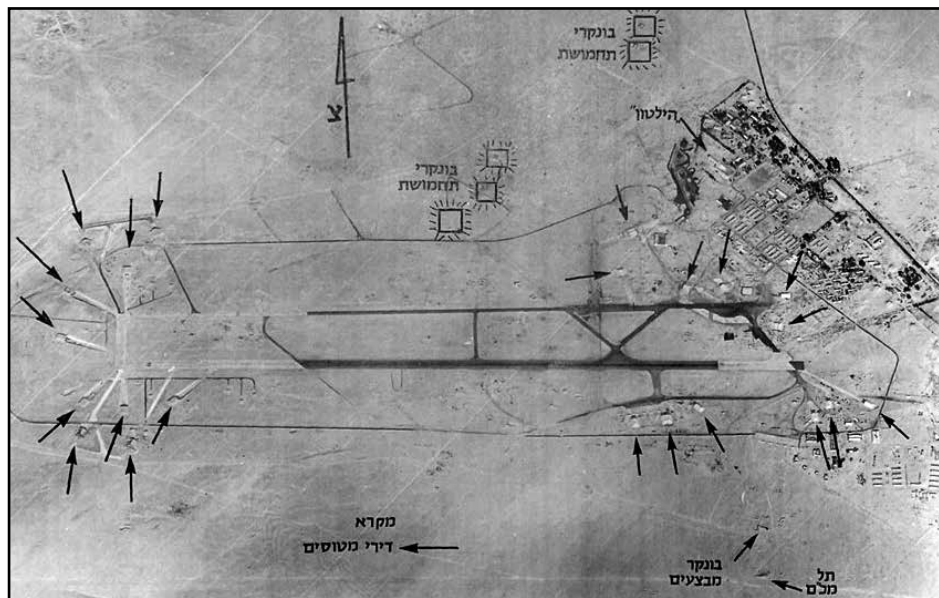
חיל האוויר מסיים את בוכחותו הקרקעית באפריקה עם פינוי
מדה פאיד לאחר 4 חודשי הפעלה אינטנסיבית. יש בכך מחום ציון דרך
חשוב בתולדות חיל האוויר ובתולדות העם כולו, אם מפני מאנו
בתחילתה של תקופת הקהית העוינות בין הצדדים ואם מפני מאנו עשויים
למצוא עצמנו באפריקה פעם נוספת.

קבל את ברכתי והתקכתי על עבודה מצוינת לכל ארך הדרך ובכל התחומים
והעבר זאת לכל אחד מפיקודיך וחתרם למשימה חיונה זו.

בנימין
מפקד
חיל
אלוף
האוויר

בפ/ספ

חפוצה
מפקד כח"א 28
רמ"א
רמצי"ד
רמחמ"ב
רמח"ל
עוזר רמ"א לתוא"ר
עוזר רמ"א למנציחה
קמח"ב
היועץ לחקציבים ומויק
ראש לה"ד אויר 5
מ. כבף 1
מ. כבף 4
מ. כבף 6
מ. כח"א 8
מ. כבף 10
מ. כח"א 27
מ. כח"א 15

שדה פאיד

במהלך הימים 23-24 באוקטובר נערך השלב האחרון בכיתורה של הארמייה ה-3. כדי לאפשר חופש פעולה למטוסינו נצר מערך הנ"מ את נשקו. הבכורה ניתנה למטוסי היירוט שהפילו ביומיים אלו 20 מטוסים מצריים. באותם ימים ובניסיון להשלים את כיתור הארמייה השלישית הורה פיקוד הדרום לכוחות אוגדה 162 לכבוש ולהשתלט על העיר סואץ. הלחימה בשטח הבנוי הייתה קשה ונפגעו במהלכה כוחות רבים של טנקים ונגמ"שים כולל כוחות צנחנים שהוחשו לאזור כדי לסייע בחילוץ ובטיהור. גדוד הנ"מ 291 החביר של האוגדה, נותר ברובו בעמדות הגנה על שטחי ההיערכות של הכוחות לקראת פריצתם. פלגה מהגדוד השתתפו בקרב על העיר יחד עם כוחות צנחנים שריון וארטילריה לוחמי הגנ"מ פעלו גם באזור פורט אברהים בפתח התעלה הדרומי ואף פתחו באש תותחים על שתי ספינות מצריות. הקרב נמשך בשטח העירוני עד לרגע שבו הוכרז על הפסקת אש בליל 25-24 באוקטובר.

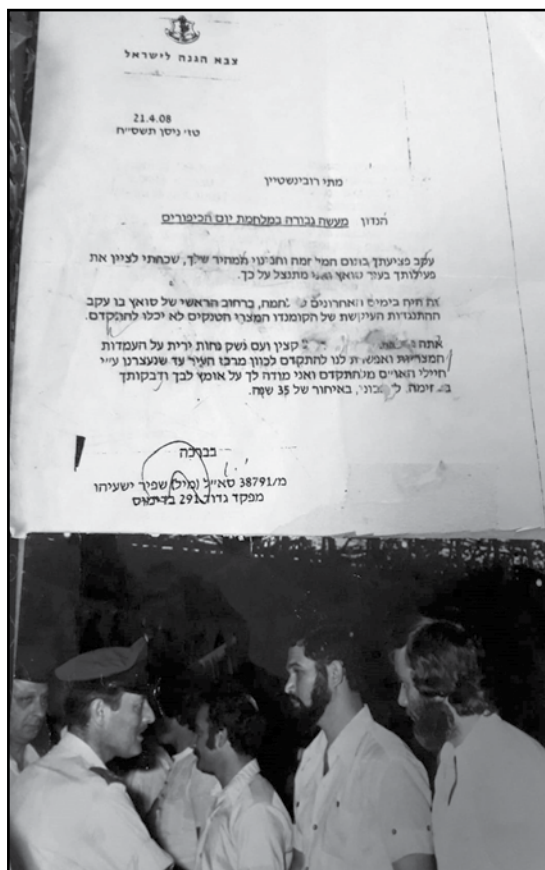
השתתפות הנ"מ בלחימה על העיר סואץ

סואץ – צילומים מאוספו ובאדיבותו של ישי וקסלר

על השתלבות כוחות מגדוד 291 בלחימה בדרום העיר סואץ כתב המש"ק מתי רובינשטיין: "בהמשך המלחמה, אנחנו צולחים את התעלה על גבי תמסחים ונעים לעבר שדה התעופה פאיד על מנת לתת למקום הגנת נ"מ ומחכים שהשדה יהיה מוכן לקלוט את מטוסי התובלה הישראליים שהביאו עימם אספקה. בשלב זה, אני מפקד על הפלגה. יומיים לפני הפסקת האש אנחנו במעטפת של העיר סואץ. אני נקרא לשיחה עם המג"ד ומפקד הסוללה והם מטיילים עליי לקחת את הפלגה שלי ולחבור לגדוד שריון 198 למפקד הגדוד סא"ל עמיר יפה. אני מקבל נתונים משוערים על מיקום גדוד השריון. תוך כדי נסיעה, אני עוצר ומבקש מכוחות בצדי הדרכים לדווח לי האם הם יודעים היכן נמצא הגדוד שאני מחפש. לאחר נסיעה

של שעה וחצי וחיפושים לא מעטים אני מאתר את מיקום גדוד השריון, אשר ממוקם בפאתי העיר סואץ. אני שואל היכן המג"ד וניגש אליו. המג"ד יושב על גבי צריח, דרגות סגן אלוף על כתפיו. אני שואל אותו: "אתה עמיר?" הוא משיב בחיוב וקורא לי לעלות לצריח. אני מציג את עצמי בתור מפקד הפלגה ושואל אותו מה אני יכול לעשות שהתותחים הכבדים של הטנקים לא יכולים לעשות? הוא מסביר לי שהפסקת האש קרבה והוא לא יכול לירות עם הכלים הכבדים, אבל זו רק סיבה משנית, כיוון שבין הבניינים נצור כוח גדוד צנחנים ויש סכנה שהירי הכבד יפגע בהם.

עמיר מדווח לי שבתוך הבניינים ישנם כוחות קומנדו מצריים והוא רוצה להוציא אותם החוצה, אך חושש לירות בתותחים כדי לא לפגוע בכוחותינו. עמיר שואל אותי איך אני יכול לעזור ואני משיב שבאפשרותנו לירות אש מדויקת לתוך חלונות הבתים בלי לגרום להרס המבנה או לפגיעה בכוחותינו. אני מתדרך את הפלגה שלי ומסביר למפקדי הצוותים את המוטל עלינו ולפקודה שלי אנחנו מתחילים לירות לעבר חלונות הבתים באש חזקה ורצופה, תוך כדי ריקון כמות גדולה של פגזים לתוך המבנים. לפתע אנחנו מבחינים כי מתוך הבתים יוצאים בריצה בני אדם ללא מדים, חלקם עם גטקס וגופיות לבנות מנופפים בידם עם בד לבן. אני מבין שהם נכנעים ונותן פקודה לפלגה: "חדל אש!" אך שומע את עמיר צועק לעברי: "האש מצוינת, למה אתה מפסיק?" אני משיב לו: "דגלים לבנים המפקד". עמיר צועק אליי בחזרה: "אתה עיוור צבעים, זה לא לבן, זה אדום". בכל אופן, הקנים שלי חמים מאוד מהירי הממושך ואני יודע שאני קצר בתחמושת ומעבר לכך אני לוקח על עצמי את השיקול להפסיק לירות על האנשים שיצאו מהבתים בכניעה. עמיר קופץ מהטנק ורץ אליי. אני מפחד שהוא מגיע לתת לי אגרוף. אני יורד אליו מהזחל"ם ולהפתעתי, הוא נותן לי חיבוק חברי אמיץ ומנשק לי את המצח ואומר לי שהמטרה הושגה.

בשלב זה, כוחותינו יכולים להמשיך להתקדם אך האו"ם כבר עוצר אותנו. הפסקת האש הגיעה. התחנה הבאה שלנו היא ג'בל ג'ניפה, מפקדת קצח"ר ויחידות מודיעין בפיקודו של תא"ל עמנואל שקד, שם אנחנו מתמקמים. אני יוצא בטיסה מהמקום ליומיים כדי להתחתן. לאחר המלחמה אני נבחר לחייל מצטיין גדודי ומקבל לחיצת יד ממפקד חיל האוויר בטקס שנערך בשדה דב.

על ימי המלחמה האחרונים ואחריהם סיפר יוסי פלח, מפ"ל בסוללה ב' של גדוד 66: "ב-22 באוקטובר חצינו את התעלה והתמקמנו ממערב לשדה התעופה "פאיד" בהגנה סוללתית על סוללת "הוק".

גדוד 66 בחציית תעלת סואץ

ישבנו בפאיד במהלך חודש אוקטובר ונובמבר ומשם קיבלנו פקודה לנוע ולעלות לג'בל עתקה שהיה הנקודה הדרומית ביותר שצה"ל ישב ושנמצא כ-55 ק"מ דרומית לפאיד.

פריסה בגבל עתקה – דצמבר 1973

לקראת שלב א' של הפרדת הכוחות עם המצרים במהלך אמצע ינואר 1974 חזרנו לפאיד ומשם חצינו בחזרה לסיני ולאחר שהייה קצרה בסיני, שבה נתנו הגנת נ"מ למפקדת אוגדת קלמן מגן, עלינו לרמת הגולן וישבנו במובלעת הסורית באזור ג'בא. משם העבירו אותנו לאזור "תל מרעי" במטרה לתת הגנת נ"מ לפלוגת טנקים שהייתה בפיקודו של יוני נתניהו ז"ל (שעשה הסבה לשריון ונהרג כשפיקד על סיירת מטכ"ל במבצע אנטבה שנים מאוחר יותר). במאי 1974 עלינו עם טילי "סטנדה" לשיא החרמון (החרמון הסורי) שם נהרג רב סמל הסוללה רס"ל שלמה עוזיאל המוכר יותר בכינוי "טורקו".

על כוח הנ"מ ג'בל עתקה סיפר סרן נחום בן מאיר: "לפני מלחמת יום כיפור עברנו קבוצה של קצינים מהח"יר קורס הסבה לנ"מ מתנייע 20 מ"מ. אני הוצבתי לגדוד 206 שהיה אמור לעבור הסבה מ-14.5 מ"מ. מלחמת יום כיפור באה בהפתעה עוד לפני ההסבה המתוכננת והגעתי לגדוד מבלי להכיר את התותחים או החיילים. עברנו כמה מקומות ולקח זמן עד שהתחמושת הגיעה (בגלל ההפתעה והבלבול ששרר בתחילת המלחמה).

היות שיש לי חוש טכני מולד ועבדתי במוסך בקיבוץ ובאותו הזמן הייתי בלימודי הנדסאות מכונות, למדתי בעזרת מסגר התותחים, ברמישי שמו, והשתלבתי מהר בסוללה ובגדוד 14.5 מ"מ נגרר. הסוללה שלנו הייתה פרוסה במפרץ בחיפה. היו אז גשמים חזקים ושקענו עמוק בבוץ.

תותח נ"מ 14.5 מ"מ

הגיעה פקודה לארגן קבוצת חיילים ומפקד ולהישלח לג'בל עתקה שנכבשה על ידי הצנחנים וללמד אותם להפעיל את תותחי הנ"מ כדי שתהיה להם הגנת נ"מ על ההר. לשם עדיין הגיעו במסוקים ורק התחילו להכשיר דרך עבור הרכבים להר.

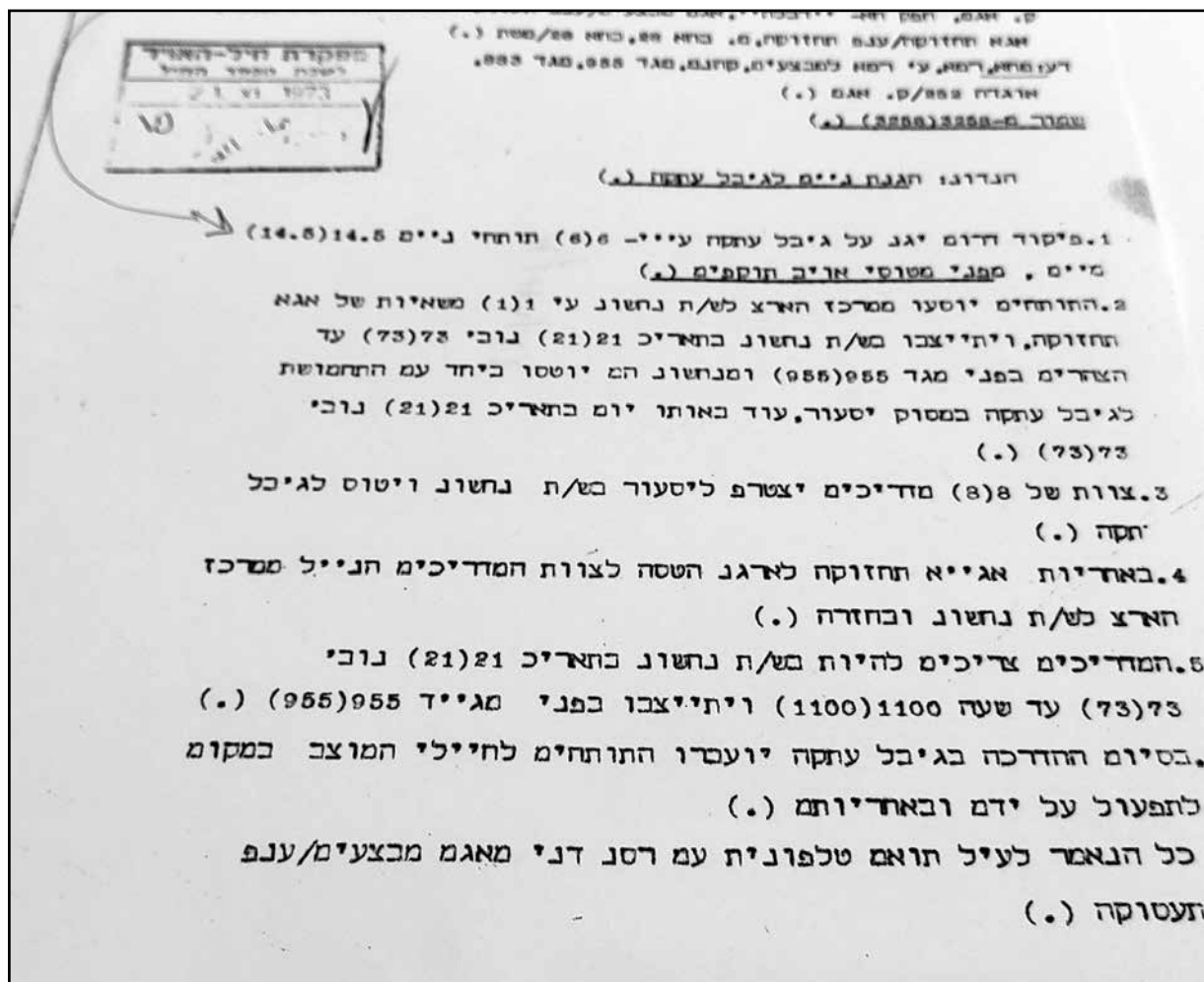
אני התנדבתי (היה לי מאוד מוזר להיות במילואים בזמן כזה באזור חיפה) מה גם שבששת הימים הייתי בסיני. הייתי מתוסכל ושמחתי לעבור למקום יותר מאתגר ומעניין. בחרתי שישה חיילים וביניהם גם מסגר התותחים ברמישי שהסכימו והיו מוכנים לאתגר הזה.

זה היה לקראת סוף אוקטובר כשעלינו להר במסוק. גם את התותחים העלו כך. הכלים פוזרו במחפורות של הצנחנים וביחד איתנו הם מוקמו במחפורות מוגנות בשקים מלאים. חילקתי אותם לשלושה זוגות

חיילים שתפקידם היה לעבור בין היחידות להציב איתם את הכלים וללמד את הצנחנים להפעיל את התותחים. עברנו בין כל הכלים. כמובן שברמישי המסגר עבר ווידא שהכלים כשירים.

התמקמנו על גב ההר. לאחר שבועיים התחילו לשלוח מחליפים. אני נשארתי שם חודש עד שהגיע קצין להחליף אותי."

פ.מ. לפריסת 14.5 מ"מ בגבל עתקה

פיקוד דרום
לשכת האלוף
מנ - 467
9 / 2 / 74

א י ש י

אל: שפיר ישעיהו, סא"ל

הנדון: תודה על מכתבך

עם תום חברתך מאוגדה 162 ברצוני להודות לך

ולגדודך על היעילות בה פעלתם בימי הקרבות ועל

השתלבותכם המלאה באוגדת הפלדה. פעלכם הנמרץ, השקט

בו פעלתם, יזכרו עמנו במסכת הימים הקשים, אך הגדולים

שעברו עלינו במלחמת יום הכיפורים.

אברהם אדן, אלוף
אלוף פיקוד הדרום

מישרד קשר-כ"ד

30. XI. 1973

כ"ד

ה' ל

מאת: ח"י אור / 3 הגנה / שמוליק 302020.....

אל: מ. 139 הי (.) מ. יטנמ 139 (.) מ. בחא 3 (.) חא קשלב קשר (.) חא קשלב שליטה (.) חא קתנמ מבצעים (.) חא אור / 1 הערכות (.) חא רע מצד 6 (.) חא רענ מצד 12 (.) מ. מנמ 170 (.) מ. בחא 3 / מטמ (.) מ. בסא 18 (.) מ. י.ק. 502 (.) מ. יבא 511 (.) מ. י.ק. 533 (.) חא אור / 3 שוטפים (.) קרפח (.) בחא 3 / מטחא (.) אגמ מבצעים / רענ מבצעים / דע: חא מחא (.) חא רמא (.) חא ע. רמא למבצעים (.) חא רמפד (.) חא רמפד / רמחמ (.) חא קשלב (.) חא ע. רמא לתואר (.) מ. ישמ 333 (.) חא רמפל / יבא 509 (.) חא רענ מצד 3 (.) חא אור / 3 הגנה (.) חא פקוד דרומ / ק. אגמ (.) אגמ מבצעים / תעסוקה (.) חא ק. בשח (.) מ. בחא 28 (.) מגד 955 (.) חפס דבלה / ח"י (.)

ס ו ד י ב י ו ת ר מ-3737 (3737) (.)

תנדון :- פריסה פלגת צייד (.)

1- פלגת צייד מיטנמ 139 (139) חפרוס מיבא 511 (511) לנקודת 5173 (5173) לפי מפת קוד אוריון (.)

2- אחידות הפריסה, על מפקד יטנמ 139 (139) (.)

3- משכ הפריסה - עד לשגור ראשון או לפי הוראה (.) לאחר שיגור תתקפל הפלגה מיידית לנחשון (.)

4- חפס הוראות נוספות לפלגה יורדו לנחשון (.)

5- דרכב הכח :-

א. 50 (50) איש (.)

ב. מגמת (.)

ג. מביס (.)

ד. ממריע (.)

ה. 2 (2) משגרים (.)

ו. 6 (6) טילים על דוכנים (.)

ז. 3 (3) גנרורים (.)

ח. 1 (1) טענ (.)

ט. רכב - באחריות מ. הפלגה בתאומ עם מנמ 170 (170) (.)

10- משימה - מארב טילי הוק למטוסי אויב בגזרת הגבול המערבי של הגדה המערבית (.)

11- כוננות :-

א. הפלגה תהיה מוכנה לפתיחה באש באתר החל בתאריך 2 (2) דצי שעה 0800 (0800) (.)

ב. כוננות באתר כדלקמן :-

1) אור ראשון עד אור אחרון 5 (5) דקות (.)

2) אור אחרון עד אור ראשון 15 (15) דקות (.)

3) בזמן הכוננות מכשירי המכיימ מגימ + ממריע יעמדו במצב חימום לנעזית 3 - 3 - 3 עדיית (.)

4) עם קבלת מילת קוד יי האווי יי, יש להפעיל המכשירים לשדור ולהכנס לכוננות מיידית (.)

12- שליטה ובקרה :-

א. הסוללה תבוקר עי"י יבא 511 (511) (.)

ב. שינוי ברמת כוננות עי"י יבא 511 (511) (.)

ג. לא תשמר דממת אלוות, אכ יש להמנע מדבורים ככל האפשר (.)

ד. קו הדווה לפלגה הינו משותף לגמ 955 (955) בנחשון, עם המעבר למצב כוננות מיידית עדיפות ראשונה על הקו עבור פלגת הצייד (.)

ה. חדרי מכימ לעבודה כמו בעמדה ב-511 (511) (.)

ו. פקודת בקרת אש :-

1) פקודת בקרת אש בתוקף - אש נצורה (.)

2) שינויים בפקודת בקרת האש עי"י יבא 511 (511) (.)

3) עם המנח הוראה במילת קוד יי האווי יי תכנס הסוללה למצב כוננות מיידית ויופעלו המכשירים (.)

ז. לא יבוצע דווח מכיימ אלא לפי דרישת יבא 511 (511) בכלב (.)

13- סדרי תנועה :-

א. הפלגה תפרוס בשיירה אחת (.)

ב. באחריות אור 1 (1) לתאמ לווי משטרה צבאית מטסה ועד מעבר התעלה (.)

ג. התייצבות משטרה צבאית בסטנמ 139 (139) בי (טסה) עד 1 (1) דצי שעה 1630 (1630) (.)

14- מנהלה :-

א. המנהלה לפריסה באחריות מיטנמ 139 (139) בתאומ עם נמי 170 (170) (.)

ב. שירותי מנהלה - הפלגה תקבל שירותי מנהלה מגימ 955 (955) (.)

15- אבייכ :-

א. החיילים יצטיידו בערכות אבייכ אישיות (.)

16- אכטחה :-

א. פיקי דרומ יקצה 2 (2) בדלסים לאכוחת הפלגה (.)

ב. התייצבות הבדלסים בטסה (סטנמ 139 בי (139)) בתאריך 1 (1) דצי שעה 1600 (1600) (.)

ג. הבדלסים יסיעו לפלגה בהססת והוצאת הכלים בצידת הצורכ למחפורות (.)

17- הגנת נ"ים :-

הגנת נ"ים (3)

תגבור הסד"כ ופעילות הנ"מ לאחר המלחמה

הפסקת האש בחזית הדרום הוכרזה בליל 24-25 באוקטובר. מאותה עת נפסקו פעילויות הלחימה העיקריות אך אירעו לא מעט תקריות אש שמקורן בעובדה שעדיין נותרו כוחות אויב בשטחים שכבש צה"ל וחלק גדול מכוחות הארמייה השלישית נותר נצור בגדה המזרחית של תעלת סואץ. נציגי צה"ל החלו לקיים שיחות עם נציגי מצרים בקילומטר ה-101, שיחות שהביאו בסופו של דבר לנסיגת כוחות צה"ל מהגדה המערבית של הסואץ, לביטול המצור על כוחות הארמייה השלישית ולהסכמי הפרדה שהביאו בהדרגה ובמשך השנים לפינוים של כוחות צה"ל בשלבים מכל שטחי סיני.

כוחות הנ"מ המשיכו בפעילות שעיקרה מתן הגנה אווירית לכוחות השונים ששהו בשטח בשתי גדות התעלה. בשלבים הראשונים ועד לפינוי הגדה המערבית נותרו רוב סוללות הטק"א בעמדותיהם בגדה המזרחית. סוללת הטק"א שמקורה בראס סודר הספיקה לפרוס מחדש בראס דהיסה ולהשתתף במצור על כוחות הארמייה הנצורה, ובעיקר לאיים על תנועת המסוקים שהפעילו המצרים אל מזרח תעלה בכוונה להקל על המצור.

מייד לאחר המלחמה הכוחות בצד המערבי של התעלה ("ארץ גושן") יטנ"מ 139 הפעילו פלגת צייד בפיקודו של סגן דולב (ששב מארצות הברית בשל המלחמה), שארבה למטוסי אויב מצריים. כוחות היבשה לא אהבו לראות את הפלגה, בלשון המעטה, שכן מייד לאחר שיגור טיל הופגזו כוחותינו על ידי הארטילריה המצרית.

פלגת הצייד בשדה התעופה פאיד

סיפור אברהם דולוב, מפקד הכוח: "יצאנו עם מעט מכשירים ואנשים קיבלנו נקודות ציון שונות, ובהן התמקמנו. כך דילגנו ממקום למקום. לא שהינו יותר מ-48 שעות במקום אחד, כדי שלא יפצו אותנו. המכשירים היו כבויים, ואת ההתרעות קיבלנו מיחידת הבקרה. אנשים ממש ישנו ליד המכשירים. כל אחד נתן מעצמו את הכל, כדי שהמערכת תפעל".

לאחר מספר ימים הצליחה הפלגה להגיע למצב נעילה על המים ושיגרה שני טילים. אחד מהם רדף אחר המטוס המצרי, שנפגע ונעלם. מתי רביבי, לימים מפקד יטנ"מ ואלוף מישנה, היה מפקד פלגת 20 מ"מ מתנייע, שדילגה עם צוות הצייד. מעל רביבי, עבר טילי ההוק במרחק קצר ב'ליל המסוקים', ועכשיו הוא שוב היה עד להפלגה: "טיל ראשון יצא, והתפוצץ באוויר. הטיל השני יצא יפה מאוד, הגיע לגובה רב, ופגע במטרה".

הפלגה זו לא אושרה רשמית, אך ישנם לה עדויות כמו גלעד רמות, שהיה אז קמב"ץ יחידת ההוק אליה הפלגה הייתה שייכת. "כשבאתי לבקר את הפלגה, היא שיגרה. מניסיוני, וראיתי לא פעם טיל פוגע במטרה, אין לי צל של ספק שהיא פגעה גם אליעזר (צ'יטה) כהן, שהיה אז מפקד טור התעופה בפאיד, העיד בפני בני פלד, כי בטיסתו במסוק, ביחד עם דן טולקובסקי (בעבר מפקד חיל האוויר), ראו את פגיעת טיל ההוק במטוס המצרי".

באוקטובר,
מאחור, עקב
בעל מוסד,
מצרי, ובנס
הוא

פאיד מצרים

סוללת מילואים

אוקטובר 1973 עד פברואר 1974

עומדים: אבי רוזנצוויג, אריה ויינטראוב, יצחק שגיא (אסייג), אריה ורד, רפי גולדשטיין
יושבים: רוני לילינטל, מרדכי גרוס

פלגת הצייד בדרך לפאיד

פלגת הצייד בתנועה על הגשרים ובירי על מיגים מצריים מעמדת פאיד

עמדת ה"הוק" בפאיד

גדודי הנ"מ החבירים לאוגדה המשיכו לתת הגנה לריכוזי הכוחות בשתי הגדות. גדודי 40 מ"מ וסוללות 20 מ"מ הנייחות המשיכו לפרוס ולהגן על מתקנים ועל בסיסי חיל האוויר בדגש על מערכת הבקרה ושדה התעופה הקדמי ברפידיים ובשדה התעופה נחשון (פאיד) ממערב לתעלה.

כוחות הנ"מ שפרסו בחזית סיני מתחילת המלחמה ובהמשכה היו:

אבו סמרה - סטנ"מ 136 א' הוק ועוד פלגת 20 מ"מ מתנייע מגנמ"מ 66 ושתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגנ"מ 835.

ג'ידי - סטנ"מ 139 ג' הוק ועוד פלגת 20 מ"מ מתנייע מגנמ"מ 66 שתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגנ"מ 835.

ראס סודר - סטנ"מ 139 א' ועוד פלגת 20 מ"מ מתנייע מגנמ"מ 66 (סוללת ה"הוק" דילגה לאבו רודס וחזרה לראס מסלה).

טסה - סטנ"מ 139 ב' ועוד פלגה 20 מ"מ מתנייע מגנמ"מ 66 ושתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגנ"מ 835.

יב"א 511 - סוללה 40 מ"מ מגנ"מ 881 (זמן קצר הייתה גם סוללה 66 ג' מילואים), שתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגדוד 948.

בח"א 3 - ארבע סוללות 40 מ"מ מגנ"מ 882 ועוד שתי סוללות מילואים 40 מ"מ מגנ"מ 883.

אום חשיבה - שלוש סוללות 40 מ"מ מגנ"מ 881 ועוד שתי סוללות 20 מ"מ נגרר מגנ"מ 935.

גנמ"מ 20 מ"מ מתנייע 291 ת.פ. אוגדה 162 חל מחבירה ב"רומני" בלוחה ועד העיר סואץ.

גנמ"מ 207 יחד עם גנמ"מ 208, 20 מ"מ מתנייע מילואים, ת.פ. אוגדה 143 (שרון) החל מטסה ועד הגשרים.

גנמ"מ 955 - ארבע סוללות 40 מ"מ, פרסו לפאיד החל מ-22 באוקטובר.

גנ"מ 945 - שתי סוללות 40 מ"מ פרסו ב-29 באוקטובר לאזור נמל עדביה וסואץ למספר ימים ולאחר מכן עברו לאבו רודס וקיבלו סוללה שלישית מ-945 וסוללה נוספת מ-883.

סוללת "הוק" 136 ד' ועוד סוללה ב' מגנמ"מ 66 ואח"כ פלגת "הוק" 139 ו' ועוד פלגה מגנמ"מ 66 ב', פרסו ממערב לפאיד.

שני צוותי דרקון + פלגת 20 מ"מ מתנייע פרסו לאזור ראס מסלה בזמן המצור על הארמייה השלישית.

שני צוותי דרקון מגנמ"מ 946 פרסו בסביבות 20 בנובמבר באזור סואץ ועדביה בזמן המצור על הארמייה השלישית.

סטנ"מ 138 ד' פרסה למיתלה במסגרת המצור על הארמייה השלישית.

הסוללות הנייחות 20 מ"מ ו-40 מ"מ, ובהן אנשי מילואים רבים, שפרסו בשדות תעופה של חיל האוויר ויעדים אסטרטגיים במרכז הארץ צפונה ודרומה, להבדיל מהגדודים שהיו פרוסים להגנה על אתרים קדמיים בסיני, לא באו לידי ביטוי מבצעי בהיעדר פעילות עומק של חילות האוויר הערביים. יחד עם זאת, כולם היו בכוננות ודריכות מלאה לקדם מטוסי אויב, אם וכאשר יגיעו.

צייד המסוקים בראס דהיסה

את יחידת ה"צ'פארלים" החדשה, שעסקה בצייד המסוקים באזור ראס דהייסה, הביא אל השטח ישראל שר אל. אל כוח ה"צ'פארל" החדש שאך זה הוקם חברה פלגה 20 מ"מ מתנייעת בפיקודו של מתי רביבי ויחד עם כוח מילואים של סיירת מטכ"ל הוטל עליהם לארוב למסוקים מצריים שהיו עסוקים בהובלת אספקה לארמייה השלישית המכותרת, ובהברחת קציניה הבכירים חזרה למצרים.

סוללת ה"הוק" בפיקודו של סגן שלמה נג'רי הייתה זו שדילגה מאזור ראס סודר לאזור אבו רודס להגנת חוות מכלי הנפט באזור. לאחר שכוחותינו חצו את התעלה והחלו להרחיב את השליטה על מרחב הגדה המערבית דולגה הסוללה צפונה לאיזור ראס דהיסה כחלק מהניסיון להדק את המצור על כוחות הארמייה השלישית בגדה המזרחית. פלגת 20 מ"מ בפיקודו של מתי רביבי הגנה ביום על סוללת ה"הוק" בראס דהייסה ועל כוח ה"צ'פארל" מפני התקפות קרקעיות, ובלילה פרסה בין ראס מסלה לעין מוסא בצייד מסוקים.

על צוות המשימה של סיירת מטכ"ל מספר מתי רביבי: "הצוות היה מורכב משלושה כוחות משנה. הגרעין הקשה היה סיירת מטכ"ל, בערך מחלקה פלוס. שתי יחידות "דרקון" ("צ'פארל") שרק הגיעו מארצות הברית בפיקודו של שר אל ופלגת 20 מ"מ מתנייע בפיקודי. בשעות היום היינו הכוח שהגן על סוללת ה"הוק" ובלילה צורפנו לכוח המשימה המיוחד. עבדנו כמעט 24 שעות ביממה. אופי המשימה היה עדין ומורכב, ביצענו חדירה לעומק הארמייה השלישית. התנועה שלנו הייתה חרישית, בלי אורות, בטורים מאוד נמוכים של המנוע, מעין גלישה איטית.

המשימה הלילית הייתה להציב מארב ולקחת בשבי או להפיל מסוקים מצריים שניסו בלילות לפרוץ את המצור, להעביר אספקה ולנייד מפקדים.

בליל 24-25 באוקטובר נוצרה ההזדמנות הראשונה כאשר מסוק מצרי חלף ממש בין הקנים של אחד התומ"תים של פלגה 3. הפלגה לא פתחה באש בשל מדיניות "אש נצורה" של יחידת הבקרה האזורית, מדיניות המחייבת זיהוי ודאי, דבר שהיה בלתי אפשרי בתנאי האזור ובלילות החשוכים. גם פלגת ה"דרקון" של ישראל שראל, לא שיגרה טילים, בשל אותה סיבה.

בליל 27 באוקטובר ב-03:40 שיגרה סוללת ה"הוק" שני טילים לעבר שני מסוקים וכשלה. הבינו שיש בעיה להפיל מסוקים עם "הוק בסיסי" וזאת על אף שכבר הפילו מסוקים בשבועיים שחלפו. הבקרים והטכנאים נכנסו לעובי הקורה ומצאו פתרון. שיושם בליל 29 באוקטובר.

ליל 29/10, הוא "ליל המסוקים". הפלגה של מתי רביבי שהייתה כ-150 מטרים מקו המים, הפילה מסוק "מי-8" על אף שלא היו לה אמצעי ראיית לילה. מתי רביבי סיפר: "הלילה היה בהיר ושקט, ופתאום, סמוך לחצות, הרשת התעוררה ושמעתי מהיב"א תהליך של הקצאת מטרות. העליתי את כל הצוותים לכלים והוריתי להפעיל מנועים, כדי לטעון מצברים.

עברו כ-20 דקות והשמיים התמלאו ברעש מסוקים מצריים. עוד לא הספקתי לראות מאיפה הם באים, ומדרום לי יצא טיל "הוק". בדיעבד אני יודע שנמצאנו אז באזור השמדת המטרה. הטיילים עברו עשרות בודדות של מטרים מעלינו. שלושה טילים פגעו פגיעה ישירה, חדרו אל תוך המסוקים והתפוצצו בתוכם. ואז שמעתי רעש של מסוק נוסף. שום טיל לא שוגר. לקחתי סיכון ופקדתי: "אל הרעש – אש!" הצוותים התחילו לירות והצרור הראשון פגע ברוטור. ראינו ניצוצות... אנשי הסיירת עלו על הג'יפים ואני על הזחל"ם ונסענו לכיוון המסוקים. בתחילה הייתה טענה שהפלתי מסוק ישראלי וכל הדרך לשם עברה עליי בפחד, רק כשהגענו גילינו לשמחתי שאכן היה זה "מי-8" רוסי עם קצינים וחיללים מצריים בתוכו שחלקם נפגעו. אחרי ההפלה הזו קרו שני דברים: המצרים צמצמו מאוד את הרכבת האווירית, ומבחינה זו המטרה הושגה, והפסקנו לעשות מארבים".

בחצות אותו לילה הוכרזה כוננות "מיידי" גם בסוללת ה"הוק". מפקדה סגן שלמה נג'רי נכנס למרכז הבקרה: "הפעם ידענו היטב מה עושים מול מסוקי "מי-8", חיכינו לתנאים אופטימליים ואז שיגרנו לעבר מסוק אחד והפלנו אותו. כך היה גם לעבר מסוק שני ושלישי. מאז לא הגיעו יותר מסוקים לגזרה. לטכנאים ולבקרים שפתרונם אומץ בצה"ל כמו גם אצל האמריקאים היה זה רגע שיא בו הוכרה תרומתם הגדולה למאמץ המלחמה של הנ"מ ושל צה"ל כולו".

סיפר ישראל שר אל: "המשימה שקיבלנו הייתה לנוע עם חשכה לעמדות מצפון לרס מסלה ולהתמקם בעמדות לביצוע מארבי לילה למסוקים מצריים בנתיב חדירתם אל הארמייה השלישית הנצורה. ה"צ'פארל" שהוא כלי מובהק ללחימת יום נדרש להפעלה מבצעית ראשונה בלילה...! על ידי צוותים שראו את כלי הלחימה לראשונה יומיים בלבד לפני כן, וכפי שנאמר "ויכולנו לו"...

בגלל הקרבה המסוכנת לארמייה השלישית, קיבלתי ת"פ פלגה 20 מ"מ מגדוד 66 בפיקודו של מתי רביבי ובנוסף מחלקת חי"ר חבירה לאבטח הפעילות שלנו.

מייד לאחר הגעתנו לראס סודר ותיאום עם מפקדת החטיבה, יצאתי לסיור מוקדם וחבירה לכוח החי"ר. נאמר לי בחטיבה כי אמצא אותם בראס מסלה. את המוצב בראס מסלה הכרתי היטב עוד ממלחמת ההתשה, כך שנסעתי בביטחון מלא למוצב, אולם מייד עם כניסתי לחצר המוצב חשתי כי משהו אינו כשורה, הוריתי לנהג לצאת מייד אל מחוץ לשטח המוצב ומצאתי את כוח החי"ר כק"מ מצפון למוצב. לאחר התיאום בדרכי חזרה ליחידה שלי, נסע לפני ג'יפ סיור של כוח החי"ר, בנקודה מסוימת ג'יפ הסיור פנה לעבר המוצב בו הייתי זמן קצר לפני כן, ולרוע מזלם של שלושת חיילי הסיור הם עלו על מוקש סנדוויץ' שאני "פיקששתי". כך מתחילה הפעילות שמכניסה אותנו מהר מאוד לאווירת המלחמה והסיכונים המתלווים אליה.

את הלילה הראשון ביליתי בתא הכוון ומשם ניהלתי את הפעילות, לאחר כשעתיים בתא הכוון שמענו את רעש המסוק המצרי, הצלחתי לראות את הצללית על רקע השמיים הבהירים, ביצעתי את הפעולות הנדרשות לשיגור טיל והמתנתי לקבל "אש חופשית" מיחידת הבקרה (זו פקודת הבקרה היחידה שמאפשרת ירי ללא זיהוי פוזיטיבי של המטרה), אך בגלל שיחידת הבקרה לא הבינה את המשימה שלנו, לא קיבלנו "אש חופשית" ולא שיגרתי טיל אל המטרה שהייתי נעול עליה, חבל, חבל, חבל!!!

שני לילות לאחר מכן הגיע "ליל המסוקים". סוללת ה"הוק" מאזור ראס דהיסה, בפיקודו של סגן נג'רי בתוך זמן של כשעתיים הפילה שלושה מסוקי "מי-8" מצריים, הראשון מעל המפרץ, אותו לא שמענו וכמובן לא ראינו. אבל שני המסוקים האחרים הופלו מעל ראשינו, התחפרנו בחול עם המרפקים כדי לא להיפגע, שני מסוקים אלו היו בתנאי ירי ל-"צ'פארלים", גילינו ורכשנו צליל טיל, כלומר היינו מוכנים לשיגור, אך לאכזבתנו סוללת ה"הוק" קיבלה "אש חופשית" ואנחנו לא!!! רק לאחר איום שלי על יחידת הבקרה כי אני עוזב מייד את השטח ומפסיק את המשימה, קיבלנו סוף סוף "אש חופשית" ומספר דקות מאוחר יותר שמענו שוב רעש של מסוק, פלגת 20 מ"מ של מתי גילתה הצללית על רקע השמיים והפילה את המסוק הרביעי ב"ליל המסוקים". עם שחר גילינו ליד שברי המסוק חיילי קומנדו מצריים שאותם

לקחנו בשבי ומסרנו ליחידת החי"ר להמשך טיפול. לאחר "ליל המסוקים" פסקה תנועת המסוקים לארמייה השלישית. וכשחזרה המשלחת מארצות הברית העברנו להם את הציוד יחד עם הניסיון שצברנו."

על תגבור הגזרה בסוללות סדירות מבח"א 8 סיפר סא"ל בדימוס, (אז רס"ן), עמוס מורד הסמג"ד: "יצאנו מבח"א 8 ב-28 באוקטובר בשעה 10:00 ובאותו יום הגענו לבח"א 3. בדרך חוינו תקלות רבות עם רכבי הסיקס הישנים, ולכן הוחלט שנקבל בבח"א 3 רכבי ריאו חדשים יותר. בבח"א שונתה הפקודה הראשונית לפריסה של סוללה בעדביה וסוללה בסואץ. ברפידים צוותה אלינו פלוגת "הגנה קרקעית" של חיל האוויר. החיילים היו רגילים לשמור בבסיסי חיל האוויר והיו חסרי מוטיבציה בניגוד למ"פ שהיה בחור נמרץ. חלקם הגיע עם תחמושת שלא התאימה לנשקם. יצאנו מבח"א 3 ב-29 באוקטובר בשעה 06:30. לפני מעבר הגשרים נפגשנו עם מג"ד 955 מנשה גונן ומג"ד 208 ניסן גלעד שהביאו לנו אפודי מגן. בכניסה לעיר סואץ פגשנו את נציג גדוד 291 יענק"לה קורן, שליווה אותנו לעמדות.

הסוללות פרסו בעמדותיהן. את מפקדת הגדוד כינסתי במחנה מצרי נטוש סמוך לסואץ. קיבלנו מודיעין על קומנדו מצרי שנמצא בעיר ושעלינו להיזהר מפשיטה. הוצאנו תשמועים והוריתי על האפלה מוחלטת. את עשרות כלי הרכב פנינו צפונה.

ב-30 באוקטובר ב-21:00 נעלה הסוללה בעדביה על עצם לא מזוהה שטס נמוך בטווח 2500 מטר, אולם הבקר ביב"א סירב לשנות את פקודת הבקרה שבתוקף, אש נצורה, ובשל הלילה והמחסור בציוד לראיית לילה לא ראינו דבר ולא יכולנו לבצע זיהוי. ב-1 בנובמבר בשעה 20:00 שוב נעלה הסוללה על עצם לא מזוהה ושוב הבקר ביב"א לא אישר ירי. כוח השריון בסמוך לנו זיהה באמצעות מכשירי ראיית לילה מסוק מצרי נוחת בטווח של למעלה מקילומטר. ב-2 בנובמבר גילינו כי כוח השריון נעלם ונותרנו לבד בשטח מול הצבא המצרי. קיבלנו פקודה להתקפל. רס"ר עמוס צמח הביא את הרכבים העמסנו ונענו צפונה לחניית לילה בפאיד, שם קיבלנו פקודה לפרוס באבו רודס. אחרי פריסתנו במקום הצטרפה אלינו הסוללה הסדירה השלישית של הגדוד שירדה מבח"א 8 וכן סוללת מילואים של גנ"מ 883, בפיקוד שלמה מתיא, שהגיעה מרפידים."

על פריסה לאבו רודס סיפר רס"ן (אז) שלמה מתיא ששירת בממ"מ והיה בתפקיד חירום כמסו"ל 40 מ"מ בגנ"מ 883: "לאחר ימים מתוחים של שקט המשיכה הסוללה בפיקודי לכיוון אבו רודס שם פרסנו בתשעה לנובמבר. הפריסה הייתה ממש על קו המים והמטרה הייתה הגנה על בארות הנפט. הצטרפנו לפריסה של 3 סוללות מגנ"מ 945 שעברנו ת.פ. שלו. ויצרנו מערך הגנה משותף.

בתקופה זו של המצור על הארמייה השלישית, נערכנו גם לאפשרות של תקיפות קרקעיות של המצרים שבסוף לא באו לידי ביטוי. ולאחר שנסגרו ההסכמים עם המצרים בק"מ ה-101 "התקפלנו" חזרה לגבולות הארץ.

מלחמת יום הכיפורים הייתה בהחלט מקור גאווה ליחידות הנ"מ והגאווה נבעה מההשתתפות המבצעית הפעילה במלחמה. ולא רק בהשתתפות על הגנת שמי המדינה."

מספר אלי ברוך, אז מפקד יטנ"מ 139: "עם תחילת שביתת הנשק דילגה יטנ"מ 139 מזרחית למעברים בסיני תוך כדי רתימת יחידות הבינוי של חיל האוויר להכשרת האתרים לפריסת סוללות ה"הוק" ולבניית מתקנים ניידים; כל יחידת בינוי הכינה אתר אחד לסוללת "הוק". האתרים הוצעו על ידי היחידה שאושרו על ידי מפקדת קהנ"מ, וכן בביקור של רמ"א (ראש מחלקת אוויר), תא"ל אלוף דוד עברי ולימים האלוף דוד עברי מפקד ח"א. היחידה דילגה מזרחה לעמדות החדשות תוך כדי הגנה נ"מ בדילוגים, "רגל באוויר" ו"רגל בקרקע" באמצעות סוללות הנ"מ 20 מ"מ.

בהמשך, יטנ"מ 139 פרסה את סוללה ג' בפיקודו של סגן חיים מרגלית ברמת הגולן. אציין את ההרמוניה ששררה ביחידה עם כל היחידות שהוכפפו לה ובמיוחד עם גדוד נ"מ 835 בפיקודו של סא"ל (מיל) חיים שנהב. גם מפקד בח"א 3, אל"מ אמיתי חסון, ששב לפקד על הבסיס עם שובו מההשתלמות בחו"ל,

אמר לי שכאשר הוא רצה לעודד ולהתעודד הוא ביקר בסוללות ה"הוק" של יטנ"מ 139. ביום 8 בחודש מאי סיימתי לפקד על היחידה, וסגני, רס"ן יהושע צורי, החליף אותי בתפקידי כמפקד יטנ"מ 139.

ב-26 במארס 1979 נחתם הסכם השלום עם מצרים. חתימת ההסכם הייתה אחד מרגעי השיא בתהליך שהחל עם חתימת הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל למצרים לאחר מלחמת יום הכיפורים, המשיך בביקורו של סאדאת בישראל והסתיים ב-1982, עם השלמת פינוי חצי האי סיני והעברתו לידי מצרים. בעקבות הנסיגה מסיני נדרש מח"א לעסוק בעיקר בפינוי בסיסי חיל האוויר ושדות התעופה בסיני: רפידים, אל-עריש, איתם ועציון ובהעברתם לנגב.

תהליך השלום הוציא את מצרים ממעגל המלחמה עם ישראל והותיר במידה רבה את סוריה לבדה. תחושת הבדידות הזאת השפיעה מאוד על כיווני הפעולה של סוריה משום שרעיון הסולידריות הערבית היה תמיד בסיס לתפיסת הביטחון שלה. סוריה נהייתה בעשורים שאחרי חתימת הסכם השלום עם מצרים לאויב העיקרי שנגדו נבנה כוחו של צה"ל.

על אתר הפריסה מחג"ר, האיתור והדילוג של סוללת טסה סיפר בני כרמל: "כחלק מהסכמי הפסקת האש בסיני, נקבע, כי סוללות ה"הוק" ידלגו לאתרים חדשים במרחק 10 ק"מ לאחר מהמקום הקיים.

לסוללה הגיע קמב"צ היחידה סגן גלעד רמות (מכהנ"מ לעתיד) ויצאתי יחד עימו לאיתור עמדה חליפית בטווח 10 ק"מ. כל האזור בטווח שנקבע היה דיונות חוליות אשר כלל לא התאימו לפריסת סוללת טילים. ציינתי, כי איני ממליץ על אזור זה, אך אני כן ממליץ לסגת שני ק"מ נוספים (12 ק"מ) שם היה מצוק סלעי נמוך החולש על השטח וכן מאפשר מיקום יציב ולא על דיונה למכשירי הסוללה.

לאחר חזרתו של הקמב"צ ליחידה עם התשובה שבטווח שנקבע אין מקום מתאים לסוללה, קיבלתי שיחה נזעמת וכעוסה ממפקד היחידה סא"ל אלי ברוך תוך שאלה: 'האם זו התשובה לקהנ"מ?' חזרתי על המלצתי להגדיל את הטווח ובאם לא, שיקבע שרירותית את מקום הדילוג ולשם נפרוס. לפנות ערב התקבל טלפון ממפקד היחידה, ובו הוא מודיע, כי קהנ"מ יגיע שבשעה 08:00 למוחרת עם מסוק לבחון את האתר שהמלצתי עליו.

השעה כבר הייתה 20:00, והחלטתי לצאת כבר בלילה לאתר המומלץ, לסמן לאחר מדידת מרחקים ותוואי קרקע את המיקום המיועד לכל מכשיר. יצאנו קבוצת קצינים (סגן מורשתי וסגן שמוליק רייזמן) מצוידים ובמוטות זווית ושלטים ואמצעי תאורה וכך במשך כמה שעות סימנו על פי כלל המאפיינים והמגבלות של סוללת "הוק" את המקום.

בשעה 08:00 במדויק נוחת במקום המסוק עם קהנ"מ ומפקד היחידה, ולאחר מבט שלא ערך יותר מחמש דקות קבע בנחרצות: זה יהיה אתר הפריסה החדש של הסוללה מטסה. על גבי המפה הטופוגרפית הופיע השם: מחג"ר ליד אזור המצוק, וכך נקבע שם המקום החדש לדילוג.

יחידת בינוי בסיוע קבלן אזרחי החלו בעבודות הנדסיות לבניית האתר, אשר כלל עמדות למכשירים, דרכים ומחפורות למגורים. נותרו שישה ימים לביצוע הדילוג, ומביקורים יומיומיים במקום, היה ברור לי שהעבודות לא יסתיימו עד מועד זה ונאלץ לדלג לאתר לא מוכן, ולפרוס תוך כדי עבודות במקביל בשטח. בהתייעצות עם כל קציני הסוללה, יצאו מדי ערב לשטח לאחר שהקבלנים סיימו עבודתם בסביבות השעה 16:00 הקצינים סגן מורשתי, וסגן רייזמן בעלי ידע ומעט ניסיון בהפעלת כלים הנדסיים והמשיכו בעיקר את עבודות השלמת המחפורות למגורים מדי יום בלילה. הקבלנים היו מאוד מופתעים מדי בוקר כאשר היו מוצאים את הכלים ללא דלק, אך לא חשדו בדבר. וכך הסתיימו העבודות ההנדסיות לבניית האתר החדש.

סוללת מחג"ר הייתה בנויה מגבעת סלע נמוכה, עליה היו פרוסים כל כלי הסוללה, ומתחתיה על שטח מישורי המחנה המנהלתי כולו.

בוצע דילוג מושלם לאתר, שש שעות ממתן פקודת היציאה הסוללה הייתה ממוקמת במקומה החדש, ותוך שבע שעות הייתה כשירה מבצעית במלואה. לחיילים המתין כבר חדר אוכל מתפקד במלואו, וקנטינה שהוקמה קודם לכן וסיפקה שתייה קרה לכולם עם הגעתם, וכך קמה ופעלה סוללת מחג"ר. מפקד יטנ"מ 139 ציין כי דילוג והפריסה למחג"ר היו המוצלחות ביותר ביחידה.

היות שזאת הייתה תקופת הפסקת האש, פעילותה של הסוללה הייתה פעילות שוטפת של בקרה אווירית של האזור, מיקומה הגבוה אפשר כיסוי מושלם ללא הפרעות לטווח המקסימלי. השלמת כלל הפריסות והדילוגים וסיום חוויות מלחמת יום הכיפורים באה לידי ביטוי מושלם בסדר פסח גדול ומכובד בשנת 1974, אליו הגיע קהנ"מ אל"מ שריב ואורחים אשר הוטסו במטוס מיוחד אשר ניתן למטרה זו.

על גדוד 291 משנגמרה הלחימה בחזית הדרום כתב עמירם גרובייס: "סביב 5-6 לנובמבר הוחלפה אוגדה 162 ממערב לתעלת סואץ על ידי אוגדה 252, ועברה חזרה לסיני לאזור "אום מחצה" (מקום מפקדת האוגדה, כ-25-20 ק"מ דרום-מערב ל"רפידים"). יחידות האוגדה תפסו את הקו באזורי הג'די והמיתלה כדי ליצור חזית מול הארמייה השלישית המצרית הנצורה. הגדוד חצה את תעלת סואץ מזרחה בתנועה על זחלים ביחד עם יחידות האוגדה, והתמקם באזור "אום מחצה" (סוללות ב', ג', מפקדה). סוללה א', כמעט כרגיל, נשארה בניתוק מהגדוד, עדיין ממערב לתעלה. הפעם היא צוותה ליחידה של חיל הים שפעלה באגם המר הגדול. הסוללה פרסה בחלק הצפוני-מערבי של האגם, ממש בקרבתו. ביקורים של מפקדת הגדוד ושיירות אספקה לסוללה היו פעמיים בשבוע.

תקופה זו של התארגנות מחדש, הדרכות ומנוחה, ובצידן חופשות, נמשכה עד לתחילת חודש פברואר 1974. אז הגיעו לגדוד שני קציני חי"ר ראשונים שעשו הסבה לנ"מ (יאיר עינת, אבי הרץ). הייתה זו תחילתה של תופעה שהתעצמה בשנים שלאחר המלחמה, והשפיעה על דור מפקדי הסוללות והפלגות לעשרים השנים הבאות.

שני אירועים ראויים לציון מיוחד מתקופה זו של שלושה חודשים:

למקרה של התחדשות הקרבות מול המצרים, פיקוד הדרום תיכנן מתקפה כנגד הארמייה המצרית השלישית הנצורה ממזרח לתעלה. המבצע כונה "אבירי לב 2" ובמסגרתו אמורה הייתה להתבצע הבקעה בגזרת ציר המתלה על ידי חטיבה 35. גדוד 202 בפיקוד סא"ל דורון רובין היה אמור לבצע תנועה באיגוף של קו החזית הקדמי של המצרים, וסוללה ב' הייתה אמורה להתייצב בקו הראשון, ולהעניק להם חיפוי אש בשלב התנועה והאיגוף אל היעד. בדיעבד התוכנית לא לקחה בחשבון את מגבלות הטווח של התותחים (800 מטר) ואת ההתייצבות ברכס קדמי אל מול כלי הנ"ט של המצרים. לשמחתנו לא היה צריך לבצע אותה. בכל זאת הגדוד השתתף בנוהל הקרב של חטיבה 35, שעם מפקדיה נמנו עוזי יאירי, והאלופים לעתיד דורון רובין ויצחק מרדכי ו"השתפשף" מול מיטב הכוחות המבצעיים של הצבא.

במסגרת הזמן המתוארת פעלה מפקדה מקצועית של הנ"מ מבסיס חיל האוויר ברפידים. בראשה עמד הקהנ"מ לשעבר אל"מ משה תמיר והחליף אותו עם הפסקת האש אברהם אורן מג"ד 883. הגדוד לא היה כפוף פיקודית למפקדה זו, אלא לאוגדה 162, אבל צריך היה להתחשב בה כגורם חיילי מקצועי. בשלב מסוים הציעה מפקדה זו לצייד את הגדוד בטילי כתף שלל מסוג "זרת" ("סטרלה"), ואנו ראינו בכך מכפיל כוח חשוב. לקורס הדרכה קצר ברפידים, שלח הגדוד מיטב מלוחמיו, אלא שהתברר כי כוונת המפקדה המקומית הייתה לייצר יחידה ייעודית מצוידת בטילים, ולא להעבירם לגדוד. לפיכך חזרו הצוותים אחר כבוד בחזרה למפקדת הגדוד.

בתחילת חודש פברואר 1974 נתקבלה הפקודה לשחרר את הגדוד. הסוללות נעו בחזרה לבסיס ב"אל עריש", ביצעו ניקיונות, החזרה לכשירות והחזרת ציוד. ביום 6.2.1974, בדיוק ארבעה חודשים מיום הגיוס, הסתיימה הפעילות והגדוד השתחרר.

לקראת אבירי לב 2 – דב בהרב, אורי צין, משה שטרמן – מאוספו של עמירם גרובייס

חיילי גדוד נ"מ 208 מספרים על מלחמת יום כיפור - יציאה ראשונה הביתה.

שמעון גבאי, חייל בפלגה 1 של סוללה ב' בגדוד נ"מ 208: "ב-6.10.1973, שבת ויום כיפור, עוד הייתי עטוף בטלית בתפילת יום כיפור, לא רחוק מביתי בבאר שבע. אך בעקבות ההמולה הרבה בכביש הסמוך, שחרגה מהשקט המיוחד ליום הזה, ובעקבות השמועות שהתחילו להסתנן לבית הכנסת, חזרתי מייד הביתה, וכמובן, פתחנו את הרדיו לשמוע במה מדובר. סיסמאות הגיוס למילואים נישאו על גלי האתר, וביניהם "צירי לידה" שהייתה הסיסמה של גיוס המילואים של גדודי הנ"מ. מייד עשינו את ההכנות הדרושות, מעוז משה ואני, להגיע למחנה סירקין, שם התארגן הגדוד לירידה לרפידיים בסיני, ומשם לטסה, שם התמקם הגדוד להגנת נ"מ וחיכה להוראות מבצעיות שיוטלו עליו. למעשה, תפקידנו במלחמה היה ידוע פחות או יותר, כי בשירות מילואים שאליו נקראנו מספר חודשים לפני המלחמה, בחרבת מאחז, תרגלנו ליווי והגנת נ"מ של גשר הגלילים בדרכו לעבר התעלה. ואכן, בלילה שבין 16/10 ל-17/10, לאחר מספר דחיות, ליווינו את גשר הגלילים (מחזה מרהיב ומרגש, שראוי לסיפור נפרד) שבגלל תקלות שונות לא הגענו איתנו עד לתעלה, והמשכנו בלעדיו לתת הגנת נ"מ לראש הגשר החלופי, שנבנה משרשרת של "תמסחים". סוללה ב' של הגדוד, שנמנית עם חייליה (בפלגה 1), עברה על גשר התמסחים והתמקמה בצד המצרי של התעלה. פעילות מרובה הייתה לנו עד הפסקת האש ב-24.10, וגם כמה ימים אחרי זה, עד שהפסקת האש התייצבה. לאחר כשבועיים-שלושה, התחלנו להתארגן לסבבים של יציאות הביתה לחופשה של 48 שעות, כולל נסיעות, כשאני זכיתי להיות בסבב היציאות הראשון. חישוב קל מלמד שזה 40 יום לא הייתי בבית.

למעשה, במשך כל 40 הימים לא היה קשר טלפוני, או קשר מכתבים, עם המשפחה. הייתי נשוי לדפנה ז"ל, עם ילד בן שנתיים וחצי, אמיר, ואשתי בהיריון עם הבן השני, יניב, ולא היה לאשתי שום מושג היכן אני ומה מצבי! הדאגה בבית הייתה מרובה. בדיעבד, אשתי סיפרה שאחת השכנות שלנו, תיכוניסטית, התנדבה לחלק מכתבים בשכונה. היא ידעה שאני מגויס, ובחודש הראשון למלחמה לא הביאה לאשתי שום מכתב/גלויה מהצבא. אשתי הייתה באי ודאות ולא ידעה אם אני חי, פצוע ואולי אפילו מת. חוסר המידע הכניס בה חרדה. בהמשך, המתנדבת, מחלקת המכתבים, הייתה מסתתרת כשחילקה מכתבים לבניין שלנו, כדי שאשתי לא תראה אותה מחלקת מכתבים, ולה עדיין אין מכתב!

אז הנה, הגיע הזמן לצאת לסבב חופשות, ונפל בחלקי להיות בקבוצה הראשונה שיוצאת ל-48 שעות. הכלל היה שחיילי הקבוצה הבאה של סבב החופשות, יצאו רק לאחר שחיילי הקבוצה הקודמת חזרו – אחד תמורת אחד. יציאה של 48 שעות בניכוי זמן הנסיעות, משאירה אולי 30 שעות נטו בבית, לכל היותר. בנוסף, האחריות שהחבר הבא שיצא תלוי בהגעתך חזרה, מלחיצה ומצמצמת עוד יותר את זמן השהייה בבית. כמה שמח הייתי שסידרו לי כרטיס טיסה מפאיד לנתב"ג, מה שיכול להקטין מאוד את זמן הנסיעות, ולהגדיל בעוד מספר שעות את שהייתי עם המשפחה. שמחה לחוד, ומציאות לחוד... ועוד נגיע לזה!

הדינמיקה לפני היציאה לחופשה ראשונה הייתה מאוד מרגשת. בארבע השנים האחרונות, מאז אימון ההסבה לתותחים מתנייעים על זחל"דים (במקום תותחים נגררים), נוצרו קשרי ידידות בין המשפחות של חיילי פלגה 1, בסוללה ב' של הגדוד, וכיוון שעד היציאה הזו לא היה קשר עם המשפחות, רבים מחברי ביקשו לצלצל לנשותיהם, או להוריהם, למסור ד"ש ולומר שהכול כאן בסדר. ניחנתי בזיכרון מצוין, וביקשתי שיאמרו לי את מספרי הטלפונים, ומבלי לרשום את המספרים (כי לא היה עליי עט), הבטחתי לצלצל. כדי להסיר דאגה מליבם, חזרתי לכל אחד (מתוך שמונה שביקשו) על מספר הטלפון שנתן לי, והייתי בטוח שהם עדיין לא היו משוכנעים בהצלחת המשימה.

ובכן, הסיעו אותי לשדה התעופה בפאיד, ועם כרטיס ביד עליתי למטוס ההרקולס שכבר היה בהתנעת מנועים לקראת הטיסה. אבל, בעודו מרים את המדף האחורי, השלב האחרון בהכנות לטיסה, נשמעו צפירות מחרישות אוזניים של אמבולנסים דוהרים לכיוון המטוס וחמישה אמבולנסים נעצרו בחריקת בלמים ליד המדף האחורי, שעכשיו החל להיפתח. כיוון שהמטוס היה מלא, והאמבולנסים פלטו אלונקות שעליהם חיילים, הבנו את שהולך להיות... לא מעט חיילים, ביניהם אני, הורדנו מהמטוס, כדי לפנות מקום לאלונקות הפצועים, ומה רבה אכזבתנו כשנודע לנו שהפצועים הם חיילים מצריים! שהוטסו לארץ לטיפול רפואי. לא נותר לי אלא לחזור בטרמפ מפאיד לאזור הגשרים ומשם לתפוש טרמפ הביתה. הלכו שלוש שעות מהחופשה...

הגענו לגשרים, ושם הצטרפתי לקבוצה של כ-20 חיילים הממתינים לתפוס טרמפ לארץ. השעה הייתה כבר שעת בין ערביים והתנועה צפונה הייתה דלילה, ולאחר המתנה לא קטנה, עצרה לנו משאית שהביאה אספלט שחור לסלילת כבישים מעבר לתעלה, והייתה בדרכה חזרה לארץ. בזריזות, טיפסנו על משאית האספלט, שכמובן לא היו בה ספסלים לשבת, ורצפתה הייתה מלאה בשיירי אספלט שחור, מדביק. בלית ברירה, נעמדנו סביב היקף ארגז המשאית, מחזיקים בדפנות, וקופצים בלא הכנה על כל מהמורה שהייתה בכביש, והיו רבות כאלה, מגבירים אחיזתנו בדפנות ארגז המשאית כדי לא ליפול על שיירי האספלט. הימים ימי נובמבר, הלילה הגיע והרוח נשבה והקיפאה את החיילים שבמשאית, וכמו באיזו פקודה בלתי נשמעת, כל החיילים התקבצו לדבוקה אחת בחלקו הקדמי של ארגז המשאית, מגנים זה על זה מהרוח ומחממים זה את זה. לאחר כשלוש שעות נסיעה, מהירה וקופצנית, הברכיים שלנו החלו לכשול, ונפילות לרצפת הארגז התרחשו בזה אחר זה, כשהבגדים מוכתמים באספלט השחור. בעודנו בוכים בליבנו פנימה על מר גורלנו ומסתירים את הפנים בכל פיסת בגד אפשרית מפני הרוח, עוקפת אותנו שיירת אוטובוסים של אגד שהסיעו שבויים מצריים לכיוון הארץ, יושבים בנוח, זוגות, זוגות, מוגנים מהרוח ומהקור, בעוד אנו נושכים שפתיים ומרטיבים אותן ברוק כדי להקטין את פגיעות הקור והרוח, שלא ייסדקו וידממו.

בערך בחצות הלילה, ירדתי מהמשאית בצומת יד מרדכי, ושמתי פעמיי לטרמפיאדה לכיוון באר שבע. טלפונים עדיין לא היו בצידי הדרך, ולאשתי לא היה מושג שאני בדרך הביתה. וכך, כששערי גדל פרא, עם זקן של 40 יום, ובגדיי מרוחים באספלט, המתנתי לטרמפ הגואל שייקח אותי לבאר שבע, ולאחר כשעה וחצי הגעתי לדלת ביתי, מהסס לצלצל בפעמון הדלת בשעה כה מאוחרת, כיוון שאשתי לא מצפה שאגיע וצלצול בשעה שכזו עלול להוביל אותה למחשבות הגרועות ביותר, ושמה לא תעמוד בכך. חיכיתי עוד דקות ארוכות עד שלחצתי על הפעמון, כי האפשרות האחרת הייתה לחכות עד לשעות הבוקר, וילכו עוד שש שעות מהחופשה... לחיצה על הפעמון הקפיצה את אשתי, ששאלה בבהלה ובקול רועד,

'מי זה?' אמרתי שאני בעלה, שמעון. אבל תלאות המלחמה, ובמיוחד הדרך לבאר שבע שינו את קולי, שנהייה מעט צרוד, והמראה שראתה דרך העדשה שבדלת לא שכנעו אותה שאני אכן בעלה, והייתה צריכה לבקש סימנים כדי לוודא שאני הוא אני, עד שלבסוף פתחה בהיסוס את הדלת. מה שראתה מולה גרם לה לפרץ של בכי חנוק וחסר מעצורים, שהעיר את בני, שממיתנו הצטרף גם הוא למקהלת הבוכים, כולל אני, כמובן. אחרי חיבוקים מהוססים כדי לא לצבוע את אשתי ובני בשחור אספלט נכנסתי לרחצה חמה וארוכה כשאני מקרצף עצמי בכל ליפה שיכולה להסיר את הזוהמה שנדבקה בגופי במהלך כ-40 הימים האחרונים, אכלתי ארוחה ראשונה, שכמותה מזמן לא אכלתי, ותוך כדי שחזור מאורעות שקרו גם אצלי, וגם בבית, שגרמו לאשתי פרצי בכי ואנחות מעת לעת, נפלתי שדוד, שבוי בקורי השנינה, ולא קמתי עד השעה 11 בבוקר.

דבר ראשון שאשתי רצתה לברר היה מה קרה איתי ב-17.10 סביבות השעה 12:00. אשתי הייתה מורה, ובשעה זו הרגישה מחנק, הודיעה למנהל בית הספר שהיא עוזבת את הכיתה, יצאה לפעוטון לקחת את הילד איתה, ויחד שוטטו ברגל, כשהיא חסרת מנוח, ללא כל מטרה, כשכל הזמן הרגישה שמשהו קרה לי, אך לא ידעה מה! אני איש ריאלי ולא מאמין בכוחות על, עד שהם טופחים על פניי במלוא העוצמה, כפי שקרה לי עכשיו! בבוקרו של אותו היום, הסוללה שלנו עברה לצד השני של התעלה, נתונה להפגזות מרגמות מצריות בתדירות גדולה והולכת. ממש באותה שעה שאשתי יצאה לשוטט חסרת מנוח הרגשתי מכת חום בראשי, אך בלהט הקרב המשכתי בביצוע המשימות, ורק בשעת בין הערביים, כשהייתה הפוגה, ונכנסנו לבונקר מצרי שהיה שם, הורדתי את הקסדה, ומה גדולה הייתה הפתעת לגלות שהקסדה חטפה רסיס של מרגמה שעשה חור גדול בשכבת המתכת וחימם אותה, אבל נעצר, בדרך נס, ולא פרץ את שכבת הקרטון הפנימית, ורק שיקע אותה מעט! מה שגרם לי להרגיש חום בקרקפת. הצלבת אירועים זו העלתה שוב בכי חנוק באשתי, ובעקבותיה גם בבני, ובעקבותם גם בי, כשאנו בוכים ודומעים שעה ארוכה. הרגשות עלו בפרץ בלתי נשלט עד שהבכי נעשה מעורב בצחוקים לא מובנים, וחוזר חלילה.

מייד בהמשך, אמרתי לאשתי שיש לי משימה חשובה, להתקשר למשפחות של שמונה חברים מהפלגה שאת רובם היא הכירה, כדי למסור ד"ש מהשטח, וכך עשיתי. המשימה לקחה כשעתיים של טלפונים חוזרים, עד שדיברתי עם כולם. את המשך היום בילינו בעדכונים של מה שקרה בחזית התעלה ובארץ. אשתי חשבה שאני בין היחידים שהתגייסו למלחמה, שכן היא הזכירה רבים מהשכנים שנשארו בבית, מסתתרים שלא ידעו שלא גויסו. ועוד אמרה, שלפני כשבועיים נסעה למספר ימים לאחותה שברמת גן, וראתה את כל עם ישראל בפארק הלאומי ברמת גן. מן הצד השני, אני אמרתי שלפי כמות החיילים שעברו לידינו בגשרים, יש לי הרושם שלא נותר איש בארץ! כמובן, כל אחד רואה את הצד שבו הוא נמצא, מבלי לדעת מה קורה בצד האחר. כלומר, היא צודקת, וגם אני צודק! יתרת היום הוקדשה לשיחות טלפון עם הוריי ואחיי, ועם הורי אשתי וקרוביה. בשיחות עם הורי אשתי ואחותה, היא חזרה על שאמרה להם אחרי הודעתה של גולדה מאיר שמיטב בנינו עברו לצד השני של התעלה, שאני בין אלה שעברו לצד השני של התעלה, והם אמרו לה אז, שהיא השתגעה, מהיכן את יודעת? חזרו ושאלו, והיא השיבה, מאופי שירות המילואים האחרון שלפני המלחמה.

הערב הגיע כשאני מעט נינוח מתלאות המלחמה, ומצפה לשינה טובה במיטה אמיתית, אבל מוצף רגשות מהמפגש ושיחות הטלפון עם האהובים לי, ואחרי ארוחה טובה, שאשתי עמלה עליה, הלכנו שלושתנו לישון יחד, חבוקים ומרוגשים. בבוקר, בני שגילו רק שנתיים וחצי, נצמד אליי בכל משך שהותי הקצרה, ואשתי סיפרה שהגננת הסבה את תשומת ליבה שהילד שהיה משרבט במגוון צבעים, החל לשרבט בצבעים שחור ואפור בלבד, מה שאומר הרבה על הרגשות שהוא לא יכול היה להביע במילים. עוד היא סיפרה, שמאז שגויסתי הם ישנו יחד כל לילה, ובאשמורת בוקר אחד היא מתעוררת לשמע קולות, ומגלה שהוא הוציא את כל הצלחות מארונות המטבח והניח אותם באופן מסודר ברצפה, סביב המיטה הזוגית שישנו בה. באותו יום של החופשה, דאג לומר לכל שכן שפגשנו, שאבא שלו הגיע הביתה, ואמר זאת בשמחה ובחיוכים.

למחרת בבוקר קמתי בסביבות השעה 6:00, ולשאלתה של אשתי מדוע אני לא ישן עוד שעה, עניתי שאני צריך לחזור מוקדם כדי לאפשר לקבוצה הבאה לצאת הביתה מוקדם ככל האפשר. זוכרים? היציאה של האחד תלויה בחזרה של השני. לאחר ארוחת בוקר משביעה, הכנסתי לתרמיל את כל שאשתי הכינה שאקח, והיא הסיעה אותי לצומת בארי, משם יצאו הסעות מסודרות לכיוון הגשרים. היה קשה להיפרד, אבל כנחמה אמרתי לה שמעתה, אם הפסקת האש תישאר יציבה, אני אמור לקבל יציאה של 48 שעות, אחת לשבועיים, מה ששימח אותה מאוד, וכך אכן קרה.

הגעתי לאזור הגשרים, שם נותר הגדוד שלנו עד לסוף חודש מרץ 1974, ומצאתי שאני חזרתי הראשון ובכך אפשרתי לאחד להקדים ולצאת. כמובן, אמרתי לכל אחד מהשמונה שביקשו, שאכן דיברתי עם האישה או ההורים, וגם הבאתי להם ד"ש וחדשות מהמשפחות בארץ. ליתר ביטחון, כדי שיאמינו שאכן דיברתי עם המשפחות, חזרתי לכל אחד על מספר הטלפון שנתן לי, מה שאכן שכנע אותם שמילאתי את בקשתם. אסיים בקוריוז קטן – במלאת שבע שנים למלחמה, נפגשנו כל אנשי פלגה 1 של סוללה ב' ובנות זוגם, בביתו של אחד החיילים. אחד החברים שביקש שאתקשר להוריו, הספיק להתחתן וללדת ילד, וכדי להגיע למפגש השאיר את בנו התינוק אצל הוריו. במהלך המפגש, ביקש להתקשר להוריו לברר את מצב הילד, אך מסיבה כלשהי לא הצליח לזכור את מספר הטלפון של הוריו, ואני שלפתי את המספר מזיכרוני."

סיפר שמעון גבאי, חייל בפלגה 1 של סוללה ב' בגדוד נ"מ 208: "לאחר שהפסקת האש התבססה, עדיין היו משמרות של ארבע שעות על כיסא התותחן, שכל מטרתן הייתה להיות מוכנים למקרה שמטוס מצרי שכח שיש הפסקת אש. בפועל, זה לא קרה, והמשימה העיקרית הייתה כיצד להתמודד עם ארבע שעות משמרת, שנראו כמו נצח. הפתרון הזמין היה לקרוא ספרי רומנים והרפתקאות, שהיו בשפע. אך אחרי שסיימתי לקרוא שלושה ספרים כאלה, הבנתי שהתכנים לא מדברים אליי, ויש למצוא דרך אחרת להעביר את המשמרות על כיסא התותחן.

אחרי מחשבות מרובות עלה בדעתי רעיון פרקטי. מלחמת יום כיפור מצאה אותי תלמיד בשנה ב' של המחלקה לפיזיקה של אוניברסיטת בן גוריון, וחשבתי שאם אביא ספרי פיזיקה ומתמטיקה אוכל להעביר את המשמרות על הזחל"ד (ואולי, גם בין המשמרות) בעיון בספרים אלה. דבר זה נראה לי פתרון אידיאלי, שכן את שעות ה"בטלה" במשמרות אוכל לנצל ללימוד נושאים שאני עתיד ללמוד באוניברסיטה לאחר שאשתחרר משירות המילואים. פתרון מעולה, חשבתי, והמתנתי בקוצר רות לתורי ליציאה לחופשה של 48 שעות, שניתנה לנו אחת לשבועיים בממוצע. אך מה רבה אכזבתי לאחר שחזרתי מהחופשה הראשונה מצויד בספר פיזיקה ובספר מתמטיקה. הסתבר לי שהאווירה בשטח לא מאפשרת ללמוד נושאים הדורשים התנתקות טוטלית מהסביבה, ומחשבה מתמשכת ללא הפרעות, עד להבנה מלאה של הנושא הנלמד! כלומר, כל שאפשר הוא להחזיק ספר קריאה קל, שלא דורש התעמקות, וניתן להפסיקו בכל רגע, ולחזור אליו כשיהיה אפשרי, מבלי שקטעת את קו המחשבה (כי אין מחשבה בקריאה מסוג זה). אבל, כאמור, בסיפור הזה כבר הייתי, והיה ברור שלי דבר זה לא מתאים. יש לכן למצוא דרך אחרת להעביר את המשמרות על כיסא התותחן.

וכך מצאתי עצמי חוכך בדעתי, מה הפעילות ש"תהרוג" את שעות התורנות הארוכות, שאוכל להפסיק אותה מכל סיבה שלא תהיה, ואוכל להמשיך אותה בקלות, מאותה נקודה שבה הפסקתי? וכמובן, פעילות זאת צריכה לתת לי סיפוק וחדווה. לא הייתי צריך לחשוב הרבה, וכמו "צעקה" עלתה במוחי – מלאכת יד! בסדר, אמרתי, רעיון מצוין, אבל מלאכת היד צריכה להתבצע על כיסא התותחן, באופן המאפשר מעבר מידי לתפקידו של התותחן, אם ההתפתחות בזירה תחייב זאת! ולחזור לנקודה שבה הפסקתי כשאוכל להמשיך במלאכה. ברגע שהגדרתי את התנאים האלה, היה ברור לי שמלאכת היד תהיה **"לרקום גובלן"**, מלאכה שהייתה נפוצה באותן שנים (כמובן, לנשים בלבד). כזוג צעיר, זכרתי שאשתי, דפנה, ז"ל, רקמה שניים-שלושה גובלנים שקישטו את קירות הדירה שלנו, וחשבתי שיהיה נחמד להוסיף לקירות ביתנו גובלן שנרקם על ידי, במהלך המשמרות על תותח נ"מ. כיוון שבאותם

ימים אפשר היה להשיג קשר טלפוני הביתה, לא יכולתי להתאפק, ובשיחת טלפון ביקשתי מאשתי לקנות תמונה גדולה לרקמת גובלן, יחד עם חוטי רקמה בצבעים המתאימים, וכלי רקמה, כנדרש. ואכן, כשהגעתי הביתה בחופשה הקרובה, מצאתי מוכן את כל שנדרש לרקום גובלן במידות 80x60 ס"מ, שנושאו – חסידים לומדים תורה, כשכל החומרים ארוזים היטב בתיק קומפקטי. אשתי לא הייתה דתיה, ולא ציפיתי שתקנה את תמונת הגובלן שקנתה, אבל במצב של מלחמה, כנראה חשבה שתמונה שכזו תשמור על בעלה.

מעולם לא ששתי לחזור מחופשה, כמו מחופשה זו, רציתי כבר לבחון איך ניתן לרקום גובלן במהלך המשמרת על הזחל"ד. במשמרתי הראשונה לקחתי איתי התיק שהכיל את חומרי הרקמה, והיססתי איך הדבר יראה לחברי בפלגה, ורק לקראת אמצע המשמרת העזתי להתחיל במלאכת הרקמה. מייד הגיעו חברי הפלגה שהשתאו לראות אותי רוקם, ועד סיום המשמרת לא רקמתי דבר. בזה אחר זה הגיעו חברי לפלגה והייתי צריך להסביר כיצד הגעתי להחלטה לרקום גובלן על הזחל"ד הפונה לחוף האגם המר. היו שאלות ותהיות, אבל מרביתם הבינו את הנימוקים שלי שהביאו אותי לעסוק במלאכת הרקמה במקום לקרוא ספרי רומנים ומתח, או סתם לתהות בשקט הקיים ולהמתין לסיום המשמרת. במשמרות הבאות הקדשתי בסביבות 30% מזמן המשמרת לפעולת הרקמה, כשאני שמח לראות איך התמונה קורמת עור וגידים, וזמן המשמרת עבר במהירות שלא זכורה לי קודם. חברים שבאו להחליף אותי במשמרת, שראו איך התמונה מתקדמת, הציעו לי בהומור להמשיך גם במשמרת שלהם, במקומם. כך חלף יום ועוד יום, כשאני ממתין למשמרת שלי בשקיקה, להמשיך ברקמה שהתקדמה יפה. הייתי גאה במלאכת ידי, ובכך שהמשמרות עברו להן ביעף! יום אחד בעודי שקוע בעבודת הרקמה בכיסא התותחן ראיתי המולה סביבי.

הסתבר שעיתונאים מחו"ל, שקיבלו בפעם הראשונה אישור לחצות את התעלה ולהתרשם מפעילות צה"ל מעבר לתעלה, הבחינו בפעילות המוזרה של חייל נ"מ היושב על משמרתו ורוקם גובלן. הם ביקשו לצלם אותי על כיסא התותחן רוקם גובלן, אבל חשבתי, אולי בטעות, שזו לא התמונה שצריכה להופיע בעיתונות העולם, והסכמתי, בהמלצת המלווה שלהם, לצלם אותי ללא הגובלן. אני מניח שבמלל שכתבו כשפרסמו את התמונה שצילמו, תיארו באריכות שחייל הנ"מ היושב על התותחן רוקם גובלן.

היה זה מפגש מרגש עם עיתונאי חו"ל, שהותר להם לשאול אותי מספר שאלות אישיות עליו. אבל בזאת נגמרה האפיזודה והמשכתי ביתר שאת להשלים את הגובלן, שבחישוב מקורב הקדשתי לפעולת הרקמה כ-400 שעות עבודה. סיימתי את הגובלן כחודש לפני השחרור מהמילואים, שנמשך שישה חודשים והניב חוויות מרובות של קרבות, הפלת מטוסים מצריים, קיום שגרה של הווי צבאי, חברי, בישולים, טיולים בסביבה, ועבורי גם רקמה של הגובלן. בזה, באו ששת חודשי המילואים לסיומם, וחזרנו הביתה בשמחה רבה, להשלים את שהחסרנו בששת חודשי המילואים, ולתכנן את אשר עלינו לעשות.

כחודשיים לאחר החזרה הביתה, קיבלתי מעטפת דואר שהכילה תמונה שצילם אותי עיתונאי בריטי בשם רוג'ר ראדפורד, מלונדון המשמש עיתונאי בסוכנות הידיעות "אסוסיאשן פרס". התמונה, הכיתוב בגב התמונה, והגובלן, מופיעים בתמונות הבאות.

חייל נ"מ רוקם גובלן על הזחל"ד לחוף האגם המר.

קליטת מערך ה"צ'פארל", הקמת גנמ"מ 946 במלחמת יום כיפור

תיאר אל"מ בדימוס אלי קינן:

מארגנים משלחת לארצות הברית

בעיצומה של מלחמת יום הכיפורים, 12.10.73, האמריקאים הודיעו שהם מוכנים להעביר לצה"ל מערכות טילי נ"מ מסוג "צ'פארל" מהמחסנים שלהם. עם קבלת ההודעה הוחלט לארגן בדחיפות משלחת שתצא לארצות הברית ללמוד את המערכת. הרכב המשלחת יהיה כזה שיהווה בעתיד את השלד להקמת גדוד נ"מ מתנייע 946.

באותה תקופה שירתי כראש מדור מבצעים במפקדת הנ"מ (קהנ"מ) ובאותו יום נקראתי למפקד הנ"מ שהטיל עליי לעמוד בראש המשלחת לארצות הברית ולהיות המג"ד בעתיד. בתור סגן צורף אליי רסן צבי מאור. המשלחת כללה חיילים מכל שכבות החיול: 30 טירונים מ-ביסנ"מ, תשעה צוערים מקורס קציני נ"מ, ושמונה טכנאים מיחידות נ"מ. שלושה מפקדי סוללות "נשלפו" מגדודי נ"מ 40 מ"מ שהיו כבר פרוסים מבצעית בבסיסי חיל האוויר - סגן פולג אליעז מגדוד 945, סגן בוקק אבי מגדוד 882 וסגן בייליס אלי מפלוגת הטירונים.

ב-16 באוקטובר המראנו, 52 חיילים, במטוס ג'מבו מטען לניו יורק ומשם במטוס הרקולס ל-אל פאסו, (לבסיס פורט בליס בטקסס). לאחר בסך הכול כעשרים שעות טיסה, יצאנו בשיירה למחנה האימונים בריו גרנדה.

מחנה אימונים בריו גרנדה

מחנה האימונים היה במרחק של כ-60 ק"מ מפורט בליס, ממוקם בסמוך לשטח האש לניסוי טילים (white sands). האמריקאים התייחסו לכל האימון בסודיות וביסודיות, החל מנחיתת המשלחת ועד לסיום הקורס. תחילת הקורס הייתה בהכשרת החיילים לנהיגה בנגמ"ש, הכשרה שגובתה ברישיון נהיגה מקומי. סביב המחנה הייתה אבטחה ממונעת של הצבא האמריקאי שמנעה "מכוחותינו" לדבור יתר על המידה במרחבי שטח האש.

יום האימונים היה ארוך ואינטנסיבי החל מן הבוקר עד שעות מאוחרות. ההדרכה בוצעה בשפה האנגלית ולפי הצורך היה תרגום בעברית. המדריכים היו "בוגרי וייטנאם" עם ניסיון שטח עשיר, אבל יחד עם זאת ברמה שנדרשה מהם בלבד.

בסוף כל יום אימונים התכנסנו במועדון לצורך חזרה ושינון החומר שנלמד באותו יום. במסגרת המפגש הזה גם קבענו את המונחים בעברית למרכיבי המערכת ולתורת הלחימה וסיכום החומר שנלמד, כולל מילון מונחים מקצועיים.

כל החומר שנלמד וסוכם באותו יום, נכתב בכתב יד על גבי סטנסילים (נייר שעווני ששימש לשכפול מסמכים. ב-73' עדיין לא היה מחשב ולא מכונת צילום). כל מה שהודפס על הסטנסילים שימש אותנו במשך למעלה משנה, להכשרת הקורסים הראשונים כשהגדוד שימש עדיין גם כבית ספר להכשרת דרקון.

צריך להדגיש שהשהייה בקורס בריו גרנדה, כאשר בארץ מתנהלת מלחמה עקובה מדם, יצרה לא מעט מתח אצל כולנו. הנהלת בית הספר בפורט בליס הקליטה עבורנו, מדי יום, את החדשות ששודרו בערוצי הטלוויזיה המקומית ומי מאיתנו שעדיין נשאר ער, יכול היה לצפות במחזות קשים של המלחמה באזור התעלה, מחזות לא קלים ומאוחר יותר התקדמות כוחות צה"ל עד הק"מ ה-101 וכיתור הארמייה השלישית. אין ספק שאווירת המלחמה הייתה מניעה בלתי רגיל בהצלחת המשימה.

קצב האימונים היה טוב אבל בכל זאת, ביקשנו מן האמריקאים לאפשר לנו להתאמן גם בשבת. האמריקאים לא היססו לרגע והם אישרו את בקשתנו וכמחווה, הם התנדבו לוותר על חופשת יום ראשון שלהם. כך סיימנו את ההכשרה ב-16 ימים כולל יום פריסות ויום מטווחים (בהשוואה לשבעה שבועות של קורס תקני אמריקאי). האימונים כללו לימודים עיוניים ופריסות סוללה שכללו נהיגה ופריסת הכלים, כיוונום ותפעול תקלות. לסיום בוצעו מטווחים של 12 טילים שמתוכם פגעו עשרה במטרותיהם. יחד עם זה צריך לציין שלא הייתה ירידה לעומק כפי שנהגנו בהדרכת הקורסים בארץ.

מזכרות מפורט בליס

ממחנה האימונים חזרנו לניו יורק לסוף שבוע וביום ראשון 4.11.73 המראנו ארצה עם ראש הממשלה גולדה מאיר, שחזרה מפגישתה המפורסמת עם נשיא ארצות הברית ריצ'ארד ניקסון. במטוס עם גולדה שמענו לראשונה על כמות הנפגעים של צה"ל במלחמה – האווירה הייתה קשה.

מערכת הצ'פארל – יחידת אש דרקון

ה"צ'פארל" היא מערכת טילים קצרת טווח תוצרת ארצות הברית, מבוססת על טיל אוויר-אוויר סיידווינדר מונחה א.א. שכיניו בח"א היה דָּקָר – ומכאן קיבלה המערכת את הכינוי "דרקון".

המערכת מתנייעת על רכב זחלי מסוג M-730 שעליו מורכב משגר טילים מסוג M-54 המסוגל לשאת ארבעה טילים המוכנים לשיגור מידי ושמונה טילים נוספים הניתנים להטענה בזמן קצר.

בצבא ארצות הברית, פעלה המערכת במשולב עם תותחי M-163 וולקן כאשר הוולקן יועד להעסיק מטרות בטווח קצר, בעוד ה"צ'פארל" יועד לפעול כנגד מטרות בטווחים ארוכים יותר.

שיגור הטיל נעשה על ידי הכוון בצידוד של הצריח באמצעות מוט היגוי, בעקיבה ויזואלית אחר המטרה והמתנה לרכישת המטרה - על ידי ראש הבית של הטיל (קבלת "צליל טיל"). עובדה זו הגבילה את מערכת ה"צ'פארל" להפעלה בשעות היום בלבד.

מעטפת הביצועים של המערכת מ-500 מטר ועד 4,500 מטר למטרה מתרחקת למערכת ה"צ'פארל" אפשרות של חציית מכשול מים (לאחר התקנת ציוד ציפה).

מתארגנים בביסנ"מ 883 בהרצליה

זה היה רק טבעי שהתארגנות הגדוד תהיה במרכז הארץ ואין מתאים יותר מבית הספר לנ"מ שהיה פנוי יחסית לקלוט את הקמת הגדוד. בתחילת נובמבר הגענו לבית הספר לנ"מ ונכנסנו לקצב עבודה עמוס מאוד. את הטירונים שחררנו לסיום הטירונות והסמכה. הצוערים גם הם שוחררו להשלמה חילית והסמכתם לקצונה. רוב הזמן נוצל לגיוס כ"א וציוד חיוני שהיה חסר מאוד להקמת הגדוד. כאשר עיקר המאמץ היה בהכנה של הצוותים והסוללות בעדיפות לקראת הגעת הכלים מחו"ל.

במחצית נובמבר הגיעו שתיים עשרה מערכות נשק לנמל חיפה. בלילה גשום נכחנו במקום בעת פריקת הכלים, העמסתם על קרונות רכבת ומשם לבסיס אחזקה לצורך בדיקה של המרכבים, ולאחר מכן הועברו לבמצ"א (יחידה של ח"א) לבדיקה טכנית של תחנות השיגור. ומשם היישר לביסנ"מ.

יחידת אש דרקון במארז - על גבי המסילה

פריסה לסואץ ועדבייה – נובמבר 1973

בתום הקרבות בדרום לקראת סוף אוקטובר '73 צה"ל כבר השלים את הכיתור של הארמייה השלישית המצרית כשכבשה את נמל עדבייה במערב מפרץ סואץ, והתייצב על הק"מ ה-101 מקהיר, על כביש קהיר-סואץ. כוחות הארמייה המכותרת כללו כ-30,000 חיילים וכ-300 טנקים אשר עמדו תחת איום של מחסור במזון, מים, דלק ואמצעי לחימה. הפריסה לסואץ הייתה לאחר הפסקת האש השנייה בין צה"ל והצבא המצרי.

מטרת הפריסה של יחידות האש הייתה השתתפות במארב של כוחות צה"ליים למנוע העברת אספקה אווירית לארמייה השלישית (המצרית) המכותרת. תוך כדי ההתארגנות בביסנ"מ, במחצית נובמבר, נדרשנו להכין בדחיפות שתי יחידות אש מאוישות ומזוודות לפריסה במפרץ סואץ.

שתי יחידות האש בפיקודם של סג"מ יעקב ברוש וסג"מ גדי בן חמו יצאו מביסנ"מ בלילה בתנועה על גבי הזחלים לשדה התעופה, שם המתינו להם שני מטוסי הרקולס שהטיסו אותם לסואץ. הצוות של גדי התמקם בעיר סואץ והצוות של ברוש התמקם בעדבייה".

על הפריסה מספרים גדי בן חמו ויעקב ברוש:

פריסה בעיר סואץ - גדי בן חמו: "הצוות שלי התמקם בעיר סואץ, בצוות איתי היה רענן גילאון ככוון וטכנאי ציוד קרקע כתגבור לצוות. העיר סואץ הייתה נטושה והרוסה, מבנים רבים היו מפוצצים ותלי חורבות בכל פינה.

השליטה בעיר הייתה באחריות של כוח צנחנים. המשימה של הצנחנים הייתה גם לאבטח אותנו בתוך העיר ובתנועות בלילה לתוך המזח וחזרה. קיבלנו מבנה נטוש ששימש אותנו למגורים ואחסנת הכלי לצורך הסתרה ביום ורק בחשיכה היינו יוצאים למשימה במזח בליווי כוח צנחנים ולקראת אור ראשון עוזבים את העמדה וחוזרים לחניון.

המזח היה בנוי צר מאוד באורך של מאות מטרים ומשני צידיו היה בנוי קיר מגן שאפשר לנו תנועה שקטה ומוסתרת עד קצה המזח שם היינו פורסים מדי לילה וממתינים לדחירת המסוקים במטרה להפילם.

בלילות זיהינו תנועת מסוקים לכיוון הארמייה השלישית, הצלחנו לעלות עליהם בכוונת אך לא התקבל צליל טיל, עקב הטווח הגדול, עובדה שתסכלה אותנו מאוד. שהינו בסואץ מספר שבועות עד לחתימה על הסכם הפרדת הכוחות שנערך בקילומטר ה-101 בתיווך האמריקאים.

פריסה בעדבייה - יעקב ברוש: "יחידת האש בפיקודי קיבלה משימה מיוחדת וחריגה לפרוס בגזרה הדרומית המצרית בנמל עדבייה שסמוך לעיר סואץ. הצוות התארגן לקראת ביצוע המשימה, יחידת אש מזוודת בזיוד מלא ועם 12 טילי דרקון. רס"ן ישראל שר אל, קצין אג"מ מנ"מ דרום, תידרך את הצוות והובילו לנקודת הפריסה למזח שבנמל עדבייה בסמוך לסואץ.

המשימה הייתה משימת לילה. מארב נ"מ למסוקים המצריים המעבירים אספקה לכוחות הארמייה ה-3. התנועה לעמדה במזח בוצעה בחשיכה מוחלטת והנגמ"ש הובל בהכוונה מן הקרקע בתנועה לאחור, על מנת לאפשר יציאה מהירה מן המקום בעת הצורך. לקראת אור ראשון יצאנו מן המזח בחזרה לחניון יום שהיה במתחם של פלוגת צנחנים אליה חברנו. (בנוסף לכוחות שריון וצנחנים, היו גם כוחות נ"מ נוספים בגזרה מגנמ"מ 66 וגנמ"מ 291).

במשך כל תקופת שהייה בשטח שמענו מספר פעמים רעשים הדומים לרעשי מסוקים ניסינו לרכוש מסוקים אלו אך לצערי, ללא הצלחה".

פריסות הגדוד ברחבי הארץ

בסוף נובמבר 1973 כל יחידות האש כבר היו מזוודות כנדרש מבחינת כ"א וציוד אולם עדיין חסרים בעיקר בעלי מקצועות מיוחדים – מקצועות שלא קיימים בח"א מכונאי וחשמלאי נגמ"ש, אלה הגיעו טיפין טיפין מיחידות צה"ל.

בדרום הושגה הפסקת אש עם מצרים, אבל בצפון עדיין היו קרבות בחלק מן הגזרות ברמת הגולן, ועל כן הוחלט תחילה לעבות את ההגנה ליב"א.

ב 5.12.73 יצאה סוללה ג' של פולג אליעז לפריסה במירון

סוללה ג' – מירון. כל התמונות מאוספו של אלי קינן

זה המקום לציין שהגעת מערכת הנשק לסד"כ צה"ל – פיתחה ציפיות ולפעמים מוגזמות, ביכולת של המערכת לתת הגנה כמעט "לכל דיכפין". מלבד שתי יחידות האש שנשלחו לסואץ, נפרשו יחידות האש האחרות בצמדים: בבח"א 27, שבי ציון, רפידיים, אום חשיבה, טסה. פריסות שנמשכו לעיתים שבועיים או יותר.

במהלך חודש פברואר '74, חזרו, בהדרגה, כל הצוותים מן הפריסות לבית הספר לנ"מ, למעט סוללה ג' שנשארה בפריסה מבצעית במירון. את הזמן בבית הספר לנ"מ ניצלנו להדרכות ולהשלמות בכ"א וציד חיוני, לטובת הסוללות, לארגון ספרות מקצועית לקראת קיום קורסים בעתיד.

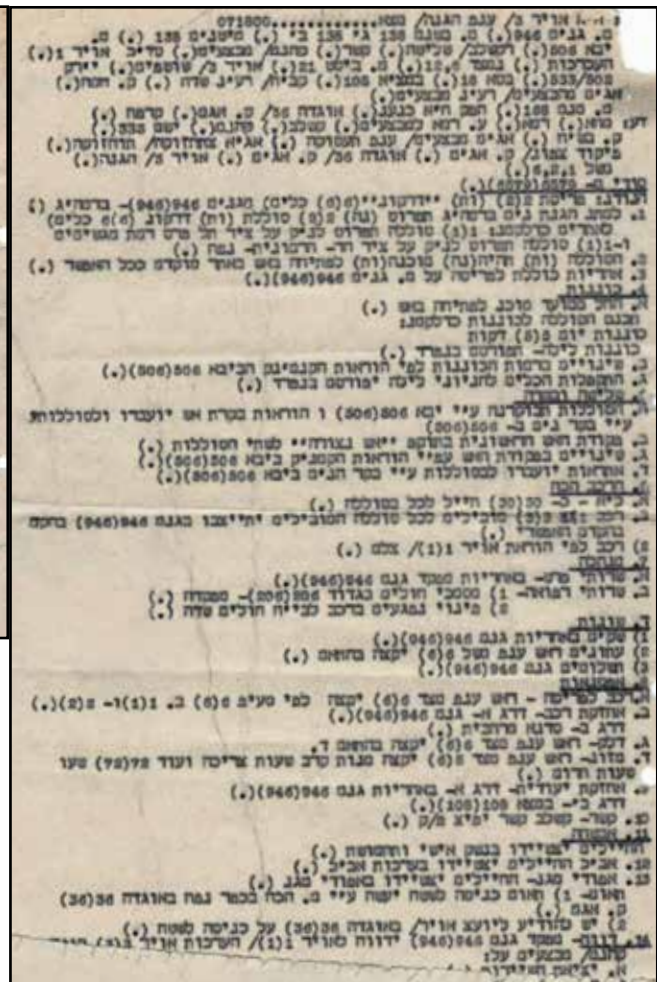
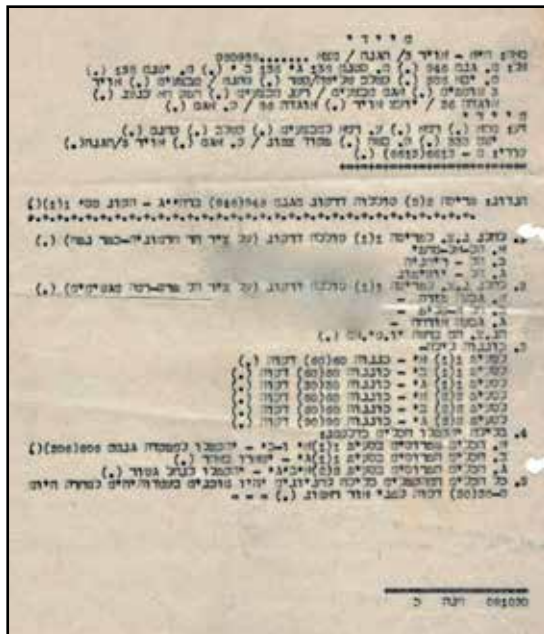
לראשונה העברנו (בביסנ"מ 883) קורס "דרקון" לחיילים שצורפו לגדוד מגיוס נובמבר '73. ההדרכה בוצעה ע"י קצינים ונגדים של הגדוד. ובאמצעות אותם סטנסילים ששכפלנו בארצות הברית.

סיום קורס דקון ראשון

עולים לרמת הגולן

למרות שליטה של צה"ל בכל הגזרות ברמת הגולן, הוחלט לתגבר את הגנת הנ"מ ברמת הגולן מחשש לתקיפות של מטוסים סורים. בתחילת חודש מרץ '74, יחידות האש צוותו וזוודו מחדש ולכל סוללה הוקצתה גזרה ברמת הגולן, מפקדת הגדוד התמקמה במשתלה סמוך לקוניטרה.

פקודת פריסה לרמה ג.
באדיבות ארכיון צה"ל

במשטלה

סוללה א', גזרה צפונית – מסו"ל אבי בוקק

פרסה לתל יוסיפון, ריחנייה ותל מחפ"י. מאוחר יותר פרסו הכלים למובלעת הסורית: לחאן ארנבה ועמדת אפאזור.

סוללה ב', גזרה מרכזית – מסו"ל אלי בייליס

פרסה ליד גשור, גבעת אורחה ותל פארס. מאוחר יותר פרסה למובלעת לצומת מע"ץ. צריך לציין שחלק מן העמדות בגזרה הזו (כמו ג'וחדר) הוחלפו עקב קשר עין עם כוחות סורים שלא הפסיקו לטווח את כוחותינו".

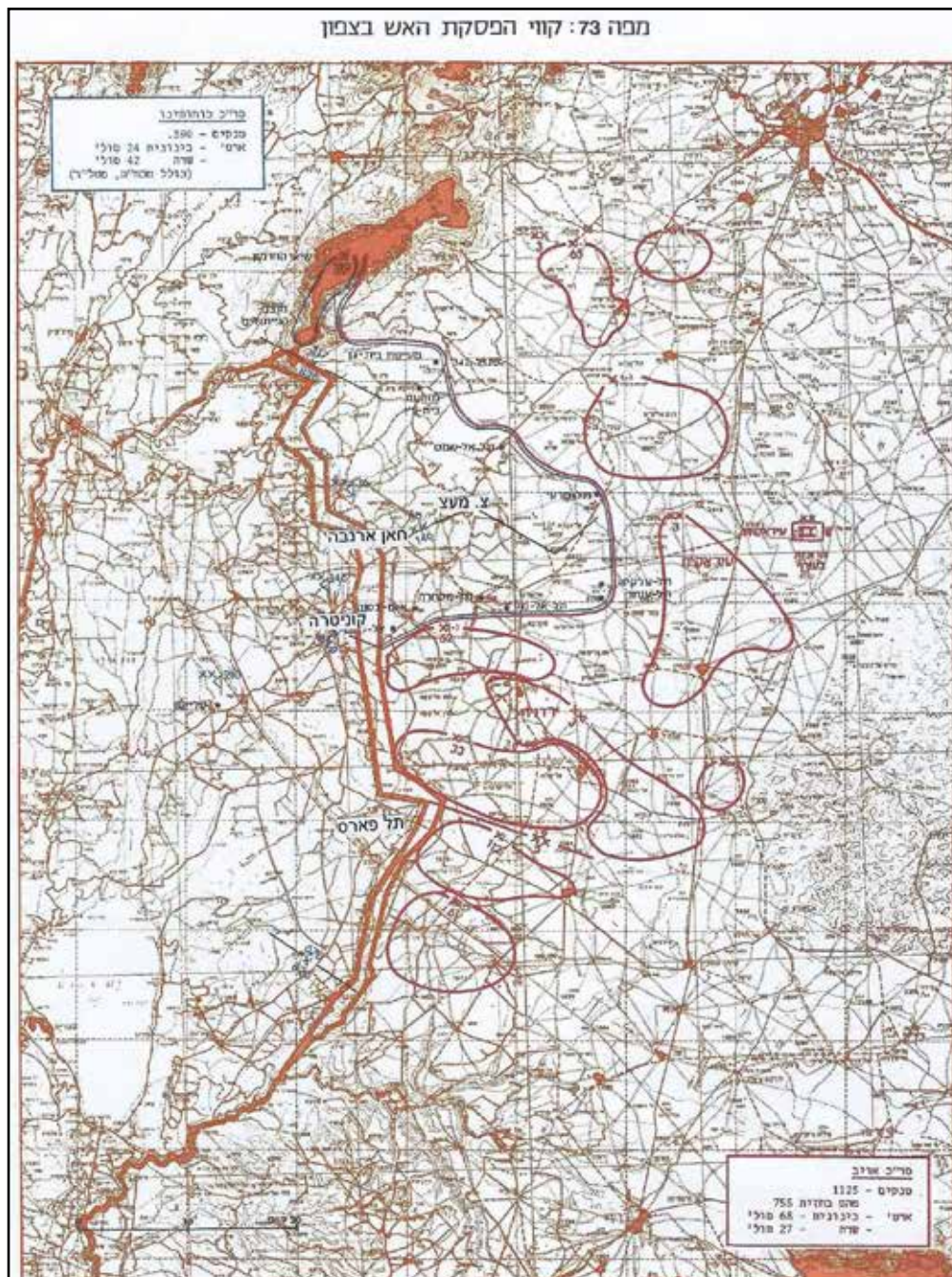
על הפריסה בתל פארס סיפר גדי בן חמו: "ברמת הגולן מפקדת הגדוד התמקמה בתחילה באזור קונטרה ואני עם הצוות שלי קיבלתי משימה לפרוס מדי בוקר לפני אור ראשון בתל פארס שבדרום רמת הגולן. בכל לילה בסביבות השעה 02:30 אחר חצות היינו יוצאים על גבי הכלים בתנועה דרך ציר הנפט לתל פארס בכדי להיות מוכנים לפתיחה באש באור ראשון.

זה היה סיוט לנסוע על גבי הכלים בקור העז של החורף ברמת הגולן. מדי לילה מעל שעה במשך מספר שבועות עד שמצאו לסוללה שלנו מקום בחושך במבנה נטוש ושם התמקמו.

בנסיעה מקונטרה לתל פארס היינו לוקחים את צינור חימום הצוות בתא הנהיגה, והיינו מחדירים אותו בתורנות לתוך המעיל על מנת להפשיר עד להגעה לעמדה. בתל פארס הצבא הסורי לא אהב את הרעיון שהתמקמו שם וכל הזמן היו מטווחים אותנו. ההר היה חשוף ולא היה לנו שום מקום להסתתר בזמן ההפגזות וכל פעם ששמענו שריקת "יציאה" הייתי פוקד על הצוות לשכב על הארץ וכך עברנו את זה. באחת הפעמים חטפנו ארטילריה ממוקדת בהר ופגז אחד נפל מטר מהכלי, רסיס אחד פגע ברדיאטור ורסיסים נוספים פגעו במנוע הרקטי של שני טילים מתוך הארבעה שהיו על המשגרים. טיל אחד שוגר ונפל כמה מטרים מהכלי וטיל שני בער על גבי המשגר. חייל צוות אחד (קלמפנר) נפגע ברסיס ברגל ופונה. קיבלנו הוראה לנטוש את העמדה במהירות ותוך כדי הנטישה לא הפסיקו לטווח אותנו גם בזמן הנסיעה. בדיעבד הסתבר שחוליה סורית התמקמה בתוך העצים ודיווחה על מיקום הנפילות וכך הצליחו לטווח אותנו באותו היום.

תקופה ארוכה לאחר שירדנו מרמת הגולן כל שריקה או מנוע בק פייר של אופנוע, היו מקפיצים אותי והייתי נשכב מייד.

ליל הסדר במשתלה

התנגשויות ברמת הגולן נמשכו בירי טנקים ובעיקר בירי ארטילרי. אחד המוקדים לירי ארטילרי ישראלי היה תל ח'רה שם התמקמה תצפית סורית מרכזית בגזרה הצפונית שעשתה לא מעט צרות לכוחותינו.

לקראת ליל הסדר הוכרזה כוננות גבוהה ברמת הגולן מחשש לתגובה סורית. למרות הכוננות החלטתי לקיים את ליל הסדר במשתלה – שתי הסוללות ומפקדת הגדוד. לטובת עריכת הסדר שלחו אלינו רב במילואים שראה בזה שליחות מיוחדת. את שולחן הסדר ערכנו בחצר המשתלה. שולחן אחד ארוך ערוך כיאה לליל הסדר.

בגלל הנחיות הכוננות כל אחד ישב עם השכפ"צ ועל משענת הכיסא הניח את החגור, הקסדה והנשק תלוי בצד הכיסא. כמו שכתוב בספר שמות, יב, יא: "וְקָחָהּ תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים נֶעְלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם

וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם וְאָכְלֶתֶם אֹתוֹ בְּחֶפְזוֹן". הסדר לא היה ארוך גם כדי לאפשר לצוותים לנוח לקראת יציאה לפריסה לפני אור ראשון – אבל ליל הסדר הזה קיבל משמעות מיוחדת של חג החירות".

גדוד 946 מסדר יום הזיכרון לחללי צה"ל במשתלה בקוניטרה

על מלחמת ההתשה במובלעת הסורית ושיא החרמון – אפריל-מאי 1974 סיפר נתי שיפר: "אחרי פינוי הגדה המערבית של תעלת סואץ, נשלח גדוד 66 בחזרה לרמת הגולן, היישר למלחמת ההתשה ב"מובלעת הסורית". סוללה אחת פרסה להגנה על מוצבי החרמון (החרמון הישראלי, "הפיתולים" והחרמון הסורי) ואילו סוללה שנייה העניקה הגנת נ"מ לכוחות השריון במובלעת.

בצה"ל הוחלט לכבוש מחדש את שיא החרמון, אזור שפונה בחורף הקשה של ינואר 1974. ב-14.4.74 כבשו יחידות מיוחדות של צה"ל בפיקודו של עמירם לוין מחדש את שיא החרמון. חשיבותו המבצעית של המקום הייתה מכרעת, כי הוא שימש את הסורים לכיוון האש לעבר הכוחות הישראליים במובלעת. בצה"ל חששו מניסיון סורי לפגוע בכוחות על ידי מטוסים או מסוקים, והגדוד נדרש לשלוח צוות שיוכשר להשתמש בטילי כתף מדגם SA-7 "סטראה", שלל סורי מהמלחמה, כדי להגן על הכוחות. מפקדי, סגן יגאל מונביץ', לקח על עצמו את המשימה וביקש ממני להצטרף אליו. עברנו הדרכה קצרה על מערכת הנשק (שלא הכרנו, ולא עבדנו עם משהו דומה לפני כן), קיבלנו ארבעה טילים, וחברנו לכוח של קורס קציני חי"ר כדי לעלות ביחד איתם לשיא החרמון. הדרך נפרצה כמה שעות קודם, ויצאנו עם הנגמ"שים.

לפנות ערב הגענו לשיא החרמון. פרקנו מהנגמ"שים ובנינו עמדת שיגור מאבנים שהיו שם, מעל פתח מערה ששימשה מגן לכוחות. לימים הפכה המערה הזו לאחד מסמלי הלחימה של צה"ל במובלעת הסורית וכונתה "חצר המוות".

עם אור ראשון יצאנו לכוננות בחוץ ומה שקיבלנו זו הפגזה מטורפת על כל השטח. המערה הייתה קטנה מלהכיל את כל מי שהיה שם והיו נפגעים והרוג אחד שספג פגיעה ישירה. בכל פעם שהייתה הפסקה בירי אנחנו יצאנו לעמדה לכוננות. היו פעמים שקיבלנו התרעות מוחשיות בקשר מיחידת הבקרה האווירית במירון לקראת הגעת מטוסי אויב, אבל מטוסי חיל האוויר שלנו עשו את העבודה ולנו נשאר רק לספוג את האש.

התנאים בזמן הלחימה במובלעת הסורית היו קשים מאוד: הפגזות חוזרות ונשנות, צפיפות, מחסור במיגון ואוויר דליל – 2,814 מטר מעל פני הים. הכוחות הוחלפו בכל יומיים. אחרי 48 שעות קשות מאוד, תחת הפגזות כמעט בלתי פוסקות, הוחלפנו על ידי צוות נוסף שהורכב מקצין וחייל.

לוחמי הצוות השלישי, שהחליף את הצוות שהחליף אותנו, היו רב סמל שלמה עוזיאל (טורקו) וסמל עמי גפן. הנהלים קבעו שרק קצינים מוסמכים לתת פקודה לירות, אבל טורקו התנדב לעלות למוצב המסוכן.

ב-1974.4.21, באחת ההפגזות, הם ספגו פגיעה ישירה בעמדת השיגור שבנינו, טורקו נהרג במקום, ועמי שהיה במערה לא נפגע.

הלחימה הקשה בשיא החרמון הסתיימה בסוף מאי 1974 כשנחתמו הסכמי הפרדת הכוחות עם סוריה וכוחות צה"ל פינו את המובלעת כעבור כחודש, ב-25.6.74. הוויכוח הגדול האם כיבוש שיא החרמון היה נחוץ ושווה את המחיר הכבד לא הוכרע גם כעבור חמישה עשורים ומלווה את המדינה במובנים רבים עד היום".

מוקדש לרס"ל שלמה עוזיאל (טורקו) ז"ל ולסמל עמי גפן יבדל"א.

על התקופה סיפר יהודה פלד מפקד פלגה צעיר בגדוד 66: "בתחילת נובמבר הגיע אילן קלצ'קו, אמר 'זזים חזרה לרפידים'. 'למה?' 'לא יודע'. נוסעים'. ברפידים הסתבר שאוספים את הצוערים כדי שישלימו את ההשלמה החיילית. קיבלתי 48 שעות להיות בבית ואז בבית הסתבר גודל הפגיעה במחזור שלנו והמחזורים מעלינו ומתחתינו בבית הספר. בבית הספר לנ"מ סיימנו את ההשלמה החיילית תוך כשבועיים של חזרה ומבחנים. נשאלנו לאן אנחנו רוצים להשתבץ. אני שובצתי לגדוד 66. הגדוד בימים שמייד לאחר המלחמה פרס על גבעות ג'ניפה בפאתי פאיד על אגד תחזוקה. קיבלתי את הפיקוד על פלגה ותיקה מסוללה א' בפיקודו של רון תמיר, שהמלחמה תפסה אותה בתל-פארס משם הצליחו לצאת מהכיתור הסורי.

לאחר סיום השיחות בק"מ ה-101 גדוד 66 חזר לאל-עריש להתארגנות ומשם עלה לרמת הגולן. מפקדת הגדוד פרסה בין תל אביטל לקונטרה והסוללות ופוזרו משיא החרמון, חרמון סורי, חרמון ישראלי, והמובלעת הסורית. במובלעת ישבה פלגה בתל מרעי ופלגה בצומת מע"צ (Maas). כאן החלה מבחינתי תקופת ההתשה במובלעת הסורית. תקופה שנשארה איתי עד השנים האחרונות. המאפיין המרכזי של תקופה זו בכל ארבעת אזורי הפריסה הזכורים לי, היו ההפגזות (פרט לחרמון הסורי, שם משום מה כמעט לא הפגזו). המוצב הישראלי בחרמון, שיא החרמון וכמובן המובלעת. לכל אחד מהמקומות האלה היה מבנה הפגזה אופייני (Pattern), שדי מהר למדנו להכיר ובעיקר למדנו לחיות איתו. לסורים לרוב הייתה שגרה, לנו הייתה שגרה שהוכתבה במידה רבה על ידי מבנה ההפגזות.

אתיחס מכאן לכל אחד מארבעת אזורי הפריסה המשמעותיים שזכורים לי:

חרמון ישראלי – הפלגה פרסה בחצר המוצב ובהיקפו. לכל זחל"מ הייתה עמדת ירי ועמדת הגנה שהייתה יחסית מוגנת על ידי שלושה קירות. מעמדת המפיק"ק במוצב ניתן היה לראות היטב את שטח המובלעת הסורית כמו גם את עמק החולה ואצבע הגליל. בתקופה הראשונה עדיין ניתן היה לראות מדי פעם קרבות אוויר אוויר בין מטוסים למטוסים סוריים. תקיפות מטוסים על מוצב החרמון לא היו. מדי פעם היו מגיעות בקשר הפנימי של המוצב (כנראה תצפיות המודיעין) התראות על תצפית ב"מיגים" – אנחנו לא זכינו לראות אותם. ההפגזות על המוצב הישראלי לא היו סדורות. לא ניתן היה לדעת מתי הן מגיעות. הבעיה המרכזית איתן בשונה ממבנה הפגזות במובלעת או בחרמון הסורי היה שהן היו פתאומיות, מדויקות ומאוד מאוד אינטנסיביות. במובלעת למשל מבנה ההפגזה כלל את שלב הטיווח – שלב שאפשר לנו לזהות את המיקום היחסי שלנו ביחס להתקדמות "דיוק" ההפגזה, כך שהיה זמן לנתק את הח-10 ולדלג כמה מאות מטרים ימינה או שמאלה ולצאת ממעגל הפגזים. משחק שהיה נמשך לפעמים כמה שעות. משום שהיה מדובר בשלב תמידי של טיווח לרוב זו לא הייתה הפגזה צפופה ולרוב אלו היו פגזי 155 מ"מ. בחרמון שהיה מן הסתם מטווח מראש, ההפגזה הייתה צפופה, מרוכזת ומדויקת מאוד. הדילמה שלי כמפ"ל הייתה האם אני מוריד את התומ"תים לעמדות הגנה ומוותר על הגנת נ"מ או משאיר את הצוותים בעמדות הירי חשופים לחלוטין לפגיעות במהלך ההפגזות. בתקופה הזאת כבר היו לנו טילי SA-7 "סטרלות", ובסופו של דבר בהתאם לעוצמת ומשך ההפגזה הייתי מקבל החלטה האם להשאיר בכל עמדה מפעיל "סטרלה" ומספר 2 שיסייע לו לזהות ולאתר, להוריד את התומת"ים לעמדות הגנה או לשלב צוותי 20 מ"מ ועמדות "סטרלה".

לעיתים מפקד המוצב היה מקבל החלטה ומורה להוריד את הצוותים, לרוב הוא היה עסוק בעניינים אחרים וההחלטות נותרו שלי.

ההפגזות בחרמון הישראלי היו עבורי נקודת מפנה. הפסקתי לפחד מהשריקות או מהפגזים. בדיעבד, לאחר שיחות עם חברים, אני מבין שהיה כאן מנגנון הגנה. זו הייתה הדרך היחידה כנראה להמשיך ולתפקד כמפקד. האפשרות האחרת הייתה לצלול כמו כולם למחסה ולחכות שיעבור זעם. ואז מי נותן פקודות? מי רץ לחייל שנתקע או לחל"ם שהסתבר? אין גם וגם, יש או-או ואני כנראה בחרתי באפשרות הלא נורמלית שאפשרה לי לשרוד את החודשים האלה של הפגזות יום יומיות כמפקד. ב-2001 פגשתי בקיבוץ אילון את בועז צלליכין (ז"ל). בועז צלליכין היה בן כיתה ממושב לימן. במלחמה היה באחת היחידות המובחרות שישבו בחרמונים.

הוא פוגש אותי אחר צהריים אחד בקיץ 2001 בקיבוץ, מסתכל עליי ושואל: 'תגיד לי אתה נורמלי?' אני אומר לו: 'בועז, לא השתניתי מאז כיתה ה'. הוא אומר לי: 'אתה לא זוכר?' 'לא זוכר מה?' אני שואל. 'מה היה בחרמון?' 'היית בחרמון?' שאלתי אותו. 'כן, איתך, בהתשה, אתה לא זוכר אותי?' 'לא. מה היה בחרמון?' 'אז ככה', הוא אומר, 'בוקר אחד אחרי היכן בוקר שלכם ולאחר ששיגעתם את כל המוצב עם הרמקולים שלכם, התחילה הפגזה מטורפת כזו שלא הכרנו. הם הפגזו עם כל מה שהיה להם. אנחנו רצנו לעמדות משום שזו הייתה התרגולת כהכנה לתקיפת קומנדו או מסוקים סוריים, ואתה עמדת בעמדת המפיק שלכם בהפגזה מטורפת ובשקט הורית לצוותים לרדת למוצב ואז הלכת אפילו לא רצת והורדת באופן אישי זחל"מ אחרי זחל"מ לעמדות ההגנה שלהם. אתה לא זוכר?' 'ובכן אני לא זוכר את האירוע הזה. אני כן זוכר כמובן שההפגזות בחרמון היו חלק יום יומי כמעט מהשגרה שם'.

חרמון סורי – בחוויה שלי כמפ"ל התקופה בחרמון הסורי נתפסת כתקופת נופש, הפוגה, מנוחה. עלינו לסורי היכן שהוא בסוף ינואר תחילת פברואר. מלבדנו היה שם עוד כוח חי"ר/תצפית מודיעין קטן שתפקידו היה למנוע כיבוש הסורי על ידי קומנדו סורי ולבצע תצפיות. התבססנו בתוך המוצב עצמו – התומ"תים היו פרוסים סביב והגישה אליהם הייתה דרך ובאמצעות תעלות קשר. לאחר כיומיים החל לרדת שלג. השלג ירד מספר ימים. לא ניתן היה לצאת החוצה. חיכינו שיתבהר. כשהשלג פסק, יצאנו החוצה לנוף לא מוכר. כל הרכס היה חלק ללא כל בליטות. לא ניתן היה לזהות היכן התומ"תים קבורים. ירדו קרוב לשלושה מטרים של שלג. בתיאום עם מפקד המוצב, השתלבנו בשמירה ובמקביל התחלנו בחשיפה של התומ"תים והחזרתם לכשירות. דבר שלקח מספר ימים.

המאפיין המרכזי של התקופה הזו היה השקט. שקט מוחלט. טוטאלי. שקט שאופייני למקום שאין בו רוח ויש בו שלג. כלום לא זז. השקט הזה הוציא חייל אחד מדעתו. משום שהיו כל הזמן התראות על תקיפות אפשריות של קומנדו סורי, הוא החל לשמוע אותם. בסופו של דבר לא הייתה ברירה ונאלצנו לפנות אותו. בחרמון הסורי, אם אני לא טועה "זכינו" למספר מאוד מצומצם של הפגזות. אלו היו לרוב של מרגמות כבדות. את התיאור של האפקט של מרגמות 240 מ"מ אשאיר לשיא החרמון.

שיא החרמון – בסוף חודש אפריל, לאחר כחודש וחצי במובלעת הסורית, יצאתי סוף סוף לכמה ימים בבית. יצאתי לאחר שהפלגה נפגעה בהפגזה בצומת מע"צ (יסופר בהמשך). רון תמיר ארגן לי הקפצה לקיבוץ בג'יפ שלו. קודם כל היציאה מהמובלעת המופגזת לרמה הישראלית השקטה כבר לוותה בהרגשה של ירידת מתח כללית. כל הגוף נרגע. הראש נרגע ומפסיק לחשוב על אין סוף עניינים שהטרידות כל רגע ביממה. שריקות שמעידות על הפגזה מתקרבת. בלילה המתח ממתקפות קומנדו סורי. בעיות של חיילים, ושלל אלפי ענייני היום הכרוכים בטיפול בחמישה עשר לוחמים כל אחד עם הבעיות והצרות שלו והצורך לשמר הן משמעת צבאית הן מוכנות מבצעית. מפקדת הסוללה (ואני חושב שגם מפקדת הגדוד) באותו זמן כבר ישבה בווסט. (לקלעה עברנו רק ביוני) ירדנו דרך קריית שמונה משום שהיה צורך להוריד שם חייל כנראה ממפקדת הסוללה. כשעברנו בקרית שמונה, חשתי כעס עצום. לקח לי זמן להבין על מה אני כועס. כעסתי על האנשים שמסתובבים במרחק של פחות משעה נסיעה מעולם של מלחמת הישרדות שלא מסתיימת: ברחשים, לכלוך, הפגזות, תקיפות קומנדו, לילות בחניוני לילה הגנתיים/התקפיים על הטנקים או התומ"תים. לילות שמתמזגים לימים ואלו לילות שלא נגמרים. וכאן, שעה נסיעה מהדבר הזה אנשים חיים, הולכים ברחוב, בשקט, פלאפל, קניות... חשבתי

לעצמי איך זה שבזמן שאנחנו נלחמים (בעיקר על נפשנו) לא אכפת להם לאלה ובוודאי מן סתם הם לא יודעים או לא מודעים מה מתרחש כמה עשרות קילומטרים בודדים מזרחית להם. הנסיעה הזאת הייתה קשה מאוד.

הגעתי הביתה לקיבוץ אחר הצהריים. הורים, חברים, ארוחת ערב, קצת בנות ומתי שהוא לפנות בוקר לישון. מתי שהוא לפני הצהריים, מגיע אליי לחדר אבא שלי. מעיר אותי ואומר: 'עוד חצי שעה תהיה ליד הטלפון (בקיבוץ טלפון אחד עם שלוחה בחדר האוכל), המג"ד שלך רוצה לדבר איתך'. היה ברור שמשהו לא טוב מתבשל כאן. חיכיתי ליד הטלפון. מצלצל. אני מרים את השפופרת ואילן קלצ'קו בצד השני שואל מה שלומי ואם הכול בסדר. 'כן, עד עכשיו הכול בסדר, מה קרה?' אני שואל. 'שמע, יש לנו תקלה בשיא החרמון, אני צריך שתגיע מייד לגדוד, אתה עולה לשם'. לא שאלתי מה "התקלה" וטוב שכך, בדיעבד כשהגעתי לגדוד הסתבר לי שטורקו רב הסמל של הסוללה חטף פגיעה ישירה ממרגמה 240 מ"מ. את העמדה היה צריך לאייש, כל המפקדים עם הפלגות שלהם, אני בבית חופשי ומאושר, אז הייתה למעלה לשיא החרמון.

שיא החרמון היה ידוע לשמצה. כל מי שירד משם ממש לא רצה לעלות שוב. פסגה קטנה שבשוליים שלה חצובה מערה (מערת הקרח). סביב הפסגה עמדות תצפית ובקצה הצפוני עמדת נ"מ. את העמדה אייש צוות והנשק היה טילי כתף "סטלה" (SA-7).

הנוף היה מדהים. האוכל – מנות קרב ברמה הכי גבוהה. מה הבעיה? הבעיה היו ההפגזות. 24 שעות ביממה מרגמות 240 מ"מ. כשפגז 240 מ"מ נופל כל ההר קופץ. הרעש נורא. השריקה ייחודית לפגז הזה. בקיצור – כיף גדול זה לא. ושם, פעם ראשונה ממש אבל ממש פחדתי. פחדתי עד רמת שיתוק. כשהגיע הזמן לצאת לעמדה, מהמורה המוגנת, נאלצתי לגייס את כל כוחות הנפש בניגוד לכל היגיון שאמר "אם אתה יוצא, אתה חוטף, כמו טורקו". את הדרך מהמורה לעמדה ניסיתי לעשות בריצה אלא שכל פעם שניסיתי לרוץ את עשרות המטרים החשופים האלה מפתח המורה לעמדה (היחסית מוגנת) הגוף הזכיר לי שאני בגובה 2,814 מטרים מעל פני הים שמשמעותו שריכוז החמצן באוויר יחסית מאוד נמוך, ומכאן שהריצה מהר מאוד הפכה להליכה מתסכלת ומתנשפת. אני לא זוכר כמה ימים נמשכה המשמרת בשיא החרמון. בכל אופן עד היום זה זכור לי כנצח.

הערה לגבי ה"סטירות": בשלב מאוד מוקדם של המלחמה התחלנו לאסוף "סטירות" ולהכיר אותן. הן היו מבוססות על קת רב פעמית שאליה הייתה מתחברת סוללת הפעלה (מקור כוח) והמשגר עם הטיל שהיה מתחבר לקת. ההפעלה הייתה פשוטה ואינטואיטיבית, וכשמדובר בטווח שיגור של כארבעה קילומטרים, הרי ה"סטירות" היוו חיזוק רציני ליכולת הנ"מ שלנו.

המובלעת הסורית – במובלעת פרסנו בשני אתרים. הראשון צומת מע"צ (Maas) ממזרח לחאן ארנבה. זה היה צומת דרכים במרכז הפלטה של המובלעת וכמו כל שאר המובלעת, לסורים הייתה תצפית עליו. הפריסה בצומת מע"צ הייתה פריסת יום. לפנות ערב היינו נוסעים לחאן ארנבה ולפנות בוקר פורסים בצומת מע"צ. סביב הצומת הייתה סדרה של עמדות חלופיות (אלה סומנו בבזנטים) כשלכל בזנט היה מחובר ח-10 שיצא מהמפי"ק כך שבעת הפגזה ניתן היה לדלג את התומ"תים לעמדה זו או אחרת ולאפשר להם להתחבר לקשר ובעיקר למערך הרמקולים.

בצומת מע"צ פרסנו החל מחודש מרץ 74'. התחיל להיות חם, הדרכים התייבשו ואז הופיעו הברחשים. כל בוקר, מרגע שהשמש הייתה עולה, עד השעה 10:00 לערך כשהחלה הרוח, הותקפנו בעננים של ברחשים. חרקים מעופפים קטנטנים שנכנסים לכל חור: אוזניים, עיניים אף ואין דרך להתחמק מהם. אני עומד במפיק וראה את הפלגה רוקדת וצועקת ומנופפת בידיים. יום יום. הברחשים הוציאו את האנשים מדעתם. החיילים בפלגה היו מעורבים, חלקם סדירים הן ותיקים הן צעירים עם תגבור של אנשי מילואים. סדר היציאות הביתה נקבע ברמת הסוללה והיה תלוי באנשים שחזרו או לא חזרו

מהבית, חולים פצועים וכו'. ככל שחלף הזמן יותר ויותר חיילים לא חזרו מהבית עד שהגענו למצב שהיציאות נפסקו כמעט לחלוטין. חיילי סדיר פשוט לא יצאו משום שכאשר אפשר היה לשחרר חייל הביתה לחופשה, שוחררו קודם אנשי המילואים. הלחץ היה גדול. מקור הלחץ היה לדעתי בתנאים (ראה ברחשים) ובהפגזות. ההפגזות היו חלק משגרת היום. כפי שתיארתי למעלה הם החלו בטווח וכשהסורים החליטו שהצומת או הפלגה מטווחים הם פתחו בהפגזה צפופה. שלב הטיווח אפשר לנו לבצע דילוג של כמה מאות מטרים לעמדה חלופית.

באחד הימים כנראה שבוצע עלינו איכון אלקטרוני. בגלל תקלה באחד התומ"תים הייתה תעבורת קשר רבה בין הפלגה לבין מפקדת הסוללה. בשעה 13:00 בערך הסורים פתחו בהפגזה צפופה ומדויקת שפגעה במרכז הפלגה. משום שהיינו מתורגלים וערניים לשמוע שריקות, הבנו שאנחנו מטווחים דבר שאפשר לאלה שלא איששו את הצריחים לקפוץ למחפורות או לתוך הזחל"מים. זחל"מ הפיקוד (לפלגה בצומת מע"צ ובתל-מרעי היה זחל פיקוד) חטף פגיעה ישירה בדופן החיצונית בצד שמאל קדימה. המנוע נפגע, הגלגל הקידמי רוסק, נזק לאנשים היה צלצולי אוזניים ומכות יבשות בכל הגוף. רסיסים פגעו בכל הזחל"מים של הפלגה ובצריחים ללא כל נזק משמעותי. תוך כדי ההפגזה ניתקנו והחלנו לנוע מערבה חזרה לחאן ארנבה. לאחר שהסתבר שהמנוע של זחל"מ הפיקוד מתחמם ושהוא מאבד שמן או נוזל קירור, רתמנו אותו בכבל ל-1א' והוא נגרר לאחר כבוד עד חאן ארנבה.

תל מרעי – תל מרעי היה נקודת השליטה הישראלית הצפון מזרחית במובלעת. תל שישב כחמישה קילומטרים מדרום לכאנאכר. התל היה חשוף באופן ישיר לצד הסורי מצפון וממזרח ולמעשה כוחות רגליים יכלו להגיע אליו מכל כיוון. התל הוחזק על ידי פלוגת טנקים. תפקידינו היה לתת מענה לתקיפות מטוסים על התל.

הפלגה הייתה פרוסה במבנה יחסית צפוף ממערב לתל. המפי"ק היה ממוקם על מעין גבעונת קטנה ממש במרכז הפלגה עם תצפית מצוינת לכל הכיוונים פרט לעובדה שהתל עצמו (שלא היה גבוה במיוחד) חסם את שדה הראייה מזרחה.

השגרה בתל-מרעי הייתה כזו. במהלך היום שגרת חיים שכללה דילוגים בהתאם לכיוון ההפגזות, תפילות בוקר שתהיה רוח ומהר והרבה שתסלק את הברחשים ושגרת נ"מ שכללה טיפול לפי תורנות בתותחים ובזחל"מים. לפנות ערב, פלוגת הטנקים הייתה מתארגנת לתנועה בשני טורים ואנחנו היינו משתלבים בטורים. הטור היה יוצא בנסיעה דרום מערבה לחניון לילה. החניון היה משתנה מלילה ללילה, לעיתים הנסיעה נמשכה שעה ולפעמים יותר או פחות. חניון הלילה היה במבנה הטורי. כולם נשארו על הכלים. נהגים בתא הנהג, צריחים מכוונים בניצב לציר החניון, כל הנשק במצב מוכן לירי (אנחנו עם 20 מ"מ ונשק אישי, הטנקים עם מקלעי הצריח). אם היה מזל אזי הסורים לא מצאו אותנו והלילה עבר בשקט, ואם לא היה מזל או שהסורים מצאו אותנו והיו מנסים לפגוע בחניון עם טילים או שמישהו מהחניון נדמה לו ששמע משהו או ראה משהו והיה פותח באש, כך או כך ברגע שהחניון הופעל, תוך כדי אש היה מתניע ומסתלק לחניון הבא. על שינה כבר אי אפשר היה לדבר.

הגעתי לתל-מרעי היכן שהוא באפריל תחילת מאי לפלגה לא שלי (לא זוכר איזו פלגה זו הייתה ושל איזו סוללה). לאחר כיומיים בלבד, בשעה יחסית מוקדמת בבוקר (אני זוכר זאת משום שהיינו בתוך ההתארגנות שלאחר הגעה מחניון הלילה), מגיחים ממש מעלינו – ממזרח (שלהזכיר לכם שדה הראייה חסום על ידי התל), שני "מיג-17", צמודים נמוך נמוך, בגובה כמה עשרות מטרים מעל התל והם עלינו, מעל הפלגה. אין זמן. אני חוטף את המיקרופון וצורח "מיגים אש! אש! אש!" וכלום. הצריחים מסתובבים ואף אחד לא יורה. אני צורח במיקרופון: "אש! אש! טיל! טיל!" אחד הסמלים שהיה איתי במפיק, חטף את ה"סטרלה", הפעיל אותה וירה (צרכת הרכישה Acquisition של הטיל מדהימה). הוא כיוון כנראה ל"מיג" הראשון, זה סטה, הטיל התביית על ה"מיג" השני ופגע בו בכנף והתפוצץ, ה"מיג" הפגוע המשיך מעבר לתל ואיבדנו איתו קשר עין. אין לי מושג עד היום אם נפל או הצליח לנחות היכן שהוא. אין אישור הפלה.

עכשיו עלתה השאלה למה התותחים לא ירו? מה קרה כאן? מה שהסתבר, שלפלגה הזו הייתה המצאה שלא הכרתי עד אותו רגע. המצאה שנקראה "נצרה מכנית" מעין מוט שכזה שתוחבים היכן שהוא בתותח כדי למנוע פליטת כדור בנסיעה. הפלגה, כנראה בעקבות הוראה ממפקדה הקודם נהגה לשים את הנצרות המכניות בכל נסיעה (חטפתי שוק כשהבנתי שבליילה הקודם בחניון הלילה היינו עם נצרות), ומשום שהפלגה למעשה כל הזמן הייתה בתנועה (מחניון לילה – אל חניון הלילה, דילוגים בזמן הפגזות), הנצרות פשוט "נשכחו" בתוך התותחים. הוריתי להסיר את הנצרות האלה ולתחוב אותן למקום שלא יפריעו יותר. אסרתי על שימוש בהן כל עוד אני בפלגה".

והוסיף מסו"ל א' גנמ"מ 66 סרן (מיל') רון תמיר: "כוחות צה"ל הבקיעו את המערך הסורי ונעו לכיוון דמשק, תוך השתלטות על השטח שמעבר לקו הסגול, שטח שכונה המובלעת הסורית. ב-23.10.73 הוכרזה על ידי האו"ם הפסקת אש וצה"ל אוחד בשטח המובלעת כמו גם בשיא החרמון. תקופה זו, המכונה "מלחמת ההתשה הסורית" כללה ניסיונות תקיפה של הסורים ובני בריתם ללא הרף, מתוך תחושת השפלה ורצון לפגוע בצה"ל ובפרט לכבוש מחדש את שיא החרמון.

אחיזת צה"ל בשיא החרמון סיפקה אפשרויות מודיעיניות רבות והסורים ניסו ללא הרף לתקוף את המקום. בתקופה זו הטילה מפקדת האוגדה על סוללה א' שתי משימות הגנה אווירית:

- הגנה על כוחות השריון הקדמי בתל מרעי, שבגבול המובלעת הסורית החשופה לתקיפות מטוסים. במקום הוצבה פלגה להגנה על המוצב והטנקים. הפלגה פעלה בסמוך ועם כוחות השריון בהחזקת קו הגבול

- הגנה על מוצב שיא החרמון מפני תקיפות מטוסים, באמצעות טילי כתף

ההגעה למוצב שיא החרמון הייתה על דרך שנפרצה על ידי חיל ההנדסה. רק נגמ"שים ("זלדו") נעו בציר הזה, כשחלק מפיתוליו היה גלוי לסורים ומטווח על ידי הארטילריה שלהם. לביצוע המשימה עלו בכל סבב שני חיילים, אחד בעל הסמכה לפתיחה באש (קצין או מש"ק) ועוד חייל. הסבבים ארכו

כ-36-48 שעות, היות שלא ניתן היה לישון כמעט במקום (המוצב מוקם בתוך מנהרה טבעית) ותנאי המקום קשים. לצערנו ספגנו חלל נוסף (רב סמל שלמה עוזיאל – "טורקו") במשימה זו מפגיעת קטיושה בעמדת הנ"מ".

על גנמ"מ 291 בחזית הסורית, סיפר עמירם גרובייס: "חיילי הגדוד חזרו לעיסוקיהם, מי ללימודים ומי לעבודה, אך רק לפרק זמן קצר. כבר בתחילת חודש אפריל 1974 הוצא צו גיוס מיוחד ("צו 8") לסוללה אחת לתעסוקה מבצעית בסיני. המג"ד בחר בסוללה א' (בפיקוד גבי וינרב) וציוות אליה תגבורת של חיילים וקצינים ממפקדת הגדוד כדי לאפשר חופשות. זמן התעסוקה המתוכנן היה חודשיים, ואז אמורה הייתה הסוללה להיות מוחלפת על ידי סוללה ב' ובהמשך סוללה ג'. הסוללה פרסה במרחב "בלוזה-רומני" למשך כשלושה שבועות, תקופה שקטה במיוחד ונעדרת פעילות ראויה לציון. תוך כדי פריסה זו, "הוקפצה" הסוללה על גבי מובילים למרחב רמת הגולן, שם עדיין התרחשה באותה עת מלחמת התשה מול הסורים. הסוללה מוקמה על החרמון בשלוש פלגות: מפקדת הסוללה + פלגה במוצב החרמון "הישראלי" (בפיקוד יאיר עינת ומחליפו אבישי דאום), פלגה ליד "הרכבל העליון" לא זכור מי פיקד עליה, ופלגה נוספת (שלמה בנימין ומחליפו עמירם גרובייס) במוצב החרמון "הסורי". הפריסה הייתה ת.פ. 66 (המג"ד אילן קלצ'קו) אבל הסוללה הייתה עצמאית למדי בשטח. בנוסף לכלי 20 מ"מ היה תגבור (לפחות בפלגת החרמון ה"סורי") בטיילי "סטרלה". למעט כונניות, לא הייתה שום פעילות נ"מ באזור בכל התקופה. יש לציין כי בתקופה זו שהה צה"ל גם בשיא החרמון וכלל במסגרת הכוח גם צוותי טילי נ"מ שהופעלו על ידי אנשי גדוד 66. האזור כולו רחש וגעש, ריכז הרבה מאוד אש תותחים

ומרגמות סוריים וגם פשיטות קרקעיות מאזור ה"פתחלנד" בלבנון, כך שהפגזות היו דבר של יום ביומו. בחלק מהתקופה, למשך 10 ימים, הוקפצה הפלגה מהחרמון הסורי לאזור שנקרא "זפת-בטון", צוותה למחלקת טנקי מגח, וביצעה איתם מארבי לילה ב"תפר" שבין דרך שעולה מהכיוון הסורי לדרך שעולה מכיוון לבנון. הלוחמים איישו את הצריחים במשך כל הלילות ונאסרה לחלוטין תנומה או ירידה מהכלים. שעות היום נוצלו למנוחה ותחזוקה, כך שפעילות כנ"מ הייתה ספוראדית בלבד. לאחר 10 ימים הוחזרה הפלגה למוצב החרמון ה"סורי". באחד ביוני התבצעה תחלופה בקו בחרמון עם סוללה ב', בדיוק ביום שבו נחתם הסכם להפסקת אש ופסקה מלחמת ההתשה בגולן. לאחר ימים ספורים שוחררה סוללה ב' ובכך בעצם הגיעה פעילות הגדוד לסיומה, במלחמת יום כיפור ובספיחיה".

בסוף אפריל '74 החלו חדירות של מטוסים סורים באזור המובלעת הסורית בצפון רמת הגולן. מטוסים חדרו ממזרח, טסו במבנה מערבה חצו את הגבול לישראל וחזרו שוב ממזרח לסוריה.

ניסיונות אלה של הסורים חזרו על עצמם מספר פעמים סמוך ליום העצמאות ועל כן הוחלט להציב מארב נ"מ באזור המובלעת במטרה לפגוע במטוסים הסורים.

לטובת המארב תוגברו כוחות הנ"מ בפלגת צייד "הוק" מיטנ"מ 136 וסוללת 20 מ"מ מתנייעת מגדוד 66. בתוך זמן קצר וסמוך ליום העצמאות, התקפלה סוללה ב' מגנ"מ 946 מרמת הגולן ועלתה לפריסה בעמדות יב"א 506 וסוללה ג' ירדה מ-506 לפריסה במובלעת שברמת הגולן.

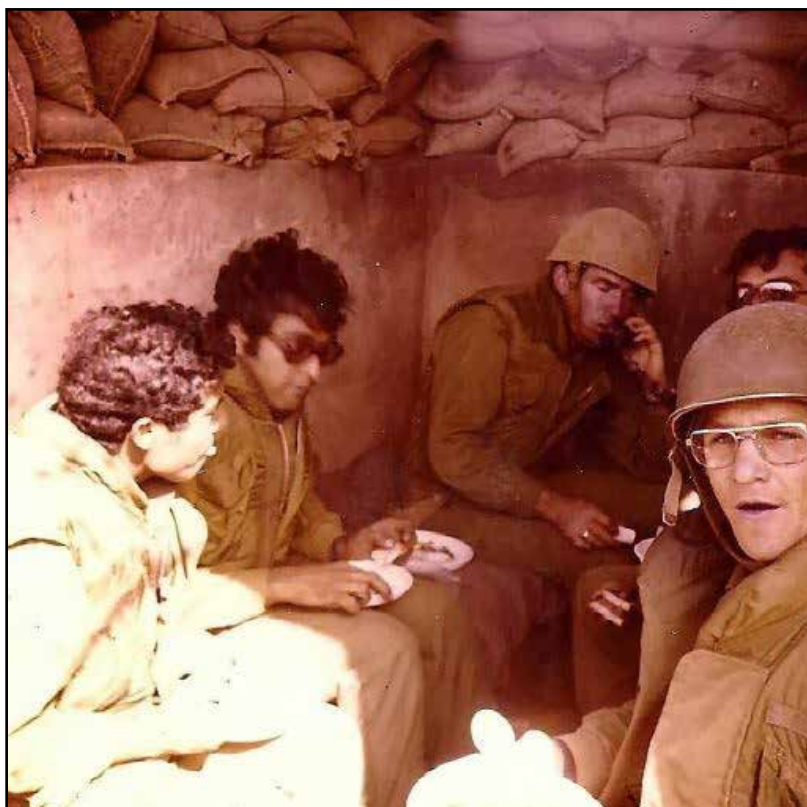
אודות פלגת ציד "הוק" למובלעת 1974 סיפר אמנון שמואלי: "באפריל 1974 היינו סוללה 136 א', אחרי הפלות מלחמת יום כיפור ואחרי הסכם הפרדת הכוחות, באתר החדש בנגילה במרחק 40 ק"מ מהתעלה. השגרה הייתה הגנ"ש ובניית האתר של נחל ים. ביום רביעי 26/4 קראו לי לקמב"ציה והודיעו שאנחנו יוצאים בעוד יומיים למשימת יירוט של נתיב שמגיע מאחורי החרמון, עובר על הקו הגבול החדש, מצלם ונעלם. סוללת ב'ירה רחוקה מדי כדי להפיל והחרמונית נמצאת במשיק לנתיב הטיסה (אין דופלר). שמחתי על הפעילות החדשה עם פוטנציאל להפלה נוספת. במהלך יום חמישי באו אליי חברים עם פרצופים מוזרים ואף הביאו לי כל מיני דברים שאקח איתי. אפילו משהו הביא לי כף חשמלית, פה חשדתי אבל זרמתי עם התהליך. בשישי בבוקר יצאנו עם דקוטה מבלוזה לחיפה. בדרך התגלתה תקלה בדקוטה, נחתנו בלוד כשירדנו חיכה לנו הרקולס עם מנועים פועלים ומייד המראנו. לא יכולתי להימנע מלהיזכר בפעמים שהגענו עם דקוטה ללוד לחופשה וחיכנו הרבה זמן להסעה לתחנת האוטובוס. נחתנו ולקחנו אותנו לארוחת צהריים בסגנון הארוחה האחרונה. אחרי הארוחה החגיגית הגענו להאנגר סגור עם מ.צ שומרים ושם קיבלנו תדרוך על המשימה. בסיום התדרוך הרגשתי פעם ראשונה פיק ברכיים נשענתי על הקיטבג ושמתי לב שאני לא היחיד שיושב.

קיבלנו את המכשירים חדשים עם צבעים של הצבא האמריקאי שהתאימו לרמת הגולן ובערב יצאנו בשיירה לא ארוכה כי היינו במתכונת של פלגת ציד עם BCC. הגענו בלילה לאתר בתוך המובלעת (אחרי חאן ארנבה ימינה) בנסיעה עם אורות כחולים התמקמנו ביצענו בדיקת מערכת והורדנו את המכשירים ל ST BY כדי שלא יגלו אותנו. כשעלה הבוקר התגלה מחזה מופלא. מה שחשבנו שזה עננים התברר שזה החרמון הסורי המושלג מזווית שלא הכרנו (מאחור). מאז שבת בבוקר עד יום ג' היינו צוות הפלגה המצומצם כ-15 אנשים עם מנות קרב מנהלים שגרה מבצעית באתר סורי בתל שער במובלעת.

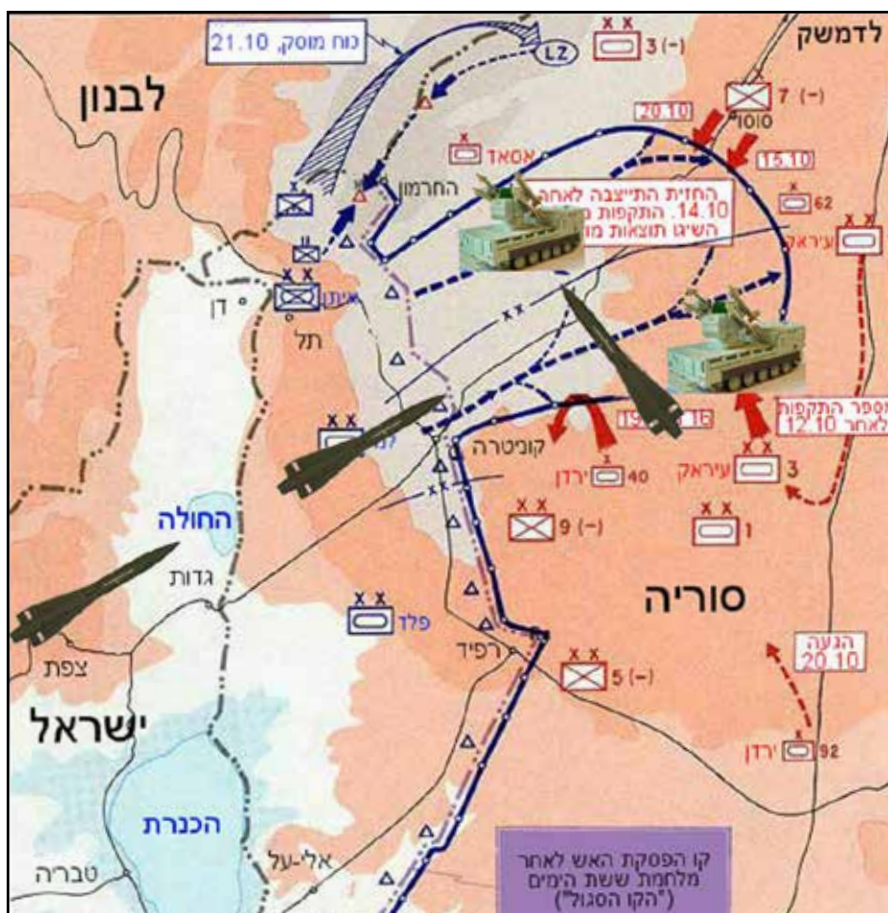

ביום ג' אחר הצהריים קיבלנו התראה על המטוס שמגיע. העלנו את המכשירים לשידור נעלנו עליו, קיבלנו FIRE LIGHT אבל לא קיבלנו אישור ירי מהיב"א. עד היום לא ברור מה קרה שם. בערך חצי שעה אחרי האירוע בעוד אנחנו נסערים, נשמעה שריקה ופגז התפוצץ כ-20 מטר מהאזור שבו ישבנו. התברר שעלו עלינו והתחלנו לחטוף פגזים לתוך הסוללה בקצב משתנה ולפעמים כל רבע שעה על השעון. היו לנו כמה שוחות ללא גג שהסורים השאירו. ככה זה נמשך עד יום חמישי כשנמאס לסורים והם הורידו עלינו הפגזה מסיבית שפגעה בכל המכשירים ובטילים אבל אף אחד לא נפגע. בלילה הגיעו משאיות ריאו שפינו אותנו לצפת. ביום שישי הגיעו כולם לראות את המכשירים המחוררים כולל ה-BCC שפונה, בחוכמה גדולה, מצוות הבקרים בתחילת ההפגזה. בצוהריים יצאנו הביתה לחופש עד יום ראשון. ביום ראשון חזרנו, קיבלנו מכשירים חדשים ופרסנו שוב באותו האתר. ביום ג' אחר הצהריים הגיע שוב זוג מטוסים סורים. אנחנו לא קיבלנו התראה ופלגת "צ'פארל" שהייתה בצומת מע"צ הפילה מטוס אחד בצורה מרהיבה. פעם ראשונה שראינו הפלה מקרוב יחסית. ההפלות שלנו היו ממרחק של 15 ק"מ ומעלה.

באופן אישי סגרתי מעגל באפריל 2022 כשהצטרפתי למפגש של ה"צ'פארל" ברמת הגולן וסיפרתי להם את הזווית שלי להפלה שלהם (ההפלה המבצעית היחידה של ה"צ'פארל" בעולם) סוג של שיא עולמי. בינתיים הסוללה שלנו עברה מנגילה למרכז רמת הגולן ואנחנו הצטרפנו אליהם עד שנחתם הסכם הפסקת האש ב 31/5/1974.

משה רומם, מסו"ל בטלפון. לשמאלו, אבנר אברגיל קצין בפלגה. אמנון שמואלי ראשון מימין. התמונות מאוספו של אמנון שמואלי

טילים עדיין בצבע אמריקאי - התמונות מאוספו של אמנון שמואלי

חיילי הפלגה במובלעת

הפלה ראשונה לדרכון

(מבוסס על כתבה מתוך ביטאון חיל האוויר, גיליון יוני 1984, "צ'פארל" - הפלה ראשונה)

לאחר הפסקת האש הסופית עם מצרים, הועברו הכלים צפונה. במאי 1974, במהלך מלחמת ההתשה שלאחר מלחמת יום הכיפורים, פרסו ה"צ'פארליסטים" בשתי סוללות, בצומת מע"צ ובאזור מזרעת בית-ג'אן, במטרה למנוע את חדירותיהם של מטוסי האויב דרך המובלעת הסורית. ב-5 במאי חדרה רביעיית מטוסי "מיג-17" מצפון.

"ב-5 במאי 1974", נזכר רס"ן (מיל.) מקס, שהיה אז מפקד יחידת-אש: "קיבלו מפקדי הגדוד הודעה לעמוד במצב של כוננות. נודע כי רביעיית מטוסי "מיג-17" חדרה למובלעת. התראות כאלה כבר היו לחלק משגרת היום יום ולא היה בהן משהו שעורר התרגשות וצפייה מיוחדים. בשלב מסוים נראתה רביעיית ה"מיגים" מתקרבת מכיוון צפון, על רקע החרמון. פלגה של תותחי 20 מ"מ מסוללה ג' מילואים 66 – שפתחה עליהם באש הסבה את תשומת ליבנו לכיוונם המדויק. האש הבריחה אותם, הם שברו מזרחה והגיעו לכיוון שלנו. אז כבר זיהיתי אותם בוודאות. בשעה 15:00 בדיוק, נתתי לחגי, הכוון, פקודת אש. לתדהמתי הבחור לא ירה. חזרתי וצעקי לעברו: אש! אש!" משחזר רס"ן (מיל.) מקס בהתרגשות מובנת.

סגן (מיל.) חגי מסביר: "עליתי על המטוס הראשון עם הכוננות אך לא שמעתי את הזמזום המורה כי הטיל הצליח להתביית על המטוס. פחדתי שאבזבז את הטיל, אז חיכיתי שיהיו כל התנאים האופטימאליים לפגיעה. ואז הגיח המטוס השני. הפעם שמעתי סוף סוף את הצליל, ושיגרתי את הטיל".

"זו הייתה הפעם הראשונה בחיי שראיתי טיל שכזה משוגר", נזכר רס"ן (מיל.) מקס: "ראיתי את המטוס פונה מזרחה ואת הטיל פונה צפונה. בליבי כבר קיללתי את הכוון, עד שבשלב מסוים ביצע הטיל שבירה מזרחה, התביית על המטוס ונכנס בו".

חגי ברנע, אז הכוון ולימים קצין בגדוד, סיפר את זיכרונותיו מן האירוע: "הטיל יצא לעבר המנוע שלו וכולם נעמדו והסתכלו כיצד הטיל רודף אחר המטוס ונכנס פיזית מאחורה לתוך המנוע ומתפוצץ בפנים... שמענו פיצוץ עז. ראינו עשן מיתמר אל-על, ומייד אחר כך נעלם המטוס מאחורי גבעה באזור תל-שאמס וראינו פטריית עשן ענקית".

שבועות של אימונים מפרכים ומייגעים באו לידי ביטוי בהפלת הבכורה העולמית של ה"צ'פארל". עם קבלת הידיעה על ההפלה, עלה המג"ד, אל"מ א', לרמת הגולן כדי להיות עם חייליו, שהיו גאים במערכת וסמוכים יותר מתמיד על אמינותה. הייתה זו ההפלה המבצעית הראשונה בעולם באמצעות מערכת טילי "צ'פארל" ובהחלט יריית פתיחה מרשימה ומשכנעת לגדוד הצעיר שאך זה הוקם.

הפלת המטוס הסורי על ידי צוות מגנמ"מ 946

סיפר סתיו יוסי: "יום ב' בשבוע, 6 במאי 1974 (יום ההולדת שלי) במובלעת הסורית כשבעה ק"מ בקצה הכביש המוביל מחאן-ארנבה מזרחה סמוך לצומת הנקראת "צומת מע"צ". למובלעת הגענו מיב"א-506 שם שירתנו מדצמבר 1973 בפיקודו של דורון לוי. דורון שהיה במשלחת להבאת ה"צ'פארל" יצא לחופשה ואותו החליף מקס רוזנטל שהגיע אלינו מהוולקן. הרכב הצוות היה: מקס רוזנטל – מי"א, חגי ברונשטיין – כוון, טור מיכאל – כוון משנה וצופה אוויר, באשה בני – נהג וצופה אוויר וסתיו יוסי – טכנאי. קצת אחרי השעה 15:00 היינו במצב כוננות "מייד" ובני באשה שהיה קרוב יותר אלינו צועק "מיגים, מיגים!" ומפנה את אצבעו לעברם. ה"מיגים" טסו ממזרח מערבה במהירות לא גבוהה יחסית לאורך כתף החרמון שהסוותה אותם במידה מסוימת".

מקס רוזנטל: "על פי הצללית של ה"מיגים" ראינו ארבעה מטוסים שזוהו בוודאות כ"מיג-17" ושאלתי את חגי אם הוא מזהה. לאחר שזיהה אמרתי לו: 'העסק', והוא השיב 'אין לי צליל טיל'. אז הוריתי לו, 'לעבור לבא אחריו'. חגי מקבל צליל מהטיל הרביעי ואני צועק: 'תירה, תירה, תירה!' הטיל יצא בנפילה בליסטית אבל מייד שבר ימינה לכיוון ה"מיג" ונכנס בו "דוך". מייד הוריתי על קיפול הכלי כפי שדורשת התרגולת, חגי נהג את הכלי כ-1 ק"מ ונעצרנו ליד מחפורת חליפית בשולי הכביש עד שהגיע פולני והחזיר אותנו לחניון בחאן-ארנבה".

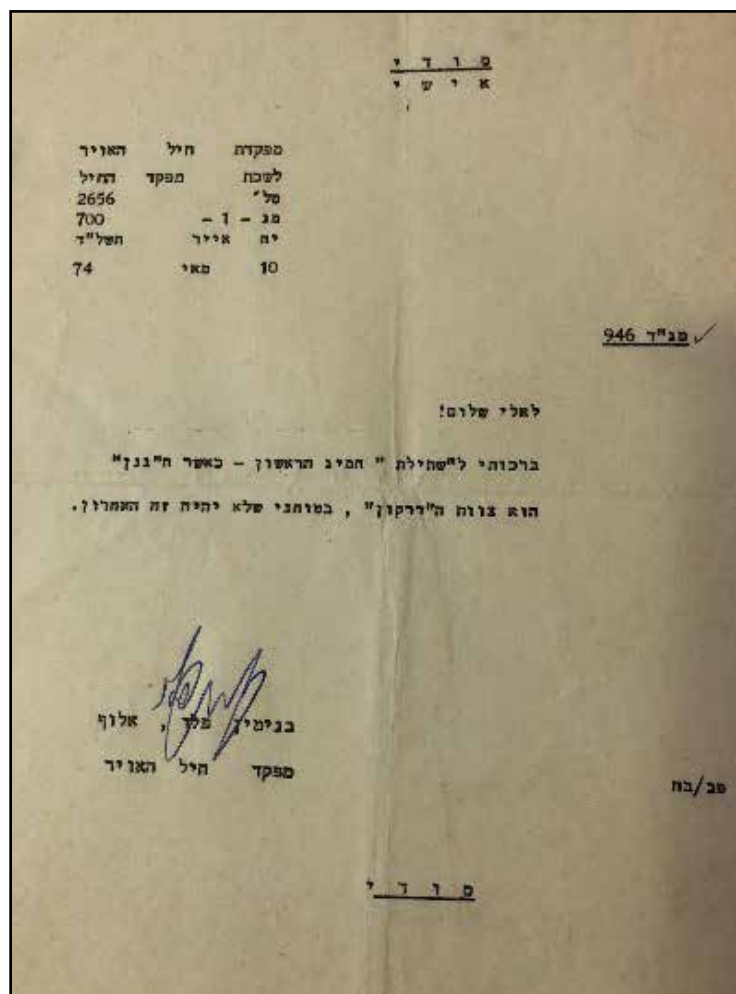
חגי ברנע (ברונשטיין): "ישבתי בצריח ושמעתי רדיו ברקע כשהכוונת מקופלת עד הרגע בו באשה בני הודיע באינטרקום שיש מטוסים. במקביל קיבלתי הודעה ממקס על הופעת "מיגים". צודדתי את הצריח לכיוון באשה כשהוא מצביע עם היד בכיוון כללי לעבר ה"מיגים". מקס התעניין לגבי צליל טיל. מהטיל הראשון לא קיבלתי צליל, את ה"מיג" השני בשיירה – פספסתי עד שהגעתי ל"מיג" השלישי ואז דיווחתי שאני מקבל צליל טוב. באותו הרגע נשמעה הקריאה המפורסמת של מקס ברשת האזורית: "תירה, תירה, תירה!" ואז שובל עשן רץ אל מול עיני עד שנכנס ב"מיג". נראה מתלקח מעל תל שאמס (כשישה ק"מ מזרחה). לאחר השיגור קיבלתי את הכלי בהוראת מקס, דילגנו לעמדה אחרת עד שהגיע פולני (סגן פולג) והחזיר אותנו לחאן-ארנבה. אני גם זוכר בבירור את הביקור של מפקד הנ"מ שריב יחד עם קינן בעמדה".

לימים, מספר חגי, שנווט "פאנטום" מהקיבוץ שלו (שמרת) בשם ערן מור שהוזנק לעבר ה"מיגים" אמר לו: "אתם לקחתם לנו את העבודה". הנווט ראה במו עיניו את הטיל שפגע ב"מיג".

הייתה זו הפלת בכורה וגם אחרונה של מערכת הדרכון בעולם

[illegible]

מכתב ברכה של מח"א למג"ד 946

סיפר משה קפלן מסו"ל ג', מילואים מגנמ"מ 66: "סיימנו שירות של שישה חודשים בסיני ושחררנו בערב פסח אולם כבר לאחר שבוע גויסנו שנית והפעם עלינו לרמת הגולן שם פרסנו תחילה על מחנה נאפח, פריסה שלווה בהפגזות רבות ללא נפגעים בצידנו. בשלב מסוים קיבלנו פקודה ממג"ד 66, אילן קלצקו, לפרוס לאזור עמק הבכא בהגנה על הכוחות שהיו שם. בתקופה זו הותקפנו על ידי זוג "מיג-17" סוריים. ירינו עליהם וגם יחידת אש דרקון שיגרה טיל וההפלה נזקפה לזכותם".

הוסיף וסיפר אלי קינן מג"ד 946: "עם חתימת הסכם הפסקת האש עם סוריה, ירד כל גדוד 946 והתארגן בבסיס האם בתל נוף. רק אז נפגשנו לראשונה כל יחידות המשנה של הגדוד כסוללות וכגדוד. הפריסות ברמת הגולן היו בעצם האימון המעשי הראשון של הצוותים כיחידות אש במסגרת סוללה מתנייעת. הפריסה המבצעית של היחידות ברמת הגולן, החבירות ושיתוף הפעולה עם כוחות הקרקע, היו מרכיב מכריע בגיבוש תורת הלחימה של גנמ"מ 946.

מערכת ה"דרקון" פעלה בחיל האוויר במשך 30 שנה, והשתתפה בכל המערכות במתן הגנה לכוחות לוחמים ולאתרים חיוניים במדינה עד לסגירתה באוגוסט 2003.

על גנמ"מ 206 בהתשה ברמה, סיפר סא"ל בדימוס זאב מרגלית: "בינואר 1974 לאחר סיום אימון ההקמה של הגדוד שנערך בדצמבר 1973 וחופשה עלה הגדוד והחליף את גנמ"מ 203 ברמת הגולן. הגדוד הורכב משלוש סוללות 20 מ"מ דו קני על גבי זחלמ"ם, ומספר טילי נ"מ "סטרלה".

מפקדת הגדוד שכללה את ישראל חסון כמג"ד, אבנר גרליץ סמג"ד, ישראל עופרי קמב"צ וזאב מרגלית ע. קמב"צ התמקמה למרגלות התל. סוללה א' בפיקודו של איציק פרנקל וסגנו יהודה פלדמן פרסה ארבע פלגות להגנת תל אביטל, פלגה בפיקודו של משה כהן מצפון לתל פלגה בפיקודו יהודה פלדמן ממזרח לתל פלגה שלישית בפיקודו של אבי הלוי במוצב ופלגה רביעית, שאחר כך הועברה לגדוד אחר, בפיקודו של נועם חודין מדרום לתל. סוללה ב' בפיקודו של רפי ששונקין וסגנו עמי הליא פרסו בג'בה בהגנה על גדוד טנקים, עם שתי פלגות בפיקודם של מיכאל בראל ושמוליק פאר. הפלגה השלישית בתוספת צוות מסוללה א' פרסה בתל שמס, בשל ידיעות מודיעיניות על כוונה סורית להנחית כוחות קומנדו על התל שהוחזק על ידי כוח צנחנים. סוללה ג' בפיקוד הסמסו"ל נחום בן מאיר (בהיעדר המסו"ל) נתנה הגנה בחאן ארנבה על גדוד טנקים. המפ"לים היו אריק גדינוולד, אבי נוטקביץ ואהרון זר. חורף 2004 היה חורף קר עם שלג טמפרטורות נמוכות וערפל והגדוד קיים חיי שגרת נ"מ במשך כחודשיים בתנאים קשים. אירועי נ"מ לא היו אך הגדוד חטף הפגזות רבות לכל אורך הגזרה בעיקר בתל שמס, הפגזות שגרמו למספר פצועים קל.

הגדוד סיים את התעסוקה ב 23.03.1974 אחרי שירות מילואים של כחצי שנה".

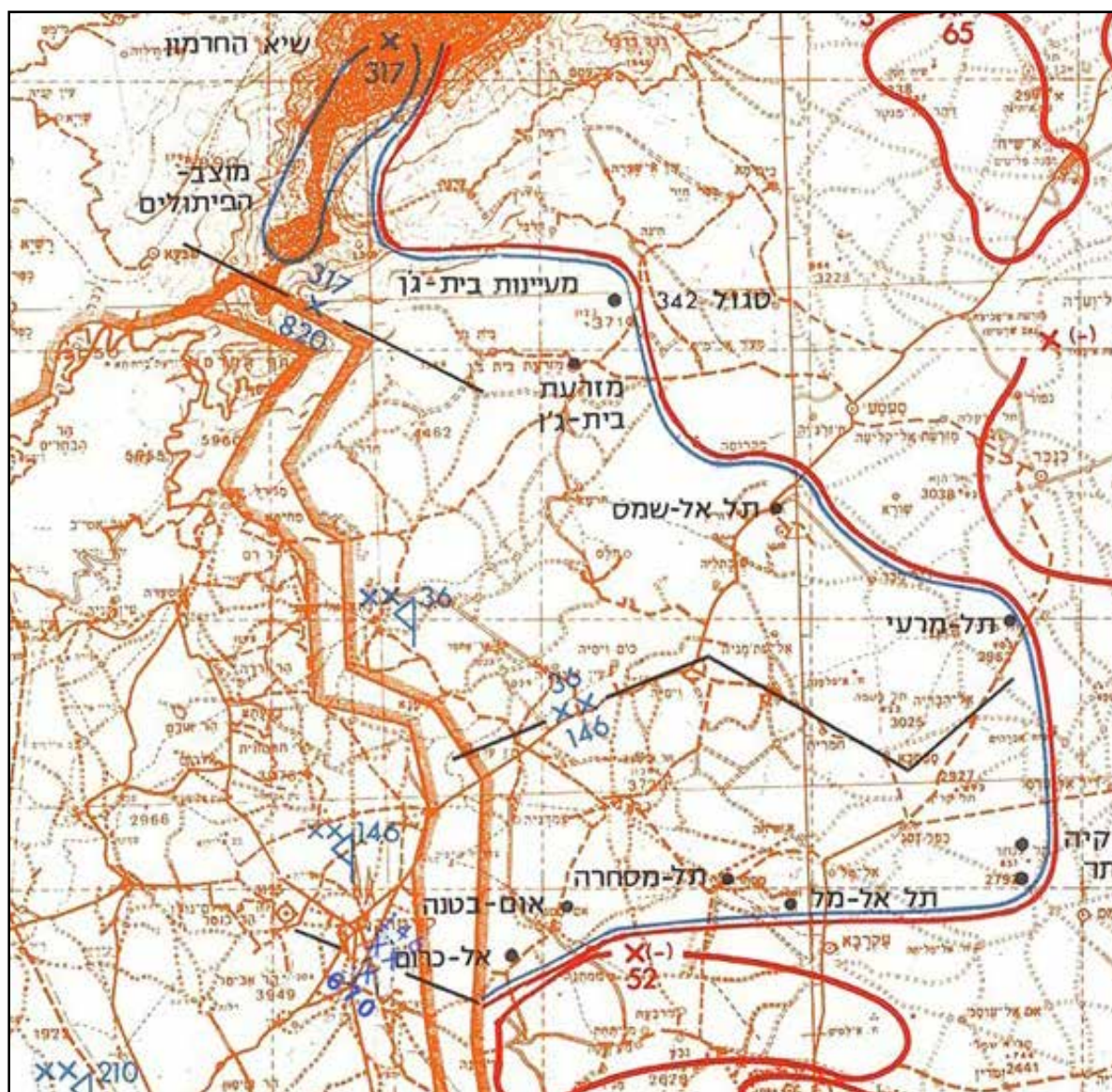
באימון ההסבה בסיני דצמבר 1973

בשלג ברמת הגולן.

התמונות מאוספי ותיקי 206

עם סיום המלחמה

עוד לפני הפסקת האש, אך גם אחריה, המשיכו מאמצי הרכש שכללו גם הגעה, הכשרה ופריסה של סוללות "הוק" נוספות:

סוללת "הוק" אחת הגיעה לטנ"מ 138 ב-21 באוקטובר בדרך האוויר ונקראה 138 ד'. מפקד הסוללה היה יעקב פוקס והיא פרסה כבר ב-22 באוקטובר להגנת מפרץ חיפה בצפונה. ב-28 באוקטובר פרסה ביב"א 511 וב-1 בנובמבר פרסה במיתלה בסיני, שם הייתה כל תקופת המצור על הארמייה השלישית.

סוללה נוספת הגיעה, ככל הנראה בדרך הים, בנובמבר, נקראה 139 ה' ופרסה ביב"א 511. פלגה מתוכה בפיקוד דולוב, פרסה בדצמבר לפאיד והפלגה השנייה בפיקוד בר ניב נשארה ביב"א 511. ייתכן ונקראה 139 ו' כדי להבדיל בין הפלגות (מתוך בירור עם יוסי ברגר שהיה שם) 2 הפלגות קופלו בסוף ינואר והציוד נשאר בבח"א 3.

הסכם שנחתם בין ישראל לסוריה ב-31 במאי 1974 סיים את מלחמת יום הכיפורים ואת תקופת ההתשה שלאחריה בחזית הסורית.

גדודי המילואים האחרונים שוחררו והחל תהליך ממושך של החזרה לכשרות של הציוד. במקביל החל תהליך הפקת לקחים שמסקנתו הראשונית הייתה הגדלת סד"כ המערך המתנייע.

מסקנה זו הביאה באוקטובר 1974 להפיכת גנ"מ 882 מגדוד 40 מ"מ סדיר ומילואים לגדוד מילואים מלא ולהקמת גנמ"מ 947 כגדוד 20 מ"מ סדיר במקומו.

כמו כן הוחלט על רכש של טילי נ"מ אישיים וזאת כדי לתגבר את יכולותיהם של הגדודים המתנייעים.

רכש ה-REDEYE

על השתלמות בארצות הברית בנושא טילי ה-REDEYE ב-1974 כתב סא"ל בדימוס גבי פריץ: "ערב פרוץ מלחמת יום כיפור ב-1973 שימשתי כמפקד מדור מתנייע בדרגת סרן בבית הספר לנ"מ בהרצליה וכיוון שהייתי מפקד תורן באותו יום כיפור נמצאתי זמין ומתאים לעלות צפונה ולהצטרף כמפקד סוללה ב' בגדוד 203 שנלחם ברמת הגולן.

כתוצאה מתקיפות אוויריות מסיביות על כוחות היבשה שלנו ברמת הגולן ובחזית המצרית עלה הצורך, כאחד מלקחי המלחמה, בהצטיידות בטיילי כתף קצרי טווח, בנוסף לגדודי התותחים שעליהם נבנתה תפיסת ההגנה לאותם כוחות.

ואכן שנת 1974 הייתה שנת מפנה בתחום ההצטיידות לצה"ל בכלל ולכוחות הנ"מ בפרט, ובספטמבר 1974, לאחר שהאמריקאים הסכימו לאפשר העברת טילי נ"מ מסוג REDEYE לכוחות הנ"מ, נבחרתי לעמוד בראש משלחת ללימוד הטיל בארצות הברית ולאחר מכן קליטתו בארץ.

יזכר כבר כאן, כי לאחר הגעת הטיל ארצה הוא נקרא "בזק" וזכה ביוני 1982, במסגרת מלחמת לבנון, להפיל מטוס "מיג-23" סורי.

מטרת המשלחת

כאמור, בספטמבר 1974, נקראתי אל מפקד בית הספר לנ"מ אל"מ רונן אפרים ומייד לאחר מכן אל מפקד כוחות הנ"מ אל"מ מאיר שריב ושניהם הגדירו לי את מטרת המשלחת:

- ללמוד את הפעלת הטיל ואת ביצועיו
- ללמוד את התפעול הטקטי של הטיל
- לרכז חומר על אופן תחזוקת הטיל
- לרכז חומר כתוב בארצות הברית על הטיל ותפעולו
- עם שובה של המשלחת ארצה, מלבד דו"ח סיכום ההשתלמות, לכתוב מערכי שיעור להכשרת מפעילי הטיל ותורת הלחימה באמצעות הטיל למפקדים

ארגון המשלחת

המשלחת כללה את סגן יהודה פלקס (פלד), סמ"ר צביקה גינזבורג ואותי. שלושתנו שירתנו בבית הספר לנ"מ באותה עת.

קיימנו מספר מפגשי הכנה וגיבוש וערכנו רשימות באשר לאופן השגת המטרות שהוגדרו למשלחת.

במקביל נערכנו למבחן המסורתי באנגלית שנערך בשגרירות ארצות הברית בתל אביב – וכמובן כולם עברו אותו בהצלחה. עוד עסקנו בסידורים לוגיסטיים לקראת הנסיעה שבסופו של דבר יצאה אל הפועל בשבוע הראשון של חודש נובמבר 1974.

מהלך ההכשרה

ההכשרה הבסיסית להפעלת הטיל התקיימה בבית הספר לנ"מ בפורט-בליס שבאל-פאסו טקסס ונמשכה כשבוע. אולם כיוון שאחת המטרות שהוגדרה למשלחת הייתה גם לימוד התפעול הטקטי, ביקשנו מהאמריקאים לקיים הכשרה בתחום זה ולאחר דיאלוג עם שגרירות ישראל בווישינגטון אושר קורס מפקדים נוסף שנמשך כשבועיים.

ההכשרה הבסיסית כללה מדי יום: לימודי בוקר עיוניים הנוגעים לעקרונות הפעולה של הטיל, וסימולטור אחר הצהריים משך כשלוש שעות באמצעות טיל אימונים מיוחד. בסיום הקורס ביצעתי שיגור מוצלח מאוד של טיל חי שפגע ברקטת מטרה. קורס המפקדים כלל את לימוד תורת הלחימה ולימוד מערכות נ"מ נוספות כמו: מערכת ה"צ'פארל" ומכ"מ ה"רמית".

את הקורסים סיימו חברי המשלחת בהצלחה מרובה.

כמה מילים על הטיל

- טיל ה"רדאיי" הוא טיל כתף קצר-טווח ל-4.5 ק"מ
- מיועד כנגד מסוקים ומטוסים מנמיכי טוס
- הטיל מתבטת על מקור אינפרה-אדום של המטרה ומנווט אליה בניהוג אוטומטי
- אורכו 1.2 מ' ומשקלו כשמונה ק"ג כולל ראש קרבי במשקל 1 ק"ג
- הטיל בעל מרעום הקשה המחייב פגיעה ישירה במטרה – בניגוד למרעומי הקרבה שפותחו בדורות מתקדמים יותר

טיל הרדאיי - "בזק"

הכנות למטווח בטקסס

אימון בסימולטור

שיגור טיל בטקסס

תמונות מאוספו של גבי פרץ

בתום ההכשרה עם שובה של המשלחת ארצה, נכתבו מערכי שיעור, נכתבה תורת הלחימה באמצעות הטיל וכן הוכנו תיקי קורסים ששימשו לאחר מכן את הכשרת מפעילי הטיל ומפקדי הפלגות.

סיכום

המפגש עם העוצמה האמריקאית, התשתיות המפותחות להדרכה בבית הספר לנ"מ, שיטות ההדרכה המתקדמות והעושר העצום באמצעים – הרשימו אותנו במיוחד. הקשר עם המדריכים התפתח לקשר אישי מאוד שכלל הזמנת חברי המשלחת לבתיהם, כולל ב-25 לנובמבר, חג THANKSGIVING. ניכר היה כי המפקדים בבית הספר לנ"מ בפורט בליס, רחשו הערכה רבה למדינת ישראל ולצבאה וזה בא לידי ביטוי בשיחות הרבות שקיימנו איתם אך בעיקר זה ניכר ברצון העז להיענות לבקשותינו בתחומים המקצועיים השונים ובמתן חומר רב ששימש אותנו לאחר שובנו ארצה לכתיבת מערכי השיעור והתו"ל".

נושא הפעלת הנ"מ כפי שעלה בוועדת אגרנט

ועדה התקירה - 26.12.73	או.	3007	- 86 -
ישיבה ליון - בוקר			
פלד:			
אני חושב שרצוי לציין שההערכה שלנו שבחזית המצרית והסורית יחד גורו נגרנו בין אלפיים לשלושת אלפים סילי קרקע-אוויר גדולים בלי לחשב את הזרחה את הקטנים. והם הפילו 45 מטוסים. חיל האוויר, זה כספר זה לא להסתחכות, סילי ההוק של חיל האוויר ביצעו 28 העסקות של מטרות והפילו 22 מטוסים. ב-28 ההעסקות נורו 56 סילים בסך הכל. מזה הפילו 22 אוירונים סבל הסוגים.			
<u>ידין:</u>	כולל הליקופטרים?		
<u>פלד:</u>	כולל הליקופטרים. לכן השוואה האפקטיביות של הוק פול כל המערך שלהם מראה את ההוק כסיל בשחי		
החזיתות טוב.			
<u>ידין:</u>	או שהמפעילים אצלם היו פחות טובים?		
<u>פלד:</u>	עם הכל ביחד. 6.א.ס. במורכבות שלו, הסופיסטיקציה שלו לא מתקרב לביצועים של ההוק. יש לו יתרון		
עצום.			
<u>ידין:</u>	המובילות שלך?		
<u>פלד:</u>	הניידות שלו. אנו אמנם רוכשים בשיר שחי פלגות ניידות יחסית, לא כמו 6.א.ס, אבל יחסית ניידות. אמנם סאמיניס שאם יכולנו להעלות את ההוק להיות נייד כמו ה-6.א.ס. הוא היה כלי הרבה יותר מפיחד מה-6.א.ס.		
<u>לסקוב:</u>	היה נסיון לחסום את המכ"ם של הנ"מ האחר?		
<u>פלד:</u>	כן.		
<u>לסקוב:</u>	יש לך פירוק?		

מלחמת יום הכיפורים

סיפורם של מקבלי הצל"שים והעיטורים מהמערכ

עיטור המופת הוענק לסמ"ר דוד ברירו מגדוד 208

באוקטובר 1973 שימש סמ"ר דוד ברירו מפקד צוות זחל"ם נ"מ שהיה מוצב על הסוללה המערבית של תעלת סואץ, באזור הצליחה. כשנע הזחל"ם החלה הפגזה כבדה והחיילים תפסו מחסה בבונקרים. תוך כדי כך נתקבלה התרעה על תקיפת מטוסים. סמ"ר ברירו נהג את הזחל"ם לעמדה על הסוללה. הוא קיבל הוראה לשוב לבונקר, אולם כיוון שהחלה תקיפת מטוסים, הוא חזר ותפס מקומו על הצריח ככוון. בעת שישב בכלי נפל פגז במרחק מטר ממנו, וברירו הועף מהצריח, והזחל"ם נפגע והחל לבעור. הוא חזר לזחל"ם, הוציא את התחמושת וכיבה את הדליקה. תוך כדי כך נפל פגז נוסף סמוך מאוד לזחל"ם, ושוב ברירו הועף כתוצאה מההדף, אך שב והשלים את פינוי התחמושת וכיבוי הדליקה. במעשיו אלה גילה קור רוח, יוזמה ואומץ לב למופת.

עיטור המופת הוענק לסגן ישראל גולדשטיין מגדוד 66

ביום 7 באוקטובר 1973 שימש סגן ישראל גולדשטיין מפקד צוות נ"מ בתל אביב. כיוון שנשאר רק צריח אחד שמיש בצוות והתל עמד תחת הפגזות קשות, השאיר גולדשטיין את פקודיו בבונקר, כשהוא עצמו מאייש את הצריח ומפעילו. כך פעל ארבעה ימים ברציפות, ובאחת מהתקפות המטוסים הפיל מטוס מיג 21. במעשיו אלה גילה סגן גולדשטיין יוזמה, אומץ לב ורוח התנדבות למופת.

צל"ש הרמטכ"ל הוענק לרב"ט זאב מנקוביץ מגדוד 208

ביום 17 באוקטובר 1973 שהה רב"ט זאב מנקוביץ בחצר של מעוז "מצמד" שעל גדות תעלת סואץ. לפתע החלה הפגזה מצרית כבדה, וכתוצאה ממנה נפגעה אחת הדוכרות והחלה לבעור, כשכתוכה חייל ישראלי. מנקוביץ רץ לעבר הדוכרה, הרים על כתפו את החייל הכועד ופינה אותו לתחנת פינוי נפגעים תחת אש כבדה של האויב. אף על פי שנכווה בכתפו, הוא לא דיווח על כך לממונים עליו והמשיך להילחם, ורק לאחר הפסקת האש פונה לבית החולים. במעשיו אלה גילה רב"ט מנקוביץ אומץ לב, אחווה לוחמים ודבקות במשימה.

צל"ש מח"א הוענק לסמל מיכאל גן-בר וסמל יעקב דויטש מגנמ"מ 208

ביום 17 באוקטובר 1973 שהו סמל מיכאל גן-בר וסמל יעקב דויטש בחצר של מעוז "מצמד". לפתע החלה הפגזה מצרית כבדה על ציר התנועה. כל כלי הרכב התפזרו בשטח, ונהגיהם זינקו לתפוס מחסה בצדי הדרך. סמל גן-בר וסמל דויטש הבחינו בקצין השוכב פצוע מתחת לזחל"ם שנפגע בלא יכולת להיחלץ. למרות האש הכבדה ועל אף העובדה שהאזור היה ממוקש, הם חילצו את הקצין הפצוע אל תחנת הפינוי הקרובה, כאשר בדרכם אף אספו פצוע נוסף. במעשה זה גילו סמל גן-בר וסמל דויטש אומץ לב ואחוה לוחמים.

צל"ש מח"א הוענק לסמל מיכאל טננבאום מגנמ"מ 208

ביום 18 באוקטובר 1973 שימש סמל מיכאל טננבאום קשר בזחל"ם של הסמג"ד, ששהה בחצר מעוז "מצמד", על גדות תעלת סואץ. לפתע החלה הפגזה ארטילרית כבדה ותקיפה של מטוסי אויב. מיכלית דלק, שעמדה בסמוך לעמדה, נפגעה והחלה לבעור. תחת הפגזה כבדה רץ סמל טננבאום לעבר המיכלית וכיבה את האש שאחזה בה. במעשה זה גילה סמל טננבאום אומץ לב ורוח התנדבות.

חללי מערך הנ"מ במלחמת יום הכיפורים

1. עזרא מנצור 6.10.73
2. זבולון אבוטבול 6.10.73
3. מיכאל אוהיון 6.10.73
4. רפאל טפירו 6.10.73
5. נחום זימבור 6.10.73
6. ישראל רוקח 14.10.73
7. יוסף ורונה 17.10.73
8. עמוס מילר 17.10.73
9. יוסף בן שבת 18.10.73
10. אלפרד חקק 18.11.73 .
11. אשר (מסעוד) ואעקנין 14.2.74
12. ג'רר בוקרה 14.3.74
13. שלמה עוזיאל 21.4.74
14. יעקב (קובה) בקר 17.5.74

רשימה של הפלות כלי טיס וטילי "קלט" – מאושרים בלבד – שהפיל מערך הנ"מ

מלחמת יום הכיפורים הייתה שעתו היפה של מערך הנ"מ והוכחה ניצחת שמקומו בחיל האוויר מוצדק ונכון. מערך הנ"מ הפיל 47 מטוסים במהלך המלחמה, שבעה מסוקים ועוד שבעה טילי "קלט" ובסך הכול 61, המהווים קרוב ל-20%, מ-279 המטוסים וטילי ה"קלט" שהפילו מטוסי היירוט. בהתחשב במשאבים הכספיים שהושקעו בשני המערכים ההישג של מערך הנ"מ בולט שבעתיים.

תאריך	יחידה	מערכת נשק	ארץ אויב	מיקום הפריסה	מטרה	כמות
6.10.73	138 א	הוק	סוריה	בירה	סוחוי	1
6.10.73	139 ג	הוק	מצרים	גידי	מיג 17	3
6.10.73	139 א	הוק	מצרים	ראס סודר	מי 8	1
6.10.73	גנ"מ 882	40 מ"מ	מצרים	רפידים	מיג 21	1
6.10.73	גנ"מ 66	20 מ"מ	סוריה	אבו נידא	סוחוי 7	2
6.10.73	גנ"מ 881	20 מ"מ	מצרים	אום חשיבה	מיג 21	2
7.10.73	136 א	הוק	מצרים	אבו סמרא	מיג 17	1
7.10.73	136 א	הוק	מצרים	אבו סמרא	מיג 21	1
7.10.73	גנ"מ 66	20 מ"מ	סוריה	אבו נידא	מיג 21	2
8.10.73	139 א	הוק	מצרים	ראס סודר	מי 8	1
8.10.73	גנ"מ 883\882	40 מ"מ	מצרים	רפידים	סוחוי 7	1
8.10.73	גנ"מ 207	20 מ"מ	עיראק	טסה	הנטר	1
8.10.73	גנ"מ 66	20 מ"מ	מצרים	טסה	מיג 17	1
8.10.73	גנ"מ 66	20 מ"מ	מצרים	אבו סמרא	מיג 17	2
8.10.73	גנ"מ 66	20 מ"מ	מצרים	ג'די	מיג 17	1
8.10.73	גנ"מ 935\881	40 + 20 מ"מ	מצרים	אום חשיבה	מיג 17	2
9.10.73	גנ"מ 66	20 מ"מ	סוריה	אבו נידא	מיג 17	1
10.10.73	גנ"מ 291	20 מ"מ	מצרים	רומני	מיג 17	1
11.10.73	136 א	הוק	מצרים	אבו סמרא	סוחוי 7	2
11.10.73	גנ"מ 835\66	20 מ"מ	מצרים	אבו סמרא	סוחוי 7	1
11.10.73	גנ"מ 835	20 מ"מ	מצרים	טסה	טיל קלט	2
11.10.73	גנ"מ 881	40 מ"מ	מצרים	אום חשיבה	טיל קלט	1
13.10.73	136 א	הוק	מצרים	אבו סמרא	מיג 17	1

תאריך	יחידה	מערכת נשק	ארץ אויב	מיקום הפריסה	מטרה	כמות
13.10.73	גנמ"מ 208	20 מ"מ	עיראק	טסה	הנטר	2
14.10.73	136 א	הוק	לוב	אבו סמרא	מיראז' 5	1
14.10.73	136 א	הוק	עיראק	אבו סמרא	הנטר	1
15.10.73	136 א	הוק	מצרים	אבו סמרא	סוחוי 7	1
16.10.73	גנמ"מ 208	20 מ"מ	מצרים	טסה	מיג 17	2
17.10.73	גנמ"מ 208	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 17	1
18.10.73	גנמ"מ 208	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 21	1
18.10.73	גנמ"מ 208	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 17	1
18.10.73	גנמ"מ 207	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מי 8	1
19.10.73	גנמ"מ 207	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 17	2
19.10.73	גנמ"מ 208	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 21	1
20.10.73	גנ"מ 832\835	20 מ"מ	מצרים	ג'ידי	טיל קלט	2
20.10.73	גנמ"מ 291	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	טיל קלט	2
21.10.73	גנמ"מ 203	20 מ"מ	סוריה	חאן ארנבה	מיג 17	2
21.10.73	גנמ"מ 207	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 17	1
22.10.73	גנמ"מ 291	20 מ"מ	מצרים	פאיד	מיג 21	1
22.10.73	גנמ"מ 207	20 מ"מ	מצרים	גשרים	סוחוי 7	1
29.10.73	גנמ"מ 66	20 מ"מ	מצרים	ראס דהייסה	מי 8	1
29.10.73	גנמ"מ 207	20 מ"מ	מצרים	גשרים (תעלה)	מיג 17	1
29.10.73	139 א	הוק	מצרים	ראס דהייסה	מי 8	3
6.5.74	גנמ"מ 946	דרקון	סוריה	חאן ארנבה	מיג 17	1
סה"כ	47 מטוסים	7 מסוקים	7 טילים			

הפללות לפי מערכות נשק

טילי קלט	מסוקים	מטוסים	
-	5	12	הוק
1	-	2	40 מ"מ
4		2	20 מ"מ נייח
2	2	27	20 מ"מ נייד
		2	20/40 מ"מ מעורב
		1	20 מ"מ נייח/נייד
		1	דרקון

"מערך הנ"מ הפיל 20% מהמטוסים שהופלו במהלך במלחמה. זהו הישג עצום בהתחשב בהשקעה במערך הנ"מ לעומת זו שנעשתה במערך המוטס".

תא"ל ישראל בהרב מפקד טייסת 101 במלחמת יום הכיפורים,
סיים שירותו בתפקיד רלמד"ן.

טקס חלוקת תעודות הפלה לאחר המלחמה – מעיזבוננו של עמוס ארד

לקחי מלחמת יום הכיפורים

כתב אל"מ (מיל') זאב רונן (פולי):

"מעריך הנ"מ יצא ממלחמת יום הכיפורים בתחושה חיובית לפיה יחידותיו השונות הגיעו להישגים יפים, חלקן גם מעבר לצפוי. יחד עם זאת כבר במהלך הלחימה הוסקו מספר מסקנות בנושאי ארגון המערכה ובניין הכוח. אלו הוצאו לפועל עד תחילת שנות השמונים.

הקמת האגדים המרחביים – היה ברור כי מפקדה שיושבת בתל אביב לא יכולה לנהל ולפקד על סד"כ הנ"מ שפרוס מהחרמון ועד לסואץ וכולל מגוון מערכות נשק עם יעוד שונה. הניסיון שנצבר במהלך המלחמה כאשר מנ"מ 170 הפך בפועל למפקדת כוחות הנ"מ בסיני הוביל כבר ב-1975 להקמת אגד נ"מ 170 כמפקדה קבועה. הניסיון המוצלח מוביל אחריו להקמת אגד נ"מ 168 פיקוד צפון, אגד נ"מ 167 לגזרת פיקוד מרכז ואגד נ"מ 169 לגזרת פיקוד דרום – למעט מרחב סיני.

האגדים קיבלו אחריות על ייצוג הנ"מ מול הפיקוד המרחבי, על השליטה והטיפול בנושאי כוח אדם של היחידות בתחומם וכן על מרכז ימח"ים שהיה בכל אגד. האחריות על האחזקה הייעודית הוטלה על יחידות תחזוקה מרחביות – ית"מ. עם נסיגת צה"ל מסיני ב-1981 – 1982 נסגר אגד נ"מ 169 ואגד נ"מ 170 קיבל אחריות על כל גזרת פיקוד דרום.

הדרכה – גדוד 883 הפך לבית ספר לנ"מ 883 עם כל המשמעויות מבחינת כוח אדם ואמצעים. במקביל הפסיק הגדוד להיות אחראי לפריסת סוללות מילואים. קציני נ"מ מתנייע בסדיר ומילואים עברו הכשרות צה"ליות, קורסי מ"פים וקורסי מג"דים, דבר שאפשר שילוביות טובה יותר עם המסתייע.

לקחי המלחמה הביאו לשינויים מהותיים בבניין הכוח והסד"כ:

המערכה המתנייע – הצלחת הגדודים המתנייעים והדרישה להגדלת סד"כ אל מול הגדלת מספר האוגדות הצה"ליות הביאו כבר בדצמבר 1973 להסבת יתרת גדוד 206 לגדוד מתנייע ובאוקטובר 1974 להקמת גדוד 947 – גדוד סדיר שני.

ב-1977 הוסבו שני הגדודים הסדירים 66 ו-947 לגדודי "חובט" (וולקן) ובתוך שנתיים הוקמו שלושה גדודי 20 מ"מ מתנייע מילואים, 5728, 5729, 5962. המערכה גדל לשמונה גדודי מילואים של 20 מ"מ מתנייע ועוד שני גדודים סדירים של חובט. במקביל גדל סד"כ מערכת ה"דרקון". גנמ"מ 946 הפך לגדוד של ארבע סוללות סדירות ועוד סוללת מילואים, כשייעודו הראשוני היה לתת הגנת נ"מ לאתרי חיל האוויר. במקביל הוקם גדוד 5706, כגדוד מילואים חביר לאוגדה, ובו שלוש סוללות. ב-1978 נקנו טילי "דרקוני" – בעלי יכולת לירי קדמי, ששיפרו את יכולות גדודי הדרקון כנגד מסוקים.

בסוף שנות השבעים נוספה לכל גדוד מתנייע, למעט לגדודי ה"דרקון", סוללת טילים אישיים ("בזק").

המשמעות מהגידול בסדר הכוחות הייתה שכמעט לכל אוגדות צה"ל הסדירות ואוגדות המילואים, הוקצה גדוד נ"מ תחת פיקוד (ת.פ), גדוד שהתאמן עם האוגדה והיה משולב ברמה כזו או אחרת בפעילות האוגדתית. המג"ד שימש במקביל גם במטה האוגדה כקצין נ"מ אוגדתי.

ציוד הקשר ברמת הסוללות ומפקדת הגדוד עבר שיפור – שעדיין לא ענה לחלוטין לצרכים. הנשק האישי של חיילי המתנייע הפך להיות נשק אוטומטי שדומה לנשק האישי בשורות הכוחות המסתייעים.

שיפור ניכר בוצע עם הפיכת הזחל"מ לזחל"ד דבר שהוסיף אמינות וטווח נסיעה. שינוי נדרש, שעלה כצורך חיוני על ידי כל מפקדי המערכה המתנייע, הוא חיבור הצריח לאלטרנטיב הזחל"ד על מנת לטעון מצברי הצריח לא בוצע.

בתחום האימונים נלמדו, פותחו ותורגלו לקחי המלחמה: אם ברמת הצוות – חילוץ נפגעים לדוגמה, ברמה הסוללתית – פריסות ותנועה בתנאי שטח שונים, וברמה הגדודית – שליטה בכוחות, תכנון חלוקת הסד"כ לפי מהלכי האוגדה ועוד.

יחד עם זאת יש לציין כי מערכת הנשק זחל"ד 20 מ"מ דו קני, הייתה מיושנת ולא נתנה מענה מול אל מול מטוסי הקרב שהלכו והשתכללו ומול הופעת מסוק הקרב החמוש כאיום האווירי החדש בזירה.

מערך ה"הוק" – המערך השלים את קליטת שתי הסוללות שהתקבלו במלחמה, כסוללות מילואים מלאות. בית הספר ל"הוק" עבר מיטנ"מ 136 לבית ספר לנ"מ 883. מסלולי הטירונות וקורסי הקצינים אוחדו עם אלו של מערך התותחנות. במקביל נרכשו ואוישו בתקן סדיר שתי פלגות "הוק" מתנייע. אלו אפשרו גמישות לפריסת "הוק" במרחב קדמי. יטנ"מ 137 חזרה להיות יחידה סדירה עד שאוחדה עם יטנ"מ 139 אחרי נסיגת צה"ל מסיני.

באמצע שנות השבעים החלה הסבת סוללות ל"הוק" משופר שאפשר הגדלת טווחי הגילוי, חסינות ל"א משופרת ויכולת יירוט טובה יותר.

מערך 20 מ"מ נגרר – תצורת הסוללה ברוב הגדודים שונתה כאשר במקום ארבעה כלים בסוללה, שונה המבנה לזה הדומה לגדודים המתנייעים, סוללה בת שלוש פלגות שבכל אחת שלושה כלים ושלוש סוללות בגדוד. שינוי זה הקנה לסוללה כוח אש עוצמתי יותר.

מערך ה-40 מ"מ – מערך זה, שהיה ליבו של המערך הקני הסדיר, שינה את פניו. תחילה הפך גנ"מ 882 מגדוד סדיר לגדוד מילואים מלא. כוח האדם הסדיר הופנה למערך המתנייע. עד תחילת שנות השמונים הפכו גם הגדודים 945 ו-955 לגדודי מילואים ולמעשה נותר בסד"כ הסדיר רק גדוד 881. חלק מהסוללות תגברו את הגדודים שפרסו להגנת היב"א (832 ו-837 שתי סוללות בכל גדוד).

על בסיסן של שש סוללות גדוד 883 הוקם גדוד מילואים 5723 שיועד להגנת נמל התעופה בן גוריון.

כל התותחים קיבלו את השיפורים מלקחי מלחמת ההתשה – העברת מתג קרוב/רחוק, קשת טעינה - שלא הספיקו להכניס בכולם לפני המלחמה.

מערך תותחי השלל – המערך נסגר בהדרגה. תחילה נסגרו גדודי 57 מ"מ שהפכו לגדודי 37 מ"מ וחלקם אף אוחדו. בשלב מאוחר יותר הוצאו מהסד"כ גם תותחי 37 מ"מ ובמקומם נכנסו תותחי שלל 23 מ"מ או תותחי 20 מ"מ וכן סוללת טילים אישיים.

הוקמו שני גדודי מילואים שצוידו בתותחי שלל 23 מ"מ שיועדו לתת הגנה לסוללות "הוק" בחזית הצפונית והדרומית.

מודיעין אווירי – הנושא לא טופל לאורך השנים, למעשה עד סגירת המערך הקני וחסרונו הורגש גם במלחמת לבנון הראשונה.

מערך ההגנה האווירית – ממלחמת יום הכיפורים ועד ימינו עם מבט קדימה

מלחמת יום הכיפורים הוכיחה את חשיבותו וחיוניותו של מערך הנ"מ והוא התרחב והשתפר לאחריה בצורה משמעותית. כלים ישנים הוצאו בהדרגה מהשירות, וכלים חדשים ומתקדמים הוכנסו במקומם. בראשית שנות השמונים נקלטו תותחי וולקן רב קני 20 מ"מ, המותקנים על נגמ"שים, והאמצעים הלכו והשתבחו.

הניסיון שנרכש במהלך מלחמת יום הכיפורים הוביל למסקנה, כי לא ניתן לרכז במטה חיל האוויר בת"א את הפיקוד על גדודי תותחי הנ"מ ויחידות הטילים (עד זמן לא רב לפני אותה תקופה, עבר הנ"מ תהפוכות ארגוניות לא מעטות ומשך שנים סבל מבעיות זהות כתוצאה מן הפיצול בין חיל התותחנים לחיל האוויר). לפיכך, חולקו הגדודים ויחידות הטילים לאזורי פיקוד, אשר כל אחד מהם היה נתון לפיקודה של מפקדת כוחות אווירית, האגד. האגדים החדשים קיבלו אחריות שלישותית, הדרכתית ומבצעית לכל הכוחות הסדירים הכפופים להם והפכו לגורם ביניים בין מפקדת כוחות הנ"מ ומפקדת הפיקוד הצה"לי של אותו אזור.

המערך השתתף במלחמת לבנון הראשונה, ופלגה מתנייעת 138 ה' הצליחה ב-30 באוגוסט 1982 להפיל מטוס סורי מסוג "מיג-25", שטס בגובה של 70,000 רגל. בנוסף הופל "מיג-23" סורי על ידי טיל "בזק" של גנמ"מ 206 ו"מיג-21" סורי על ידי סוללת חובט מגנ"מ 947. גדודי הנ"מ הניידים השתתפו בהתקדמות הכוחות בגזרות השונות ואף בלחימה בשטח הבנוי.

במלחמת המפרץ, בינואר 1991, נמצאה מדינת ישראל חשופה לטיילי קרקע-קרקע מסוג "סקאד" ששיגרה עיראק לעברה, ומבלי שמערכות "הפטריוט" שהציבו האמריקאים יתנו מענה.

את הבכורה באיום המרכזי על ישראל, בתווך שבין האוויר לחלל, תפסו יותר ויותר רקטות וטילים בכל קשת הטווחים והגבהים. המערכות המשוכללות אשר נכנסו לשירות מבצעי "חץ 2", "חץ 3", "קלע דוד", נועדו להתמודד עם איומים אלו בטווחים הבינוניים והארוכים. לצידם נכנסה בשנת 2011 לפעילות מבצעית מערכת "כיפת ברזל", הנותנת הגנה יעילה מפני טילים בינוניים וקצרים. שינוי שמו של "מערך הנ"מ" בשנה זו ל"מערך ההגנה האווירית", נתן ביטוי לאחריות שהוא נטל על עצמו, בהגנה אווירית, לא רק נגד מטוסים, אלא גם נגד טילי קרקע-קרקע, וביניהם אלו המשוגרים בחלל מאות קילומטר מגבולות ישראל. הינה כי כן, הוויכוחים שהיו בשנות החמישים וראשית שנות השישים על מידת חיוניותו של מערך הנ"מ, פסקו מזמן. למערך ההגנה האווירית חלק מרכזי וחשוב בפעילות המבצעית השוטפת, ובתפיסת הביטחון של מדינת ישראל בכלל.³

פרק ז' מספרו של תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל - מנ"מ להגנה האווירית (2012-2004)

מבוא

פרק זה יעסוק בהשתנות חיל האוויר בהגנה האווירית (הגנ"א) נגד רקטות וטילים, בייחוד בהתארגנות למתן מענה לרקטות קצרות הטווח, איום שמשמעותו התבררה באופן מלא אחרי מלחמת לבנון השנייה ב-2006. דפוס ההתנהלות של חיל האוויר בתחום ההגנה האווירית על בסיס מערכות הגנה הפרוסות ביבשה יתואר באמצעות ההתנגדות ואחר כך קליטת מערכות "הוק" ו"חץ". אחר כך אסקור את התנהלות חיל האוויר בשנים 2009-2004 בתחום ההגנה נגד רקטות קצרות טווח, הדומה לדפוס שהתפתח קודם לכן. בסיום יוצגו תהליך קליטת מערכות "כיפת ברזל" (2009-2011), שהיה שונה משמעותית מקליטת המערכות הקודמות, השינוי בהגדרות תפקידי חיל האוויר ושינויים ארגוניים שנעשו במטה החיל, ולא רק במערך ההגנ"א.

טיל משוגר ממערכת "כיפת ברזל"

רקע: ההתייחסות בחיל האוויר לנושא הגנת שמי המדינה מפני מטוסים טילים ורקטות עד סוף שנות ה-90

גישת חיל האוויר המסורתית, מאז הקמתו, לאתגר הגנת שמי המדינה נבעה מהעדפת הגישה ההתקפית והוורסטילית, ולכן המענה היה מבוסס ברובו על מטוסי יירוט ומעט על יכולת הגנה מהקרקע. מזווית מבט אחרת חיל האוויר נקט את גישת ההגנה המערבית מבוססת המטוסים שהיא שונה מהגישה המזרחית המבוססת על מערכים קרקעיים של טילי קרקע-אוויר, לרוב תחת זרוע הגנה אווירית עצמאית. דפוס ההתנהלות של החיל היה כך: התנגדות לרכש מערכות נגד מטוסים או נגד טילים; הסכמה להנחיית הדרג המדיני לקלוט מערכות כאלה, בתנאי שהמשאבים אינם על חשבון פיתוח יכולות התקפיות ואינם מגיעים מתוך החיל; ולבסוף הטמעת היכולת במערך הנ"מ שהיה מיומו הראשון "בן חורג" בחיל, ושאוּמץ מחיל התותחנים ב-1970.

דוגמה ראשונה היא קליטת "הוק" - מערכת טילי הקרקע-אוויר הראשונה בישראל. ברונפלד תיאר את התייחסות חיל האוויר בספטמבר 1962, כאשר אישר הנשיא קנדי למכור לישראל סוללות "הוק", והדרג המדיני רצה אותן לשם הגנה על הכור בדימונה.⁴ מפקד החיל עזר ויצמן התנגד משני טעמים פורמליים ואחד בלתי מוצהר - הגישה ההתקפית מבוססת מטוס הקרב. הטעם הראשון היה החשש של ויצמן שאם תהיה יכולת הגנה נגד מטוסים, הדרג המדיני לא יאשר להנחית מכה מקדימה;⁵ הטעם השני היה חשש שהמשאבים שיופנו לרכש זה, יפגעו באישור לחיל האוויר לרכוש עוד טייסת "מיראז' או להקים שדה תעופה רביעי. כך מצטט ברונפלד את התייחסות מטה חיל האוויר:⁶

4 שאול ברונפלד, מגננה - הפן השני של מארס, עמ' 9-39.

5 עזר ויצמן, לך שמייך לך ארץ, עמ' 226-227.

6 מצוטט בברונפלד, מגננה - הפן השני של מארס, עמ' 12.

אין לשכוח כי מערך טילי ק/א [קרקע-אוויר] סטטי וטיל הוא נשק חד פעמי, בו בזמן המטוס הוא גמיש ויכול להמשיך בהתקפותיו על האויב (ימי קרבות אוויר-אוויר טרם הסתיימו) והוא מסוגל לטפל ביותר ממטרה אחת בגיחה אחת.

הדרג המדיני הכריע בעד רכש סוללות "הוק", והן החלו להיקלט בארץ ב־1965 ביחידה חדשה שהוקמה בחיל האוויר וששולבה בתוך חיל הנ"מ, לאחר שהוא הועבר מחיל התותחנים לחיל האוויר בנובמבר 1970. גם החשש של ויצמן בעניין התקציבי התבדה, וצה"ל רכש "מיראז'ים". חיל האוויר קלט היטב את המערך ופיתח תורת לחימה ששילבה את הסוללות עם המטוסים, אם כי היו אירועים שבהם הפילו טילי נ"מ את מטוסינו.

דוגמה שנייה היא קליטת מערכות "יהלום" (טילי "פטריוט") ו"חץ" בחיל האוויר אחרי מלחמת המפרץ. ערב המלחמה לא היו בידי צה"ל טילי קרקע-אוויר מתאימים להתמודדות עם טילי ה"סקאד" העיראקיים, ופרויקט ה"חץ", שהחל ב־1986 כחלק מתוכנית "מלחמת הכוכבים" האמריקאית, היה נתון לוויכוח. חיל האוויר התנגד לו עקרונית, ולהתנגדות היו שותפים גם בכירי המטכ"ל. במחקר הדוקטורט שלו מביא עוזי רובין, ראש פרויקט 'חומה' לשעבר, מגוון עדויות לתובנה של חיל האוויר ממלחמת המפרץ: "רק לא חץ",⁷ והוא מציג אמירות של בכירי חיל האוויר, כמו: "רוצים 'חץ'? בבקשה. אבל תקנו אותו מהתקציב של הג"א (הגנה אזרחית שהפך בהמשך לפיקוד העורף). הרי זה נשק שמיועד להגן על העורף".⁸ עם התקדמות הניסויים והאפשרות שתחל הצטיידות טען אלוף אביהו בן-נחמיה מפקד החיל:⁹ "פרויקט ה'חץ' הוא טעות קרדינלית" וקבע שהדרך להתמודד עם איום הטילים היא הרתעה "כיוון שאם נשקיע הכסף בהגנה מטילים, לא יישאר כסף לצידוד חיל האוויר".

למרות התנגדות חיל האוויר בפרט וצה"ל בכלל הנחה ראש הממשלה ושר הביטחון רבין להמשיך בפרויקט. חיל האוויר המשיך להתנגד על בסיס הטענה כי הטיל אינו יכול להשיג את הביצועים שאליו כיוונו מפתחי הפרויקט במפא"ת, ודחה את הגשת מסמכי הדרישה המבצעית.¹⁰ בסופו של דבר, לאחר שהאמריקאים נוכחו באפקטיביות המערכת והחליטו על תמיכה כספית בה, נפתר המתח בין משרד הביטחון לבין צה"ל, וחיל האוויר פרסם ב־1995 את הדרישה המבצעית שלו.¹¹ רובין כותב כי לאחר הסכמת הרמטכ"ל ומפקד החיל ההיררכיה והמשמעת הצבאית עשו את שלהן. ב־1997 הוקמה יחידת "חרב מגן" לקליטת ה"חץ", בנובמבר 1998 נמסר לה הטיל המבצעי הראשון, ובדצמבר 2000 הוכרזה כשירות מבצעית של המערכת.¹²

בעניין טיל "יהלום" יש לציין כי ב־1990 נראה היה שצה"ל יוכל לרכוש במימון אמריקאי את המערכת מחברת "רייטאון", אך חיל האוויר סירב, עד שהמערכת הגיעה לידי כסוג של "מתנה" תוך כדי מלחמת המפרץ. למרות הבנת כשלי המערכת ביירוט טילי "סקאד" במלחמת המפרץ, הוסכם כי אפשר יהיה לתקן פגמים אלו, וחלופת רכש הפטריוט עמדה מול פיתוח ה"חץ", אך היא סבלה מאותו בסיס להתנגדות - תפיסה התקפית ושיקול של משאבים.¹³ גם במקרה זה מדובר בהתנגדות ששככה לאחר שהסתבר שהמשאבים אינם על חשבון פיתוח יכולות התקפות.

תא"ל (מיל') דני מילוא, שהיה מפקד מערך הנ"מ בשנים 2006-2009 וששירת במגוון תפקידים ובמערך ובמטה חיל האוויר לפני כן, אמר בריאיון עימו כי למרות קליטת ה"חץ", הרי שההישענות של חיל האוויר על סוללות "פטריוט" אמריקאיות המוצבות בארץ, שחלקן הגיעו אחרי מלחמת המפרץ ב־1991 וחלק לקראת מלחמת עיראק ב־2003, האחריות על קבלת התרעה מוקדמת מהאמריקאים ותרגילי הגנה משותפים עם הצבא האמריקאי (תחת השם

7 רובין, ממלחמת הכוכבים, עמ' 154-155.

8 א' דיין, "הטיל שחיל האוויר לא כל כך רוצה", הארץ מוסף שבוע (3 במאי 1991), עמ' 4. מצוטט ברובין, ממלחמת הכוכבים, עמ' 155.

9 א' ארד, "פרויקט החץ - טעות קרדינלית", דבר (15 במאי 1994). מצוטט ברובין, ממלחמת הכוכבים, עמ' 159.

10 רובין, ממלחמת הכוכבים, עמ' 163.

11 שם, עמ' 169.

12 שם, עמ' 170.

13 שם, עמ' 164, 207.

"ג'וניפר קוברנה", החל מ-2001) היו חלק מתפיסה חיל האוויר של הישענות על האמריקאים וחסכון במשאבים עצמיים. לטענתו תרמה הישענות זאת להיעדר חשיבה תפיסתית או בניין כוח ייעודי בתחום זה.¹⁴

לסיכום עד כאן אפשר לראות דפוס חוזר שבו בכל מקרה שנדרש בו למתוח את ההגדרות של "אוויר" ואת האמל"ח התומך, מתרחש תהליך זה: נתקלים באי רצון בפיתוח או בהצטיידות במערכות הגנה נגד מטוסים או נגד טילים; הדרג המדיני אוכף את רצונו ומקצה תקציב חיצוני לצה"ל ולחיל האוויר; ובסיום נקלט המערך בחיל האוויר. חיל האוויר לא יזם חשיבה על הצורך ביכולת כזו ולא סייע בפיתוח, אלא הוא קיבל מוצר כמעט מוגמר, בשונה ממעורבותו במגוון תחומים שבהם הוא מוצא עניין. מבחינת התפתחות היכולת השתלבו עד לראשית שנות ה-2000 מערכות ההגנה האווירית במשימה הקלאסית של "הגנת שמי המדינה", וחיל האוויר מתח הגדרה זו גם להגנה מפני טילים בליסטיים.

חיל האוויר והגנה מפני רקטות קצרות טווח 2004-2009

הדפוס של מפקדת חיל האוויר ביחס לפיתוח ולהצטיידות במערכות הגנה אווירית חוזר גם במקרה זה. מקור מרכזי לתיאור התנהלות מפקדת החיל בעניין זה עד שנת 2008 הוא דו"ח מבקר המדינה משנת 2009 שבחן את "תהליך קבלת ההחלטות לפיתוח ולהצטיידות במערכות להגנה אקטיבית כנגד רקטות קרקע-קרקע (רק"ק)". לדוגמה, מצוין בדו"ח בהקשר העיסוק בכתיבת מסמכי צורך מבצעי יירוט רק"ק:¹⁵

באוקטובר 2004 סיכמו סגן הרמטכ"ל, אלוף דני חלוץ, ורמ"ט חיל האוויר, תא"ל עידו נחושתן, כי חיל האוויר יוביל את הפעילות ליירוט קסאם. בנובמבר 2004 החל חיל האוויר בכתיבת צורך מבצעי ליירוט קסאם. בפגישת עבודה בין מפקד חיל האוויר, אלוף אליעזר שקדי, לבין רמ"ט חיל האוויר קבע מח"א, כי בראייתו, פיתוח והובלה של יירוט כלים באוויר צריך להתבצע על ידי חיל האוויר באופן חד-משמעי, באחריות הרמ"ט. בדצמבר 2004 סיכם רמ"ט חיל האוויר, כי "הצורך במערכת ליירוט רק"ק לטווחים [בינוני וארוך] ברור וקיים" [ההדגשה במקור].

בינואר 2005 הטיל רמ"ט חיל האוויר על ראש מחלקה בחיל את הובלת המענה להגנה אקטיבית כנגד איום הרק"ק. בפברואר 2005 החליט ראש המחלקה, כי "יגובש צוות שיוביל את משימת ההגנה האקטיבית נגד רק"ק בח"א". אחת ממשימות הצוות הייתה "הוצאת צורך מבצעי" ו"אפיון מפורט של הצורך המבצעי, ע"פ עקרונות התפיסה המאושרת".

משרד מבקר המדינה מעיר, כי רק באמצע נובמבר 2006 אישר רל"א צורך מבצעי ליירוט רק"ק המשוגרות לטווח קצר, בינוני וארוך. האישור ניתן כשנתיים לאחר סיכום סגן הרמטכ"ל ורמ"ט חיל האוויר שלפיו חיל האוויר מוביל את הפעילות ליירוט "קסאם" ולאחר קביעת רמ"ט חיל האוויר בדצמבר 2004, כי "הצורך במערכת ליירוט רק"ק לטווחים [הבינוני והארוך] ברור וקיים", ואף כשנתיים לאחר שחיל האוויר החל בכתיבת צורך מבצעי ליירוט "קסאם". זאת, על אף שבמשך אותה תקופה היה חיל האוויר מעורב בפעילות מפא"ת שתוארה לעיל.

יש לציין כי היעדר מסמך הצורך המבצעי לא היה הדבר שעייב את המערכת, שכן באותן שנים בחן מפא"ת טכנולוגיות לייזר כמענה לרקטות.

בהקשר מערכת "שרביט קסמים" מופיע כך:¹⁶

מפא"ת החל בינואר 2007 בפיתוח "שרביט קסמים" בהיקף מלא לפני שאג"ת וחיל האוויר השלימו עבודת מטה, לרבות הגדרות של דרישה מבצעית והמענה המבצעי באמצעות המערכת. עד יולי 2008 חיל האוויר לא כתב דרישה מבצעית ל"שרביט קסמים".

-
14	ריאיון עם תא"ל (מיל') דני מילוא (פתח תקווה, 20 בפברואר 2020).
15	משרד מבקר המדינה, דו"ח שנתי 59/א/2009, פרק ראשון - מוכנות לזמן חירום, עמ' 19.
16	משרד מבקר המדינה, דו"ח שנתי 59/א/2009, פרק ראשון - מוכנות לזמן חירום, עמ' 7.

התפתחות איום הקסאמים מעזה, יחד עם דעיכת פרויקט "נאוטילוס",¹⁷ הביאו את ראש מו"פ החדש תא"ל דני גולד להתניע במהלך 2004 פרויקט שבהמשך ייקרא "כיפת ברזל". בדיון שנערך באוגוסט 2006, ימים אחדים אחרי מלחמת לבנון השנייה, הביע סגן הרמטכ"ל משה קפלינסקי את ההתנגדות של צה"ל לפרויקט, בעיקר בשל עניין התקציב.

יש לציין כי תא"ל אילן ביטון, מפקד מערך הנ"מ בשנים 2003-2006, זיהה עוד ב-2003 את התפתחות האיום של הרקטות קצרות הטווח, והוא כינה אותו אז "טרור עוקף גדר". ביטון טען כי מערך הנ"מ יוכל לתת מענה לעניין זה ואמר: "[...] הטכנולוגיה היא לא האילוף במקרה הזה. ניתן להתמודד טכנולוגית עם האיום, וברמת הצלחה טובה יחסית. האילוף המרכזי הם המשאבים - וכאלו קשה לגייס בתקופה כזו של קיצוצים בתקציב".¹⁸ בכנס סגל הפיקוד הבכיר של חיל האוויר שנערך במהלך שנת 2004 העלה ביטון את הצורך לפתח מענה נגד כל מה שהוא תמ"ס (תלול מסלול). תשובת מפקד חיל האוויר חלוץ הייתה: "כדור בקוטר 5.56 לא יפגע בכדור 5.56", ושהרעיון של הגנה, שאינה מבוססת על מטוסים, אינו רלוונטי.¹⁹ רובין מצטט גם את הרמטכ"ל חלוץ שטען: "התוכנית לא מעשית", ואת מפקד חיל האוויר נחושטן שאמר: "חיל האוויר לא ישתמש (ב'כיפת ברזל') כי היא מסכנת את מטוסיו".²⁰

תחקירי מלחמת לבנון השנייה בחיל האוויר עסקו בהתמודדות ההתקפית המוצלחת עם רקטות ארוכות טווח ובינוניות אך לא עם האתגר של רקטות קצרות טווח שכוננו אז "קטיושות" ומטל"ר (מטולי רקטות), ושהטיפול בהן עד אז היה באחריות פיקוד הצפון. בפרק התחקיר העוסק ב"ראיית המערכה הבאה" מופיעים נושאים כמו העליונות האווירית, מודיעין, שילוביות בקרב היבשה ועוד, ואין כל אזכור לעניין פיתוח יכולת הגנה נגד רקטות קצרות טווח.²¹ בסיכום הרמטכ"ל להצגת תחקיר חיל האוויר למלחמה מצוין כי חיל האוויר התמודד בצורה טובה מאוד עם רק"ק בינוני וארוך טווח, וכי "בהתמודדות מול הרק"ק קצר הטווח [...] חיל האוויר בא פחות לידי ביטוי". הרמטכ"ל הנחה את אמ"ץ (אגף המבצעים) לקיים דיון מחודש באשר לאחריות על הטיפול בתמ"ס על סוגיו השונים.²² לפי דברי פרופסור יצחק בן ישראל, מתוך כלל המשגרים שחיל האוויר השמיד במלחמה, 50 אחוזים היה לפני ירי רקטות, ו-50 אחוזים אחרי שיגור הרקטה הראשונה.²³

בדיון שנערך בפברואר 2007 בראשות שר הביטחון עמיר פרץ, ושבו החליט פרץ להצטייד במערכת "כיפת ברזל", לאחר שהוצגו לו חלופת מערכת "סקייגארד", עמדת צה"ל הייתה: "נכון לבנות צירוף אופטימלי של שכבות הגנה שונות, בסדר עדיפות בראייה כוללת. מערכת הגנה אקטיבית היא לא פתרון בפני עצמו והיא בסך הכול צריכה להיבחן כיכולת משלימה ליכולת ההתקפית של צה"ל".²⁴

גם אם התפיסה העקרונית של צה"ל הייתה נכונה וכללה מרכיבי התקפה, הרתעה, התראה, הגנה אקטיבית והגנה פסיבית, באופן פרקטי נציגי צה"ל בדיון זה התנגדו לחיזוק יכולת ההגנה האקטיבית. בעקבות ההחלטה שאושרה על ידי ראש הממשלה אולמרט כמה ימים אחר כך, חתמו משרד הביטחון ורפא"ל באמצע אפריל 2007 על חוזה הצטיידות ראשוני. הדו"ח מפרט כי מטה חיל האוויר החל להתייחס לפרויקט "כיפת ברזל" במפא"ת באופן סדור רק בתחילת אפריל 2007, לאחר שקיבל ממפא"ת טיוטות של אפיונים לתת מערכות מסוימות. בתחילה נקבע שההתייחסות תהיה בלתי פורמלית, והובהר שהמסמכים הראשוניים אינם בגדר העמדה הסופית והפורמלית של החיל. באוגוסט 2008, כשנה וחצי אחר כך, עדיין לא סיים חיל האוויר לכתוב את הדרישה המבצעית, אף על פי

- 17 "נאוטילוס" - מדגים יכולת של מערכת הגנה באמצעות לייזר רב-עוצמה.
- 18 עמיר רגב ורוני וינקלר, "עסקי אוויר - מפקד כוחות הנ"מ, תא"ל אילן ביטון", בטאון חיל האוויר 153 (254) (1 באוקטובר 2003).
- 19 ריאיון עם תא"ל (מיל') דורון גביש (תל אביב, 24 בפברואר 2020).
- 20 רובין, מלחמת הכוכבים, עמ' 224-235.
- 21 מצגת: "תחקיר חיל האוויר למלחמה בחיזבאללה" (הצגה בכנס סגל פיקוד בכיר, ללא תאריך).
- 22 לשכת הרמטכ"ל, תחקיר חיל האוויר למלחמה בחיזבאללה - סיכום הרמטכ"ל (3 בינואר 2007).
- 23 יצחק בן ישראל, מלחמת הטילים הראשונה בישראל - חיזבאללה (קיץ 2006) (אוניברסיטת תל אביב - התוכנית ללימודי ביטחון, מאי 2007), עמ' 44-45.
- 24 משרד מבקר המדינה, דו"ח שנתי 59/א 2009, פרק ראשון - מוכנות לזמן חירום, עמ' 32.

שהיא נכתבה על בסיס האופיון הטכני הקיים שהכנה רפא"ל.²⁵ ביולי 2007 עדיין סירב הרמטכ"ל אשכנזי להכליל את "כיפת ברזל" בתקציב צה"ל ודרש לשם כך תקציב חיצוני. רק כאשר סיכם אשכנזי כי הפרויקט יתקצב ברובו (511 מיליון ש"ח מתוך 811 מיליון ש"ח) מתקציב הביטחון החיצוני לצה"ל, הוסרה התנגדות צה"ל.²⁶ בסוף 2009 הוקם גדוד "כיפת ברזל" ראשון על בסיס גדוד נ"מ "גולן" שהפעיל עד אז טילי כתף מדגם "סטינגר".²⁷ מילוא ציין כי באותה תקופה, חיל האוויר לא עשה כל מאמץ תפיסתי-תורתי כדי לקדם את קליטת "כיפת ברזל" או כדי לחשוב מחדש על מעמד ההגנה בתוך החיל ההתקפי.²⁸

חיל האוויר נקט פעם שלישית אותו דפוס - התנגדות עקרונית לנשק הגנתי שאינו ורסטיילי, והתנגדות פרטנית על רקע משאבים, אשר החיל חשש כי יהיו על חשבון תקציביו; פסיביות בכל הקשור לאפיון הצורך ולפיתוח תפיסה לפני קליטת המערך; קליטת המערך, בשני המקרים האחרונים לאחר מציאת תקציב חיצוני לתקציב החיל, וחיבור היכולת הקיימת למערך הנ"מ וללא שינוי תפיסתי או ארגוני תואם במפקדת החיל.

המעבר ממערך נ"מ למערך הגנה אווירית - שינוי תפיסתי וארגוני

בסוף 2009, בעת קליטת מערכות "כיפת ברזל" הראשונות, הבינו בכירי החיל, בראשם מח"א אלוף עידו נחושטן והרמ"ט תא"ל יוחנן לוקר, כי הם נדרשים לחשיבה יסודית שונה וחדשנית בתחום ההגנה האווירית. בינואר 2010 הוקם במטה חיל האוויר גוף חדש בשם "מנהלת מגן" שתפקידו היה להכווין את כלל פיתוח אמצעי הלחימה בתחום ההגנה האווירית. הוקמה "מנהלת" ולא מחלקה, כיוון שהיה קל יותר לשכנע את אג"ת להקים גוף כזה, שהיה לכאורה זמני. מקים מנהלת מגן ומפקדה הראשון היה אל"מ ניר נין-נון. בריאיון עימו הוא אמר כי להבנתו הסיבות להקמת הגוף היו שלוש:

- הבנה שצפויה התפתחות, קליטה והשתנות גדולה מאוד בתחום ההגנה האווירית ("כיפת ברזל", "שרביט קסמים", "חץ 3" ומערכות לגילוי להתרעה)
- המטה שהיה אז לענייני אמל"ח בתחום ההגנה האקטיבית היה מצומצם ולא בתוך מחלקת אמל"ח - ה"ערוץ" המרכזי של בניין הכוח של חיל האוויר
- מערך הנ"מ, אף שהיה חלק מחיל האוויר, היה מבודל משאר החיל

לדברי נין-נון, האדם שיזם את הקמת הגוף היה הרמ"ט יוחנן לוקר, אשר בחר למנות אותו - איש צוות אוויר הבקיא בבניין כוח (נין-נון שירת אז כרע"ן תכנון ובקרה במחלקת תוא"ר בחיל האוויר) - בין היתר כדי להדגיש בחיל האוויר את חשיבות התחום בנושא מרכזי שמפקדת חיל האוויר נדרשת אליו.²⁹

בקיץ 2009, לאחר שנת לימודים במב"ל שהייתה עבורו תשתית חשיבה משמעותית, נכנס לתפקיד מפקד מערך הנ"מ תא"ל דורון גביש. מייד לאחר כניסתו לתפקיד ובגיבוי מפקד החיל ורמ"ט החיל הוביל גביש תהליך שהביא לשינוי תפיסתי ביחס למשימה ולתפקוד המודחק עד עתה של חיל האוויר בנושא הגנת שמי המדינה מפני רקטות וטילים. בריאיון עימו סיפר גביש כי בשיחת הפתיחה עם מפקד חיל האוויר עלה הצורך בשינוי מערכתי, ומפקד החיל הנחה כי עבודת המטה בעניין תיעשה בהובלת גביש, בתיאום של רמ"ט החיל ובגיבוי המלא.³⁰ המשמעות הייתה כי הנהלת הארגון הייתה בשלה להשתנות, ונדרש מומחה ידע שיציע לה כיצד נכון לעשותו. העבודה נוהלה בראייה של עשור קדימה, והמערכות שהיו אמורות להיכנס לחיל בחמש השנים הקרובות, היו ידועות באופן עקרוני.

25	שם, עמ' 34.
26	רובין, ממלחמת הכוכבים, עמ' 232.
27	גל גולדשטיין, "גדוד 'כיפת ברזל' ראשון", אתר חיל האוויר (11 באוקטובר 2009).
28	ריאיון עם דני מילוא (פתח תקווה, 20 בפברואר 2020).
29	ריאיון עם אל"מ ניר נין-נון.
30	ריאיון עם דורון גביש (תל אביב, 24 בפברואר 2020).

מרכיבי התהליך לפי גביש היו אלה: הראשון היה שינוי ייעוד ותפקידי מערך הנ"מ (נגד מטוסים) ל"מערך הגנה אווירית". השם מרמז כי על התפקידים המסורתיים של הגנת שמי המדינה מפני כלי טיס והגנה מפני טרור אווירי נוספו במסגרת התהליך התפקידים האלה: גילוי למתן התרעה מפני טילים ורקטות; יירוט טילים ורקטות ושיתוף פעולה אסטרטגי עם צבא ארצות הברית. השינוי הזה הוצג בחיל האוויר ובאג"ת, שאישרו אותו, והוא העיד על הבנת המטכ"ל את הצורך בשינוי.³¹ ההגדרה המחודשת הביאה למסקנה כי נדרשת כתיבת תפיסה מעודכנת למערך ההגנה האווירית, וכי נדרש להכניס למילון המונחים של צה"ל מגוון מונחים חדשים כדי לאפשר שפה אחידה בכל צה"ל ואף בדרג המדיני. תובנה זו נשענה גם על לקחי מלחמת לבנון השנייה ב-2006 בתחום השפה הצבאית.

תא"ל רן כוכב (רנכו), מפקד מערך ההגנה האווירית מספטמבר 2018, שירת אז כראש ענף תורה והיה אמון על כתיבת התפיסה המבצעית והתורתית החדשה וניסוח מילון מונחים חדש כמומחה תוכן להגנה האווירית המתחדשת. על פיו: "לא היה לנו ממי ומהיכן ללמוד. אף צבא בעולם לא הפעיל מערכות הגנה אווירית מן הסוג הזה, לא היה עם מי להתייעץ. הרגשנו חלוצים בשילוב תפיסתי ומבצעי אבל גם בודדים במערכה שכן בחיל האוויר ובמטה הכללי לא היה מי שיסייע לנו מקצועית בחשיבה ובכתיבת התפיסה המעודכנת".³²

כנגזרת מהגדרת התפקידים המחודשת בוצעה חשיבה על המבנה הארגוני של המערך, על הכשרת האנשים ועל היבטים נוספים, כמו מאפייני המלש"ב (מועמדים לשירות ביטחון) ואיכות האנשים במערך. בתחום הארגוני נכתב כי המבנה הארגוני הנוכחי אינו נותן מענה לצרכים ולתפיסה החדשה מכמה סיבות ובהן: חוסר עצמאות תפקודית של מפקדות האגדים בביצוע משימות הליבה; דעיכת הקשר הגאוגרפי בביצוע המשימה לאור התפתחות המערכות; רציונל הפיקוד אינו תומך בתפיסת ההפעלה החדשה - שכבה עליונה ותחתונה ועוד.³³

לאחר בחינת חלופות אחדות הוחלט כי המערך החדש לא יתבסס יותר על חלוקה גאוגרפית (אגדי נ"מ צפון, מרכז ודרום) אלא על חלוקה נושאית, והוקמו שתי כנפות משימתיות: כנף הגנה אקטיבית, אשר ריכזה את כלל מערכי ההגנה נגד טילים ורקטות ובכלל זה "כיפת ברזל", "חץ" ומערכות הגילוי להתרעה, לרבות הקמת מרכז ארצי לניהול יירוטים; וכנף הגנת שמי המדינה שהמשיכה את העיסוק הקלאסי של הגנה מפני כלי טיס שונים וכללה את מערכי הוק, "יהלום" וכדומה. לכל אחת מהכנפות הוגדרה אחריות ארצית אינטגרטיבית. שינוי שם היחידות מאגד לכנף היה, גם הוא, חלק מהניסיון להטמיע בצורה טובה יותר את המערך בתוך חיל האוויר.

החלטה משמעותית נוספת שהתקבלה הייתה להיפרד מהמערכות הטקטיות והתותחים וסגירת מערכי "מחבט" (נגמ"שים עם תותחי "וולקן" וטילי "סטינגר") ומשגרי ה"סטינגר" נישאי האדם ולהישען על כוח האדם והתקינה לבניין מערכות ההגנה האקטיבית, ולמעשה להפוך לחלוטין את מערך ההגנה האווירית למערך טילים. בתחום כוח האדם נקבעו הגדרות מחודשות של מגוון תפקידים, הכשרותיהם ומסלול התפתחותם - מלוחם הגנה אקטיבית, אשר תפקידיו היו שונים מזה של לוחם הנ"מ, ועד מפקד הסוללה. המעבר מנ"מ להגנה אווירית חייב באותן שנים גם הסבות של כוח אדם ממערכת נשק אחת לאחרת. במסגרת ההשתנות שונה שם המערך מ"נגד מטוסים" ל"הגנה אווירית" ושונה גם תג המערך.³⁴

בסיכום רמ"ט חיל האוויר להצגת תוצרי הסדנה האסטרטגית (הדיון נערך בספטמבר 2010) הוא הדגיש את חשיבות הארגון החדש של המערך באופן המכיל יכולת גידול עתידית וגמישות, תכולה שתאפשר התמודדות עם המציאות המתפתחת בצורה שאינה לינארית, תוך הימנעות מחסמים ליכולת הגידול. הוא סמך את ידיו על ההצעה לעבור משליטה גאוגרפית לשליטה ריכוזית, כמו בשאר מערכי חיל האוויר, ואחר כך הנחה את גופי מטה חיל האוויר הרלוונטיים - להק כוח אדם, להק ציוד, להק אוויר, מחלקת תוא"ר ומנהלת מגן - על יישום התפיסה ונגזרותיה הארגוניות.³⁵ מפקד חיל האוויר אישר את תוצרי תהליך "מעצבים את העתיד" בדיון ייעודי שהתקיים בנובמבר

31 דורון גביש, "מעריך ההגנה האווירית - מכוח טקטי למערך אסטרטגי לאומי", מערכות 444 (אוגוסט 2012), עמ' 4-11.

32 התכתבות עם תא"ל רן כוכב (16 בספטמבר 2020).

33 חיל ההגנה האווירית/לשכה, חזון מעצבים את העתיד - מסמך מסכם (24 בינואר 2013), עמ' 31-32.

34 גביש, מעריך ההגנה האווירית.

35 חיל ההגנה האווירית/לשכה, חזון מעצבים את העתיד, נספח ח' - סיכום דיון הרמ"ט, עמ' 123-126.

2010 לאחר כשנה של עבודת מטה מתואמת בתוך חיל האוויר.³⁶ באמצע 2011 התראיין מפקד החיל נחשתן לביטאון חיל האוויר ואמר כך:³⁷

'פיתחנו הלכה למעשה תפיסה חדשה שלמה למערך ההגנה האווירית ולאחר תהליך עומק יסודי בחיל, יש לנו מערך הגנה אווירית הכולל שתי כנפות. האחת מפעילה טילים נגד מטוסים והשנייה מפעילה טילים נגד טילים. אני מאמין כי המבנה החדש והייעוד החדש שהוגדרו למערך מניחים את היסודות למערך הגנה אקטיבי רב שכבתי. התחום הזה עוד ממשיך להתפתח: תוך שנה וחצי בערך יהיו עוד ארבע סוללות כיפת ברזל ואנחנו בתהליך מתקדם של פיתוח מערכת "שרביט קסמים" ונמשיך לעבות את מערך החץ. נוסף על כך, מתקדם גם פיתוח מערכת "בני רשף", השכבה הרביעית בהגנה.'

בריאיון עימו ציין גביש כמה עניינים נוספים הקשורים לשינוי. הראשון הוא המחויבות הגבוהה מאוד של סגן הרמטכ"ל יאיר נווה וניסיונו להאיץ את תהליכי ההתארגנות ככל האפשר. השני הוא נושא ההתעצמות בכוח אדם, אשר הייתה על בסיס מערך הנ"מ - תקנים שנתן חיל האוויר ותקנים חדשים שהקצה הרמטכ"ל - כולל העברה זמנית של תקני גדוד נ"מ לפיקוד העורף לשם הקמת גדוד הגנת עורף. תקנים אלו חזרו בהמשך למערך ההגנה האווירית ועימם הוקם גדוד "קלע דוד" ("שרביט קסמים"). גביש ציין גם את העבודה "כתף אל כתף" בתוך החיל עם מנהלת מגן ובמפא"ת עם מנהלת "חומה" שתמכו בתהליכי בניין הכוח. גביש ציין גם את התמיכה והגמישות מצד התעשיות בקליטת המערכות.³⁸

36 שם, עמ' 2.

37 יעל בר, "ראיון עם אלוף עידו נחשתן", בטאון חיל האוויר 199 (27 ביוני 2011).

38 ריאיון עם דורון גביש (תל אביב, 24 בפברואר 2020).

האתגרים החדשים הניצבים בפני מערכות ההגנה"א החדשות - תא"ל שחר שוחט:

"ההתמודדות של מערכות ההגנה"א עם האיומים האוויריים הולכת ולובשת גוון של משחקי "חתול ועכבר" מהירים, המחייבים מתן מענה ראוי ובזמן מול כל איום חדש משמעותי המתפתח בזירה. זהו שילוב מורכב ומאתגר בעבור מתכנני מערכות ההגנה"א ומפעיליהן, שלעיתים מתבטא בצורך להתמודד עם דילמה כואבת – דילול המענה לכל האיומים או מתן מענה סביר באזורים תחומים בלבד.

בקצה האחד של הסקאלה נמצאים רחפנים וכטמ"מים קטלניים קטנים, ובקצה השני האיומים ההיפרסוניים החדשים שמאתגרים את מיטב מערכות ההגנה מטילים שבנה העולם המערבי. מספר המערכות האוויריות וסוגיהן צומח במהירות אף הוא: עשרות אם לא מאות סוגי רחפנים, כטמ"מים קטנים, רקטות מכל הסוגים, שיפורי טילים, חימושים מנגד שחייבים ליירטם ואפילו פצצות מונחות.

כאשר התוקפים, דוגמת הח'ותים בתימן, מפעילים מערכות במקביל ליצירת סינרגיה מסוכנת של איומים המשלבת כטמ"מים לצד טילים ורקטות, הם מקפיצים את אתגר ההתמודדות מולם במדרגה נוספת שלא כל מערכות ההגנה"א מסוגלות לה.

כך, כאשר האיומים האוויריים משלבים חתימות נמוכות, סקלת מהירויות רחבה (מאפס ועד למהירות היפרסונית) ותקיפות במטחים (מעומק התוקף אל עומק הנתקף) - אתגרי ההגנה"א מתעצמים.

לצד זאת, אנו חוזים בתופעה של טשטוש גבולות שמתבטאת בהפעלת רקטות, טילים, רחפנים וכטמ"מים על-ידי ארגונים לא מדינתיים. הם פועלים במרחבים גיאוגרפיים גדולים, ולא רק מול ישראל בעזה ובלבנון. מדינות נוספות חוות ממש בימים אלה איומים דומים, ומתקשות לספק רמות הגנה שאליהן התרגל הציבור הישראלי: סעודיה, איחוד האמירויות, האמריקנים בעיראק, הרוסים בסוריה (לדוגמה, שדה התעופה בחמימים) וכדומה.

נדבך מאתגר שהולך ומתבהר בעשור האחרון נגזר משאלת עלות-תועלת: מחיר מיירט מול מחיר התוקף, או מול מחיר הנזק. בעבר, היה זה אחד הבלמים שבהצטיידות במערכות הגנה"א. כיום, התמונה הופכת למורכבת ורבת פנים בעיקר לנוכח ריבוי החימושים המדויקים שרובם משוגרים מנגד מן הקרקע או מן האוויר, לרבות כטמ"מים חמושים.

גם עליית משקל ההגנה בעולם הפכה לתופעה מעניינת. העלייה היא תוצאת החמרת האיומים האוויריים וקטלניותם, לעומת האכזבה והתסכול מחוסר היכולת המערבית לבלום שיגורים באמצעות הכוח האווירי."

קטעים ממאמרו של תא"ל (מיל') איתי ברון - "עליונות אווירית" (ברשות המחבר)

"אין ספק כי חיל האוויר גילה לאורך השנים קוצר ראות בתחומים מסוימים. הבולט שבהם הוא כנראה תחום ההגנה האקטיבית – חיל האוויר התנגד לו במשך שנים ואפילו נלחם באופן פעיל נגד חלק מן הפרויקטים. התנגדות זו נבעה כנראה משילוב בין אי-הבנת עוצמתה של בעיית הטילים והרקטות ובין האתוס ההתקפי והחשש מפגיעה ביכולות ההתקפיות ובדוקטרינה ההתקפית, כאשר נקבע שגם הן תהיינה שייכות לחיל האוויר. אבל גם לאחר פתרונו הפורמלי, נדרשו עוד עשרות שנים, עד לעשורים הראשונים של שנות ה-2000, כדי שתופנם בחיל האוויר חשיבותה של ההגנה האקטיבית, מרכזיותה ומקומה בליבה המבצעית של החיל. איום הטילים, הרקטות וכלי הטיס הבלתי מאוישים הולך וגובר ויחייב להמשיך ולפתח את מערך ההגנה האווירית של ישראל.

בעשורים האחרונים חלו שני שינויים גדולים גם במבנה הכוח האווירי – כניסתם לשירות בהיקף הולך וגובר של כטב"מים למגוון משימות, והצטיידות במערכות הגנה אווירית, בעיקר נגד איום הטילים והרקטות שנהפך למרכזי. שני התחומים מתבססים בעיקר על טכנולוגיות ישראליות ייחודיות והפכו להיות מרכיב מרכזי ביכולת הכוללת של הכוח האווירי להתמודד עם אתגרי התקופה. בד בבד התגלע גם ויכוח על יעילות השימוש במשימות תקיפה בטק"ק מדויקים במקום במטוסים. שינויים אלו מעוררים שאלות כבדות משקל על דמותו העתידית של הכוח האווירי, הן בקשר לכמות של הפלטפורמות המאוישות ולמידת השימוש בהן, לעומת כטב"מים וטק"ק מדויקים, והן בקשר ליחס בין אמצעים הגנתיים לאמצעים התקפיים מבחינת כמותם ומידת השימוש בהם. דילמה נוספת קשורה להיקף ההצטיידות בפלטפורמות המתאפיינות בסיכויי גילוי נמוכים ('חמקנות'), תכונה הנהפכת לכרטיס הכניסה לסביבה רוויית איומים.

בשנים האחרונות חיזבאללה וחמאס, הנתמכים על ידי איראן, הם האויבים המרכזיים והבולטים שנגדם מפעילה ישראל את כוחה הצבאי. כפי שתואר בפרק 4, לדפוסי הלחימה של ארגונים אלו, ושל גורמים נוספים, יש מכנה משותף, והם נובעים מרעיונות אסטרטגיים ואופרטיביים דומים שהתגבשו 'בצד השני של הגבעה' בעשורים האחרונים. בבסיסם מונחת הכרה עמוקה בעליונותה הצבאית-טכנולוגית של ישראל, המגולמת במידה רבה בכוח האווירי שלה, אך גם הערכה כי אפשר לקזז עליונות זו באמצעות פגיעה בנקודות התורפה של ישראל – הרגישות לאבדות, הקושי להתמודד עם מלחמה ממושכת והמגבלות הנובעות מן העדיפות שניתנת להפעלת הכוח האווירי (עקב מגבלותיו הבסיסיות והצורך במודיעין מדויק) ומן הרתיעה מתמרון קרקעי. תפיסה זו הלכה והשתכללה עם השנים והדגישה את הצורך של ארגונים אלו לשפר את יכולת ספיגתם והישרדותם כדי לאפשר להם אורך נשימה וכדי לשמר את כוחם הצבאי לנוכח יכולות התקיפה של ישראל; את הצורך שלהם לבסס יכולת הרתעה אמינה, בראש ובראשונה כדי למנוע עימות רחב היקף שאינם רוצים בו; ואת רעיון 'ההתשה' כמפתח לניצחון עקב הרגישות הישראלית למלחמה ממושכת ולאבדות והצורך הישראלי בהכרעה מהירה, ברורה וחד-משמעית. תפיסה זו היא שהובילה את הארגונים הללו להצטיידות המסיבית בנשק בליסטי (טילים ורקטות) ובטילים מתקדמים נגד טנקים ונגד מטוסים; לרכש ולפיתוח של מערכות הגנה אווירית מתקדמות; ולאימוץ שיטות לחימה המדגישות הסתרה, מיגון, פיזור של הכוחות הלוחמים, הקטנת החתימה שלהם והסתתרות בתוך סביבה אזורית ובתוך מתקנים אזרחיים. היא הובילה אף למאמצי ההצטיידות של איראן ושל סוריה (ובעבר גם של לוב ושל עיראק) בנשק כימי וגרעיני כדי לבסס יכולת הרתעה אמינה. העימותים שהתחוללו מאז מלחמת לבנון השנייה המחישו לאויביה של ישראל כי תפיסה זו הגיעה במובנים רבים למבוי סתום. אומנם היא הצליחה להרתיע את ישראל והובילה לחוסר יכולתה של ישראל להכריע אותם צבאית באופן ברור וחד-משמעי, אך תוצאות העימותים שבהם הפעילה ישראל את כוחה הצבאי בעוצמה גבוהה (בעיקר באמצעות הכוח האווירי) היו קשות לאויביה ושיקפו את מגבלותיה של התפיסה שהם בחרו בה ושל האמצעים שעמדו לרשותם למימושה. תוצאות אלו היו חלק מן הגורמים שהובילו לחיזוק ההרתעה הישראלית ולתקופות השקט הארוכות (הן בגבול לבנון) מאז מלחמת לבנון השנייה (הן בגבול עזה) בשלוש וחצי השנים שלאחר מבצע 'צוק איתן' ובמידה רבה גם אחריהן. כפי שאירע גם בעבר, הבנות אלו עוררו מחשבה ופעולה גם בצד השני. בשנים האחרונות אפשר לזהות ניסיון של אויבי ישראל לגבש תפיסת לחימה משופרת ומעודכנת ולממשה באמצעות

המרכיבים הבאים: הגדלה נוספת של כמויות הרקטות והטילים, הן כדי לשפר את יכולת השרידות שלהם הן כדי להרוות את מערכות ההגנה האווירית של ישראל; הצטיידות ברקטות ובטילים בעלי יכולת דיוק גבוהה, היכולים לפגוע בנקודות התורפה האזרחיות (חשמל, גז ותשתיות לאומיות אחרות) והצבאיות (בסיסי חיל האוויר ומפקדות צבאיות) של ישראל; הצטיידות ברחפנים ובכטב"מים אחרים, גם הם לצורך פגיעה מדויקת; הצטיידות באמצעי הגנה אווירית משופרים כדי לנטרל את השפעת חיל האוויר, שלתפקידו המרכזי בתפיסת הלחימה הישראלית הם מודעים היטב; שיפורים במערכי הגנת החופים והלחימה הימית; פיתוח יכולות בממד הסייבר; ותוכניות להפעיל כוחות קרקעיים בשטח ישראל, בין השאר באמצעות שימוש במנהרות התקפיות, כדי לשבש את יכולת הפעולה ההתקפית וההגנתית של צה"ל וכדי להגביר את הפגיעה בכושר העמידה של העורף. מאמצי בניין כוח אלו קשורים כנראה לשינוי יסודי יותר שמתחולל אולי במחשבה הצבאית של הגורמים המזוהים עם הציר שמובילה איראן. שינוי זה גורם להם לעבור מתפיסת ניצחון המבוססת על התשת האוכלוסייה בישראל (ניצחון באמצעות אי-הפסד) לתפיסה שונה המבקשת לפגוע מכמה זירות בזמנית בתשתיות לאומיות וביכולות צבאיות חיוניות של ישראל כדי להוציא את המערכת הישראלית משיווי משקלה ולערערה. הזירה שבה תפיסה כזאת יכולה לבוא לידי ביטוי באופן המובהק ביותר היא הזירה הצפונית, ובה צריך צה"ל להיערך לשני מתארים עיקריים: 'מלחמת לבנון השלישית' – רק עם חיזבאללה בלבנון, אך עצימה והרסנית בהרבה ממלחמת לבנון השנייה; ו'מלחמת הצפון הראשונה' עם חיזבאללה בלבנון, אך גם עם כוחות בסוריה ובעיראק ואולי גם באיראן ובזירות נוספות. התרחיש הרב-זירתי של 'מלחמת הצפון הראשונה' יכול לכלול גם עימות עם גורמי הכוח ברצועת עזה. בשני התרחישים יפעיל צה"ל את יכולותיו ההתקפיות הקטלניות ביבשה, באוויר ובים ויגרום נזק נרחב ביותר לאויביו, בחזית ובעומק. גם הכוח האווירי יפעל בהיקף נרחב ויממש את רעיון 'המהלומה הרב-ממדית'. אבל במלחמה כזאת גם ישראל צפויה להתמודד עם ריבוי אתגרים: ירי מסיבי של טק"ק לעורף, שחלקם מדויקים, ומספרם יעלה ככל שיעבור הזמן, וחלקם יצליח לחדור את מערכות ההגנה האווירית; תקיפות של כטב"מים ושל רחפנים על העורף; חדירת כוחות קרקעיים לשטח ישראל בהיקף של אלפי לוחמים; ומתקפה תודעתית רחבה כדי לערער את כושר העמידה של הציבור ואת האמון שלו בהנהגה המדינית והצבאית.

המרכיב ההתקפי של צה"ל ביבשה, באוויר ובים, בחזית ובעומק ייתקל במערכות הגנה אווירית וימית משוכללות ובמערכי הגנה קרקעיים מורכבים, לרבות שימוש בתווך תת-קרקעי ובטילים מתקדמים נגד טנקים. מערכות ההגנה האווירית של ישראל אינן יכולות כאמור למנוע לחלוטין פגיעות בעורף הישראלי, ותיתכן פגיעה בתשתיות לאומיות חיוניות והרס והרג במרכזי הערים. זאת ועוד, תיתכן בעתיד גם פגיעה ביכולות בסיסיות של צה"ל, כגון הרכיבים השונים של הכוח האווירי (בסיסי חיל האוויר, מערך השליטה, ההגנה האווירית), אמצעי המודיעין, מערך הלוגיסטיקה ומערך הגיוס.

לעסקאות הרכש הצטרפו ההשקעות בתעשייה הביטחונית הישראלית; הן סייעו מאוד לבניין כוחו של חיל האוויר והפכו את ישראל למעצמה טכנולוגית בעלת יכולות ייחודיות בתחומים כגון טילי אוויר-אוויר, כטב"מים והגנה אקטיבית. בתחומים מסוימים אף ידעה ההנהגה המדינית לכפות על חיל האוויר להצטייד במערכות בניגוד לעמדתו ובדיעבד צדקה, לפחות בחלק מן המקרים. בתחום ההגנה האקטיבית, דוגמה מובהקת לעניין הזה, היא גם פעלה כדי להשיג מן הממשל האמריקני את המימון לפרויקטים שבלעדיו לא היו יוצאים לפועל כלל. התוצאה המצטברת של מתן העדיפות לבניין כוחו של חיל האוויר היא כוח אווירי עוצמתי, יעיל וגמיש, הניצב בחזית הטכנולוגיה.

רשימת המקורות

חומרים אישיים של מפקדים ולוחמים בכוחות הנ"מ במלחמה

סיכומים של מפקדים ולוחמים בכוחות הנ"מ במלחמה והתייחסותם לנושא

ארכיון צה"ל - צילומים ומסמכים

ארכיון ענף תולדות חיל האוויר

ארכיון בית התותחן בזיכרון יעקב

ארכיון יד לשריון בלטרון

חומרים מוועדת אגרנט

